

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СЕМЕНЧЕНКО АЛІНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 330.564.2 :316.34 :331 (043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
РЕГУЛЮВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ
СОЦІАЛЬНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Спеціальність 08.00.07 – демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика
Економічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

А. Саф. / А.В. Семенченко
(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник
Гончарова Світлана Юріївна,
кандидат економічних наук, доцент

*Дисертація є ідентичною іншим
примірникам дисертації*

*Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради Д 64.035.02*

к.е.н., доцент *Н. С. Маркова*

Харків – 2017

АНОТАЦІЯ

Семенченко А. В. Регулювання доходів населення в контексті соціальної стратифікації суспільства. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» (08 – економічні науки). – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, 2017.

Дисертацію присвячено розвитку теоретичних положень і методичних підходів, розробленню практичних рекомендацій щодо регулювання доходів населення в контексті соціальної стратифікації суспільства.

У роботі поглиблено визначення поняття «доходи населення», з використанням методів логічного та морфологічного аналізу наукових джерел, удосконалено визначення поняття «доходи населення» як певної суми грошових коштів та надходжень в натуральній формі, отриманих населенням в результаті трудової та нетрудової діяльності, не забороненої законодавством, для відтворення робочої сили, задоволення потреб та накопичення коштів.

Удосконалено концептуальні положення соціальної стратифікації суспільства, які включають: види стратифікаційних структур (економічна, політична, професійна з доповненням запропонованої статусної стратифікаційної структури, яка розподіляється за критеріями професійних повноважень та статусу індивіда), системи та типи стратифікації, критерії, підходи та моделі соціальної стратифікації. Основні типи соціальної стратифікації запропоновано розглядати як кастову, рабовласницьку, станову та класову диференціації. Обґрунтовані концептуальні положення стратифікації суспільства є підґрунтям для розробленого методичного забезпечення регулювання доходів населення.

У дисертаційній роботі визначено вплив факторів диференціації доходів на стадії розподілу доходів працюючого населення (первинний розподіл, перерозподіл та вторинний розподіл доходів), на яких формуються соціальні стратифікаційні групи: за якістю праці та за розміром заробітної плати. Уточнено перелік факторів диференціації доходів населення за рахунок

виділення їх додаткової групи за ознакою «розподіл населення за якістю праці», до складу якої включено соціально-психологічні та соціально-географічні фактори, що дає можливість враховувати відповідно психологічні особливості індивідів та природно-кліматичні особливості місця їх проживання при проведенні оцінки грошових доходів і витрат домогосподарств за економічними районами України.

Удосконалені концептуальні положення та виділені фактори враховано у розробленому механізмі соціально-економічного регулювання доходів населення, в межах якого визначено принципи, цілі та завдання, форми і методи, а також інструменти його реалізації, взаємодія яких дозволяє забезпечити ефективне регулювання доходів населення на всіх економічних рівнях. Реалізація запропонованого механізму дозволить збалансувати економічні інтереси держави в процесі оподаткування населення і підприємств, активізувати розвиток підприємництва на принципах солідарності та соціальної відповідальності, враховуючи розвиток відповідних соціальних, економічних, правових і політичних інститутів, що забезпечить зростання як доходів, так і рівня та якості життя населення України.

У дисертації виявлено перешкоди економічного розвитку, причини зменшення доходів населення, що зумовлюють тенденції зміни структури та рівня доходів населення. У роботі запропоновано методичні рекомендації до оцінювання диференціації доходів працівників з використанням макроекономічних показників диференціації для аналізу соціальної нерівності, що дозволило визначати ступінь нерівності та нерівномірності доходів працюючого населення на мікроекономічному рівні (використовуючи дані 10 провідних підприємств машинобудівної галузі промисловості Харківської області) за період з 2009 по 2015 рр. В якості таких макроекономічних показників використано децильний коефіцієнт диференціації, індекс Аткинсона, перегрупування населення за квинтильними групами, коефіцієнт Джині.

З використанням лінійних оптимізаційних моделей визначено напрями максимізації доходів населення з нестандартними формами зайнятості, що полягають у використанні гнучкого графіку роботи і нетрадиційної системи

отримання доходів. Також доведено доцільність їх застосування на мезоекономічному рівні, оскільки економічна природа доходів є тотожною, з урахуванням різноманітних обмежень та умов, що враховують максимальну кількість проектів, які необхідно реалізувати, граничну суму коштів на фінансування всіх проектів, в тому числі і таких як рівень підтримки населенням об'єкту фінансування. Доведено доцільність використання цих інструментів на прикладі бюджету міста Києва за 2015 рік.

З метою ефективного регулювання доходів визначено напрями оптимізації джерел доходів населення: на макроекономічному рівні – через встановлення такого співвідношення в структурі доходів працюючого населення: 60% – заробітна плата; 20% – доходи від власності; 20% – соціальні виплати; на мікроекономічному рівні – через справедливу диференціацію прибутку та заробітної плати; на індивідуальному рівні – завдяки активізації власної підприємницької діяльності, координації дій стосовно цільового вкладання вільних грошових коштів в альтернативні варіанти їхнього примноження (придбання об'єктів нерухомості, акцій, використання депозитів), організації процесу здачі в оренду житла, авто, обладнання, виробничих та побутових приміщень та активізації процесу самонавчання, розвитку й застосування особистісних талантів. Для підтвердження висунутої гіпотези стосовно взаємозв'язку відсотку заробітної плати у структурі доходів та якості життя працівників підприємств і населення в цілому, у дисертації використано метод кластеризації, застосування якого довело зворотно-пропорційну залежність якості життя від структури доходів працівників підприємств та населення в цілому, тобто чим меншим є відсоток саме заробітної плати в структурі доходів, тим вищим є рівень життя населення, і навпаки.

Для збільшення доходів працівників, що працюють на підприємствах бюджетоутворюючих галузей, розроблено методичний підхід щодо державного регулювання доходів працівників, особливістю якого є врахування залежності динаміки розвитку галузей за індексами промислової продукції (ІПП), динаміки виробництва конкретного підприємства (ІППП) від питомої ваги доходів галузей у ВВП країни, що уможливорює диференціювання вкладу окремих

галузей, економічних районів у розвиток економіки країни, підвищення рівня життя та мотивації працівників відповідної галузі. У роботі розроблено процес визначення податкових пільг для підприємств бюджетотворюючих галузей.

Згідно з запропонованим методичним підходом у дисертації розраховано розмір додаткового середньомісячного доходу на одного працівника за рахунок зменшення ставки податку на прибуток.

З використанням методу анкетування у роботі визначено напрями державного регулювання доходів населення, що полягають у реформуванні сфери оплати праці, оподаткуванні доходів населення та сфери пенсійного забезпечення. Ці напрями є підґрунтям для розробленого механізму регулювання доходів з урахуванням та визначенням впливу тіньового сектора на рівень життя населення, що дозволяє отримати об'єктивну оцінку соціально-економічного стану та перспектив розвитку економіки на макрорівні. Запропонованими заходами вирішення проблеми тінізації доходів економічних районів є: правове забезпечення процесу легалізації доходів, створення умов для легалізації зайнятості, сприяння розвитку банківської системи та забезпечення ефективної діяльності фінансових ринків, запровадження прозорих та доступних механізмів кредитування реального сектору економіки, застосування жорстких адміністративних і каральних заходів щодо зниження кримінальних видів підприємництва, зменшення розриву між фактичною вартістю трудових ресурсів для роботодавця та фактичним обсягом отриманих коштів для працівника.

З метою покращення рівня життя населення у дисертаційній роботі удосконалено методичний підхід щодо обґрунтування прожиткового мінімуму в Україні, шляхом визначення додаткових товарів та послуг споживчого кошику за результатами аналізу вагової структури споживчого набору для розрахунку індексу споживчих цін за міжнародною Класифікацією індивідуального споживання за цілями (КІСЦ). Використання методичного підходу дозволить обґрунтувати прожитковий мінімум як найважливіший соціальний стандарт та норматив.

Практичне значення одержаних результатів дисертації полягає в обґрунтуванні методичних підходів і практичних рекомендацій щодо регулювання доходів населення на макро-, мезо- та працівників на мікроекономічному рівнях. Наукові результати дисертаційної роботи, що мають прикладний характер, знайшли практичне застосування в діяльності: Харківського обласного центру зайнятості (довідка № 01-3538 від 15.09.2016 р.), де впроваджено методичний підхід до максимізації доходів населення з нестандартними формами зайнятості; відділення виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України у м. Харкові (довідка № 4484/01-14 від 08.09.2016), у якому впроваджено концептуальні положення стратифікації суспільства, що дало можливість обґрунтувати механізм державної політики у сфері регулювання доходів населення. Результати дослідження застосовуються у навчальному процесі Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця при викладанні навчальної дисципліни «Економіка праці і соціально-трудова відносини» при підготовці студентів освітнього ступеня «бакалавр» за напрямом підготовки 6.030505 «Управління персоналом та економіка праці» (довідка № 16/86-09-314 від 17.10.2016 р.).

Ключові слова: регулювання доходів населення, соціальна стратифікація, концептуальні положення, механізм соціально-економічного регулювання, нестандартні форми зайнятості, оптимізація джерел доходів, тіньовий сектор, прожитковий мінімум, гідне життя, споживчий кошик.

SUMMARY

Semenchenko A. V. Regulation of incomes in the context of social stratification. – As the manuscript.

This thesis for the scientific degree of a candidate of science in Economics in specialty 08.00.07 – demography, labor economics, social economics and politics. (08 – Economic Sciences). – Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, 2017.

The thesis is devoted to development of theoretical concepts and

methodological approaches, the development of practical recommendations for the regulation of incomes in the context of the social stratification of society.

The work depth definition of «income» using methods of logical and morphological analysis of scientific sources, improved definition of «income» as a certain amount of cash and income in kind received by the population as a result of labor and unearned activity not prohibited by law for the reproduction of labor, the needs and accumulation funds. The proposed definition is different from the current simultaneous consideration of real and nominal income. On the one hand, the income is considered as nominal when a person receives a reward for a job, but on the other—as real when it spends the funds to meet their needs.

Improved conceptual provisions of social stratification of society, which include: types of stratified structures (economic, political, professional with the addition of the proposed status stratified structure that is distributed by the criteria of professional authority and status of the individual) systems and types of stratification criteria, approaches and models of social stratification. The main types of social stratification suggested regarded as caste, slave, birth and class differentiation. Introduced a new type of stratification system—corporate legal, which differs from existing distribution groups for formal (legal) rights related to the duties and interdependent. Conceptual provisions stratification of society is the basis for the methodical provision regulating incomes.

In the thesis the influence of factors on the differentiation of income under income distribution of the working population (primary distribution, redistribution and secondary distribution of income), which formed the social stratification groups: the quality of work and the size of wages. Specified list of factors income differentiation through the allocation of additional group on the basis of «distribution of population quality work», part of which includes social, psychological, social and geographical factors, which makes it possible to take into account under the psychological characteristics of individuals and climatic features of their place accommodation in assessing income and expenditure of households by economic regions of Ukraine.

Improved conceptual provisions and highlighted the factors taken into

account in the mechanism of social and economic regulation of incomes within which defines the principles, goals and objectives, forms and methods, and tools for its implementation, interaction which allows for effective regulation of incomes at all economic levels. Implementation of the proposed mechanism to balance economic interests during tax households and enterprises, enhance business development on the principles of solidarity and social responsibility, including the development of appropriate social, legal and political institutions that will ensure growth in both revenues and the level and quality of life Ukraine.

The thesis found obstacles of economic development, causes reduction of income, causing trends in the structure and level of income. The paper suggests guidelines for evaluation of differentiation income workers using macroeconomic indicators of differentiation for the analysis of social inequality that has allowed to determine the degree of inequality and uneven income working people at the micro level (using data from 10 leading enterprises of machine-building industry Kharkiv region) in the period from 2009 to 2015 as such macroeconomic indicators used decile coefficient of differentiation Atkinson's index, regrouping quintile population groups, the Gini coefficient. The dynamics of these indicators over the period from 2009 to 2015 indicates uneven distribution of income at the micro level and confirms the existence of changes in the structure of income on meso- and macro levels for different social groups.

Using linear optimization models (simplex method – to find a solution of the linear optimization problem and the method of generalized reduced gradient (OPG) – to maximize income freelance, so micro level). The ways of maximizing incomes from non-standard forms of employment is to use flexible schedule and alternative revenue systems. Also the expediency of their use in mesoeconomic level as the economic nature of income is identical, subject to various restrictions and conditions which take into account the maximum number of projects to be implemented, the maximum amount of funds for all projects, including those such as the level of public support property finance. The expediency of using these tools the example of the Kyiv city budget for 2015.

To effectively regulate the directions of revenue optimization sources of

incomes, at the macroeconomic level – by setting this value in the revenue structure of the working population: 60% – wages; 20% – income from property; 20% – social benefits; at the micro level – through fair differentiation of income and wage labor; individual – through activation of his business, coordinating actions on targeted investment of free cash in their augmentation alternatives (buying real estate, stocks, using deposits), a process of rental housing, automobiles, machinery, industrial and domestic facilities and enhance the process of learning, development and application of personal talents. To confirm the hypothesis regarding the relationship cent of wages in the structure of income and quality of life of employees and the general population in the thesis clustering method used, the use of which has proven reverse proportional dependence of the quality of life of the structure of income employees and the general population, so the smaller the percentage is wages in the structure of income, the higher the level of living and vice versa.

To increase the income of employees working in enterprises budget-forming industries, the methodical approach to government regulation income workers, a feature of which is the consideration depending on development in the industry for the industrial production index (IPI), the dynamics of production of a particular company (IPPC) of the share of income sectors in GDP, which allows differentiation of the contribution of individual industries, economic regions in the country's economy, raising living standards and motivation of staff responsible industry.

According to the proposed methodological approach to the thesis calculated the amount of additional average monthly income per worker by reducing the tax rate.

Using the method of questioning in the defined areas of state regulation of incomes that lie in reforming remuneration, tax income and pension areas. These areas are basis for income adjustment mechanism developed by considering and determining the effect of shadow on the standard of living that allows you to get an objective assessment of the socio-economic situation and prospects of the economy at the macro level. The proposed measures address the problem of shadow incomes economic areas are: legal support of the legalization of incomes, creating conditions for the legalization of employment, promotion of the banking system and ensure the efficient functioning of financial markets, transparent and accessible mechanisms for lending to the real sector, the application of strict administrative and punitive

measures to reducing criminal trades, reducing the gap between the actual cost of manpower for the employer and the actual amount of funds received for the employee.

In order to improve living standards in the thesis Methodical approach to study living wage in Ukraine by establishing additional goods and services consumer basket for the analysis of the weight structure of consumer basket for calculating consumer price index for the international classification of individual consumption by purpose (CICP). Using a methodical approach will prove as an important subsistence minimum social standards and norms.

The practical significance of the results substantiate the thesis is methodical approaches and practical recommendations for the regulation of incomes at the macro, meso and micro levels for workers. Scientific results of the thesis with applied nature, found practical application in the work: Kharkiv regional employment center (reference number 01-3538 from 15.09.2016 y.), which introduced a methodical approach to maximize the incomes of non-standard forms of employment; Branch executive management of social insurance against industrial accidents and occupational diseases of Ukraine in Kharkiv. (reference number 4484 / 01-14 of 08.09.2016 y.), which introduced the conceptual provisions stratification of society, making it possible to justify the mechanism of state policy in the field regulation income. The survey results are used in the educational process Kharkiv National University of Economics in teaching discipline «Labor Economics and Labor Relations» at preparing students educational degree «bachelor» in the direction of 6.030505 «Personnel Management and Labor Economics» (reference number 16 / 86-09-314 from 17.10.2016 y.).

Keywords: regulation of income, social stratification, conceptual provisions, mechanisms of social and economic regulation, non-standard forms of employment, optimizing sources of income, informal sector, the subsistence minimum, decent life, consumer basket.

Список публікацій здобувача

1. Семенченко А. В. Удосконалення оцінки результатів праці персоналу / А. В. Семенченко // Управління розвитком : зб. наук. статей. – Х. : Вид.

ХНЕУ, 2010. – № 10 (86). – С. 22-24.

2. Семенченко А. В. Застосування методів оцінки персоналу в системі менеджменту / А. В. Семенченко // *Управління розвитком* : зб. наук. статей. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – № 21 (97). – С. 117-119.

3. Семенченко А. В. Структура доходів найманих працівників / А. В. Семенченко // *Управління розвитком* : зб. наук. статей. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. – № 24 (12). – С. 68-71.

4. Семенченко А. В. Аналіз причин нерівності доходів найманих працівників в Україні та методи їх регулювання / А. В. Семенченко // *Управління розвитком* : зб. наук. статей. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. – № 14 (111). – С. 3-4.

5. Гончарова С. Ю. Концепція стратифікації в умовах трансформації українського суспільства / С. Ю. Гончарова, А. В. Семенченко // *Вісник НТУ «ХП»*. – Х. : НТУ «ХП». – 2014. – № 45 (1088). – С. 157-163. – (Серія «Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства»).

6. Гончарова С. Ю. Причини і тенденції зміни рівня доходів населення за регіонами України / С. Ю. Гончарова, А. В. Семенченко // *Науковий вісник Херсонського державного університету*. – Херсон : ВД «Гельветика», 2015. – № 14, Ч. 1. – С. 124-127. – (Серія «Економічні науки»).

7. Семенченко А. В. Методичний підхід до регулювання доходів населення в умовах соціальної стратифікації / А. В. Семенченко // *Економіка і організація управління* : зб. наук. пр. – Вінниця : ДонНУ, 2016. – № 2 (22). – С. 71–79.

8. Семенченко А. В. Удосконалення механізму державного регулювання доходів населення / А. В. Семенченко // *Бізнес Інформ*. – 2016. – № 5. – С. 51–56 (*RePEc, Index Copernicus, РИНЦ, SIS, Ulrichsweb*).

9. Семенченко А. В. Методичний підхід щодо максимізації доходів населення з нестандартними формами зайнятості / А. В. Семенченко // *Бізнес Інформ*. – 2016. – № 9. – С. 137–141 (*RePEc, Index Copernicus, РИНЦ, SIS, Ulrichsweb*).

10. Гончарова С. Ю. Прожитковий мінімум як соціально-економічний важіль в контексті соціальної стратифікації суспільства / С. Ю. Гончарова, А. Б.

Гончаров, А. В. Семенченко // Економіка та фінанси : науковий журнал. – Roma, Italia : Edizioni Magi, 2016. – Vol. 1. – P. 228-235.

11. Семенченко А. В. Thesaurus of the concept «population's incomes» in the context of the social economy / А. В. Семенченко // Збірник II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Формування стратегії науково-технічного, екологічного і соціально-економічного розвитку суспільства» (Тернопіль, 5-6 грудня 2013 р.). – Тернопіль : Крок, 2013. – С. 260-262.

12. Гончарова С. Ю. Соціальна стратифікація сучасного суспільства / С. Ю. Гончарова, А. В. Семенченко // Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та студентів «Розвиток України очима молоді: економічні, соціальні та правові аспекти» (Харків, 28 березня 2014 р.). – Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2014. – С. 76-79.

13. Гончарова С. Ю. Типізація систем соціальної стратифікації / С. Ю. Гончарова, А. В. Семенченко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики» (Харків, 22-23 травня 2014 р.) – Харків : Вид. «ІНЖЕК», 2014. – С. 72-74.

14. Гончарова С. Ю. Інструментарій державного регулювання доходів найманих працівників / С. Ю. Гончарова, А. В. Семенченко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика» (Харків, 26-27 березня 2015 р.). – Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2015. – С. 224-227.

15. Семенченко А. В. Дослідження методів визначення прожиткового мінімуму в Україні / А. В. Семенченко // Збірник матеріалів XV Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Проблеми розвитку соціально-економічних систем в національній та глобальній економіці» (Вінниця, 7-9 грудня 2015 р.). – Вінниця : ДонНУ, 2015. – С. 284-286.

16. Семенченко А. В. Особливості регулювання доходів працівників як елемент управління підприємством / А. В. Семенченко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика» (Харків, 24-25 березня 2016 р.) – Х. : Вид. «ІНЖЕК», 2016. – С. 26-28.

ЗМІСТ

ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ З УРАХУВАННЯМ СТРАТИФІКАЦІЙНИХ ВІДМІННОСТЕЙ	22
1.1. Структура та джерела доходів населення, зміст соціальної стратифікації	22
1.2. Вплив диференціації доходів населення на соціальну стратифікацію суспільства	36
1.3. Механізм соціально-економічного регулювання доходів населення з урахуванням соціальної стратифікації	57
Висновки до розділу 1	72
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РЕГУЛЮВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ	74
2.1. Аналіз динаміки та структури доходів населення України	74
2.2. Тенденції формування доходів населення та їх нерівномірний розподіл на мікрорівні	93
2.3. Формування оптимізаційної моделі максимізації доходів населення	122
Висновки до розділу 2	142
РОЗДІЛ 3. НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ	144
3.1. Методичний підхід до оптимізації джерел доходів населення в контексті соціальної стратифікації	144
3.2. Напрями державного регулювання доходів населення	174
3.3. Методичний підхід щодо обґрунтування прожиткового мінімуму в Україні	193

	14
Висновки до розділу 3	231
ВИСНОВКИ	233
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	237
ДОДАТКИ	260

ВСТУП

Актуальність теми. Успішність розбудови соціально-орієнтованої держави безпосередньо залежить від забезпечення узгодженості темпів економічного зростання з рівнем та стратифікацією доходів населення. Здійснені за період незалежності України економічні реформи не дозволили повною мірою вирішити цю проблему і викликали загострення соціальних протиріч.

Сучасному українському суспільству притаманна суттєва стратифікація та загрозливі масштаби бідності: доходи 10% найбільш забезпеченого населення більш ніж у 10 разів перевищують доходи 10% найменш забезпеченого, при цьому більше половини населення отримує дохід на одного члена сім'ї менший від прожиткового мінімуму. Наявні диспропорції обумовлюють необхідність регулювання та кардинального перегляду концептуальних засад політики регулювання доходів та їх узгодження з макроекономічною політикою держави.

Сучасний етап соціально-економічних трансформацій накладає значні обмеження на застосування в Україні традиційних для розвинених ринкових важелів політики доходів. Виникає необхідність розроблення науково-обґрунтованого комплексного підходу до вдосконалення напрямів та заходів державного регулювання, спрямованих не лише на розподіл доходів населення, але й на сферу їх регулювання, що забезпечували б соціальну переорієнтацію економіки на основі ефективної реалізації людського потенціалу.

Окремим питанням регулювання доходів населення присвячені роботи відомих зарубіжних і вітчизняних вчених: Балакірева О.М., Богині Д.П., Веремей С.А., Гвелесіані А.Г., Дмитришина Л.І., Кауфмана Д., Кролевець О.А., Мандибури В.О., Стожока О.З., Тютюнникової С.В., Хорста Р. Зокрема питаннями дослідження соціально-трудової сфери займаються: Блейдс Д., Верич Ю.Л., Гончарова С.Ю., Лібанова Е.М., Назарова Г.В., Петті У.,

Шаульська Л.В., Юрчик Г.М., Ястремська О.М. Вагомий внесок у дослідження регулювання та оплати праці зробили: Багчі П., Балюк В.А., Васильєв О.А., Єгоров М.О., Костишина Т.А., Тохтарова В.С., Фейг Е., Холод Н.М. Удосконаленню соціально-трудових відносин та людського розвитку присвячені роботи таких вчених як: Гордієнко Л.А., Журавльова І.В., Майср В.Ф., Маркова Н.С., Мартиненко М.В., Новіков В.М., Саввов А.А., Старченко Л.В., Федірко Н.В. та ін.

Більшість проведених досліджень зосереджені на розв'язанні ключових проблем регулювання доходів населення на основі адаптації і використання зарубіжних технологій. Питання вирішення проблем соціальної стратифікації суспільства, обґрунтування напрямів державного регулювання доходів населення, узагальнення концептуальних положень соціальної стратифікації, формування механізму регулювання доходів з урахуванням впливу тіньового сектора на рівень життя населення залишаються недостатньо розробленими, що доводить актуальність наукових досліджень, присвячених вирішенню цієї складної проблеми, й зумовлює тему дисертаційної роботи, її мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до напрямів наукових досліджень Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця за темами: «Аналіз та діагностика системи управління персоналом підприємства» (номер державної реєстрації 0113U005364), за якою автором розроблено підрозділ «Система управління підприємства як стратегічна складова менеджменту персоналу»; «Соціально-орієнтовані методи управління персоналом підприємства» (номер державної реєстрації 0114U006547), де здобувачем розроблено розділ «Концептуальні аспекти соціальної відповідальності»; «Стратегічне управління життєдіяльністю підприємств на основі інвестування для забезпечення гідної якості трудового життя» (номер державної реєстрації 0115U002374), в межах якої виконано розділ «Стимулювання трудової діяльності як складовий елемент концепції Гідної праці».

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є удосконалення та подальший розвиток теоретичних положень, методичних підходів і розроблення практичних рекомендацій щодо регулювання доходів населення в контексті соціальної стратифікації суспільства.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішено такі завдання:

поглибити визначення поняття «доходи населення», узагальнити концептуальні положення соціальної стратифікації, уточнити фактори диференціації доходів та обґрунтувати стадії розподілу доходів працюючого населення;

визначити складові механізму соціально-економічного регулювання доходів населення в умовах соціальної стратифікації;

виявити перешкоди економічного розвитку України, загальноекономічні причини зменшення доходів населення, які формують тенденції зміни структури й рівня доходів, та розробити методичні рекомендації до оцінювання диференціації доходів працівників на мікроекономічному рівні;

визначити напрями максимізації доходів населення з нестандартними формами зайнятості;

удосконалити напрями оптимізації джерел доходів населення в контексті соціальної стратифікації; розробити методичний підхід щодо державного регулювання доходів працівників підприємств бюджетоутворюючих галузей з метою підвищення рівня життя та збільшення доходів;

обґрунтувати напрями державного регулювання доходів населення, та розробити механізм регулювання доходів з урахуванням впливу тіньового сектора на рівень життя населення та запропонувати заходи щодо детінізації в економічних районах України;

удосконалити методичний підхід щодо обґрунтування прожиткового мінімуму в Україні для забезпечення гідного життя населення.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дисертаційної роботи стали фундаментальні наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних фахівців з проблем регулювання доходів населення. Для вирішення

поставлених задач у дисертаційній роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема: методи теоретичного узагальнення, системного аналізу, наукової класифікації – для уточнення класифікації доходів населення, удосконалення принципів формування доходів; методи порівняльного аналізу, фінансово-економічного та статистичного аналізу – для оцінки середньодушових грошових доходів, динаміки показників диференціації грошових доходів населення, аналізу показників тінізації економіки за економічними районами; симплекс метод та метод узагальненого градієнта – для вирішення задач лінійного програмування щодо максимізації доходів населення з нестандартними формами зайнятості; кластерний аналіз («метод найближчого сусіда») – для підтвердження зворотно-пропорційної залежності рівня життя від структури доходів працівників підприємств та населення в цілому; анкетування – для оцінювання рівня доходів населення та працівників досліджуваних підприємств; графічно-аналітичний метод – для наочної ілюстрації результатів дослідження.

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативні документи України, які регламентують діяльність підприємств та функціонування системи регулювання доходів, наукові праці зарубіжних та вітчизняних учених, матеріали науково-практичних конференцій, офіційних Інтернет-сайтів, органів влади України, дані Державного комітету статистики України, довідково-інформаційні видання, матеріали та статистичні дані, отримані автором в процесі дослідницької праці на промислових підприємствах Харківського регіону.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні та подальшому розвитку теоретичних і науково-методичних положень щодо регулювання доходів населення, а саме:

удосконалено:

концептуальні положення соціальної стратифікації суспільства, відмінністю яких є узагальнення типів, критеріїв, підходів до стратифікації та включення до видів стратифікаційних структур статусної структури, а до

систем стратифікації – корпоративно-правової системи, що дало можливість обґрунтувати механізм державної політики у сфері регулювання доходів населення;

методичні рекомендації до оцінювання диференціації доходів працівників, особливістю яких є використання макроекономічних показників диференціації (коефіцієнта Джині, децильного та квінтільного коефіцієнтів, індексу Аткинсона) для аналізу соціальної нерівності, що дозволяє визначати ступінь нерівності та нерівномірності доходів працюючого населення на мікроекономічному рівні;

методичний підхід щодо обґрунтування прожиткового мінімуму, відмінністю якого є включення додаткових мінімально необхідних товарів та послуг в споживчий кошик для забезпечення гідного життя населення за результатами аналізу вагової структури споживчого набору для розрахунку індексу споживчих цін у відповідності з міжнародною Класифікацією індивідуального споживання за цілями (КІСЦ); використання методичного підходу дозволяє отримати обґрунтовані структуру та величину прожиткового мінімуму як найважливішого соціального стандарту та нормативу;

напрями максимізації доходів населення з нестандартними формами зайнятості, особливістю яких полягає у використанні лінійних оптимізаційних моделей для удосконалення розподілу робочого часу та нетрадиційної системи отримання доходів для різних категорій фрілансерів;

дістали подальшого розвитку:

перелік та зміст факторів диференціації доходів населення за рахунок виділення додаткової групи за ознакою «розподіл населення за якістю праці», до складу якої входять соціально-психологічні та соціально-географічні фактори, що дає можливість враховувати психологічні особливості індивіда та природно-кліматичні особливості місця проживання відповідно при проведенні оцінки грошових доходів та витрат домогосподарств за економічними районами України;

методичний підхід щодо державного регулювання доходів працівників, особливістю якого є визначення податкових пільг для підприємств бюджетоутворюючих галузей в залежності від динаміки розвитку галузей за індексами продукції (ІП), динаміки виробництва продукції конкретного підприємства (ІПП) та питомою вагою доходів галузей у ВВП країни, що уможливорює диференціацію вкладу окремих галузей, економічних районів у розвиток економіки країни та підвищення рівня життя і мотивації працівників відповідної галузі;

механізм соціально-економічного регулювання доходів населення в умовах соціальної стратифікації, відмінністю якого є: врахування та визначення впливу тіньового сектора на рівень життя населення; розроблення пріоритетних заходів детінізації економіки, які притаманні економічним районам України, що дозволяє отримати об'єктивну оцінку соціально-економічного стану та перспектив розвитку економіки на макроекономічному рівні.

Практичне значення одержаних результатів дисертації полягає в обґрунтуванні методичних підходів і практичних рекомендацій щодо регулювання доходів населення на макро-, мезо- та працівників на мікроекономічному рівнях. Наукові результати дисертаційної роботи, що мають прикладний характер, знайшли практичне застосування в діяльності: Харківського обласного центру зайнятості (довідка № 01-3538 від 15.09.2016 р.), де впроваджено методичний підхід до максимізації доходів населення з нестандартними формами зайнятості; відділення виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України у м. Харкові (довідка № 4484/01-14 від 08.09.2016), у якому впроваджено концептуальні положення стратифікації суспільства, що дало можливість обґрунтувати механізм державної політики у сфері регулювання доходів населення. Результати дослідження застосовуються у навчальному процесі Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця при викладанні навчальної дисципліни «Економіка праці і соціально-трудова відносини» при підготовці студентів освітнього ступеня

«бакалавр» за напрямом підготовки 6.030505 «Управління персоналом та економіка праці» (довідка № 16/86-09-314 від 17.10.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею. Подані до захисту висновки та рекомендації розроблені автором особисто. Внесок здобувача в роботи, опубліковані у співавторстві, конкретизовано в списку опублікованих праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки і рекомендації дисертації доповідалися на всеукраїнській та міжнародних науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Формування стратегії науково-технічного, екологічного і соціально-економічного розвитку суспільства» (м. Тернопіль, 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики» (м. Харків, 2014 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених та студентів «Розвиток України очима молоді: економічні, соціальні та правові аспекти» (м. Харків, 2014 р.), Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика» (м. Харків, 2015 р.), Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Проблеми розвитку соціально-економічних систем в національній та глобальній економіці» (м. Вінниця, 2015 р.), Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика» (м. Харків, 2016 р.).

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації 287 сторінок (11,96 авт. арк.). Робота містить 38 рисунків (з яких 15 займають 15 повних сторінок), 42 таблиці (з яких 8 займають 10 повних сторінок), список використаних джерел налічує 222 найменування – на 23 сторінках, 16 додатків – на 52 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 212 сторінок (8,83 авт. арк.).

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ДОХОДІВ
НАСЕЛЕННЯ З УРАХУВАННЯМ СТРАТИФІКАЦІЙНИХ ВІДМІННОСТЕЙ

1.1. Структура та джерела доходів населення, зміст соціальної стратифікації

Ефективність праці працівників певною мірою визначається діючою системою їх доходів. Доходи найманих працівників як соціально-економічна категорія, з одного боку, є основним джерелом грошових доходів населення, тому її величина значною мірою характеризує рівень добробуту всіх членів суспільства. З іншого боку, її правильна організація зацікавлює працівників підвищувати ефективність виробництва, а відтак безпосередньо впливає на темпи й масштаби соціально-економічного розвитку країни.

Сучасний етап розвитку економічних систем дозволяє, виходячи з джерел отримання доходів, судити про середній рівень життя працівників конкретної країни. За останніми дослідженнями українських вчених, частка заробітної плати у доходах найманих працівників в 2014 році знизилася, що залежить від внутрішньополітичної та економічної тенденції, яка позначається на розширенні сфер отримання додаткових доходів найманих працівників.

Наукові концепції економічної природи доходів населення засновувалися на переході від економіки, заснованої на загальній власності, на засоби виробництва, а також централізованому керованому виробництві і розподілі, до економіки з різноманітним форм власності обумовлює трансформацію економічних і, зокрема, розподільних відносин, джерел і механізмів відшкодування витрат праці за допомогою формування і регулювання доходів.

Перехід до ринку вніс істотні зміни до структури доходів населення, в якій важливе значення мають нові форми – підприємницький дохід, дохід від власності та інші, значення яких для різних груп працівників неоднакові.

З метою розробки дієвих методів з подолання негативних моментів у сфері формування і розподілу доходів населення, враховуючи національні особливості, необхідно позначити контури концепції державної політики доходів. У сучасних умовах в рамках проблеми державного регулювання ринкової економіки питання формування і регулювання доходів населення набувають особливої актуальності. Досліджуючи тенденції розвитку економічної теорії щодо проблем доходів, необхідно зазначити, що вони розглядалися, починаючи зі школи меркантилістів, хоча представники передісторії економічної науки не висловили з питань теорії розподілу доходів цілісної системи поглядів. Сутність вчення меркантилістів зводилася до визначення джерела походження багатства, оскільки джерелом багатства вважали сферу звернення, а багатство ототожнювали тільки з грошима, проте для свого часу їх погляди були прогресивними. Представниками даного напрямку були Т. Ман (1571-1641), А. Монкретьєн де Ваттевіль (1575-1621), Д. Юм (1711-1776) та інші [3, с. 248]. Теорія державного регулювання доходів базувалася на доктрині активного грошового і торгового балансу, приймалися законодавчі акти щодо обмеження зростання заробітної плати найманих працівників з метою підвищення конкурентоспроможності продукції, що випускалася мануфактурою. Вважалось, що витрати багатих членів суспільства забезпечують робочими місцями і заробітною платою усіх інших.

Розглядаючи меркантилізм, К. Маркс відзначав: «Для меркантилістів промисловий капітал володіє цінністю і навіть найвищою цінністю – як засіб, а не як саме багатство в його виробничому процесі – тому що він створює торговий капітал, а цей останній в процесі звернення перетворюється на гроші» [89, с. 283]. Таким чином, концепція меркантилізму була заснована на обслуговуванні звернення торгових грошей і процес формування доходів працівників зв'язувалася тільки зі сферою звернення.

У процесі розвитку капіталізму в Європі і зростання ролі промислового капіталу меркантилізм почав втрачати свої позиції. Основна увага була направлена на розвиток промисловості, що, у свою чергу, вплинуло на зміну

політичній економії. Головним представником і засновником фізіократії був Ф. Кене. Він спростував вчення меркантилістів про те, що обмін створює багатство, і джерелом багатства оголосив виробництво, але обмежувався тільки сільським господарством [106, с. 33]. Фізіократи помилково доход капіталіста розглядали як своєрідну, вищу заробітну плату і вважали, що дохід і заробітна плата працівника входять у витрати виробництва [65, с. 98]. Вони ігнорували категорію прибутку не тільки в промисловості, але і в сільському господарстві і торгівлі. Доходи населення мають визначатися часткою у створеній підприємством вартості. Під час формування частки доходів працівників необхідно не допускати відшкодування надлишкових затрат праці забезпечувати їх підвищення тільки у зв'язку зі збільшенням кількості випущеної продукції, ефективнішим використанням ресурсів, зростанням продуктивності праці. Перш ніж визначитися з поняттям доходів населення, необхідно розглянути такі терміни як дохід, заробітна плата та доходи населення, які представлені в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Аналіз дослідження категорій

Джерело	Визначення	Особливості
Дохід		
Новий економічний словник / Під редакцією А. Н. Азріліяна – М.: Інститут нової економіки, 2006. – 1088 с. [77].	Грошові кошти або матеріальні цінності, отримані державою, фізичною або юридичною особою в результаті якої-небудь діяльності.	Дане визначення дає загальне уявлення про дохід.
Саввов А. А. Доходи населення України та їх динаміка. // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – №2. – С. 121-126 [127].	Будь-яка притока грошових коштів або отримання матеріальних цінностей, що володіють грошовою вартістю.	Поняття «дохід» застосоване до держави в цілому (національний дохід), до підприємства, фірми (валовий дохід, чистий дохід підприємства), до окремих осіб (грошові доходи населення, реальні доходи громадян, особистий дохід). Доход держави утворюють в основному податки, платежі, відрахування, рента, що поступають в казну.

Автор	Визначення	Особливості
Дохід		
<p>Тютюнникова С. В. Формирование доходов населения в условиях рыночной трансформации. – Харьков: Основа, 2004. – 209 с. [163]</p>	<p>Грошовий потік, загальна сума грошей, що поступає різним економічним агентам у вигляді заробітної плати, ренти, дивідендів, відсотків, підприємницького прибутку протягом певного періоду часу.</p>	<p>Іншими словами, це визначення трактується як економічна вигода. Але ж з даного визначення є незрозумілим така категорія поняття як «різні економічні агенти». Також перераховані далеко не всі соціально-значущі доходи населення.</p>
Заробітна плата		
<p>Кваснікова Г. С. Стан рівня заробітної плати та посилення стимулюючої функції у мотивації праці. – К., – 2008. – 165 с. [64]</p>	<p>Загальна сума доходів, отриманих працівниками як в грошовій, так і у натуральній формі у вигляді оплати праці, доходів від індивідуальної трудової діяльності, підприємницьких доходів, доходів від власності, соціальних виплат, доходу від особистого підсобного господарства і т.д.</p>	<p>Організації і фірми виплачують заробітну плату в грошовій формі, це обумовлено наявністю товарно-грошових відносин і ринку. Регулювання заробітної плати здійснюється фірмою і державою. Перш за все встановлюється міра праці.</p>
<p>Кодекс законів про працю України. – Х.: «Одісей», 2003. – 864 с. [68]</p>	<p>Винагорода, обчислена, зазвичай, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу.</p>	<p>Закон України «Про оплату праці» визначає економічні та організаційні засади сплати праці працівників, які перебувають у трудових відносинах, на підставі трудового договору з підприємствами всіх форм власності та господарювання, а також з окремими громадянами та сфери державного і договірної регулювання оплати праці і спрямований на забезпечення відтворювальної та стимулюючої функцій заробітної плати.</p>
<p>Петрова І. Заробітна плата як регулятор ринку праці // Україна, аспекти праці. – 2009. – № 3-4. – С. 22–25 [105].</p>	<p>Прямий трудовий дохід, який планомірно визначається на основі врахування суспільного значення результатів праці даного колективу й робітника.</p>	<p>Вважалось що вона відображає відносини між працівником і суспільством, а тому необхідна єдина державна політика в галузі зарплати, єдина тарифна система, а також відносини між робітником і трудовим колективом, оскільки зарплата кожного встановлювалась в межах фонду заробітної плати підприємства, цеху, бригади відповідно до його вкладу у колективні результати.</p>

Продовження таблиці 1.1

Автор	Визначення	Особливості
Соболевская А. Роль зарплати в ринковій економіці. // МЭ и МО. – 2007. – №12. – С. 49 – 57 [101].	Плата за залучення у виробництво трудових послуг.	Однак за своєю суттю – це плата, яку отримує власник ресурсу праці від виробника за надані йому трудові послуги. З певною умовністю винагороду власника трудового ресурсу можна вимірювати тією грошовою сумою, яку він отримав, а розмір трудових послуг – часом, протягом якого виробник отримував трудові послуги.
Доходи населення		
Перерва П. Г., Погорелова Н. И., Дюжева Г. В. / Экономика и организация труда:– Харьков: НТУ «ХПИ» 2006. – 588 с. [52].	Певна сума грошових коштів (матеріальних благ), яка отримана або проведена домашніми господарствами за певний відрізок часу.	Доход населення формується за рахунок заробітної плати, пенсій, стипендій, дивідендів, продажу продуктів домашнього господарства.
Стожок О. З. Формування і розподіл доходів населення в умовах трансформації економіки: Автореф. дис. к. е. н.: Спец. 08.09.01. – Донецьк, 2008. – 220 с. [153].	Параметр рівня життя населення держави, що визначає фактичну кількість матеріальних благ і послуг, яку можна придбати на доходи однієї фізичної особи.	Доход населення безпосередньо пов'язаний з величиною доходів населення, рівнем цін і тарифів на товари і послуги.
Кваснікова Г. С. Доходи населення та економічний стан держави. // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – С. 53–60 [64].	Сукупність коштів і витрат в натуральному виразі для підтримання фізичного, морального, економічного й інтелектуального стану людини.	Роль доходів визначається тим, що рівень споживання працівників прямо залежить від їх рівня. Не зовсім зрозумілим є те, що саме мається на увазі під економічним станом людини.
Гудима О.В. Шляхи удосконалення доходів і видатків населення / О.В. Гудима // Держава та регіони. – 2008. - №4. – С.42-46 [45].	Інструмент для визначення рівня добробуту суспільства.	В умовах ринкової економіки політика держави спрямована на те, щоб кожна працездатна людина сама відповідала за свій матеріальний добробут. Ринкова економіка, орієнтуючи населення на підвищення свого добробуту, передусім за рахунок трудової активності ініціативи і підприємництва, поряд з підтриманням соціально-незахищених груп населення потребує державних гарантій забезпечення споживання для всіх громадян.

Дослідивши тезаурус поняття «дохід» та словосполучення за обраним напрямком дослідження, бачимо, що в науковій літературі є багато визначень терміну «доходи населення». Виходячи з наведених підходів, автор пропонує власне визначення, яке наповнилося сучасним змістом та в якому зазначено, що під поняттям «доходи населення» пропонується розуміти певну суму грошових коштів та надходжень в натуральній формі, отриманих населенням як в результаті трудової, так і не трудової діяльності, не забороненої законодавством для відтворення робочої сили, задоволення потреб людини та накопичення коштів. Це визначення відрізняється від існуючих тим, що автор розглядає реальні та номінальні доходи одночасно. З одного боку дохід розглядається як номінальний, коли людина отримує винагороду за певну роботу, а з іншого боку як реальний, в той час, коли витрачає ці кошти на задоволення своїх потреб.

В Україні основним джерелом доходів населення є заробітна плата. При цьому в країнах західної Європи в загальній структурі доходів заробітна плата займає лише 51,4%. Інші 48,6% складають: дивіденди – 11,7%, доходи від власності – 10,5%, соціальні трансферти – 7,9%, періодичні грошові надходження – 7,6%, доходи від підприємницької діяльності – 5,5%, доходи на міжбанківських ринках – 4,6% та доходи від домашнього господарства – 0,8% [105, с. 22]. Автор пропонує розглянути структуру доходів працюючого населення за певними елементами на рис. 1.1.

Перехід до ринкових відносин викликав нові джерела отримання грошових доходів у вигляді сум, нарахованих до виплати по акціях і внесках членів трудового колективу в майно підприємства (дивіденди, відсотки) [88, с. 165]. Таким чином, трудові доходи кожного працівника визначаються за особистими внесками, з урахуванням кінцевих результатів роботи підприємства, регулюються податками і максимальними податками не обмежуються.

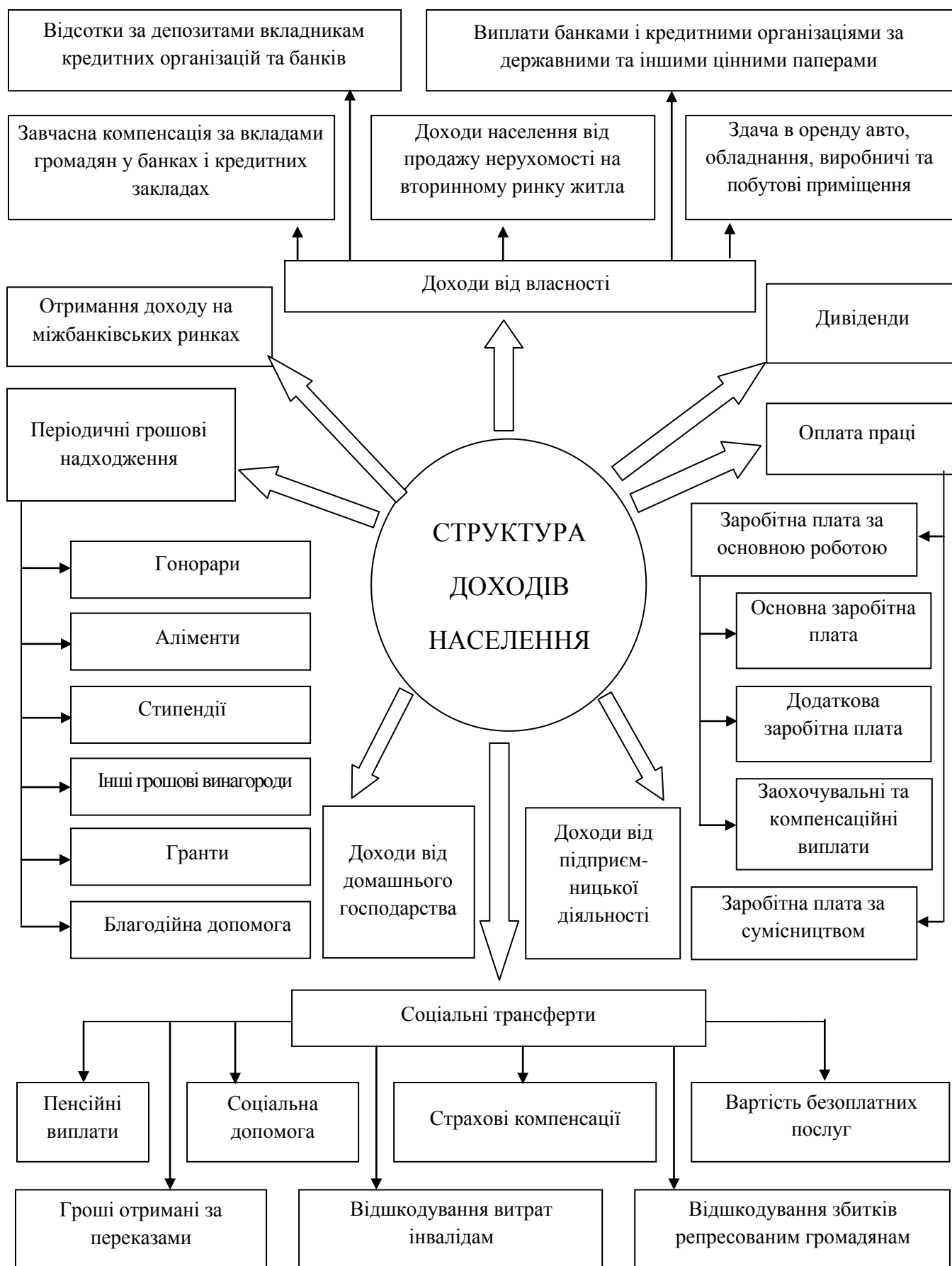

Рис. 1.1. Структура доходів населення

Більш детально, співставлення структури доходів працівників українських та закордонних підприємств наведено на рис. 1.2 [128, с. 121].

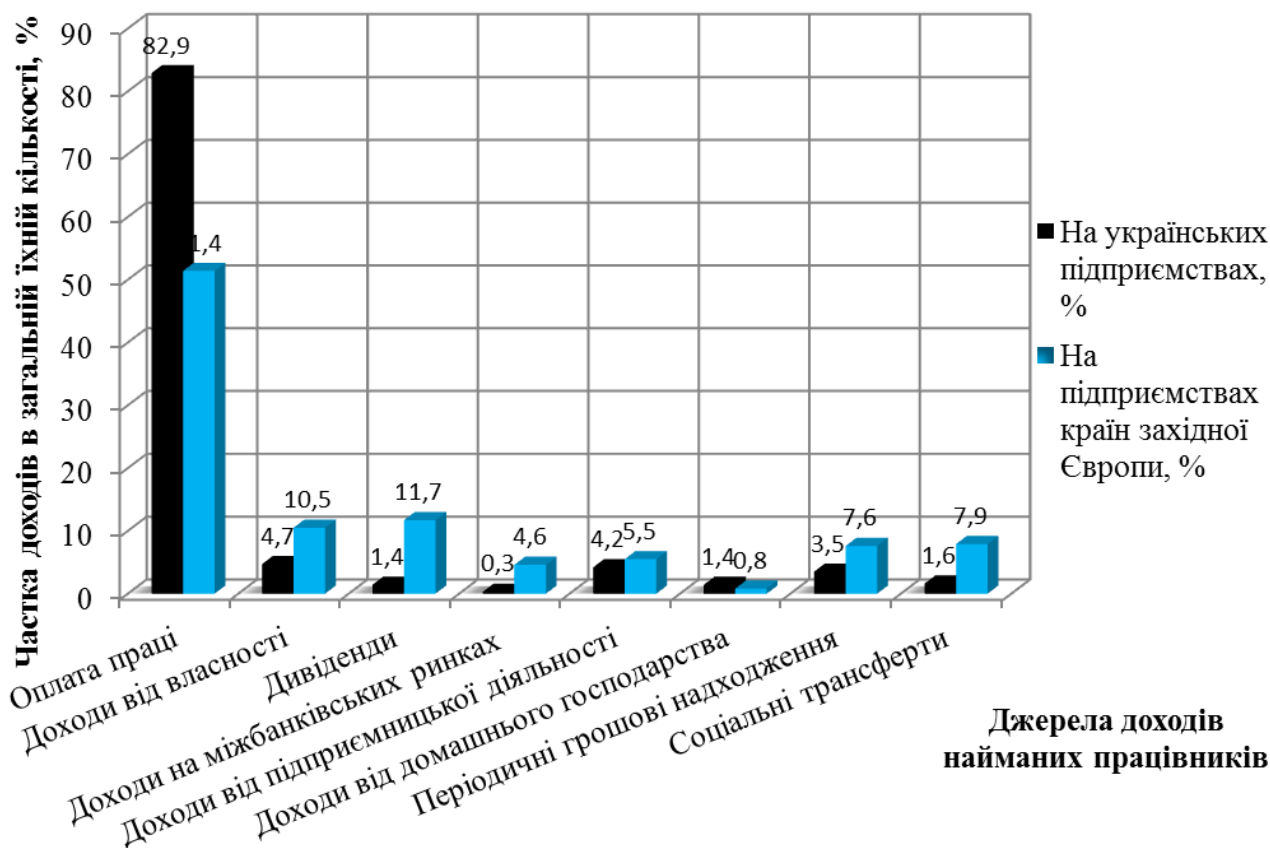

Рис. 1.2. Відображення структури доходів працівників українських та зарубіжних підприємств за 2014 рік

Виходячи з рис. 1.2, працівники українських підприємств в середньому отримують доходи від дивідендів на 10,3% менше, ніж працівники зарубіжних підприємств. Більшість підприємств української промисловості закладають на майбутні періоди великі капітальні вкладення, тому прибуток реінвестується. Отже, підприємства виступають потенційними неплатниками дивідендів. Що стосується доходів від власності, то вони перевищують доходи зарубіжних майже в 3 рази. Лідруючу позицію щодо отримання доходів займають наймані працівники українських підприємств за такою складовою джерел як доходи від домашнього господарства.

Доходи населення є найбільш дієвим інструментом активізації людського фактора і використання трудового потенціалу. При цьому використання

існуючого кваліфікаційного і творчого потенціалу працівників має повністю залежати від наукової обґрунтованості і вибору методів ув'язки доходів з кваліфікацією, змістом виконуваної роботи, результатами праці й умовами, в яких вона здійснюється. Виходячи зі статистичних даних, найбільшу питому вагу у доходах населення має заробітна плата, що являє собою винагороду, обчислену, зазвичай, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу [68, с. 864]. Також до доходів населення можна віднести дивіденди, які вони отримують за володіння акціями підприємства, доходи від власності, доходи від підприємницької діяльності, соціальні трансферти та соціальний пакет.

Як важлива соціально-економічна категорія, доходи населення, в ринковій економіці виконують такі функції:

відтворювальна – показує роль доходів у процесі відтворення населення. У складі доходів населення основну роль у виконанні цієї функції грала заробітна плата, але в умовах переходу до ринку її частка в структурі доходів населення різко знизилася. І тепер поряд із заробітною платою важливу роль у процесі забезпечення потреб людей відіграють доходи від особистого підсобного господарства та підприємницької діяльності, тобто саме всі види доходів стають основним джерелом забезпечення нормального рівня життя населення;

статусна – місце індивіда в суспільстві і ступінь задоволення його основних потреб визначається його доходом. Порівнюючи свої доходи з доходами інших членів суспільства, людина визначає своє положення в соціальній структурі суспільства, що дає йому мотивацію для поліпшення свого статусу по відношенню до інших;

стимулююча – спрямована на стимулювання поліпшення здібностей людей в процесі їх діяльності. Доходи виступають в якості матеріальних стимулів для носіїв економічних інтересів працівників, власників капіталів, землі та інтелектуального продукту, а також для людей, зайнятих в інших сферах. Якісні зміни навичок людей в будь-якому вигляді діяльності

призводять до збільшення доходів і, відповідно, підвищують їх життєвий рівень. Тому отримання доходів повинно бути взаємопов'язане з кінцевими результатами роботи і забезпечити мотивацію людей в підвищенні своїх доходів;

функція фактора підвищення добробуту – доходи населення є основою задоволення найважливіших потреб людей, які в кінцевому підсумку визначають рівень суспільного добробуту. Добробут як економічна категорія визначається ступенем задоволення основних потреб населення і залежить від доходів членів суспільства, і чим вони вищі у окремого індивіда, тим вище його добробут. Доходи використовуються не тільки для задоволення матеріальних потреб, але і є основою поліпшення якісних характеристик життєдіяльності людей, тобто використовуються для підвищення рівня освіти, поліпшення здоров'я, збільшення часу і якості відпочинку, оздоровлення екологічної обстановки в суспільстві та ін. [71].

Проте в сучасних умовах становлення ринку в Україні доходи населення не можуть виконувати цих функцій. Їх рівень забезпечує не більш як 20% відтворення робочої сили, яке не відшкодовує навіть прямих затрат праці і не викликає заінтересованості в переорієнтації робочої сили на пріоритетні сфери діяльності. Визначено, що доходи населення нині виконують й інші функції, а саме:

збереження зайнятості, запобігання безробіттю ціною заниження заробітної плати;

забезпечення соціальних гарантій;

збереження попереднього статусу, пов'язаного із робочим місцем;

стримування інфляції (шляхом заборгованості із заробітної плати);

перерозподіл зайнятих по галузях і сферах економіки;

посилення мобільності робочої сили [23, с. 29].

В Україні сьогодні склалася така ситуація, коли ціни на товари зростають швидше ніж номінальна заробітна плата, то реальна заробітна плата знижується. Така ситуація має місце сьогодні в Україні. За своєю структурою

заробітна плата неоднорідна, кожний її елемент виконує властиву їй функцію матеріального стимулювання і має певну економічну самостійність за необхідного взаємозв'язку взаємозумовленості всіх її частин.

Будь-яке розвинуте суспільство характеризується нерівним розподілом матеріальних і духовних благ, винагород та можливостей як у відношенні окремих індивідів, так і між групами у суспільстві. Соціальна диференціація населення є об'єктивним явищем, і науковці підкреслюють доцільність підтримки нерівного становища членів суспільства, оскільки саме такий стан може розглядатися як потужне джерело енергії для соціально-економічного прогресу. Але як позитив таке положення може бути розглянутим лише за умови створення приблизно однакових можливостей для кожного члена суспільства щодо реалізації свого потенціалу. Існування в суспільстві значної соціальної диференціації створює перешкоди для соціально-економічного розвитку країни, що породжує необхідність поглибленого і ґрунтовного вивчення та пояснення цього явища. Узагальнюючим поняттям, що характеризує нерівність між членами суспільства та їх групами, є «соціальна стратифікація». Доречно зазначити, що слово «стратифікація» латинського походження (спочатку «stratum» означало покривало, ліжко і запозичене у геологів). В англійській мові воно означало пласт, формація (у геології), шар суспільства (в суспільствознавстві); множина – strata, stratification (стратифікація) – розподіл на суспільні пласти [219].

Стратифікація допускає, що певні соціальні відмінності між людьми набувають характеру ієрархічного ранжирування. Очевидно, що люди відрізняються багатьма чинниками (особисті здібності; схильності, переваги, стан здоров'я і т.д.), і не завжди ці відмінності приводять до нерівності між членами суспільства. Соціальні відмінності стають соціальною стратифікацією коли групи осіб «вистроюються ієрархічно вздовж певної шкали нерівностей, які можуть відображатися у відмінностях доходів, майна, влади, престижу, етнічній приналежності або шляхом будь-якої іншої характеристики» [2, с. 322]. Отже, соціальну стратифікацію можна визначити як процес, що виражається у

формуванні однорідних сукупностей населення, кожна з яких має особливості в споживанні, різну трудову мотивацію, орієнтацію на різні соціально-економічні, духовні цінності тощо.

Класиком теорії соціальної стратифікації та пов'язаної з нею соціальної мобільності вважається російсько-американський соціолог Питирим Олександрович Сорокін. Проблему соціальної нерівності, особливо проблему класів, розглядали такі класики як М. Вебер, К. Маркс. Певні положення були розвинуті американськими соціологами Толкоттом Парсонсом (1902–1979), Робертом Кінгом Мертоном (нар. у 1910 р.), Крістіном Девісом та іншими вченими, які вважали, що вертикальна класифікація людей та їх груп спричинена розподілом функцій у суспільстві [216]. На їх думку, соціальна стратифікація забезпечує виокремлення соціальних верств за певними важливими для конкретного суспільства ознаками (критеріями): характером власності, розміром доходів, обсягом влади, освітою, престижем, національними та іншими рисами. Соціально стратифікаційний підхід є одночасно методологією та теорією розгляду соціальної структури суспільства. Він будується на таких принципах: обов'язковість дослідження всіх верств суспільства; застосування при їх порівнянні єдиного критерію; достатність критеріїв для повного і глибокого аналізу кожної з досліджуваних соціальних верств. На сучасному етапі ведеться активне переосмислення проблеми стратифікації у сучасному суспільстві, бо їх класова структура значно відрізняються від класової структури індустріальних суспільств Першого Модерну. Серед українських соціологів проблему стратифікації глибоко досліджують Е. Симончук, О. Куценко, С. Макеєв, Н. Коваліско [37].

Поняття соціальна диференціація існує для визначення відмінностей між людьми, по відношенню до якого соціальна стратифікація є окремим випадком. Соціальна диференціація охоплює відмінності між макро- і мікрогрупами, а також індивідами, як за об'єктивними характеристиками (природними здібностями, економічними, професійними, освітніми і т.д.), так і за суб'єктивними (ціннісні орієнтації, стиль поведінки і т.д.). Це поняття, що застосову-

ється як синонім до слова «відмінність, різниця», вживається для класифікації статусів, ролей, соціальних інститутів і організацій. Саме соціальна диференціація викликає майнову, владну і статусну нерівність [205].

З макроекономічної точки зору дохід суспільства – це вартість та вимірювана нею частина продукту, виробленого за певний період часу; а дохід будь-якої частини суспільства (соціальної страти, групи домогосподарств, домогосподарства, особи) – це частка у новоствореній вартості та вимірювана нею частина продукту, що привласнюється певним класом, групою осіб або окремою особою [86, с.60]. Таке тлумачення доходу дає теорія трудової вартості. Дане визначення повністю придатне до застосування в сучасних умовах і використовується у наукових розробках [156].

Диференціація доходів населення в умовах ринкових відносин – процес природний, і науковці підкреслюють доцільність підтримки нерівного становища членів суспільства, тому що саме такий стан може розглядатися як потужне джерело енергії для соціально-економічного прогресу. Але як позитивне явище диференціацію можна розглядати лише за умови створення відносно однакових можливостей для кожного члена суспільства реалізувати свій потенціал. В Україні результатом соціально-економічних трансформацій, що відбуваються з початку 90-х років, стали різка майнова диференціація, зубожіння значної частки населення та падіння рівня життя, що викликає необхідність ґрунтовного вивчення цього явища та вдосконалення механізмів регулювання розподілу і перерозподілу доходів у суспільстві.

Рівень диференціації грошових доходів населення вимірюється різними методами: графічним (гістограми) статистичними (коефіцієнт варіації), децильний, квінтильний або квартильний фондовий індекс та інші. Більш складний спосіб аналізу диференціації доходів населення – рахунок накопичуваних або кумулятивних частот і побудова кумулятивних кривих або кривих Лоренца. Для диференціації населення за рівнем доходів у соціально-економічній статистиці використовується індекс концентрації доходів, або коефіцієнт Джині, який відображає характер розподілу всієї суми доходів

населення між окремими його групами. Величина його може коливатися від 0 до 1. За рівномірного розподілу доходів коефіцієнт наближається до 0. Чим вище значення показника, тобто чим ближче до 1, тим менш рівномірно розподілені доходи в суспільстві. Коефіцієнт Джині являє собою відношення площі сегмента, створеного кривою Лоренца, і лінії рівномірного розподілу до площі трикутника нижче лінії рівномірного розподілу.

На сучасному етапі мова йде не стільки про диференціацію, що властива будь-якому суспільству, скільки про перехід її в країні, в особливо небезпечні форми. Індекс Джині збільшився майже в 1,5 рази і становив у 2012 році 0,36, що характеризує вкрай нерівномірний розподіл доходів. Протягом наступних років коефіцієнт концентрації за грошовими витратами населення мав тенденцію до зниження і в 2013 році склав 0,33 [24]. Коефіцієнт Джині наближається до показника концентрації доходів у Великобританії та США. Між тим, розмір ВВП на душу населення в цих країнах один з найвищих, у той час як в Україні він складає у 2015 році 8332,32 дол. США, що в 5-7 разів менше, ніж у Великобританії та США (табл.1.2).

Таблиця 1.2

Коефіцієнти Джині та ВВП на душу населення в країнах світу за 2015 рік*

Ранг	Країна	Коефіцієнт Джині	ВВП на душу населення (ПКС дол. США)
83	Україна	0,256	8332,32
37	Словакія	0,260	25537,24
12	Швеція	0,250	41839,68
24	Фінляндія	0,250	38103,75
6	Німеччина	0,283	41966,42
54	Румунія	0,274	17233,79
58	Болгарія	0,282	15738,34
35	Литва	0,375	23553,89
48	Латвія	0,348	21229,2
35	Польща	0,327	22142,65
125	Киргизстан	0,333	2846,53
26	Італія	0,360	33668,6
14	Великобританія	0,359	34693,91
57	Росія	0,401	23183,99
5	США	0,408	50859,39
71	Мексика	0,471	16143,79

* [United Nations Development Programme. Human Development Reports 2016]

У порівнянні з розвинутими країнами Європи, в яких індекс Джині знаходиться на рівні 0,25-0,26, а ВВП перевищує український в 4-6 разів, отже Україна відноситься до бідних країн із високим рівнем диференціації суспільства. Високий рівень ВВП та добробуту в країнах з розвинутою економікою дозволяє забезпечувати соціальний прогрес при різних варіантах соціальної політики щодо розподілу доходів у суспільстві. Так, у США та Великобританії підтримується високий рівень диференціації грошових доходів населення виходячи з уявлень, що це краще стимулює соціально-економічний розвиток. У таких країнах, як Словачія, Швеція, Фінляндія, для соціальної політики характерне зменшення різниці у рівні життя багатих і бідних та орієнтація на низький рівень диференціації грошових доходів населення при високих значеннях душевого ВВП.

Світовий досвід показує, що в країнах з низькими душевими доходами та високим рівнем абсолютної бідності зменшення диференціації сприяє економічному та соціальному прогресу [79]. В Україні різка диференціація доходів не стала стимулом та джерелом економічного зростання, модель США та Великобританії не може служити еталоном для України [138, с.27]. Більш прийнятною є «європейська модель» соціальної політики, що націлена на підвищення зайнятості та трудового внеску кожної людини.

1.2. Вплив диференціації доходів населення на соціальну стратифікацію суспільства

Перехід української економіки до ринкових відносин призвів до різкої соціальної диференціації суспільства. Нерідко непередбачувані, перехідні процеси до ринкової економіки, які відбуваються в Україні, вимагають

вивчення стану та перспектив розвитку соціальної диференціації та запровадження науково обґрунтованих заходів щодо її регулювання.

Для вивчення та визначення ефективних важелів регулювання стратифікації доходів населення необхідно визначити фактори, що впливають на це явище. Російські вчені [5, с. 32] наводять наступні фактори соціальної стратифікації суспільства: розходження в індивідуальних здібностях; початковий добробут домогосподарств і їхні інвестиційні можливості; диференціація в оплаті кваліфікованої і некваліфікованої праці; демографічні особливості і мобільність домогосподарств; розвиненість системи соціального захисту; попит на кваліфіковану працю; нерівність між міським і сільським населенням. Враховуючи соціально-економічні особливості країн перехідного періоду, до вище перерахованих додають ще низку факторів: приватизація підприємств; лібералізація цін, заробітної плати, торгівлі і ринку; лібералізація фінансових ринків; заробітки в тіньовій економіці; податкова реформа; реформа системи соціального захисту; нерівність в оплаті праці по галузях і регіонам; поширення бідності. Автор вважає, що такий перелік факторів не достатньо повний. Досліджуючи фактори впливу на розмір та відмінності в доходах населення Н. М. Абакумова та Р. Я. Подовалова здійснили наступне групування [1, с. 224]: 1) соціально-політичні; 2) соціально-демографічні (стать, вік, витривалість, наявність таланту і здібностей); 3) соціально-професійні (професія, спеціальність, освіта, кваліфікація, досвід і т.п.); 4) соціально-статусні (зайнятий чи незайнятий суспільно корисною діяльністю; дитина, учень, найманий робітник, господар власності, підприємець, фермер, вільний художник, пенсіонер, інвалід і т.д.); 5) соціально-економічні (рід занять чи діяльності, вид виробництва, умови праці і т.д.). На відміну від попередньої, наведена класифікація факторів, що впливають на диференціацію доходів, має соціальний характер. Це можна пояснити зв'язком всіх факторів із соціальною політикою, соціальною орієнтацією суспільства та окремих соціумів.

На сьогодні оплата праці залишається основним джерелом доходу більшої частини населення (табл. 1.3), тому необхідно окремо розглянути

механізм та фактори її диференціації [48]. В умовах планової економіки його описали Н. М. Рімашевська та М. Е. Рабкіна [124, с. 267]. У сучасних умовах механізм розподілу заробітної плати в основному змінився мало, адже у ринковій економіці, як і у плановій, існують ті ж регулятори розподільчих відносин: мінімальна і середня заробітна плата.

Таблиця 1.3

Динаміка доходів населення України в 2011 – 2016 рр.

Показник	Роки					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Доходи – всього, %	106,2	123,1	113,6	111,1	105,3	106,4
Заробітна плата	102,6	125,7	115,9	112,1	104,0	107,6
Прибуток та змішаний дохід	100,1	124,2	124,1	106,1	107,9	109,0
Доходи від власності, одержані	122,6	164,4	100,3	109,7	103,3	105,6
Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	111,2	116,2	109,4	112,3	106,0	107,2
в тому числі:						
- соціальні допомоги	111,0	116,5	110,8	114,2	107,4	102,5
- інші одержані поточні трансферти	124,9	99,8	97,9	81,4	107,4	109,2
- соціальні трансферти в натурі	108,3	120,2	109,7	116,8	103,5	104,8

З переходом до ринкових відносин з'явилися нові фактори, що впливають на оплату праці (різні форми власності, конкурентоспроможність окремих підприємств та галузей на ринку, зростання регіональних відмінностей у сфері зайнятості населення, зниження попиту на кваліфіковану працю, зростання попиту на некваліфіковану робочу силу), а деякі фактори втратили своє значення (відсутність державного регулювання оплати праці на всіх підприємствах), тому необхідно розглянути розподіл оплати праці, враховуючи згадані фактори.

На нашу думку, вплив факторів на диференціацію грошових доходів населення доцільно розглядати за стадіями розподілу доходів. Структурно вплив факторів на диференціацію грошових доходів населення можна представити наступним чином (рис. 1.3).

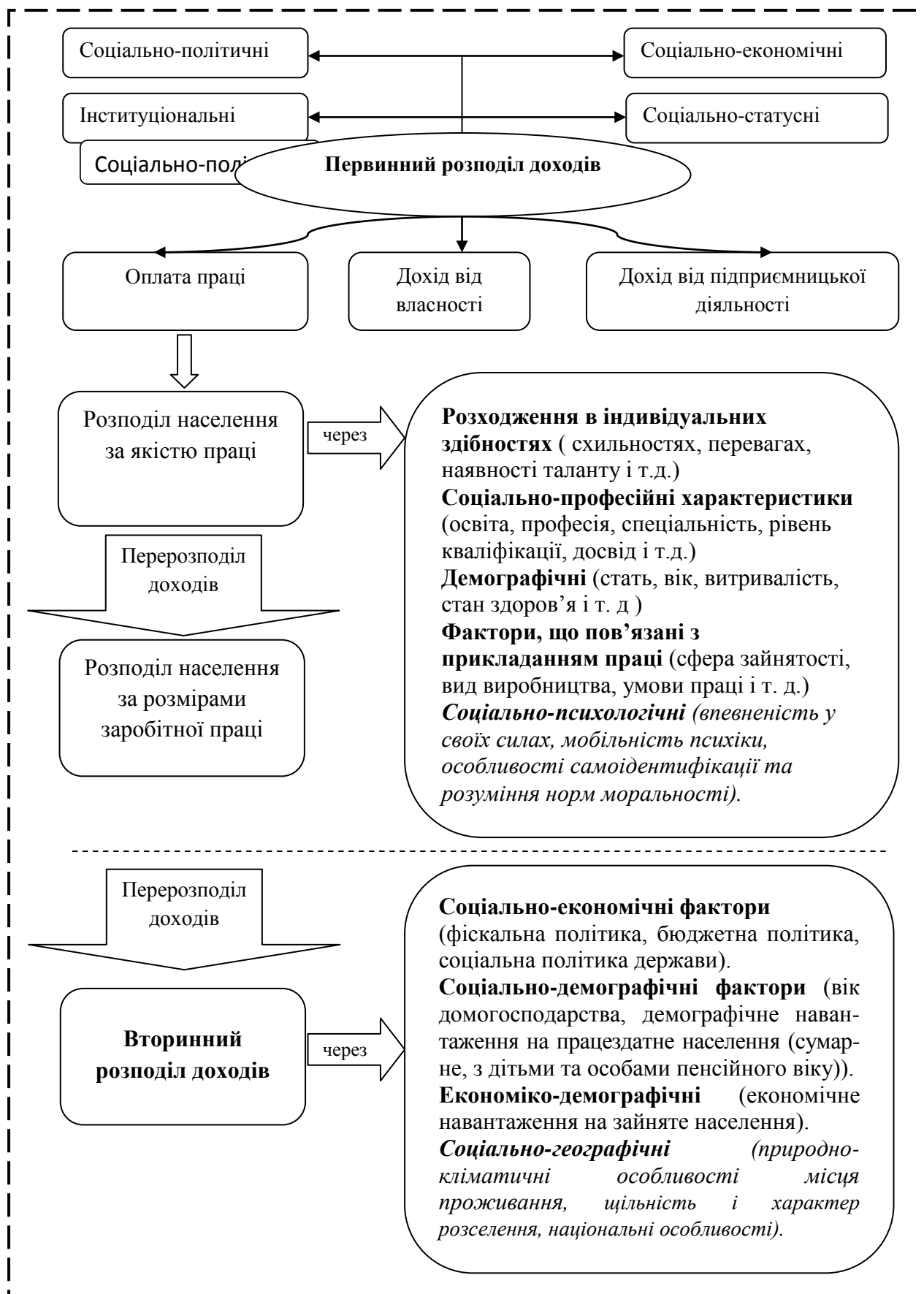

Рис. 1.3. Вплив факторів диференціації на первинний та вторинний розподіл доходів населення

На першому рівні розподілу створеного продукту відбувається первинний розподіл доходів за факторами виробництва – на оплату праці, дохід від власності (дивіденди, відсотки, рента), дохід від підприємницької діяльності (прибуток, змішаний дохід). На цьому рівні основними факторами, що впливають на розподіл доходів, є: макроекономічні (соціально-політичні), інституціональні (рівень розвитку інститутів, що забезпечують діяльність всієї економічної системи), соціально-економічні (ВВП, ціни, рівень безробіття, доходи, витрати), соціально-статусні (власник, підприємець, працівник).

Спочатку відбувається процес розподілу всіх працівників за категоріями праці, який, у термінах теорії ймовірності, носить нормальний характер. На розподіл населення за якістю праці діють такі фактори: розходження в індивідуальних здібностях, схильностях, перевагах, наявності таланту; соціально-професійні (освіта, професія, спеціальність, рівень кваліфікації, досвід і т.д.); демографічні (стать, вік, витривалість, стан здоров'я і т.д.); фактори, що пов'язані з прикладанням праці (сфера зайнятості, вид виробництва, умови праці і т.д.).

При переході від якості праці до категорій заробітної плати форма розподілу змінюється, оскільки формування заробітної плати належить до мультиплікативних процесів. Численні фактори, що визначають якість праці, діють таким чином, що поява кожного нового посилює ефект попереднього. Наприклад, освіта та досвід працівника, кваліфікація і особливі умови праці. В цьому випадку при переході до вищої категорії якості праці абсолютний приріст заробітної плати залежить від вже досягнутого рівня і відбувається в геометричній прогресії. Далі під дією випадкових причин, що не мають відношення до кваліфікації (і відображається в надбавках, доплатах, преміях і т.д.), утворюється неперервний розподіл працівників за розміром нарахованої заробітної плати.

Таким чином, розподіл доходів відбувається під впливом двох груп факторів: основних (відносно стійких) і постійних (якість праці), та другорядних, що стосуються тільки окремого випадку (випадкові обставини). В

цілому, розподіл заробітної плати є поєднанням закономірної диференціації оплати праці з випадковою варіацією.

На наступному рівні відбувається перерозподіл отриманих доходів через систему збору податків з юридичних та фізичних осіб, сплати внесків до фондів соціального страхування, соціальних виплат, дотацій, субсидій населенню, перерозподілу доходів всередині домогосподарств та формування індивідуального розподілу доходів населення. Він формується під впливом соціально-економічних (фіскальна політика, бюджетна політика, соціальна політика держави), соціально-демографічних (вік домогосподарства, демографічне навантаження на працездатне населення (сумарне, з дітьми та особами пенсійного віку)), економіко-демографічних (економічне навантаження незайнятого населення на зайняте), соціально-географічних (природно-кліматичні особливості місця проживання, щільність і характер розселення, національні особливості) та інших факторів [91, с. 656].

Грошові доходи проходять такі стадії процесу відтворення, як утворення, первинний розподіл, перерозподіл, формування кінцевих доходів, використання наявних доходів для фінансування кінцевого споживання та заощадження. Ці стадії досліджуються на макроекономічному рівні, а характеристики обсягів та структури доходів на кожній стадії будуть характеризувати різні сторони економічної поведінки домогосподарств: утворення доходів, формування кінцевих доходів (податкові та ін. сплати), використання кінцевих доходів на споживання та накопичення. На стадії утворення та розподілу первинних доходів доходи домашніх господарств – це, перш за все, оплата праці найманих працівників, змішаний дохід домашніх господарств від власної виробничої діяльності та доходи від власності. Всі ці доходи виплачуються домашнім господарствам із доданої вартості, створеної в процесі виробництва. На етапі вторинного розподілу доходів первинні доходи домогосподарств перетворюються в наявний дохід за рахунок отримання трансфертів та сплати податків. Стадія перерозподілу доходів у натурі та використання

скоректованого наявного доходу у натурі передбачає взаємодію державних установ та некомерційних організацій, що обслуговують населення [97, с. 536].

До перерахованих факторів необхідно додати такі, що пов'язані зі станом економіки в цілому у країні. Перехід до соціально-ринкових відносин веде до змін у трудовій, фінансово-кредитній, правовій, інвестиційній, технічній, соціально-побутовій сферах діяльності суспільства. Демонізація економіки, розвиток різних форм власності призводить до змін у розподільчих відносинах. Загальна соціально-економічна ситуація в значній мірі визначає напрямок та силу дії інших факторів, що впливають на розшарування працівників за рівнем доходів [100, с. 27]. Одним із таких факторів є інфляція, що посилює зубожіння населення через інфляційний податок на заробітну плату та трансферти, тому що виплати не індексуються у міру зростання цін.

Розшаруванню суспільства сприяє подорожчання мінімального споживчого кошика темпами, які випереджають загальне зростання цін, що негативно відображається на матеріальному стані найбільш бідних верств населення. Факторами, що мають стримувати соціальну диференціацію найманих працівників, є державні заходи з оподаткування та соціальна політика. Очевидною є необхідність державного регулювання процесів диференціації шляхом реалізації соціальних програм, що мають включати заходи з обмеження бідності, реформування системи оплати праці, вдосконалення системи надання соціальної підтримки.

Отже, стратифікація населення за рівнем доходів складається під дією макроекономічних факторів. Якщо в розвинутих державах велике значення мають індивідуальні фактори, коли більшість населення має однакові стартові можливості отримання доходів, то в нашій державі значну роль відіграють макроекономічні, коли існують значні структурні диспропорції в економіці та значно обмежений доступ більшості населення до економічних факторів виробництва, тобто до можливості отримання доходів.

На думку українських учених-економістів для трансформаційної економіки України регулювання доходів населення на основі концепції СНР

має важливе значення. Проте сучасний стан інформаційно-статистичної бази СНР не дозволяє побудувати основні рахунки і дезагрегувати зведені по сектору населення показники. В сучасному суспільстві без наукових знань реальної соціальної структури, характеру розподілу цінностей між різними групами і ступеня нерівності між ними неможливо зрозуміти, як функціонує і розвивається суспільство. Сукупність знань, які характеризують саме ці аспекти соціального життя, відноситься сучасними вченими до теорії соціальної стратифікації. Розглянемо методологічні підходи до аналізу соціальної стратифікації (табл. 1.4) [112, с. 590].

Таблиця 1.4

Методологічні підходи до аналізу соціальної стратифікації

Назва підходів	Функціональний підхід	Конфліктологічний підхід	Еволюційний підхід
Характеристика стратифікації	Стратифікація природна, необхідна, немінуча, бо пов'язана з багатоманітністю потреб, функцій і соціальних ролей.	Стратифікація не необхідна, але й не немінуча. Вона виникає з конфлікту груп.	Стратифікація не завжди є необхідною і корисною. Вона з'являється не лише в силу природних потреб, але й на основі конфлікту, що виникає у результаті розподілу додаткового продукту.
Справедливість винагорода	Винагорода здійснюється у відповідності з роллю і тому справедлива.	Стратифікація несправедлива, її визначають інтереси можновладців.	Винагорода може бути справедливою і несправедливою.
Вплив стратифікації на суспільство	Стратифікація забезпечує оптимальне функціонування суспільства.	Стратифікація утруднює нормальне функціонування суспільства.	Стратифікація може сприяти, а може утруднювати розвиток.

Особливість економічного статусу полягає в тому, що він, як правило, може дістати кількісну (у тому числі грошову) оцінку. Нарівні з власне економічним розшаруванням важливу роль у господарському житті відіграють: соціально-професійний статус (рівень утворення і кваліфікації, посадове

становище і позиції на ринку праці); трудовий статус (умови і зміст праці, ступінь її автономії); владний статус (вплив, панування, авторитет) [83, с. 146].

Найчастіше для складання загального уявлення про соціальну ієрархію суспільства є достатнім поділити громадян будь-якого суспільства відповідно до виділених нижче критеріїв (рис. 1.4).

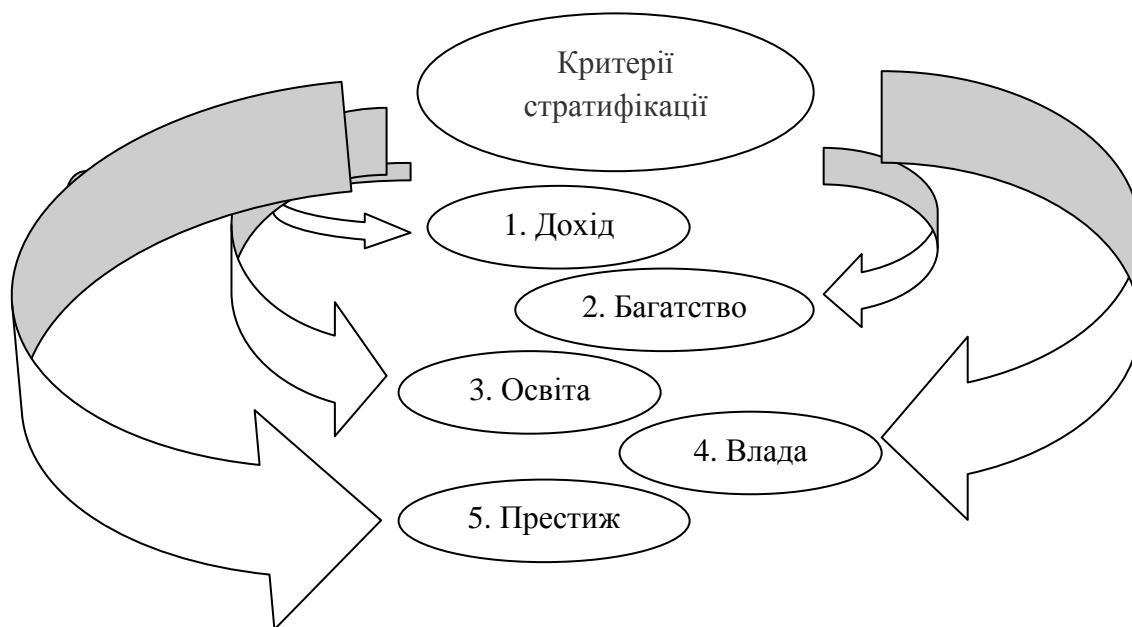

Рис. 1.4. Критерії стратифікації сучасного суспільства

Соціологи по-різному підходять до тлумачення поняття «середній клас», використовуючи неоднакові параметри для його виділення. Як правило, такі параметри як «середній рівень доходів», «усвідомлення себе як представника саме середнього класу» є занадто нечіткими і однобокими. Очевидно, має сенс пошук інтегрального параметру оцінки приналежності до середнього класу. Ним, на наш погляд, могла б бути наявність у представників цієї верстви розвинутого почуття соціального оптимізму. Тобто впевненості у своїй здатності забезпечити собі та своїй сім'ї належні життєві умови нині та у близькій перспективі, дати своїм дітям «стартовий капітал» перш за все у вигляді якісної освіти, яка забезпечить їм можливості для самореалізації та комфортне становище у соціумі. Найістотніші соціальні суперечності виникають у «двополюсному суспільстві» (багаті – бідні) [17, с. 366]. Вони призводять до масштабних потрясінь, і навіть руйнування суспільної системи.

«Суспільство середнього класу» ще називають плюралістичним. Сам середній клас складається з багатьох прошарків. Відмінності та суперечності між ними відносно слабкі, вони взаємно узгоджуються та нейтралізуються, вирішуються природним шляхом.

Кожна людина переміщується в соціальному просторі, в суспільстві, в якому вона живе. Іноді ці переміщення людина сприймає відчутно та ідентифіковано, наприклад, перехід із православної в греко-католицьку церкву, або з однієї сім'ї в іншу. Все це змінює позицію індивіда в суспільстві і свідчить про його переміщення в соціальному просторі. Проте, існують такі переміщення людини, які важко визначити як соціальні не лише оточуючим її людям, але й їй самій. Наприклад, дуже складно визначити зміни становища індивіда у зв'язку із зростанням (або падінням) престижу, збільшенням або зменшенням можливостей використання влади, змінами доходу. У зв'язку з цим важливо визначити, як здійснюються переміщення індивідів в соціальному просторі, які в соціології прийнято називати процесами мобільності. Такі переміщення можуть викликатися як природними (зміни в життєвому циклі особистості: від народження до старіння), так і власне соціальними чинниками [14, с. 526].

Поняття соціальної мобільності було введено в соціологічний обіг у 1927 р. П. Сорокіним [144, с. 571]. З того часу воно активно використовується в соціологічних дослідженнях нерівності і буквально означає переміщення індивідів між різними рівнями соціальної ієрархії, яка визначається зазвичай з точки зору широких професійних і соціально-класових категорій. Відомо, що у станovo-кастовому суспільстві соціальна мобільність майже повністю відсутня, наприклад, у феодальному суспільстві кріпосний селянин не міг вільно змінити свій статус. В суспільстві буржуазно-демократичному соціальна мобільність проявляється особливо яскраво, надаючи можливість людині переміщатися з однієї верстви чи страти в іншу. Існує два основних типи соціальної мобільності: горизонтальна і вертикальна (рис. 1.5).

Рис.1.5. Соціальна мобільність суспільства

Горизонтальні соціальні переміщення проходять в рамках груп, що утворюються на підставі номінальних параметрів, наприклад, переїзд з одного місця проживання на інше, чи перехід працівника на іншу роботу без просування по кар'єрній драбині. Вони самі по собі не означають «соціального росту» індивіда, хоча за певних обставин, можуть прискорювати або уповільнювати його. Вертикальні соціальні переміщення передбачають перехід індивіда з нижчої ступеня у вищу, чи навпаки.

В Україні оптимальним засобом для стратифікаційної мобільності, вважається освіта. Набувши вищого рівня освіти, працівник підвищує і свою фахову кваліфікацію, може виконувати більш складну та відповідальну роботу, і це дає йому підстави для одержання вищої винагороди за вкладену працю, допускає до прийняття владних управлінських рішень, створює можливості для користування певними привілеями [103, с.304]. Отже, соціальна стратифікація є узагальнюючим поняттям для наукового визначення і розуміння відносин між

людьми з приводу розподілу влади, власності, престижу, присвоєння всіх видів ресурсів.

В сучасних високорозвинених суспільствах існує багато стратифікаційних критеріїв, за якими можна ділити будь-яке суспільство.

Стратифікації притаманні декілька системних властивостей:

соціальність (позабіологічність) цього явища;

традиційність, оскільки нерівність становища різних груп людей зберігається протягом всієї історії цивілізації;

універсальність, тобто її історична зумовленість не заперечує можливості оцінки її оптимальності стосовно конкретного суспільства;

функціональність, тобто визнання її історичної неминучості передбачає відмову від методологічного сприйняття соціальної нерівності як зла, небажаного в суспільстві феномена, що дозволяє соціології перейти від виконання ролі соціальної критики, від прояву ціннісного почуття справедливості до наукового аналізу реальних відносин між людьми.

Особливостями розвитку соціальної структури українського суспільства протягом ХХІ ст. є:

соціальна структура стала менш жорсткою, рухливішою;

з'являються економічні класи, верстви і страти з відповідною системою соціальних конфліктів і суперечностей;

послаблюються існуючі у суспільстві стратифікаційні обмеження;

з'являються нові канали підвищення статусів, посилення горизонтальної та вертикальної мобільності;

активізуються процеси маргіналізації, яка породжує феномен «нових бідних», перехід населення в переважно нижчі страти;

основним критерієм соціальної стратифікації стає дохід;

у формуванні високо статутних груп посилюється роль освіти і престижу;

змінюються якісні і кількісні параметри соціальної структури українського суспільства [112, с. 590]. Ідентифікація середнього класу одночасно за середнім рівнем доходів, вищою освітою та високим соціальним статусом дає досить низьку цифру – 10% населення країни (рис. 1.6).

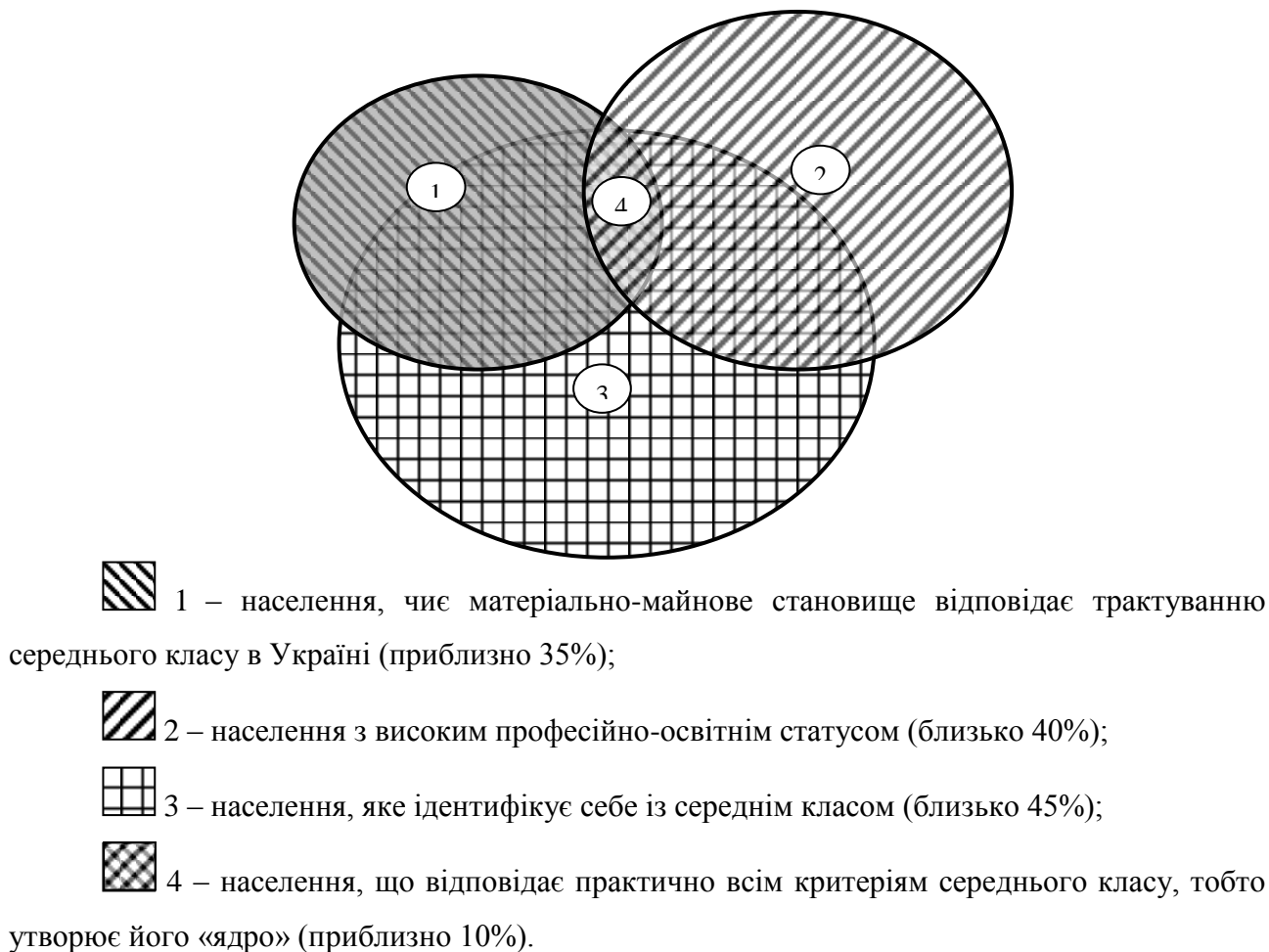

Рис. 1.6. Склад середніх верств населення за 2015 рік

Якщо на початку 90-х р. р. ХХ ст. за показником здоров'я Україна посідала 40-е місце в світі, то в ХХІ ст. вона перемістилася більш ніж на половину. Наприклад, згідно доповіді ООН від 2015 року, за рівнем життя наша країна займає 83-є місце, перед Беліз, Македонією, Боснією та Герцеговиною.

Приналежність до середнього класу в сучасній Україні з певними обмеженнями визначається за такими ознаками: середні доходи, власність (передусім на нерухомість – житло, землю, засоби виробництва), високий рівень професійно-освітньої підготовки та високий соціальний статус,

ідентифікація себе як представника середнього класу. Серед характерних ознак середнього класу – наявність у його представників певних матеріальних цінностей: приватний будинок або велика квартира, машина, відеотехніка, побутові прилади довготривалого вжитку, сучасні меблі; можливість раз на рік відпочивати всією сім'єю; можливість отримання якісної освіти тощо. Якщо 70% новостворених сімей за 10 років досягають таких стандартів, то це означає, що в країні створене підґрунтя для формування середнього класу [96]. Аналіз існуючого в сучасному світі розмаїття соціальних структур дає підстави для висновку про існування двох полярних варіантів: суспільства, де основним шаром населення є середній клас (так званого європейського суспільства), і соціально поляризованого суспільства з двома головними соціальними групами – багатими та бідними (латиноамериканського суспільства). Проголошені в Україні принципи соціального розвитку, зокрема прагнення побудувати демократичну державу із соціально орієнтованою ринковою економікою передбачають формування відповідної соціальної структури, низької економічної нерівності і численного середнього класу. Таке суспільство характеризується:

1) домінуванням активної життєвої позиції – прагнення самостійно забезпечувати добробут собі та своїй родині, дбати про майбутнє, зокрема про старість;

2) наявністю внутрішніх джерел інвестування – населення не проїдає миттєво всі зароблені кошти, а інвестує значну їх частину в бізнес, житло, освіту тощо;

3) високим платоспроможним попитом населення і, відповідно, масштабним внутрішнім ринком – попит породжує пропозицію, тобто спричиняє до економічного зростання, збільшення зайнятості тощо;

4) демократичними принципами управління, зокрема постійними звітами владних структур – середній клас, який має належний рівень освіти, відзначається обізнаністю у своїх правах і прагненням їх відстоювати у визначених законодавством межах [83, с.146].

На відміну від цього соціальна поляризація може переписати розвиток демократичних засад державного устрою, намагання побудувати соціально орієнтовану економіку, становлення України як стабільної міцної держави, оскільки неминучими її наслідками є: 1) концентрація капіталів і влади у відносно нечисленних колах – відповідно результатами економічного зростання користується вельми обмежена частка населення, а економічний спад призводить до значного погіршення матеріального становища численних верств; 2) безконтрольність дій владних структур всіх рівнів – якщо влада представляє інтереси відповідних верств населення, то соціальна поляризація неминуче призводить до того, що як у законодавчій, так і у виконавчій владі домінують представники або олігархів, або бідних; 3) поширення корупції – багатократне прискорення процесу первинного накопичення капіталу не могло здійснюватись іншим шляхом, крім розподілу колишньої державної власності під контролем чиновників; 4) масштабна бідність [83, с.149].

Таким чином, основою соціальної стабільності в сучасному світі є потужний і численний середній клас – головна складова громадянського суспільства. Як основний платник податків середній клас формує державний та місцеві бюджети, визначає споживчу поведінку населення і внутрішній ринок країни, через накопичення та участь у різноманітних системах страхування забезпечує інвестиційний потенціал, завдяки домінуванню в громадських та політичних організаціях визначає поведінку електорату і значною мірою формує моральні стандарти суспільства, шляхом участі у виборчому процесі виконує функції носія демократії та політичних свобод. Тобто, наявність сформованого середнього класу є ознакою демократичної держави з ринковою економікою і розвиненим громадянським суспільством.

У роботі сформовані концептуальні положення стратифікації суспільства, які включають види стратифікаційних структур (економічна, політична, професійна та автором була запропонована статусна стратифікаційна структура), системи та типи стратифікації, важливе значення відіграють критерії та підходи, а також моделі соціальної стратифікації. Автором

пропонується розглянути, а потім поєднати в єдине ціле зазначені елементи та сформулювати засади концептуальних положень стратифікації українського суспільства. Основні типи стратифікаційних систем, зазвичай включають кастову, рабовласницьку, станову і класову диференціації. Англійський соціолог Е. Гідденс розрізняє чотири основні історичні типи стратифікованого суспільства: рабство, каста, стани і класи (рис. 1.7).

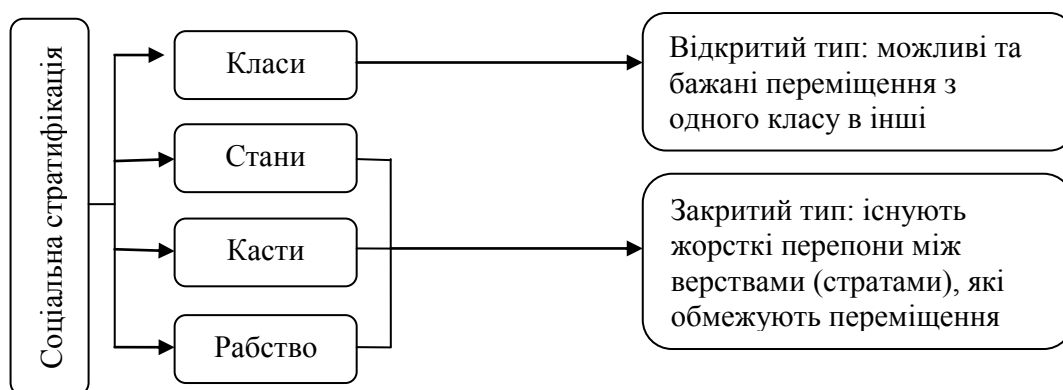

Рис. 1.7. Історичні типи соціальної стратифікації

Рабство було граничною формою нерівності, за якої одні люди володіли іншими. Щоправда, і рабство було неоднорідним, залежно від періоду чи культури: в одному випадку раб перебував поза законом (класична форма рабства), в іншому, йому відводилася роль слуги чи солдата. У різних регіонах поділ на каста має неоднакові форми. Особливо характерний він для Індії. Як правило, межі між кастами дуже різкі, що майже виключає будь-яку соціальну мобільність. Каста пов'язана з індуїзмом і вченням про «переселення душі». Сподівання на те, що в «наступному» житті його каста підвищиться, спонукає індивіда суворо дотримуватися певних суспільних норм.

Стани властиві європейському феодалізму. До найвищого стану належали аристократи й вельможі. До нижчого – духівництво, наділене значними привілеями. До третього стану – вільні селяни, чиновники недворянського походження, купці й ремісники. Межі між станами не були такими різкими, як за кастової системи, а соціальне переміщення було можливим, хоча й складним.

Такий тип стратифікованого суспільства як класи, головний об'єкт соціології марксизму. Її основоположник К. Маркс вважав класову структуру суспільства основою розвитку і змін, а виникнення класів пояснював економічними чинниками – суспільним поділом праці, формуванням відносин приватної власності. Сучасні дослідники (французький соціальний філософ П'єр Бурдьє) при розгляді цього питання беруть до уваги не тільки економічний капітал, вимірюваний у категоріях власності й доходу, а й культурний (освіта, особливі знання, вміння, стилі життя), соціальний (соціальні зв'язки), символічний (авторитет, престиж, репутація). Класи не детерміновані віросповіданням або законом, належність до класу не є спадковою. Це більш відкритий тип стратифікації, ніж інші, а класові межі не настільки суворі.

Клас – угруповання людей на основі нерівного становища щодо основних соціальних ресурсів, які визначають їхні життєві шанси, соціальні претензії та соціальні можливості спільно діяти. У західному індустріальному суспільстві розрізняють, як правило, три класи. Вищий, до якого зараховують роботодавців, керівників, топ-менеджерів, усіх, хто володіє виробничими потужностями чи контролює їх, має велике багатство. Що стосується середнього класу, то цей феномен сформувався в індустріальному суспільстві, був розвинений ще в постіндустріальному. Його ідентифікують за різними критеріями, в яких домінують такі сутнісні ознаки:

Окрім того у рамках виділених трьох класів виділяють вищий-верхній, вищий, вищий-середній, нижчий-середній, вищий-нижчий, нижчий-нижчий.

Розгляд соціальної структури в контексті стратифікації дає змогу описати механізми і способи формування конкретної ієрархії в суспільстві. Це особливо важливо при дослідженні перехідних періодів у розвитку суспільства, коли змінюються механізми соціальної диференціації [85, с. 344].

Існують дев'ять основних типів стратифікаційних систем, які можуть бути використані для опису будь-якого соціального явища. Розглянемо типи стратифікаційних систем за О. І. Немирівським.

В основу першого типу фізико-генетичної стратифікаційної системи покладено диференціацію соціальних груп за «природними» соціально-демографічними ознаками [83, с. 148]. Тут ставлення до людини або групи визначається статтю, віком, наявністю певних фізичних якостей, сили, краси, спритності. Відповідно, слабші, з певними фізичними вадами, вважаються збитковими й посідають понижене суспільне становище. У цьому разі нерівність затверджується існуванням загрози фізичного насильства або його фактичним застосуванням, а потім закріплюються у звичаях і ритуалах.

В основі кастової системи лежать етнічні відмінності, які, в свою чергу, закріплюються релігійним порядком і релігійними ритуалами. Кожна каста являє собою замкнену, наскільки це можливо, ендогамну групу, якій відводиться суворо певне місце в суспільній ієрархії.

Якщо взяти до уваги українське суспільство, то воно характеризується розрізненістю певних соціальних груп, які володіють корпоративними правами та мають певний юридичний статус. В зв'язку з цим, автором пропонується ввести новий тип системи, який матиме назву корпоративно-правова стратифікаційна система. Вона відрізняється від існуючих тим, що групи розрізняються формальними (юридичними) правами, які, в свою чергу, жорстко пов'язані з обов'язками й перебувають від них у прямій залежності. Деяка схожість зі становою системою спостерігається в четвертому типі етократичної системи. Диференціація між групами тут будується, насамперед, за їхнім становищем у владно-державних ієрархіях (політичних, військових, господарських), а також за тими привілеями, які ці групи здатні витягувати зі своїх владних позицій.

У п'ятому типі мова йде про соціально-професійну стратифікаційну систему, в якій групи діляться за змістом та умовами праці. Особливу роль виконують кваліфікаційні вимоги, що висувуються до певної професійної ролі володіння відповідним досвідом, уміннями й навичками. Шостий тип передбачає наявність класової системи. У чистому вигляді класова система взагалі не містить ніяких внутрішніх формальних перетинів (економічне

досягнення успіху, нагромадження власності автоматично переводить вас у вищу групу). Сьома стратифікаційна система називається культурно-символічною, у ній диференціація виникає з відмінностей доступу до соціально значущої інформації, нерівних можливостей її фільтрувати та інтерпретувати. Восьмий тип правомірно назвати культурно-нормативною системою. У ній диференціація побудована на відмінностях поваги і престижу, що виникають із порівняння способу життя і норм поведінки, яких дотримуються дана людина або група. Нарешті, основою дев'ятого типу є соціально-територіальна система, що формується внаслідок нерівного розподілу ресурсів між регіонами. Відмінності в доступі до робочих місць і житла, якісних продуктів і послуг, користування освітніми й культурними установами закріплюються адміністративними бар'єрами у вигляді паспортного режиму і прописки, державних кордонів, які лімітують мобільність людей і потоки товарів.

Згладжуванню нерівності перешкоджають і такі економічні причини, як нерозвиненість ринку житла, висока ціна транспортних послуг та ін. [83, с. 164]. Названі стратифікаційні системи – це «ідеальні типи» і не більше. Будь-яке реальне суспільство відмітне своєрідними зміщенням, комбінацією. І безглуздо зводити справу до якоїсь однієї системи.

В результаті проведеного дослідження, узагальнивши та об'єднавши усі ці елементи автором запропоновано схематичне відображення структурно-логічного взаємозв'язку концептуальних положень стратифікації українського суспільства (рис. 1.8).

Автором зроблено висновок, що, по-перше, стратифікація пояснює поняття клас, яке відображає економічні відмінності між різними групами людей. Розподіл суспільства на класи пов'язаний з відносинами власності на засоби виробництва, які визначають решту всіх властивостей класу.

По-друге, стратифікація пояснює поняття статусу, який залежить від пошани і престижу соціальної групи і індивіда в суспільстві. Статус, визначає об'єктивні можливості групи і індивіда досягти успіхів в житті. Одночасно статус визначає суб'єктивну оцінку свого або чужого соціального положення.

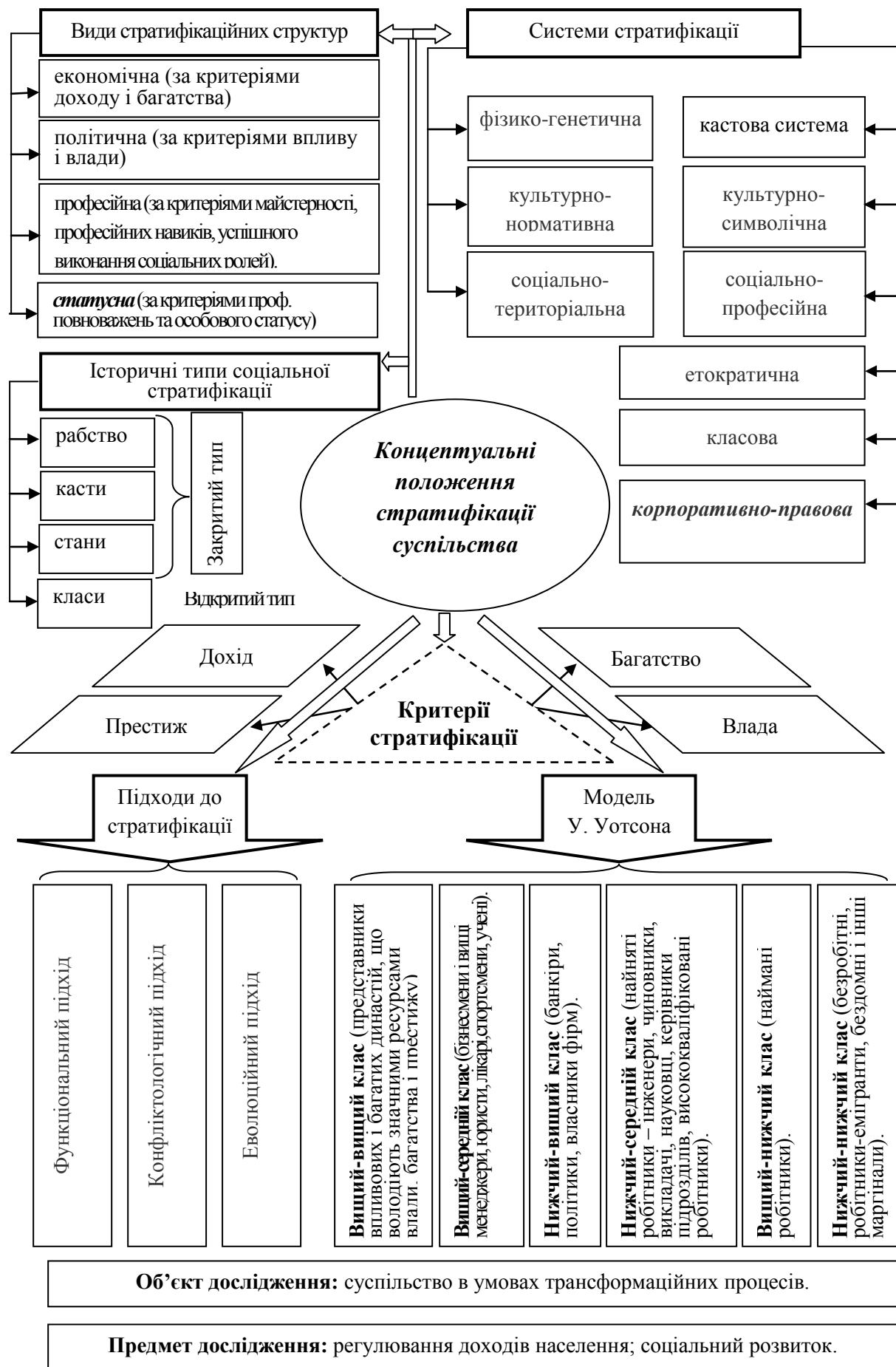

Рис. 1.8. Структурно-логічний взаємозв'язок концептуальних положень стратифікації українського суспільства

Тобто, важливе значення має само ототожнення і зіставлення свого положення і групи своєї приналежності з положенням інших соціальних спільнот, шарів, груп і індивідів. По-третє, класові визначення, оцінка і статусні позиції є джерелом влади. Джерелом влади, є і інститути, що визначають прихильності людей, – політичні партії, професійні союзи і політичні інститути визначають третій аспект стратифікації.

В умовах трансформації політичних, соціальних і економічних інститутів українського суспільства особливого значення набуває проблема зміни процесу визначення економічної стратегії, а також механізмів здійснення державної політики [80, с. 35].

У суспільстві, де відбуваються трансформаційні процеси, де руйнуються старі стереотипи і виникають нові політичні, соціальні і економічні погляди, інтереси груп і спільнот стратифікація набуває найбільшу актуальність для сучасного українського суспільства.

В українському суспільстві, де в наш час відбуваються конфліктні ситуації, стан стратифікації виникає з боротьби груп, конфлікту їх інтересів. Все це ускладнює нормальне функціонування суспільства, тобто створює прагнення змінити існуючий політичний устрій. Проте форма стратифікації визначається тією роллю, яку індивід і соціальні групи виконують в суспільстві, отже, цим забезпечується оптимальне функціонування суспільства і його розвиток.

Подальший розвиток стратифікаційних процесів в українському суспільстві, поза сумнівом, позначатиметься на характері трансформації соціальної структури і значною мірою залежатиме від швидкості процесів економічного реформування, від соціокультурних особливостей країни і їх пострадянської специфіки. Отже, необхідно і далі вивчати концепцію стратифікації, оскільки в майбутньому проблема стратифікації гратиме важливу роль в розвитку України.

1.3. Механізм соціально-економічного регулювання доходів населення з урахуванням соціальної стратифікації

Багато фундаментальних проблем сучасного суспільства не можуть бути вирішені винятково ринковими механізмами і мають потребу в державній участі. До цих проблем відноситься, насамперед, розвиток соціальної сфери, що з пасивного елемента економічної системи перетворилася в одне з найважливіших джерел економічного росту. Зокрема, рівень освіти, кваліфікація робочої сили і стан наукових досліджень, безпосередньо, впливають на темпи і якість економічного росту, що підтверджено спеціальними дослідженнями. Надалі роль освіти і науки в економічному розвитку буде, цілком ймовірно, зростати за рахунок традиційних, матеріально-речовинних факторів виробництва [124, с. 241]. Вперше найбільш глибоко обґрунтував необхідність державного впливу на економіку англійський економіст Джон М. Кейнс. У 1936 р. він опублікував працю «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей», де чітко окреслив коло специфічних макроекономічних проблем, запропонував засадні принципи методології та методики їхнього аналізу, сформулював завдання економічної політики держави [129, с. 135].

Державне регулювання економіки (ДРЕ) в умовах ринкового господарства являє собою систему типових заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, здійснюваних правомочними державними установами та суспільними організаціями з метою стабілізації та пристосування існуючої соціально-економічної системи до умов, що змінилися [92, с. 640].

Соціальними наслідками ринкових реформ в Україні стало різке зниження рівня доходів основної маси населення. Якщо декілька років тому ще точилися дискусії навколо питання, чи слід визнати наявність бідності в Україні, то сьогодні її масове поширення та довготривалий характер є беззаперечними. Велика частина населення отримує доходи, що є нижчими за

прожитковий мінімум, а інші отримують необґрунтовано високу винагороду за працю [151, с. 176]. Вирішення зазначених питань обумовлює важливість дослідження причин нерівності доходів населення в Україні і актуальність теми дослідження. Відмінності в рівні доходів на душу населення або на одного зайнятого називається диференціацією доходів. Диференціація доходів складається під впливом різноманітних факторів, які пов'язані з особистими досягненнями або незалежні від них, що мають економічну, демографічну, політичну природу. Виділяють два типи розподілу доходів населення. Перший був характерним для індустріальних країн в період до 50-х рр. ХХ ст., другий – відповідає сучасному типу розподілу (рис. 1.9).

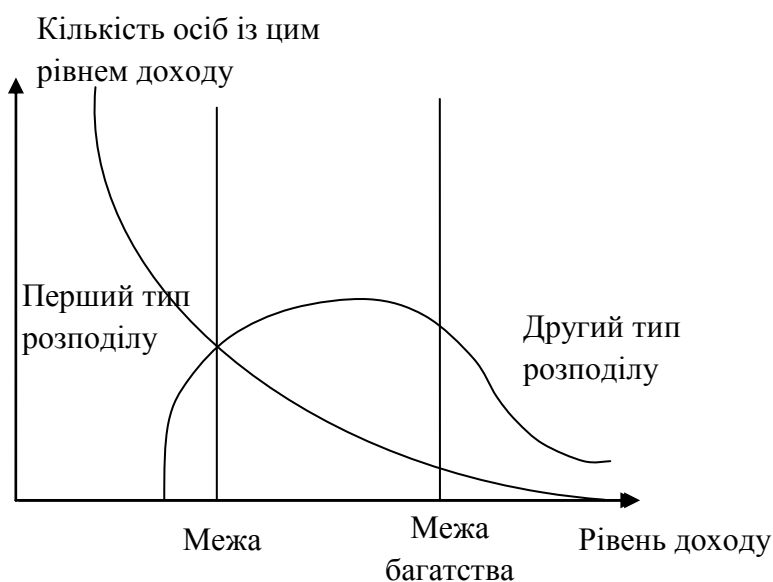

Рис. 1.9. Типи розподілу доходів населення

Аналіз статистичної інформації з диференціації доходів у країнах з розвинутою ринковою економікою свідчить, що починаючи з другої половини ХХ ст. рівень диференціації доходів населення, у тому числі економічно активної його частини, має тенденцію до зниження [78, с. 238]. Підкреслимо, що критерії суспільно прийнятого рівня диференціації доходів у кожній країні свої, тут багато що залежить від рівня достатку нації, якості життя більшості громадян, соціальної структури суспільства, менталітету нації, рівня демократизації та «соціалізації» суспільства.

У забезпеченні нормального функціонування будь-якої сучасної економічної системи важлива роль належить державі. Держава протягом всієї історії свого існування поряд із задачами підтримки порядку, законності, організації національної оборони, виконувала певні функції в сфері економіки [171, с. 444]. Державне регулювання економіки є формою управління економікою, що представляє собою вплив державних органів на економічні процеси. Воно застосовується в умовах, коли об'єкт управління безпосередньо не підпорядкований суб'єкту управління, тобто якомусь державному органу.

Регулювання доходів є органічною складовою частиною економічної та соціальної політики. Однак політика доходів і заробітної плати має свій об'єкт (і суб'єкт), принципи управління, особливості механізму регулювання [66, с. 296]. Вона виконує такі важливі функції, як:

програмно-стратегічна (визначення концепції рівня життя, політики доходів, розробка соціальних та інших програм);

розподільна (формування і розподіл доходів та коштів на оплату праці, створення та розвиток стимулів до праці, статусних позицій);

нормотворча (розробка законів, нормативних актів, нормативів і т. п., контроль за їх виконанням);

мобілізуюча (залучення та концентрація ресурсів для вирішення найважливіших соціальних та інших проблем);

консолідує (виявлення і узгодження інтересів різних соціальних груп, підприємств, галузей, регіонів).

Регулюючи розподіл національного доходу між різними факторами виробництва, державні інституції найчастіше використовують інструменти, що впливають на рівень оплати праці, а також оподаткування (рис. 1.10).

Для ефективного державного регулювання доходів потрібно знати ступінь нерівності розподілу доходів в країні, а також масштаби бідності. Найчастіше для вимірювання нерівності у розподілі доходів економісти використовують криву Лоренца і коефіцієнт Джині, децильний коефіцієнт концентрації доходів і коефіцієнт фондів.

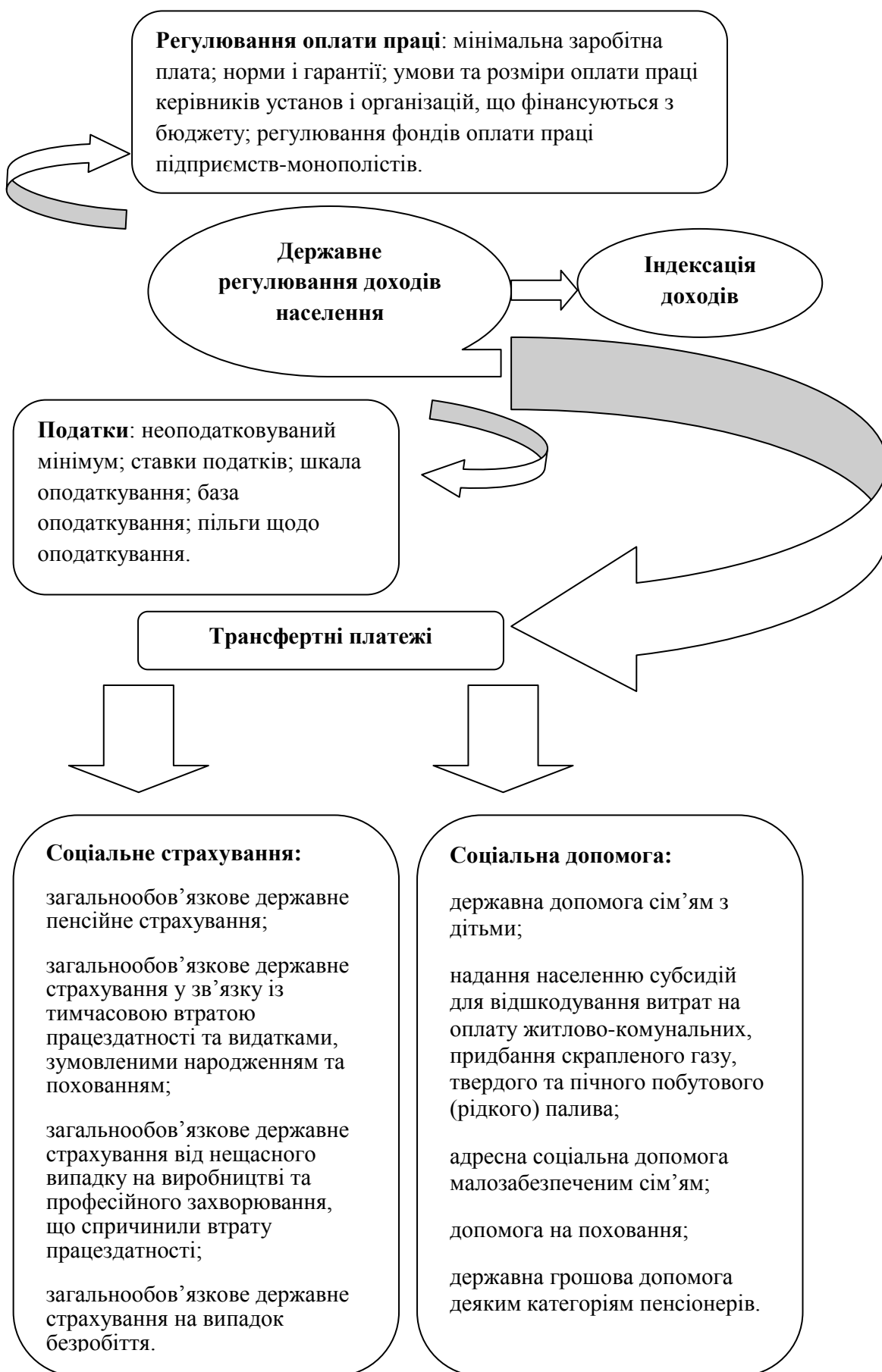

Рис. 1.10. Інструментарій державного регулювання доходів населення

В усіх економічних системах уряд перерозподіляє доходи населення для зменшення нерівності у їх розподілі та зниження рівня бідності. Масштаби цього перерозподілу залежать від багатьох чинників, таких як тип економічної системи, історично сформована практика, пріоритети державних видатків, політичний процес, фаза ділового циклу, цінності населення тощо.

Інструментами перерозподілу доходів населення є особисті податки, державні трансферні платежі, регулювання цін на товари і послуги тощо.

Потужнішими інструментами перерозподілу доходів населення є соціальні трансфери, або програми соціального захисту населення.

Соціальні трансфери поділяють на дві великі групи: програми соціального страхування та програми соціальної допомоги. Відмінність між цими програмами полягає у різних підходах до управління соціальними ризиками. Програми соціального страхування допомагають людям послабити вплив соціальних ризиків, тоді як соціальна допомога призначена здебільшого для боротьби з наслідками соціальних негараздів. Багато програм соціальної допомоги призначені для підвищення рівня споживання різних груп населення. Під соціальним захистом розуміють усі програми соціального страхування і соціальної допомоги, а також програми активної політики на ринку праці.

Одним з найважливіших показників перерозподілу доходів населення за допомогою трансферів є частка видатків на соціальний захист у ВВП країни. У розвинутих країнах ця частка коливається від менше 18% у США до 26% у Великій Британії, 29% у Німеччині та понад 35% у Швеції [207, р.108].

Ще одним показником ролі трансферів у перерозподілі доходів є їх частка у структурі видатків державного бюджету. Частка соціальних видатків у загальних державних видатках коливається від 67% в Австралії до 90% у Швеції та Данії. Отже, від 67 до 90% усіх державних видатків у розвинутих країнах йде на перерозподіл доходів [209, р. 4]. При аналізі ролі соціальних трансферів у різних країнах порівнюють рівень видатків на окремі соціальні програми, такі як пенсії, допомоги з безробіття, допомоги сім'ям з дітьми, допомоги групам населення з низьким рівнем доходів тощо.

Ще одним інструментом державного регулювання доходів є втручання у дію ринкового механізму з метою регулювання цін на деякі товари та послуги. У більшості країн з перехідною економікою цей інструмент регулювання доходів населення активно використовувався, особливо на початкових етапах ринкових перетворень. Найчастіше уряд може регулювати ціни на найголовніші продукти харчування, такі як хліб, крупи, макарони, молоко тощо. Доволі часто уряд встановлює ціни на послуги громадського транспорту. Одним з найпоширеніших способів підтримки громадян з низькими доходами є використання житлових субсидій, тобто уряд компенсує частину видатків домогосподарств на оплату житлово-комунальних послуг.

Особливо важливим інструментом державного регулювання доходів населення є встановлення мінімальної заробітної плати (МЗП). У світі нагромаджений чималий досвід використання МЗП [174, с. 46]. Уперше в світі закон про мінімальну заробітну плату було прийнято у Новій Зеландії у 1896 році. У цьому ж році у штаті Вікторія, Австралія поправкою до Закону про фабрики було створено Раду із встановлення заробітної плати. Ця рада не встановлювала всезагальної мінімальної заробітної плати, однак визначала базову платню у шести галузях, де виплачували низьку зарплату. Із 1910 р. мінімальну заробітну плату почали встановлювати у всій Австралії та Новій Зеландії. У 1912 р. у штаті Massachusetts було встановлено МЗП для жінок та дітей, а обов'язкову національну МЗП у США було запроваджено у 1938 р. У 60-х роках ХХ ст. мінімальну заробітну плату було запроваджено у країнах Латинської Америки. У Європейському Союзі 20 із 27 країн мають обов'язкову МЗП. У таких європейських країнах як Норвегія, Швеція, Данія, Фінляндія, Швейцарія, Німеччина, Австрія, Італія і Кіпр не існує законів про МЗП, а її рівень встановлюється на основі переговорів між роботодавцями та профспілками.

Проблеми мінімальної заробітної плати були розглянуті на різних форумах Міжнародної організації праці (МОП). Ще у 1928 р. була прийнята Конвенція № 26 «Про механізм встановлення мінімальної заробітної плати» і

Рекомендація № 30 про методи її встановлення. Проблеми встановлення мінімальної оплати праці та обов'язковість її для всіх працівників, знайшли своє відображення у Конвенції № 131 (1971).

Запровадження МЗП має на меті досягнення чотирьох основних цілей:

усунення надмірної експлуатації робітників, які виконують прості види робіт;

протидія недобросовісній конкуренції, яка досягається за допомогою різкого зниження заробітної плати;

підвищення найнижчих рівнів заробітної плати з метою підвищення загального рівня оплати праці;

координація заходів соціальної політики у галузі перерозподілу національного доходу, а також економічної політики, пов'язаних з розвитком економіки.

Держава може регулювати диференціацію доходів за допомогою фіскальної та соціальної політики. До першої відноситься система оподаткування, яка істотно впливає на доходи громадян. Друга ж визначає систему пільг і соціальної допомоги, тобто державна соціальна політика, орієнтована на підвищення рівня життя всіх верств населення (незалежно від їх майнового положення), повинна бути пов'язана з такими задачами стабільного економічного розвитку як забезпечення реального зростання виробництва, поліпшення ситуації на національному ринку праці, заборона інфляційних процесів, ефективне використання бюджетних коштів і засобів спеціальних позабюджетних фондів [153, с. 19]. Саме ефективний економічний розвиток на макроекономічному рівні закладає фундамент соціального розвитку країни і зрештою визначає рівень добробуту її населення.

З урахуванням специфіки процесів, пов'язаних з трансформацією вітчизняної економіки, необхідним також представляється вживання першочергових заходів в таких напрямках:

скорочення майнової нерівності шляхом проведення гнучкої податкової політики;

стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу;
упровадження системи раціональних соціальних трансфертів;
легалізація тіньової економіки і незареєстрованих доходів [130, с. 43].

Результатами є визначення ключових проблем щодо нерівного розподілу доходів найманих працівників; виявлення основних причин цієї нерівності; обґрунтування заходів удосконалення диференціації доходів працівників.

Будь-яка бюджетна система повинна бути зорієнтована на розв'язання завдань будівництва системи, яка відповідала б таким основним вимогам, як соціальна справедливість, економічна ефективність, політична стабільність. У різних країнах існують різноманітні умови (адміністративні, соціальні, національні, культурні, історичні тощо), які впливають на побудову взаємовідносин різних рівнів влади у сфері доходів [159, с. 554]. Залежно від цих умов кожна країна по-своєму вирішує питання побудови міжбюджетних відносин.

Як правило, більш висока централізація доходної системи і більший обсяг бюджетних коштів, що перерозподіляються, характерні для країн з високим ступенем нерівності доходної забезпеченості [88, с. 165]. Наприклад, у Німеччині після об'єднання західної і східної частин спостерігається нерівність Доходної забезпеченості між землями: близько 73,0% податкових доходів стягуються на рівні федерації, а обсяг переданої фінансової допомоги з федерального бюджету перевищує 20% доходів земель. Разом з тим, у Канаді, де з 12 суб'єктів федерації лише два характеризуються істотно меншою Доходною забезпеченістю, у федеральний бюджет стягується тільки 48,2% податкових доходів, обсяг фінансової допомоги становить близько 15% доходів. У результаті цього і в Німеччині, і в Канаді досягається основна мета міжбюджетного регулювання – здійснюється бажане вирівнювання Доходної забезпеченості суб'єктів федерації, тобто кінцеві споживачі мають відносно рівний доступ до бюджетних послуг.

Огляд міжбюджетних відносин у зарубіжних країнах та формування доходної бази місцевих бюджетів включає в себе характеристику

адміністративно-територіального устрою держави, короткий огляд податкової системи і, насамперед, систему взаємодії центральних і місцевих органів влади, порядок надання бюджетних трансфертів місцевим.

Сполучені Штати Америки, наприклад, являють собою федеративну республіку, що складається з 50 штатів. Конституція США, прийнята в 1789 р., визначає повноваження федерального уряду та повноваження штатів у цілому. Федеральні органи влади не втручаються у питання податкової політики штатів, за незначним винятком, останні мають повну свободу в цій сфері [218]. Відповідно до бюджету на 2013 р., основними доходними джерелами федерального бюджету є податок на доходи фізичних осіб (48,2% усіх доходів федерального бюджету), внески на соціальне страхування та в пенсійні фонди (33,8%), податок на доходи корпорацій (9,6%) і акцизи (3,8%). Штатам надано право самим вирішувати, які податки вводити, яку ставку оподаткування встановлювати і до якої бази її застосовувати. Штати не мають права здійснювати грошову емісію та оподатковувати міжнародну торгівлю (встановлювати імпорتنі чи експортні мита), але можуть використовувати будь-які інші джерела доходів за умови, що це не суперечить чинному законодавству [177, с. 40].

Основними джерелами доходів бюджетів штатів у 2013 р. були платежі до фондів соціального страхування та пенсійних фондів (25,4% власних доходів бюджетів штатів у тому ж році), податки з продажу (18,7%), податки на доходи фізичних осіб (17,9%), акцизи (9,0%) і доходи за рахунок використання власності (9,0%). Основними джерелами доходів місцевих бюджетів були податки на майно (37,4% власних доходів місцевих бюджетів у 2012 р.), доходи за рахунок використання власності (21,6%), інші доходи (19,4%) і податки з продажу (5,6%).

Частка фінансової допомоги, наданої нижчим рівням влади у вигляді грошових трансфертів, у витратах федерального бюджету протягом останніх 20 років залишалася досить стабільною та коливалася на рівні 13% загального обсягу витрат федерального бюджету. У 2013 р. вона досягла 15,2%, а в

бюджеті на 2014 р. становить 16,5% (467,8 млрд. дол. при запланованих витратах федерального бюджету 2835 млрд. дол.). Частка фінансової допомоги в доходах штатів становить близько 27,9% [49].

Канада, як і США, є федерацією 10 провінцій і двох територій, уряд яких є другим рівнем державної влади, а доходи – рівноправними з федерацією учасниками міжбюджетних відносин. Це північні території, рівень життя в яких традиційно нижчий, ніж у провінціях. Основні доходи бюджетів провінцій/територій забезпечуються за рахунок надходжень за прибутковим податком із фізичних осіб (30%), податком з продажів (16%), а також неподаткових доходів, зокрема від інвестицій, використання природних ресурсів, реалізації товарів і послуг (20%). Основні доходи місцевих бюджетів забезпечуються за рахунок податку на нерухомість (близько 70%) [222].

Крім податкових і неподаткових доходів, бюджети провінцій/територій одержують трансферти з федерального бюджету. Загальний обсяг доходів і витрат бюджетів визначається з урахуванням переданої фінансової допомоги.

Обсяг трансфертів і методика їхнього розподілу, як правило, визначаються на п'ять років, а передача здійснюється на річній основі. Федеральний уряд Канади передає трансферти провінціям/територіям за двома основними програмами:

Трансферт на охорону здоров'я і соціальну допомогу (СН&Т). Програма спрямована на підтримку охорони здоров'я, вищої освіти, надання соціальної допомоги та послуг територіям і провінціям. Даний трансферт є зв'язаним (цільовим). Він замінив дві окремі трансферні програми – соціальної підтримки та підтримки охорони здоров'я і вищої освіти. За цільовою програмою соціальної підтримки (САР) федеральний уряд компенсував провінціям 50 % їхніх витрат на підтримку малозабезпечених та на інші соціальні програми державної підтримки (тобто на кожний витрачений провінцією долар держава видавала трансферт у розмірі 50 центів).

На даний момент трансферти СН&Т не розподіляються на рівній душовій основі, що пояснюється впливом порядку розподілу трансфертів у рамках

раніше існуючої програми соціальної підтримки, однак федеральний уряд вже оголосив, що до 2010–2011 бюджетного року нерівність між обсягом переданих коштів у розрахунку на душу населення буде усунуто і всі провінції й території одержуватимуть однаковий душевий трансферт СН8Т [178].

Програма територіального фінансування (ТФФ). У рамках програми спеціальний трансферт передається північним територіям (не провінціям), відмінність яких від провінцій полягає в тому, що в них значно вищі витрати на надання бюджетних послуг, високі темпи росту чисельності населення і слабо розвинена податкова база. Даний трансферт є незв'язаним і надається для підвищення бюджетної забезпеченості територій. Оцінка бюджетного потенціалу здійснюється в розрізі понад 30 податкових і неподаткових доходів із використанням середніх (у розрізі провінцій) податкових ставок за кожним окремим видом податку. Тобто визначається, скільки доходів на душу населення може одержати та чи інша провінція, враховуючи свою податкову (неподаткову) базу за середньою ставкою. Програма спрямована також на захист територій від істотного зниження власних доходів. У 2013-2014 фінансовому році загальний обсяг трансфертів, розподілених у рамках даної програми, становив 1,9 млрд. дол., або 3,7% загального їх обсягу. Весь обсяг коштів передається в грошовій формі.

Як свідчить порівняння механізмів вирівнювання доходів, які застосовуються в різних країнах світу, підходи, що використовуються в Україні, мають з ними багато спільного. Більше того, Україна застосовує ряд елементів, які не тільки дозволяють урахувати особливості міжбюджетних відносин в інших країнах, а й забезпечують вищу порівняно з ними прозорість у розподілі фінансової допомоги.

Більша частина законодавства опосередковано впливає на доходну частину бюджету фізичних осіб. Аналіз чинного законодавства України свідчить, що безпосередніми формами державного регулювання доходів громадян в Україні, які забезпечуються значною за обсягом нормативною

базою і відповідною інституційною структурою, є податкове регулювання та система пенсійного і соціального страхування.

Ця ситуація типова не тільки для України. У будь-якій правовій системі податкове регулювання є основним засобом реалізації державної політики у регулюванні доходів фізичних осіб [13, с 406].

Деякі наближені до сучасних форм податкового регулювання доходів населення застосовували у Флоренції у середині XV сторіччя. У США прибутковий податок з громадян вперше з'явився 1643 року. Згодом цей податок поширився і в Європі: Пруссія – 1891 рік, Франція – 1914 рік тощо [77, с. 470]. Сьогодні прибутковий податок з громадян у тій чи іншій формі справляється практично в усіх державах світу, а в більшості країн з розвинутою ринковою економікою він є вагомим джерелом бюджетних надходжень.

Тіньова економіка є одним з основних джерел формування доходів населення. Заборонний для зростання сукупних доходів населення характер прибуткового податку та обов'язкових зборів до фондів соціального страхування спонукає громадян реєструватися приватними підприємцями та переходити на систему оподаткування за фіксованим або єдиним податком. За середнього рівня доходів спрощена система оподаткування безумовно привабливіша для громадян [24]. Проте у цьому випадку маємо фіскальну дискримінацію тих громадян, які працюють на умовах найму, порівняно з громадянами, які є суб'єктами підприємницької діяльності без створення юридичної особи [13, с. 406].

В період до 2014 року помітною була тенденція до зростання рівня прибуткового оподаткування громадян, що з огляду на досить низький рівень їхніх доходів була вкрай негативним чинником. Річ у тім, що підвищення ролі прибуткового податку в системі оподаткування повинно було відбуватися не за рахунок підвищення ставок податку та розширення об'єкта оподаткування, а шляхом зростання податкової бази, а саме сукупних доходів населення. Підвищення сукупних легальних доходів населення вимагає вдосконалювати

структуру прибуткового податку та обов'язкових зборів з фонду оплати праці, зокрема, значного зниження їх ставок.

Очевидним і загально визнаним є той факт, що система оподаткування доходів громадян в Україні потребувала істотного реформування. Основою реформи податкової системи в цьому контексті могли бути два підходи.

Перший підхід полягає у зменшенні максимальної ставки оподаткування доходів громадян за диференційованою шкалою оподаткування. Цей підхід був відображений у проекті Податкового кодексу України, яким передбачалася максимальна ставка оподаткування доходів громадян 20% [84, с. 30].

Альтернативним до прогресивної системи оподаткування доходів громадян є пропорційна система оподаткування, за якою застосовується єдина ставка оподаткування доходів населення незалежно від їхнього розміру. Але ж з 2013 року згідно пункту 167.1 ПК ставка прибуткового податку складає 17 відсотків, якщо дохід перевищує 10 мінімальних заробітних плат, тобто 12180 гривень на місяць. Якщо дохід менше – ставка 15% [107].

Щодо проблеми підтримки соціальної справедливості і збереження соціальної стабільності необхідно дотримуватися раціонального розподілу доходів для досягнення, з одного боку, цілей соціальної підтримки слабкої частини громадян, а з іншого боку – цілей розвитку суспільства в цілому, реалізації яких забезпечується в основному економічно сильними його членами.

Саме це і зумовило необхідність розробки ефективного механізму соціально-економічного регулювання доходів населення з урахуванням стратифікаційних елементів, в межах якої визначено принципи, цілі та завдання, форми і методи, а також інструменти її реалізації, взаємодія яких може дозволити забезпечити ефективне регулювання доходів населення (рис. 1.11).

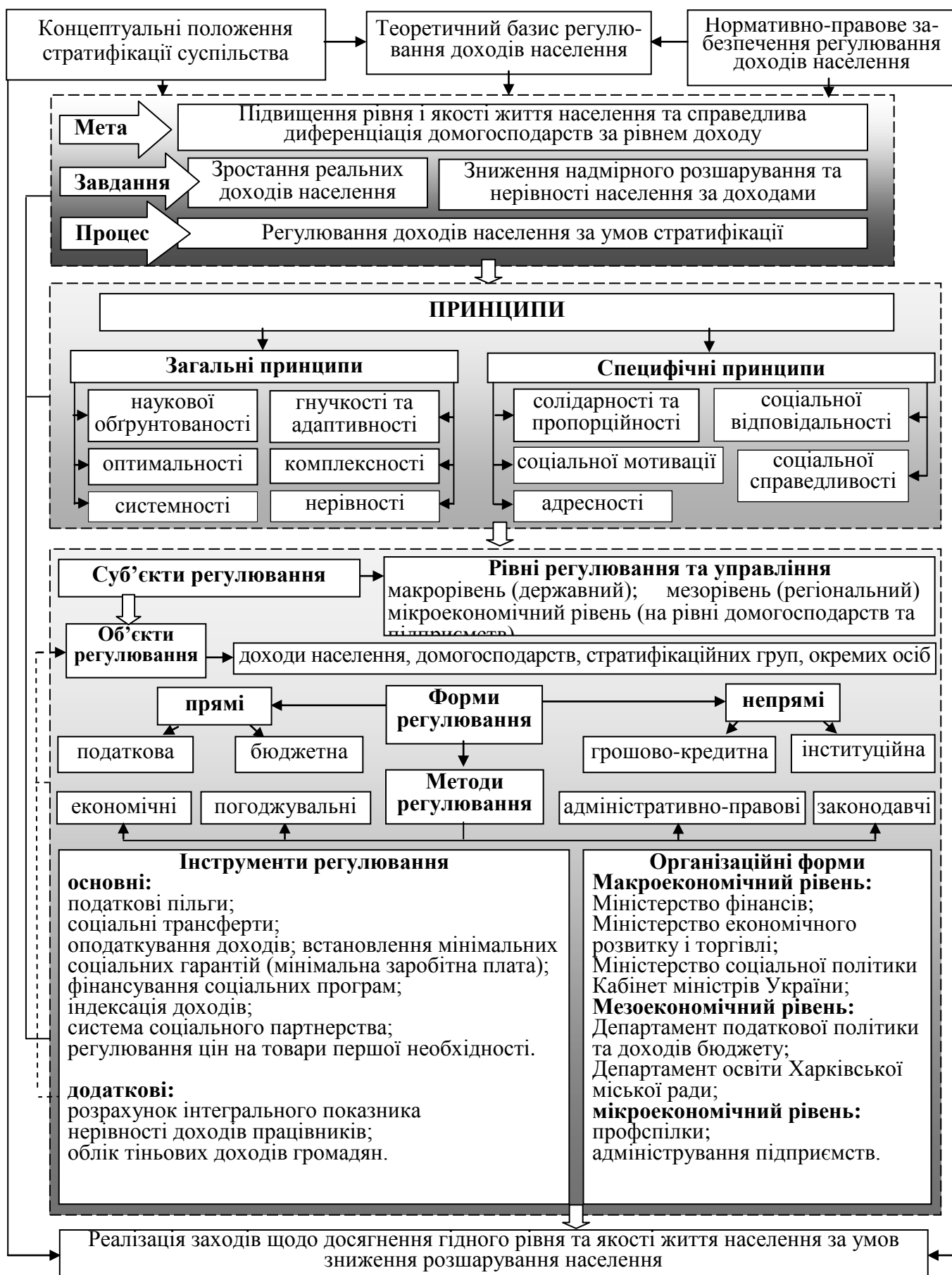

Рис. 1.11. Механізм соціально-економічного регулювання доходів населення з урахуванням соціальної стратифікації

Державне регулювання доходів і споживання ґрунтується на таких методах: законодавчих, економічних, адміністративних, погоджувальних. Вони взаємозалежні і доповнюють один одного.

До законодавчих методів належить розроблення законодавчої і нормативної бази регулювання доходів. Нормативи використовуються для розрахунків нормативних споживчих бюджетів, ставки податків – для утримання прибуткового податку, податків з юридичних осіб, включаючи і соціальні податки тощо. До економічних методів належать визначення мінімальної заробітної плати, податкова політика, регулювання цін, зайнятості, оплати праці працівників тощо. Адміністративно-правові методи охоплюють такі заходи: прямий державний контроль над монопольними ринками; розроблення стандартів, контроль за їх додержанням; визначення і підтримання мінімально допустимих параметрів життя населення (установлення мінімуму заробітної плати, пенсій, допомоги на випадок безробіття); захист інтересів нації – ліцензування експорту або державний контроль над імпортом. Погоджувальні методи (соціальне партнерство). Соціальне партнерство являє собою узгодження дій уряду, підприємців щодо динаміки оплати праці і соціальних трансфертів.

Залежно від рівня управління, запропоновано використовувати наступні форми регулювання доходів населення: на макроекономічному рівні – державний механізм на рівні країни в цілому; на мезоекономічному рівні – регіональний механізм та механізм регулювання за видами економічної діяльності; на мікроекономічному рівні – внутрішньофірмовий механізм, а також на рівні окремих громадян і домогосподарств з урахуванням інституціонального розвитку.

Реалізація зазначених механізмів дозволить збалансувати економічні інтереси держави в процесі оподаткування громадян і підприємств, активізувати розвиток підприємництва на принципах солідарності та соціальної відповідальності, враховуючи розвиток відповідних соціальних, економічних, правових і політичних інститутів, що забезпечить зростання як доходів, так й рівня і якості життя населення України.

Висновки до розділу 1

1. Дістало подальшого розвитку визначення поняття «доходи населення», яке наповнилося сучасним змістом та в якому зазначено, що під поняттям «доходи населення» пропонується розуміти певну суму грошових коштів та надходжень в натуральній формі, отриманих населенням як в результаті трудової, так і не трудової діяльності, не забороненої законодавством для відтворення робочої сили, задоволення потреб людини та накопичення коштів.

2. Розглянуто структуру доходів працюючого населення та представлено співставлення структури доходів працівників українських та закордонних підприємств. Досліджені джерела доходів населення України.

3. Доведено вплив диференціації доходів населення на соціальну стратифікацію суспільства. Важкі роки політичних і економічних реформ в Україні не проходять без серйозних негативних наслідків. Зменшились можливості доступу громадян до освіти, якісного харчування, охорони здоров'я. Такі обставини в значній мірі обумовили ряд процесів: складність адаптації населення до трансформаційних умов; поява проблем входження в ринкові структури та ринкові відносини; обмеження участі в економічному житті кожного члена суспільства.

4. Уточнено перелік факторів диференціації доходів населення за рахунок виділення додаткової групи за ознакою «розподіл населення за якістю праці», до складу якої входять соціально-психологічні та соціально-географічні фактори, що дає можливість враховувати відповідно психологічні особливості індивіда та природно-кліматичні особливості місця проживання при проведенні оцінки грошових доходів та витрат домогосподарств за економічними районами України. Розглянуто методологічні підходи до аналізу соціальної стратифікації сучасного суспільства та її критерії.

5. Сформовані засади концептуальних положень стратифікації українського суспільства. Наведені інструменти, що впливають на рівень оплати праці, а також оподаткування.

6. Розроблено механізм регулювання доходів населення з урахуванням стратифікаційних елементів, в межах якого визначено принципи, цілі та завдання, форми і методи, а також інструменти його реалізації, взаємодія яких може дозволити забезпечити ефективне регулювання доходів населення. Щодо проблеми підтримки соціальної справедливості і збереження соціальної стабільності необхідно дотримуватися раціонального розподілу доходів для досягнення, з одного боку, цілей соціальної підтримки слабкої частини населення, а з іншого боку – цілей розвитку суспільства в цілому, реалізації яких забезпечується в основному економічно сильними його членами. Саме це і зумовило актуальність розробки механізму.

Реалізація зазначеного механізму дозволить збалансувати економічні інтереси держави в процесі оподаткування працюючого населення і підприємств, активізувати розвиток підприємництва на принципах солідарності та соціальної відповідальності, враховуючи розвиток відповідних соціальних, економічних, правових і політичних інститутів, що забезпечить зростання як доходів, так й рівня і якості життя населення України.

Основні висновки, пропозиції та положення наукової новизни, викладені в 1 розділі, опубліковані у роботах автора [33, 34, 37, 38, 132, 135, 139, 142].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РЕГУЛЮВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ

2.1. Аналіз динаміки та структури доходів населення України

Найбільшої уваги виходячи з теми даного дослідження заслуговують доходи громадян України. Основними показниками впливу на формування доходів України є темп зростання реального ВВП, індекс споживчих цін та динаміка грошової бази в Україні.

Виділяють дві групи макроекономічних показників, які поділяються залежно від ступеня їх впливу на стан та динаміку бюджету:

1) які прямо впливають на рівень доходів бюджету (ВВП, індекс споживчих цін, індекс цін виробників, прибуток підприємств, фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, фонд оплати праці, обмінний курс гривні до долара США, експорт та імпорт товарів і послуг);

2) які опосередковано впливають на бюджет і його доходи (обсяг продукції промисловості та сільського господарства, грошова маса, чисельність працівників, зайнятих в усіх сферах економічної діяльності, прямі іноземні інвестиції та ін.).

Таким чином, основне спрямування політики української держави в сучасних умовах повинно спрямовуватись на зростання ВВП, оскільки цей показник найбільше впливає на доходи бюджету, а також стабілізує економіку країни.

Для отримання узагальнюючої інформації по всій території країни пропонується провести дослідження доходів домогосподарств за економічними районами України. В додатку А, табл. А.1 представлені грошові доходи і сукупні ресурси домогосподарств за економічними районами в 2014-2015 роках. Оцінювання регіональних показників регулювання доходів населення має за мету визначення особливостей розподілу грошових доходів за певними

економічними районами, що пов'язане з соціальною стратифікацією суспільства за географічними, демографічними та культурними ознаками.

Слід відзначити, що у 90-ті роки ХХ-го століття для проведення оцінювання регіональних показників регулювання доходів населення провідними вченими Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України були проведені розробки з економічного районування. Кабінет Міністрів України у 1998 р. вніс на розгляд Верховної Ради України проект Закону України «Про концепцію державної регіональної економічної політики», який так і не був прийнятий.

Однак, запропонований перелік економічних районів використовується сьогодні Державною службою статистик України, Міністерством соціальної політики та іншими інститутами. Здобутки цих досліджень включають поділ території України на вісім економічних районів: 1) Карпатський (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька області); 2) Подільський (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька області); 3) Поліський (Волинська, Житомирська, Рівненська, Чернігівська області); 4) Східний (Полтавська, Сумська, Харківська області); 5) Донецький (Донецька, Луганська області); 6) Придніпровський (Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська області); 7) Центральний (Київська, м. Київ, Черкаси); 8) Причорноморський (Миколаївська, Одеська, Херсонська, АР Крим, м. Севастополь) [180].

Районування держави Радою по вивченню продуктивних сил України НАН України (з 1998 року) представлене в додатку Б, рис. Б.1. Державна служба статистики в своїй звітності надає інформацію саме за цими економічними районами, тому автор вважає за доцільне провести аналіз доходів та витрат населення саме за цими економічними районами України.

Домогосподарство виконує в економіці три основні функції: споживання, постачання факторів виробництва та заощадження. Це економічна одиниця, що складається з одного та більше чоловік, які ведуть спільне господарство, що забезпечує економіку факторами виробництва і використовує зароблені на цьому кошти для поточного споживання товарів та послуг і заощадження з метою задоволення своїх потреб. З погляду мікроекономічного рівня господарювання провідною виступає, безумовно, функція споживання

[94, с. 656]. Почнемо аналіз з дослідження доходів домогосподарств за 2011 – 2015 рр. (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка сукупних ресурсів домогосподарств за 2011 – 2015 рр.

Найменування елементів доходу	У середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство								
	грн					%			
	2011	2012	2013	2014	2015	2012 / 2011	2013 / 2012	2014 / 2013	2015 / 2014
Грошові доходи	3452,8	3788,3	4055,1	4160,7	4461,8	109,72	107,04	102,60	107,2
Оплата праці	1834,0	2107,6	2267,1	2228,0	2465,9	114,92	107,57	98,28	110,7
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	180,1	171,2	181,6	238,5	215,2	95,06	106,07	131,33	90,2
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	122,1	117,9	123,8	148,8	138,3	96,56	105,00	120,19	92,9
Пенсії	856,8	971,5	1040,2	1043,9	1010,8	113,39	107,07	100,36	96,8
Грошова допомога від родичів та інших осіб	188,6	176,8	191,7	203,5	191,9	93,74	108,43	106,16	94,3
Негрошові доходи	268,1	244,8	263,7	310,3	276,0	91,31	107,72	117,67	88,9
Всього загальних доходів	3720,9	4032,9	4318,8	4470,9	4165,3	108,39	107,09	103,52	93,2
Доходи від продажу особистого і домашнього майна	5,0	5,4	1,4	1,7	3,2	108,00	25,93	121,43	188,2
Доходи від продажу нерухомості	15,1	4,1	16,7	2,5	9,7	27,15	407,32	14,97	388,0
Використання заощаджень, позики, повернені домогосподарству борги	120,8	101,4	117,3	88,2	107,0	83,94	115,68	75,19	121,3
Всього сукупних ресурсів	3841,8	4134,3	4454,2	4563,3	4247,1	107,61	107,74	102,45	93,1

Найбільшу питому вагу серед грошових доходів домогосподарств України займає, безперечно, оплата праці. Також значущими є доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості, пенсії та грошова допомога від родичів, частка яких є найбільшою в структурі грошових доходів.

До соціально-значущих доходів домогосподарств в Україні відносяться: заробітна плата; пенсії; стипендії; допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою [117]. Як бачимо з табл. 2.1, грошові доходи за

останні п'ять років постійно зростають (з 3452,8 грн до 4461,8 грн на одне домогосподарство), але ж якщо співставити попередній рік з наступним, то спостерігається негативна динаміка (зниження з 109,72% до 107,2%). Схожа ситуація відзначена і за такими елементами витрат як, оплата праці, пенсії, грошова допомога від родичів. В той же час, в Україні збільшуються та мають позитивну динаміку за період 2011 – 2016 років доходи від підприємницької діяльності, доходи від продажу сільськогосподарської продукції та не грошові доходи. Останні, до речі, з 91,31% до 117,67% за період 2011-2014 рр., а в 2015 році вже спостерігається зниження до 88,9%. Загальні доходи та сукупні ресурси у відсотках поступово знижуються. За допомогою функції «ТЕНДЕНЦІЯ» в Microsoft Excel спрогнозуємо значення елементів доходу на 2017-2020 роки в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Прогнозні значення сукупних ресурсів домогосподарств на 2017 – 2020 рр.

Найменування елементів доходу	У середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн									
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Грошові доходи	3452,8	3788,3	4055,1	4160,7	4461,8	4700,9	4940,0	5179,0	5418,0	5657,1
Оплата праці	1834	2107,6	2267,1	2228	2465,9	2566,7	2698,2	2852,1	2968,3	3111,0
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	180,1	171,2	181,6	238,5	215,2	229,1	227,6	220,2	225,3	220,5
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	122,1	117,9	123,8	148,8	138,3	144,6	144,0	140,6	142,9	140,7
Пенсії	856,8	971,5	1040,2	1043,9	1010,8	1034,9	1032,8	1019,8	1028,5	1020,4
Грошова допомога від родичів та інших осіб	188,6	176,8	191,7	203,5	191,9	196,4	195,9	193,6	195,2	193,7
Негрошові доходи	268,1	244,8	263,7	310,3	276,0	286,7	284,4	279,3	283,2	279,5
Всього загальних доходів	3720,9	4032,9	4318,8	4470,9	4165,3	4323,5	4320,7	4239,6	4287,4	4245,1
Доходи від продажу особистого і домашнього майна	5	5,4	1,4	1,7	3,2	2,3	2,1	2,7	2,4	2,7
Доходи від продажу нерухомості	15,1	4,1	16,7	2,5	9,7	9,3	9,5	9,2	9,4	9,2
Використання заощаджень, позики, повернені домогосподарству борги	120,8	101,4	117,3	88,2	107,0	105,3	104,5	105,0	105,4	105,2
Всього сукупних ресурсів	3841,8	4134,3	4454,2	4563,3	4247,1	4342,5	4401,7	4336,4	4336,0	4339,7

Як видно з табл. 2.2, грошові доходи поступово збільшуються та в 2020 році за прогнозом складуть 5657,1 грн на одне домогосподарство. Трендовий аналіз також показує, що за такої динаміки не грошові доходи, загальні доходи та сукупні ресурси починаючи з 2015 року знижуються та к 2020 року їх значення є не на багато, але ж нижчими за дані 2015 року. Побудуємо діаграму (рис. 2.1), з якої наглядно видно прогнозні значення отриманих показників.

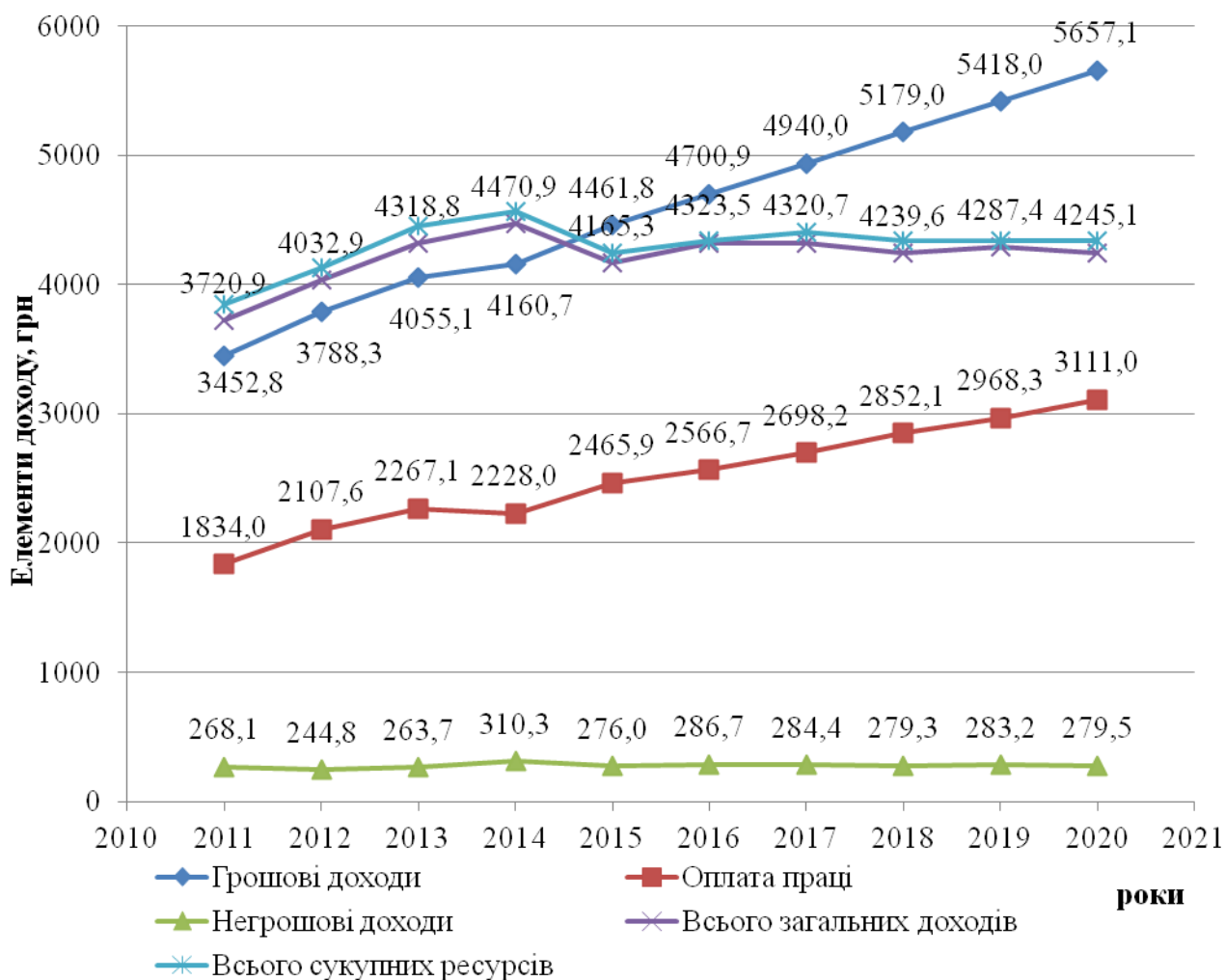

Рис. 2.1. Прогнозні значення елементів доходу у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство на 2017-2020 роки

Далі в дослідженні проаналізуємо грошові доходи домогосподарств за економічними районами в 2014-2015 роках, які наведені в додатку В, табл. В.1.

Як видно з додатку В, в цілому по країні у 2015 році в порівнянні з 2014 роком спостерігається зниження розміру такого елементу доходу як оплата праці, але

ж зменшення розмірів заробітної плати відбулося лише в Донецькому та Центральному районах на 499,1 грн. та 197,4 грн. відповідно. В Донецькому економічному районі дохід домогосподарства від оплати праці зменшився з 2458,74 грн. в 2014 році до 1959,67 грн. в 2015 році (на 20,3%), а в Центральному – з 3127,91 грн. до 2930,55 грн. (на 6,3%). Це пов'язане з окупацією часті Донецького району, бойовими діями на сході країни та проведенням антитерористичної операції на сході, яка розпочалась навесні 2015 року. Велика кількість промислових підприємств, заводів, вугільних шахт на сході припинили господарську діяльність та багато українців залишились без роботи. Відчутний негативний вплив дій на сході і в Центральному районі та м. Києві. Якщо відобразити на діаграмі абсолютні відхилення грошових доходів громадян 2015 року від 2014 року, то можна отримати наступні дані (рис. 2.2).

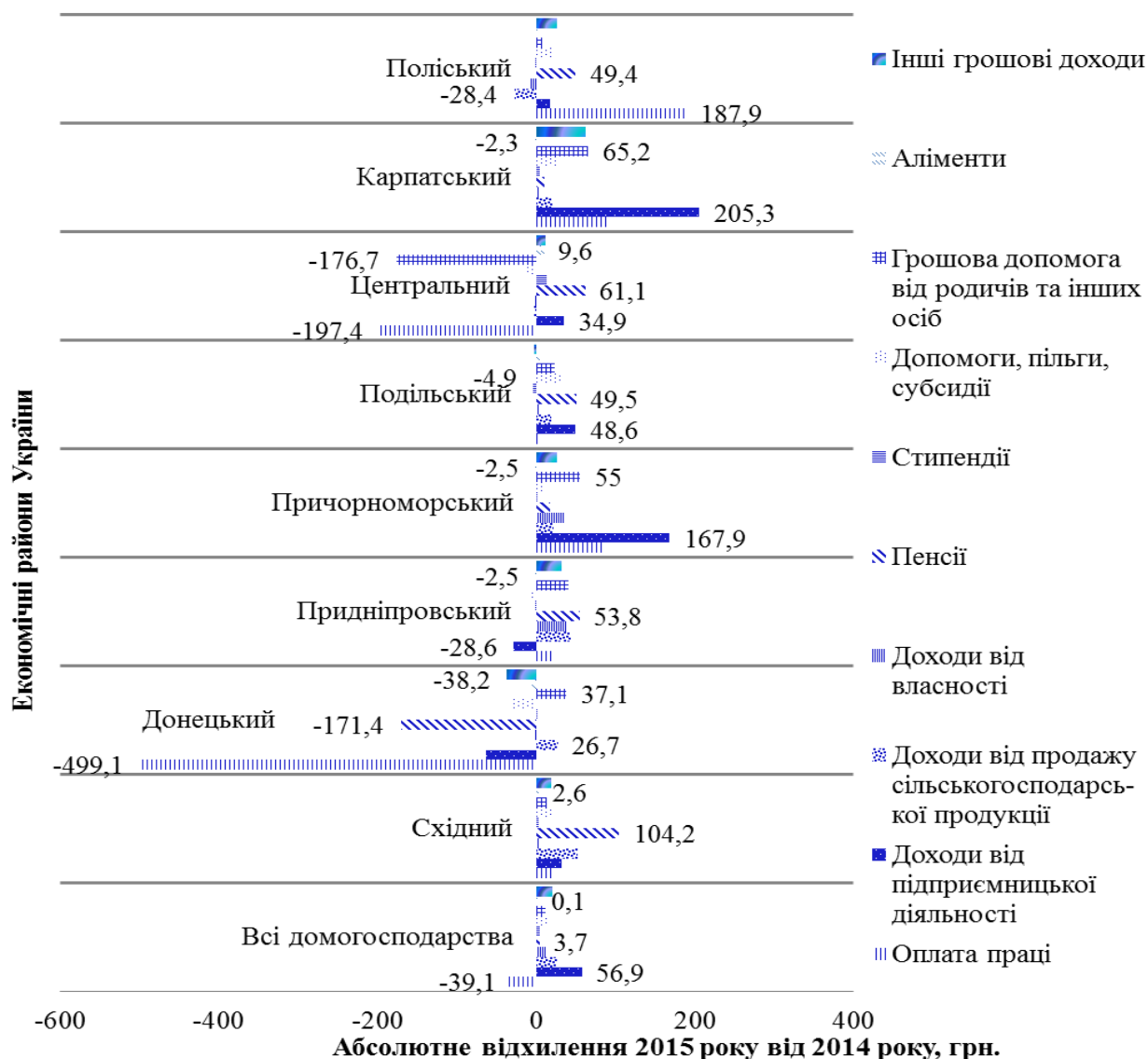

Рис. 2.2. Динаміка грошових доходів домогосподарств за 2014-2015 рр.

З рис. 2.2 видно, що зміни в оплаті праці Донецького району у бік зменшення є найбільшими серед інших видів доходів. До того ж в деяких районах спостерігається і значне збільшення розмірів оплати праці, так в Поліському районі доходи від оплати праці зросли на 187,9 грн. на місяць. Динаміка грошових доходів від оплати праці за економічними районами України за 2014-2015 рр. у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство наведена в Додатку Б, рис. Б.2.

Важливо в дослідженні також з'ясувати питому вагу в сукупному доході. Саме аналіз структури доходів є основою для запровадження заходів з регулювання доходів населення. Тому проаналізуємо структуру грошових доходів населення за 2015 рік (рис. 2.3).

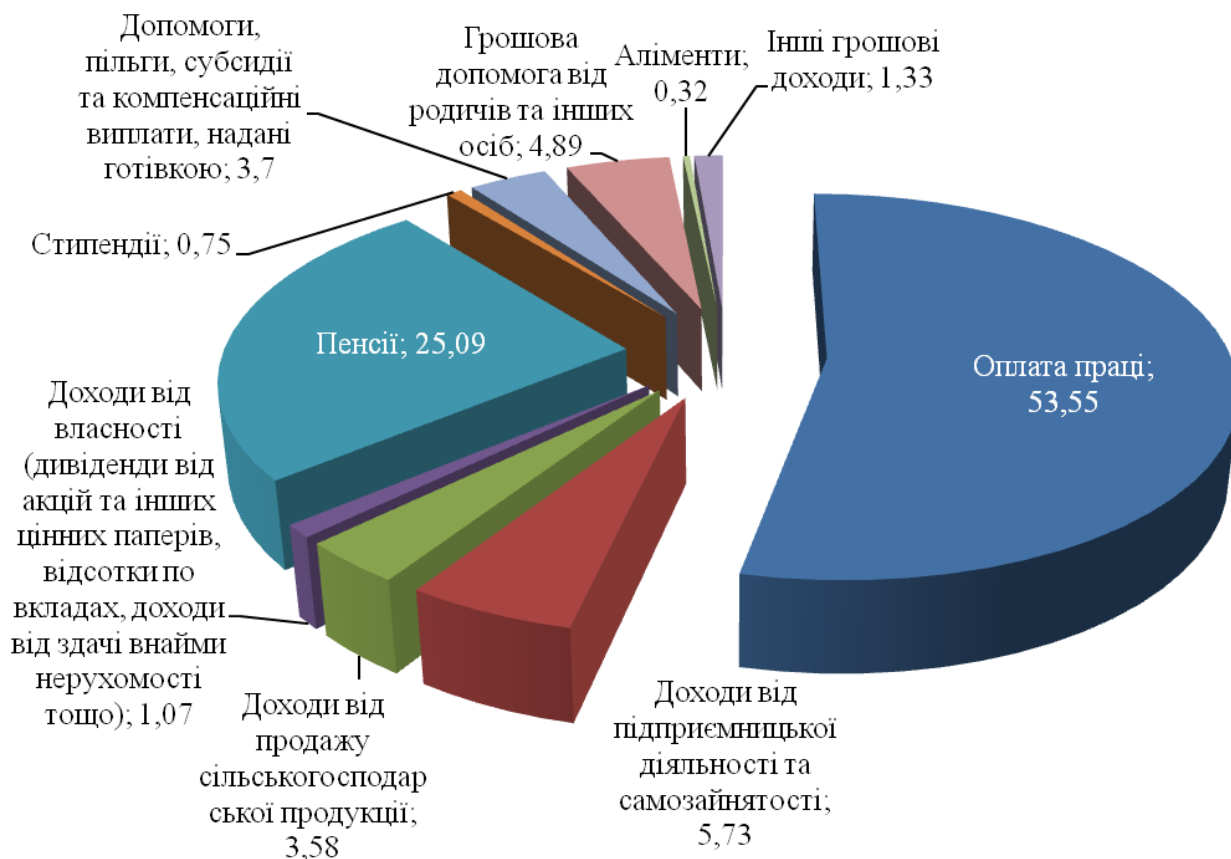

Рис. 2.3. Структура грошових доходів населення за 2015 рік

Для проведення аналізу структури грошових доходів населення за 2014-2015 роки за економічними районами України скористаємося даними Додатку А, табл. А.2 та Додатку В, табл. В.2.

Як видно з табл. В.2 додатку В, найбільший дохід населення країни отримує від оплати праці (53,55% в 2015 році) та від отримання пенсій (25,09% в 2015 році). Але, порівнюючи 2015 та 2014 роки слід відзначити, що спостерігається зменшення долі оплати праці в загальній структурі доходів за всіма економічними районами України (за виключенням Поліського району). Натомість, доля доходів від підприємницької діяльності збільшується в більшості районів в середньому на 1,5%. Значне збільшення видно в Карпатському районі (на 3,61%) та Причорноморському районі (на 3,34%), а в Східному та Донецькому районах навпаки зменшення. Водночас, видно збільшення за всіма районами долі доходів від продажу сільськогосподарської продукції та від власності, за виключенням, знову ж таки, Поліського району.

Дослідивши доходи населення, важливим також є з'ясування того, на що населення витрачає кошти, а саме споживчі грошові витрати, які наведено в додатку Е, табл. Е.1. Як видно із даних табл. Е.1 додатку Е, грошові витрати домогосподарств України в 2015 році збільшилися у порівнянні з 2014 роком, за винятком витрат на відпочинок та культуру (-7,1 грн.), оплату путівок та бази відпочинку (-1,3 грн.).

Більш розгорнута таблиця щодо грошових витрат населення з даними в гривнях за економічними регіонами, на основі якої розрахована табл. 2.24, представлена в Додатку 2.2Д. Маємо можливість проаналізувати абсолютне відхилення грошових витрат домогосподарств за економічними районами 2015 р. від 2014 р. Приведемо діаграму, на якій зображена динаміка грошових витрат домогосподарств на продукти харчування та безалкогольні напої за економічними районами (рис. 2.4).

Поряд з цим необхідно відзначити наступне: щодо продуктів харчування та безалкогольних напоїв, то у Карпатському, Подільському та Причорноморському економічних районах населення витрачало в середньому на 215 грн. більше на одне домогосподарство за місяць. А населення Донецького району витрачало на 20,5 грн. менше в порівнянні з 2014 р., така ситуація пояснюється тим, що припинили роботу шахти, заводи та інші підприємства. Це напряму пов'язано з виплатою заробітної плати працівникам.

Також, доходи населення зменшилися в зв'язку з початком антитерористичної операції та окупації АР Крим.

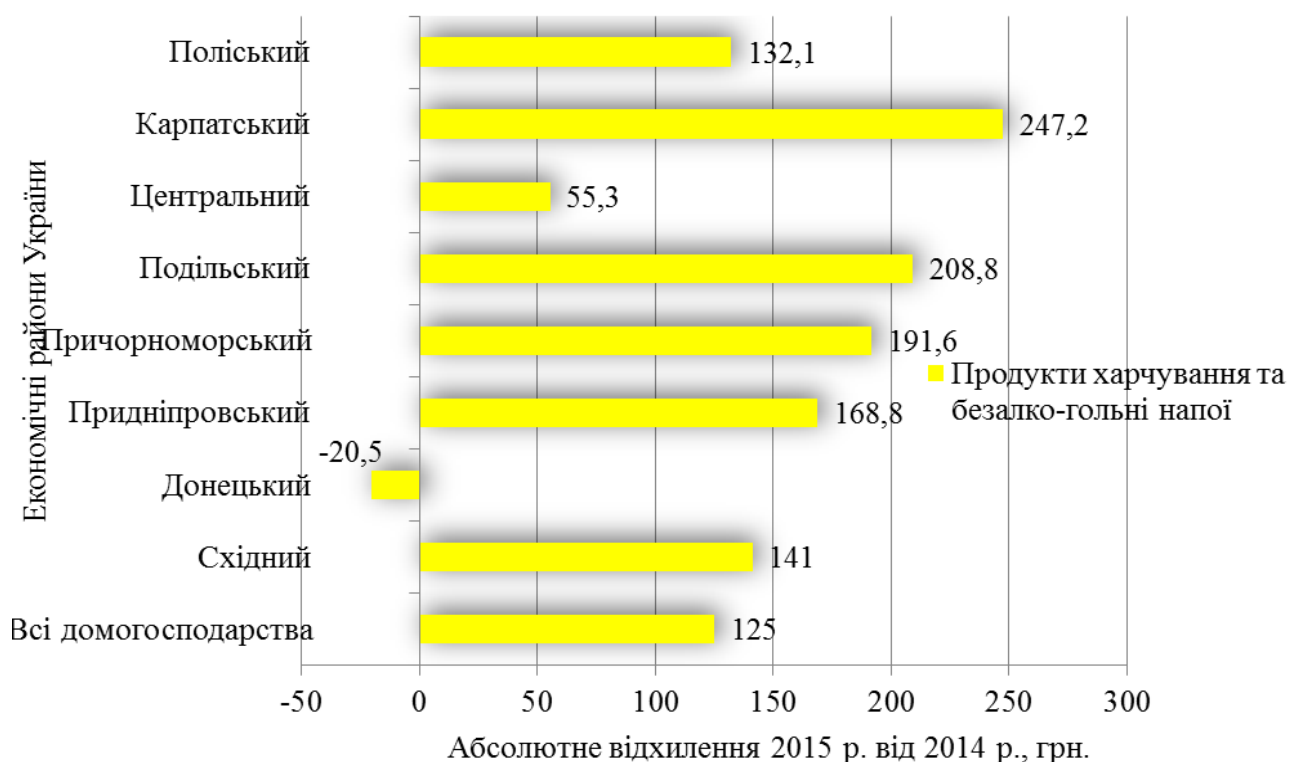

Рис. 2.4. Динаміка грошових витрат домогосподарств на продукти харчування та безалкогольні напої за економічними районами

Таким чином, за результатами аналізу вищенаведеної таблиці помітно, що в Донецькому та Центральному економічних районах склалася вкрай складна ситуація, про що свідчить від'ємне значення більшості показників. Для більш повної характеристики розглянутого питання необхідно дослідити споживчі та неспоживчі витрати.

Грошові витрати складаються з суми споживчих та неспоживчих грошових витрат. Грошові витрати включають суми, фактично сплачені домогосподарством по відповідних статтях, і не враховують вартість натуральних надходжень, безготівкові пільги та субсидії [14, с. 526].

Наведемо складові споживчих витрат у розгорнутому вигляді, де вони містять статті, наведені на рис. 2.5.

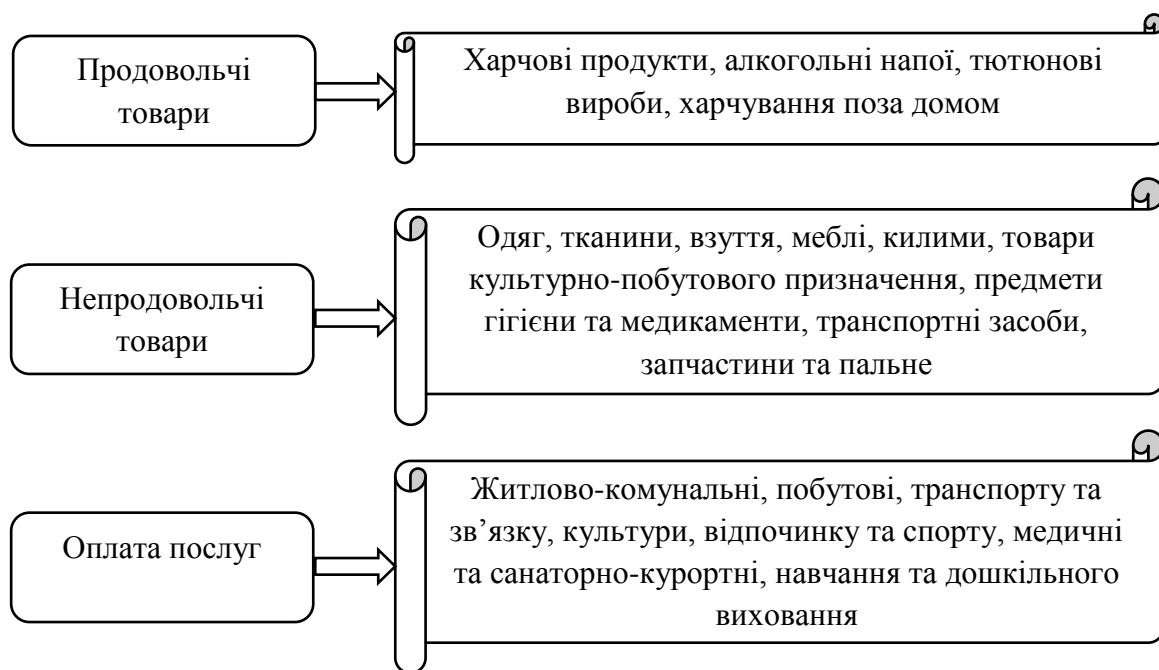

Рис. 2.5. Складові споживчих витрат

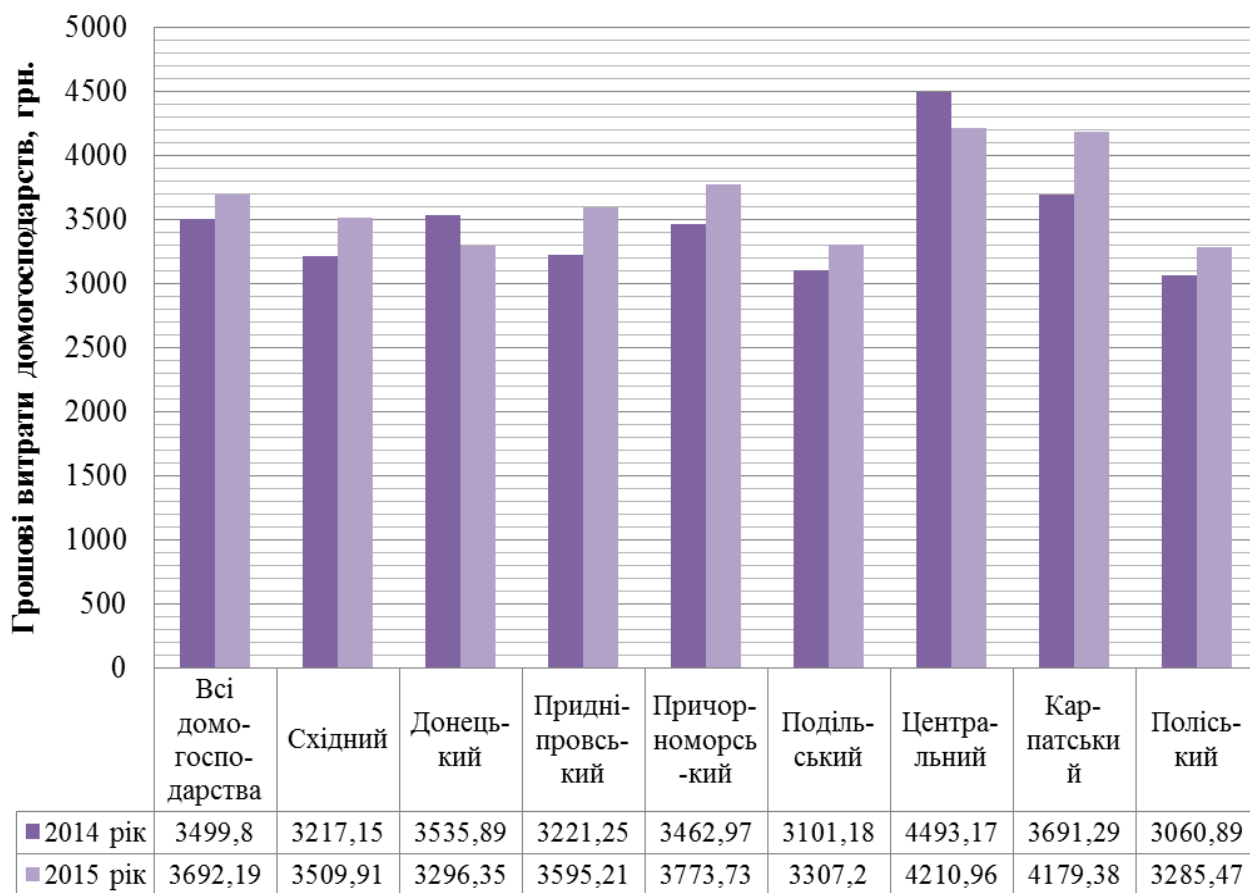
Розподіл споживчих грошових витрат для проведення аналізу витрат населення за певними категоріями представлений в додатку Е, табл. Е.2.

Аналіз розрахунків, наведених в табл. Е.2, додатку Е, свідчить, що споживчі грошові витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство за період з 2014 р. по 2015 р. зросли на 208,0 грн., а саме: з 3129,0 грн. (2014 р.) до 3338,0 грн. (2015 р.). В структурі витрат переважають споживчі сукупні витрати – в 9,5 разів більше за попередній рік, зокрема на продукти харчування та безалкогольні напої – 56 %.

Витрати на продовольчі товари та харчування поза домом зросли у Карпатському (288,0 грн.), Подільському (234,4 грн.) та Причорноморському (188,5 грн.) районах. Від’ємне значення витрат на особисте підсобне господарство має лише Центральний економічний район – 53,13 грн. (2014 р.), 47,77 грн. (2015 р.). Майже в 24 рази менше сім’ї України почали витрачати на купівлю нерухомості у 2015 р., великим показником є Поліський район – -58,6 грн., та Східний – -27,3 грн. за місяць. Споживчі грошові витрати на купівлю акцій, сертифікатів, валюти, вклади до банків значно знизилась, крім Східного та Карпатського районів, їх показники сягнули 41,8 грн. та 42,5 грн.

Неспоживчі грошові витрати всіх домогосподарств на території України у 2014 р. склали 370,0 грн., у 2015 – 353,9 грн. у середньому за місяць.

В результаті вивчення отриманого матеріалу, аналіз якого дозволив звернути увагу на динаміку грошових витрат 2014-2015 рр., будемо діаграму (рис. 2.6).

Економічні райони України

Рис. 2.6. Аналіз грошових витрат домогосподарств за 2014-2015 рр.

Структура та співвідношення окремих складових споживчих витрат є показником матеріального добробуту населення. Переважання частки витрат на непродовольчі товари та оплату послуг є свідченням матеріального благополуччя, що не скажеш про ситуацію нашої держави. Розмір витрат є визначальним критерієм матеріального добробуту і домогосподарств, оскільки дає об'єктивнішу оцінку реальних доходів, у тому числі не декларованих. Для ґрунтовного аналізу витрат населення необхідно проаналізувати структуру грошових витрат, яка наведена в табл. Д.2 додатку Д та табл. Е.3 додатку Е.

Результати проведеного аналізу структури грошових витрат домогосподарств за економічними районами дозволяють зробити деякі висновки, що представляють інтерес для нашого дослідження. Всі домогосподарства України за 2014 рік склали 89% споживчих грошових витрат, а за 2015 рік – 90%. У Східному (-0,7%), Придніпровському (-1%) та Карпатському (-0,8%) економічних районах спостерігається від’ємне значення у структурі споживчих грошових витрат. Найбільший приріст склав 4,5% у Центральному та 3% у Подільському районах. Це пояснюється тим, що у громадян не вистачає коштів на неспоживчі грошові витрати. Населення стало більше витрачати на продукти харчування та безалкогольні напої, на житло, воду, електроенергію, газ, та транспорт.

Аналізуючи вищезазначені результати можемо зробити певні висновки, встановити причини, перешкоди та тенденції зміни рівня доходів населення. Перешкоди економічного розвитку України ведуть за собою виникнення загальноекономічних причин зменшення доходів населення, які формують тенденції зміни структури та рівня доходів. Обґрунтування тенденцій зміни структури та рівня доходів населення України представлені на рис. 2.7.

У значної частини населення реальні доходи скоротилися ще більше, бо їх загальне зменшення одночасно супроводжувалось перерозподілом на користь більш забезпеченого населення. Зовнішній борг України зріс до 62,7 млрд. дол. США. Останні зміни валютного курсу теоретично могли би збільшити податкові надходження до бюджету, після зростання митної вартості імпортованих товарів та послуг. Разом з цим, як свідчать останні дані Держстату, обсяги імпорту в Україну скорочуються. Більш суттєве знецінення гривні може навпаки призвести до падіння податкових надходжень від імпорту, якщо його споживання різко скоротиться в Україні.

У найближчій перспективі ймовірність зростання світових ринків є незначною, що, у свою чергу, стримуватиме поживлення зовнішньоекономічних операцій в Україні і може призвести до рекордно низького сальдо рахунку поточних операцій платіжного балансу. Слабкий попит на нафту позначиться на зменшенні рівня світових цін та, як наслідок, і падіння вартості інших біржових товарів.

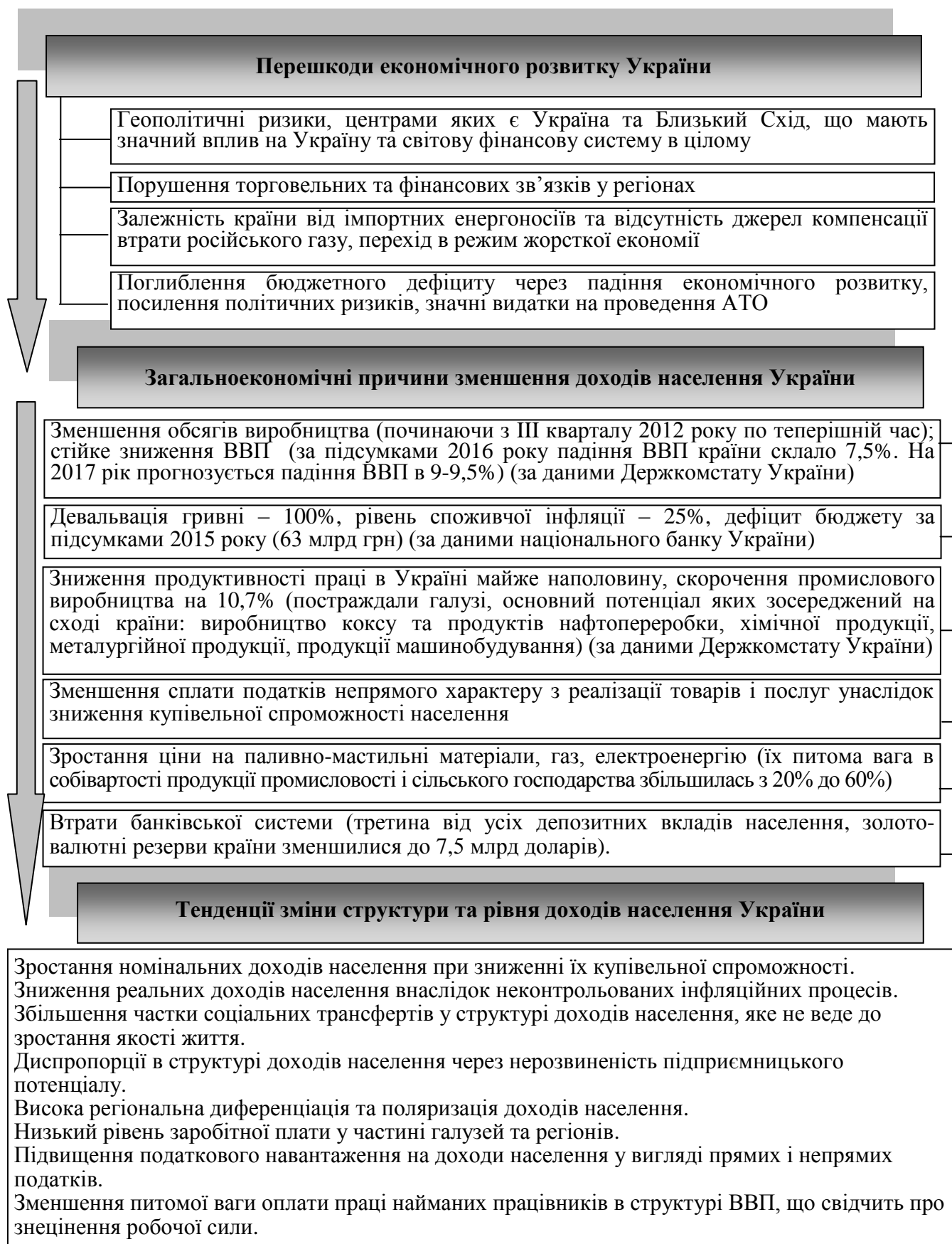

Рис. 2.7. Перешкоди економічного розвитку, причини і тенденції зміни структури та рівня доходів населення України

Тож, перед Україною стоїть ще багато перешкод і випробувань на шляху до покращення економічних показників. Державі доведеться вирішити широкий спектр невідкладних проблем, пов'язаних з розробкою ефективної моделі антикризового регулювання економічних відносин, щоб максимальною мірою пом'якшити наслідки негативних впливів та розбалансованості механізмів регулювання економічної політики.

Тіньова економіка в Україні є однією з найбільших перешкод розвитку конкурентоспроможності країни, зростання соціальних стандартів життя населення та інтеграції в європейське співтовариство. Вона є відображенням активної криміналізації економічних процесів, високої корумпованості органів державної влади та низької правової і податкової культури юридичних та фізичних осіб. Вирішення цих проблем – серйозний виклик Україні після політичних змін у 2013-2015 рр.

Передумовою детінізації ринку праці є реформа пенсійної системи. Аднак наявна система пенсійного забезпечення не створює стимулів для детінізації ринку – відрахування до пенсійного фонду є надто високими на тлі незадовільної системи пенсійного забезпечення. Пенсійна система України значною мірою повинна удосконалюватися. Для бізнесу необхідним є посилення застосування адміністративних заходів, зокрема, посилення відповідальності за ухилення від оформлення трудових відносин між працівником і роботодавцем, а також за ухилення від сплати податків і страхових внесків. Для працівників важливим є перерозподіл податкового навантаження між працівником та роботодавцем, зменшення податкового навантаження. Зазначений вище ефект досягається виключно за умови зміни рівня ЄСВ та ПДФО державою, тоді як підприємство одночасно збільшує офіційну середню ЗП. Тобто тільки за умови солідарної відповідальності досягнення цієї цілі є можливим. Для державних органів – дотримання положень Податкового кодексу. Однією з основних проблем є надмірна частота та непередбачуваність змін податкового законодавства. Тому чітке дотримання норм податкового законодавства, а також якісніший аналіз проектів змін до

податкового законодавства, дадуть змогу зменшити ризики економічної діяльності і поліпшити планування бюджету організацій.

Пріоритетами детінізації економіки у контексті реалізації економічних реформ є детінізація фінансових потоків та легалізація ринку праці та посилення ринкового регулювання економіки та проведення антикорупційної реформи. Підвищення рівня довіри бізнесу до держави і навпаки можливе при застосуванні стимулів. Наприклад, зменшення кількості перевірок, скорочення часу на проведення реєстрації й отримання ліцензій, сертифікатів та інших документів, створення рівних умов підприємницької діяльності для усіх суб'єктів господарювання [158].

Основною метою детінізації економіки України є створення необхідних умов для покращення інвестиційного клімату, зниження податкового та регулятивного тиску на підприємницьку діяльність, захист прав власності та трудових відносин. Дані реформи також дадуть поштовх до забезпечення економічного розвитку, що за умов високих показників тіньової економіки є неможливим. На жаль, нічого не зроблено для того, щоб прикрити схеми несплати податків. Навпаки, деякі схеми відновлено. Так само нікуди не поділися схеми виведення коштів олігархами. Вони й далі виводять кошти в офшори й формують там свої прибутки. Сподіваємося, що нинішні урядовці та очільники фіскальних органів готові робити реформи і перекривати схеми, які давали можливість щороку розкратити десятки мільярдів гривень.

Щодо тенденцій розвитку економіки України у 2016-2019 рр. можемо визначити наступні. У короткостроковій перспективі світова економіка розвиватиметься в умовах відносно низьких темпів зростання (3,6% у 2016 р. та 3,9% у 2017 р.) та погіршення кон'юнктури світових фінансових ринків.

Завдяки збільшенню експортних оборотів та активізації внутрішнього споживання США стає драйвером розвитку світової економіки з очікуваним темпом зростання на рівні 2,8% у 2016 р. Геополітичні ризики, центрами яких є Україна та Близький Схід, мають значний вплив на світову фінансову систему.

На світових фінансових ринках існує ризик підвищення довгострокових відсоткових ставок та зростання премій за ризик. Зокрема, зазначені ризики зростають в країнах, що розвиваються, з огляду на їхню повільну адаптацію до низьких темпів економічного зростання. Через значний внесок у світовий ВВП країн, що розвиваються, загострення фінансових ризиків навколо зазначених країн створює додатковий вплив на розвиток світової економіки.

Оскільки європейська економіка не повністю подолала рецесивні тенденції та має значну залежність від російського газу, подальша ескалація російсько-українського конфлікту, посилення санкцій щодо РФ та торговельні обмеження щодо ЄС з боку РФ дещо стримуватиме відновлення економіки ЄС. Разом з тим урядами країн ЄС передбачена підтримка деяких галузей реального сектору економіки, що постраждали від російського ембарго, у розмірі 125 млн. євро. У зв'язку з відсутністю альтернативних покупців зазначені кошти допоможуть зменшити кількість продуктів на ринку, стабілізувати ціни та компенсувати можливі збитки.

Внутрішні ризики розвитку економіки України, головним чином, пов'язані з: військовими діями на Донбасі, які призводять до скорочення виробництва у регіоні, погіршення умов залучення зовнішнього фінансування та зростання видатків бюджету на фінансування силових відомств і відновлення зруйнованої інфраструктури; зростанням боргового навантаження на бюджет через необхідність фінансування дефіциту та заборгованості НАК «Нафтогаз», сформованої у минулі роки; виснаженням міжнародних резервів, що ускладнює використання Національним банком інтервенцій в якості інструментів стримування зростання попиту на іноземну валюту, який виникає внаслідок панічних настроїв та спекулятивних атак.

Вторинні ефекти внутрішніх політичних та економічних потрясінь, анексії Криму та військових дій на Донбасі поширилися на більшість секторів вітчизняної економіки. Внаслідок цього поглиблюються існуючі диспропорції, прискорюються падіння ВВП, скорочення об'ємів промислового виробництва,

виконаних будівельних робіт, зовнішньої торгівлі, зниження обсягів освоєння капітальних інвестицій тощо.

Скорочення промислового виробництва, розпочате наприкінці 2012 р., поглибилось в поточному році з огляду на зупинку промислових потужностей Луганської та Донецької областей та втрату російського ринку збуту. Залежність країни від імпортних енергоносіїв та відсутність джерел компенсації втрати російського газу змусить підприємців перейти до режиму жорсткої економії, що значним чином позначиться на об'ємах виробництва.

Зокрема, для хімічної промисловості дефіцит газу та зростання цін на газ, а також падіння світових цін на аміак та азотні добрива є передумовами згорання виробництва або переведення підприємств на менш інтенсивне використання потужностей. Це позначиться не лише на зменшенні бюджетних та валютних надходжень, а й на підвищенні рівня безробіття, що негативно вплине на рівень економічного зростання у короткостроковій перспективі.

В умовах впливу інвестиційних капіталів з огляду на відсутність гарантій безпеки для інвестора та високий ступінь ризику світова тенденція скорочення банківського кредитування є додатковим фактором гальмування економічного розвитку України. Як правило, стандарти кредитування формуються під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, які для України вкрай негативні. Масовий вплив депозитів (у першому півріччі 2014 р. вплив депозитів резидентів склав 39 млрд грн у порівнянні з аналогічним періодом минулого року), значні внутрішні дисбаланси банківських установ та ускладнений доступ до світових фінансових ринків не дозволяють прогнозувати зниження ставок по кредитах та їх доступності для малого та середнього бізнесу.

Разом з тим зупинка низки заводів машинобудівної та металургійної галузей через воєнний конфлікт на Сході, невизначеність з періодом відновлення їх діяльності та інертність багатьох товаровиробників в пошуку додаткових ринків збуту не дозволяють очікувати в короткостроковій перспективі швидкої заміни російського ринку збуту, заміни російського ринку

збуту на ринок країн ЄС через низьку конкурентоспроможність зазначених українських товарів на європейському ринку та відновлення експортних позицій хоча б на рівні попереднього року.

Зменшення торговельних обмежень з боку країн ЄС надасть Україні базу для розширення експортної діяльності та допоможе товаровиробникам компенсувати збитки від втрати російського ринку лише у середньостроковій перспективі після сертифікації українських товарів згідно європейських стандартів. У разі неможливості запобігання ризиків повторної відчутної девальвації національної валюти, можна сподіватися, що її здешевлення дещо стимулюватиме експортну діяльність товаровиробників та знижуватиме попит на імпорتنу продукцію, що в короткостроковій перспективі сприятиме певному коригуванню зовнішньоторговельного балансу.

За умов, які склалися у вітчизняній економіці, застосування Національним банком адміністративних заходів, у тому числі тимчасових обмежень щодо купівлі-продажу валюти, посилення контролю за поверненням експортної виручки в Україну, обов'язкового продажу її більшої частини тощо, можуть створити передумови для укріплення курсу гривні у короткостроковій перспективі. Відмовлення від адміністративних інструментів регулювання на валютному ринку доцільне лише в разі стабілізації ситуації на Південному Сході України.

Очікуваний високий рівень інфляції, хоча і значно вплине на рівень реальних доходів та витрат населення, може розглядатися як додатковий стимул для розвитку бізнесу українських товаровиробників. В умовах скорочення імпорту це може слугувати чинником подолання економічної кризи у середньостроковій перспективі.

За нинішніх геополітичних та економічних умов драйвером економічного зростання може стати аграрний сектор з огляду на перспективи розширення експортної географії збуту продукції. Завдяки відкриттю європейського ринку для українських товарів та скасуванню ввізних мит можна очікувати зростання обсягів експорту сільськогосподарської продукції до ЄС. Не менше третини

сільськогосподарських товаровиробників виробляють продукцію, сертифіковану в Європі, загалом це стосується м'яса птиці. Цілком імовірно припустити, що сертифіковані згідно європейських стандартів товари конкурентоспроможні й у інших регіонах світу. Крім того, очікуваний високий врожай зернових навіть при низьких світових цінах дозволить виробникам наростити експорт та збільшити приплив валютної виручки в поточному році, а підписання асоціації з ЄС додаватиме експортерам додаткових стимулів стосовно безмитної торгівлі в межах квот. Хоча негативним фактором, як і у випадку з промисловим виробництвом, є сировинна спрямованість експорту, проте за умови реалізації оптимістичного сценарію розвитку у середньостроковій перспективі структура експорту змінюватиметься.

Таким чином, враховуючи наведені тенденції, слід очікувати наступну динаміку макроекономічних показників у 2016-2019 рр.

Наприклад, ВВП України у 2016 р. досягло пікового значень спаду на рівні 9-10 %. Очікуване скорочення дефіциту рахунку поточних операцій (до 4-4,5 млрд дол. США у 2016-2019 рр.) може бути пов'язане з більш швидкими темпами згортання імпорту. Розгортання інфляційних процесів у 2016 р., при якому індекс споживчих цін очікувався на рівні 13-15%, а у 2017 році – 15-16%.

Серед основних чинників прискорення інфляційних процесів у 2016 р. слід виділити: девальваційні процеси, які відбуваються у поточному році та впливатимуть на рівень цін з часовим лагом; збільшення рівня адміністративно регульованих цін на природний газ та послуги ЖКГ [187].

Таким чином, за умов подолання панічних настроїв та спекулятивних атак на валютному ринку, середньорічний обмінний курс можна прогнозувати на рівні 12-13 грн/дол. у 2016 р. та 13-14 грн/дол. у 2017 р. Підтримка обмінного курсу у 2016 р. потребуватиме інтервенцій Національного банку з продажу іноземної валюти, у результаті чого рівень золотовалютних резервів знизиться. Така динаміка обмінного курсу на тлі згортання економічної активності у поточному році призведе до зростання рівня державного боргу до ВВП до 62% у 2017 р. відповідно.

2.2. Тенденції формування доходів населення та їх нерівномірний розподіл на мікрорівні

Вивчення соціальної стратифікації населення становить одну із актуальних завдань статистики, тим більше що становлення ринкових відносин в економіці об'єктивно поглиблює соціальне розшарування суспільства.

У частині диференціація доходів населення являє собою об'єктивно зумовлене співвідношення в доходах різних соціально-демографічних груп населення. Вона є результатом комплексної взаємодії економічних, демографічних, соціальних та географічних факторів. Враховуючи важливе місце у сукупних доходах населення грошової оплати праці, їх диференціація близька до диференціації заробітної плати і багато в чому залежить від неї. Диференціація доходів фактично викликає відмінності у споживанні населенням товарів і послуг, тобто в його рівні життя.

Для вивчення диференціації доходів та споживання населення проводяться перегрупування домогосподарств: за децильними групами – виділяються десять груп, в кожній групі по 10% домогосподарств; за квинтильними групами – п'ять груп, в кожній групі по 20% населення; за купівельної спроможності населення за групами, кратними величиною прожиткового мінімуму або вартості набору з 25 (або 31) найменувань продуктів харчування. По кожній виділеній групі обчислюються: середній грошовий дохід, його склад; середні споживчі витрати і їх структура; середній розмір споживання на душу населення продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг (у розрахунку на 100 домогосподарств); показник купівельної спроможності грошових доходів (грошовий дохід, поділений на середню ціну покупки даного товару). Узагальнення існуючих у соціальній статистиці [48] підходів до аналізу диференціації доходів населення обґрунтовує доцільність використання таких елементів:

розрахунок децильного коефіцієнта диференціації;

проведення перегрупування населення за квинтильними групами;
розрахунок коефіцієнта Джині та побудова кривої Лоренца.

Покажемо аналіз диференціації доходів населення на наступному прикладі розподілу населення за рівнем середньодушового грошового доходу (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Розподіл населення за середньодушовим грошовим доходом

Середньодушовий грошовий дохід	Накопичені частоти (Fs)		Накопичена частість населення (Cum Fs)	середина інтервалу (Xi)	Загальний грошовий дохід		Накоплена частість в інтервалі (Cum FD)
	тис. осіб	%			Di, млн. грн. 6=3×5	у % до підсумку FD	
1	2	3	4	5	6	7	8
Усе населення	45553	100			198660		
У тому числі, із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, грн.							
До 480,0	4555,3	0,1	0,1	300	30	0,02	0,02
480,1–840,0	104772	2,3	2,4	660	1518	0,76	0,78
840,1–1200,0	414532	9,1	11,5	1020	9282	4,67	5,45
1200,1–1560,0	970279	21,3	32,8	1380	29394	14,80	20,25
1560,1–1920,0	1006721	22,1	54,9	1740	38454	19,36	39,60
1920,1–2280,0	756180	16,6	71,5	2100	34860	17,55	57,15
2280,1–2640,0	473751	10,4	81,9	2460	25584	12,88	70,03
2640,1–3000,0	305205	6,7	88,6	2820	18894	9,51	79,54
3000,1–3360,0	195878	4,3	92,9	3180	13674	6,88	86,42
3360,1–3720,0	91106	2	94,9	3540	7080	3,56	89,99
Понад 3720,0	232320	5,1	100	3900	19890	10,01	100,00

Джерело: <http://ukrstat.gov.ua> (узагальнено автором)

вихідні дані

розраховані значення

На підставі розподілу населення за розміром доходів розраховуються

наступні статистичні характеристики:

1. Узагальнюючі показники розподілу: модальне значення доходу, медіанне значення доходу і середній дохід.

2. Показники структури розподілу доходу: кватильний рівень доходу (нижній і верхній), децильний та інші можливі рівні доходу (нижні і верхні), частка кватильних, децильних та інших груп населення (домогосподарств) за рівнем доходу в грошовому доході суспільства, середній дохід по виділених групах населення.

3. Коефіцієнти диференціації доходів населення, що встановлюють розмір перевищення грошових доходів високодохідних груп порівняно з низькодохідними групами населення.

До показників диференціації грошових доходів відносяться: децильний коефіцієнт диференціації; коефіцієнт фондів; крива Лоренца і коефіцієнт Джині; коефіцієнт контрастів. При їх розрахунку використовуються дані про доходи крайніх (бідних і багатих) груп населення (децильний коефіцієнт, коефіцієнт фондів, коефіцієнт контрастів) або повністю розподіл населення за доходами (крива Лоренца і коефіцієнт Джині).

Для розрахунку децильного коефіцієнта диференціації необхідно обчислити крайні (перший і дев'ятий) децилі. Під децилем розуміється варіанта, яка ділить ранжирувану за доходами сукупність на десять рівних за обсягом груп (D_i). За згрупованими даними розраховуються децилі:

$$D_i = XD_{i\min} + L \frac{ki \sum F - \text{cum} F D_{i-1}}{F D_{i-1}} \quad (2.1)$$

де D_i – 1-й дециль;

i – номер дециля, $i = 1+9$ (розраховуються дев'ять децилей);

$XD_{i\min}$ – нижня межа інтервалу, що містить i -й дециль (визначається за накопиченим частотам);

L – величина інтервалу за доходом;

K_i – коефіцієнт, відповідний номеру дециля: для D_1 $K_1 = 10$, для D_2 $K_2 = 20$, при D_9 $K_9 = 90$;

Σ^F – обсяг сукупності (загальна чисельність населення);

$\text{cum } F_{D_{i-1}}$ – накоплена частість в інтервалі, передуює інтервалу, що містить i -й дециль.

На основі даних табл. 2.3 перший дециль розташований в першому інтервалі:

$$D_1 = 840,1 + 360 \times \frac{10 - 2,4}{9,1} = 1140,759 \text{ грн.}$$

Перший дециль 1140,759 грн. характеризує максимальний дохід 10% найменш доходного населення. Дев'ятий дециль, розташований в передостанньому інтервалі,

$$D_9 = 3000,1 + 360 \times \frac{90 - 88,6}{4,3} = 3117,309 \text{ грн.}$$

Дев'ятий дециль характеризує мінімальний дохід 10% найбільш доходного населення. Далі розраховується коефіцієнт диференціації доходів (децильний):

$$\frac{D_9}{D_1} = \frac{3117,309}{1140,759} = 2,732 \text{ (рази)}$$

Децильний коефіцієнт диференціації доходів показує, що в 2,7 разів мінімальний дохід 10% найбільш забезпеченого населення перевищує максимальний дохід 10% найменш забезпеченого населення. Коефіцієнт фондів (співвідношення між середніми значеннями доходів всередині порівнюваних крайніх децильних груп населення або їх частками в загальному обсязі доходів) обчислюється за не згрупованими даними.

Недолік децильного коефіцієнта диференціації та коефіцієнта фондів полягає в частковому використанні інформації про розподіл населення за доходами тільки у рамках крайніх децильних груп. Для вивчення диференціації доходів по всьому розподілу проводиться перегрупування населення за

квінтільними групами, які об'єднують по 20% населення. По кожній виділеній групі обчислюється частка в сукупному доході.

Розрахунок квінтилей (K), ділять сукупність на п'ять рівних частин (квінтилей чотири):

$$K_1 = 1200,1 + 360 \times \frac{20 - 11,5}{21,3} = 1343,762 \text{ грн.}$$

характеризують максимальний дохід 20% бідного населення;

$$K_2 = 1560,1 + 360 \times \frac{40 - 32,8}{22,1} = 1677,385 \text{ грн.}$$

$$K_3 = 1920,1 + 360 \times \frac{60 - 54,9}{16,6} = 2030,702 \text{ грн.}$$

$$K_4 = 2280,1 + 360 \times \frac{80 - 71,5}{10,4} = 2574,331 \text{ грн.,}$$

характеризують мінімальний дохід 20 % найбільш заможного населення. Значення квінтилей показують межі інтервалів, в кожному з яких зосереджено по 20% населення. В тих же межах розраховуються накопичені частки сукупного доходу:

$$F_D^{K1} = \frac{1343,762 - 1200,1}{360} \times 14,80 + 5,45 = 11,4\%$$

таку частку сукупного доходу мають 20 % найменш бідного населення;

$$F_D^{K2} = \frac{1677,385 - 1560,1}{360} \times 19,36 + 20,25 = 26,6\%$$

накопичена частість – таку частку сукупного доходу мають 40 % населення з низькими доходами;

$$\text{cum}F_D^{K3} = \frac{2030,702 - 1920,1}{360} \times 17,55 + 39,60 = 44,9\%$$

$$\text{cum}F_D^{K4} = \frac{2574,331 - 2280,1}{360} \times 12,88 + 57,15 = 67,7\%$$

Наведені розрахунки квінтилей і накопичених частот грошового доходу оформимо в табл. 2.4.

Розподіл грошового доходу за 20 % до груп населення

Квінтильна група населення	Доля населення, всього $F_s = X_i$	Накопичена частість грошового доходу $\sum F_{Д}^K = \sum y$	Частка доходу, всього $F_{Д} = y_i$	$x_i y_i$	$x_i \sum y_i$
Грошовий дохід, всього	1,0		1,000	0,2	0,5014
У тому числі за 20 % -м групам населення					
Перша група (з найменшими доходами)	0,2	0,114	0,114	0,0228	0,0228
Друга група	0,2	0,266	0,152	0,0304	0,0532
Третя група	0,2	0,449	0,183	0,0366	0,0898
Четверта група	0,2	0,677	0,228	0,0456	0,1356
П'ята група	0,2	1,000	0,323	0,0646	0,2

Показники диференціації, які узагальнюють розподіл населення за доходами, включають коефіцієнти концентрації доходів Лоренца і Джині. Вони відносяться до методології Парето – Лоренца – Джині, які широко використовуються в зарубіжній соціальній статистиці.

Італійський економіст і соціолог С. Парето (1848-1923) узагальнив дані деяких країн і встановив, що між рівнем доходів і числом їхніх одержувачів існує зворотна залежність, названа Законом Парето. Американський статистик і економіст О. Лоренца (1876-1959) розвинув цей закон, запропонувавши його графічне зображення в вигляді кривої, що отримала назву «крива Лоренца» (рис. 2.8). На графіку Лоренца у випадку рівномірного розподілу доходу попарні частки населення і доходів повинні збігатися і розташовуватися на діагоналі квадрата, що і означає повну відсутність концентрації доходу. Чим більше ломана лінія концентрації відрізняється від діагоналі, тим більша нерівномірність розподілу доходів, відповідно вища його концентрація.

На основі отриманих даних диференціація доходів відображається найбільш наочно: 20% бідного населення володіють 11,4% сукупного грошового доходу суспільства, а 20% багатого населення – 32,3% сукупного грошового доходу.

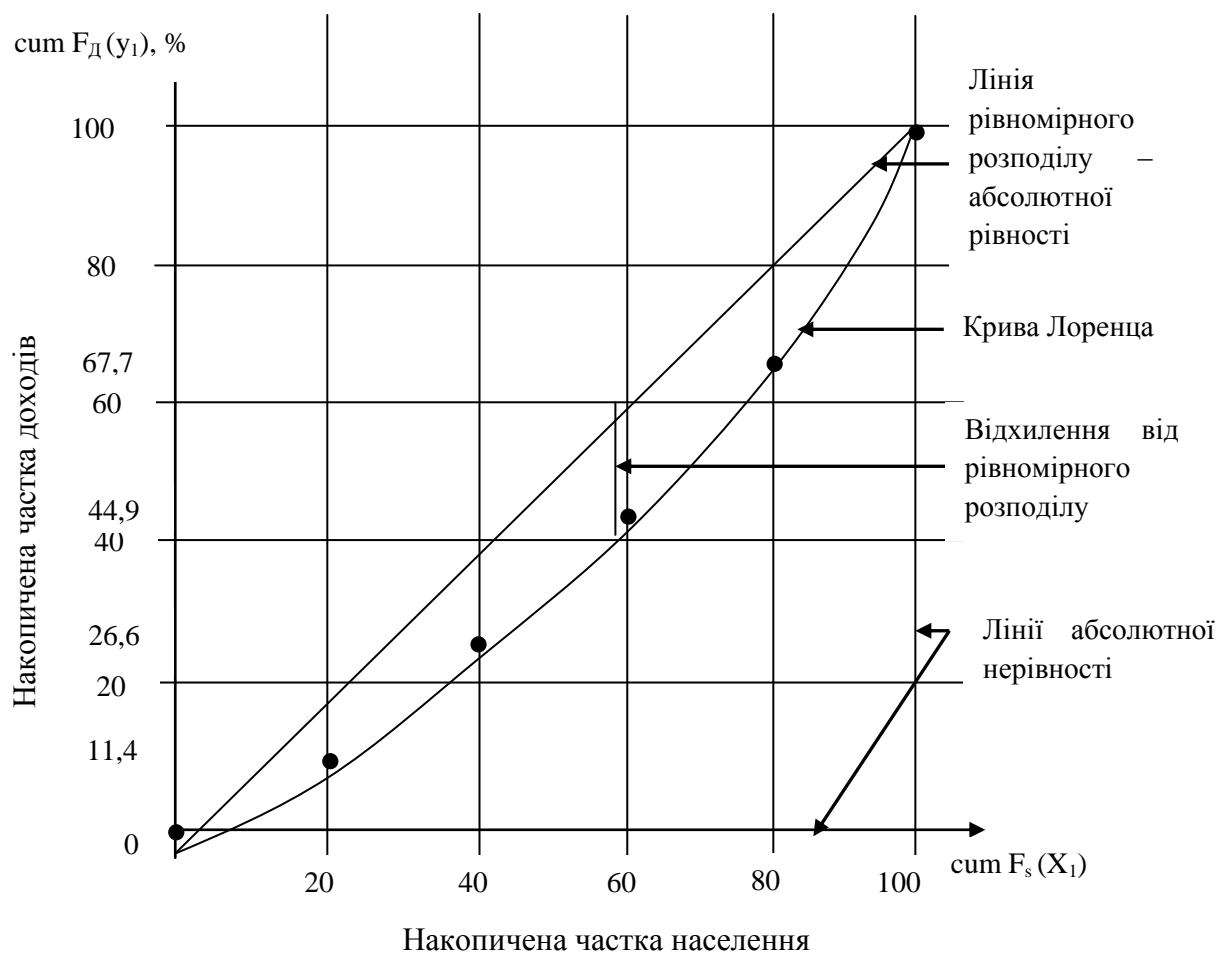

Рис. 2.8. Розподіл доходів населення України в 2015 році з використанням кривої Лоренца (розраховано автором)

Очевидно, в конкретних випадках не можна очікувати ні абсолютної рівності, ні абсолютної нерівності в розподілі доходів серед населення. Приклад побудови графіка Лоренца: накопичена частка населення (вісь абсцис) – 0,20,40,60, 80, 100; накопичена частка доходів (вісь ординат): при абсолютній рівності – 0, 20,40, 60, 80, 100; при абсолютній нерівності – по осі ординат має бути 0, 0, 0, 0, 0, 100; фактично виявилось 11; 26; 44; 67; 100. Коефіцієнт Лоренца як відносна характеристика нерівності в розподілі доходів:

$$L = \frac{|y_1 - x_1| + |y_2 - x_2| + |y_3 - x_3| + \dots + |y_n - x_n|}{2} = \frac{\sum |y_i - x_i|}{2}, \quad (2.2)$$

де, y_i – частка доходів, зосереджена у i -й соціальній групі населення;

x_i – частка населення, яка належить до i -ї соціальної групи в загальній чисельності населення;

n – кількість соціальних груп.

Екстремальні значення коефіцієнта Лоренца: $L = 0$, у випадку повної рівності в розподілі доходів; $L = 1$ – при повній нерівності.

За даними табл. 2.4 коефіцієнт Лоренца:

$$L = \frac{|0,114 - 0,2| + |0,152 - 0,2| + |0,183 - 0,2| + |0,228 - 0,2| + |0,323 - 0,2|}{2} = 0,151,$$

тобто розподіл доходів близько до рівномірного.

Щодо відносної нерівності у розподілі доходу може свідчити частка площі відхилення від рівномірного розподілу (абсолютної рівності, тобто площі сегмента, утвореної кривою Лоренца та діагоналлю квадрата, в половині площі цього квадрата).

Коефіцієнт Джині (за ім'ям його автора, італійського статистика та економіста К. Джині (1884 – 1965)):

$$G = 1 - 2 \sum_{i=1}^n X_i \text{ cum } Y_i + \sum_{i=1}^n X_i Y_i, \quad (2.3)$$

де $\text{cum } Y_i$ – кумулятивна частка доходу.

Коефіцієнт G змінюється в інтервалі від 0 до 1. Чим ближче значення до 1, тим вище рівень нерівності (концентрації) у розподілі сукупного доходу; чим ближче він до 0, тим вище рівень рівності. Розрахувати коефіцієнт можна за даними табл. 2.4.

$$G = 1 - 2 \times 0,5014 + 0,2 = 0,256.$$

Коефіцієнт Джині в Україні склав в 2015 році – 0,256. Загальне зниження коефіцієнта за 2010 – 2015 рр. свідчить про зниження нерівності у розподілі сукупного доходу в суспільстві. Це пояснюється тим, що основною проблемою є якість статичних даних, отриманих в ході бюджетних досліджень сімей і домогосподарств. Найменш забезпечені сім'ї, що складаються з пенсіонерів,

біженців, вимушених переселенців, а також військовослужбовці строкової служби та ряд інших категорій найбільшого населення опиняються поза меж бюджетної вибірки, так само як і найбільш високоприбуткові верстви населення. В додатку Ж, табл. Ж.1 представлена динаміка показників диференціації грошових доходів населення України за 2009 – 2015 роки. Згідно з табл. Ж.1 в додатку Ж ми бачимо, що коефіцієнт Джині збільшується в 2013 році в порівнянні з 2012 роком. В загальній динаміці всі коефіцієнти знижуються, що знову ставить під сумнів якість статистичних даних. Оскільки, за результатами аналізу наукової літератури, відзначаємо зменшення населення «середнього класу» та збільшення кількості бідних та багатих, що говорить про зростання розшарування в суспільстві умовах соціальної стратифікації. Окремо коефіцієнти диференціації грошових доходів населення за 2009 – 2015 рр. розглянемо на рис. 2.9.

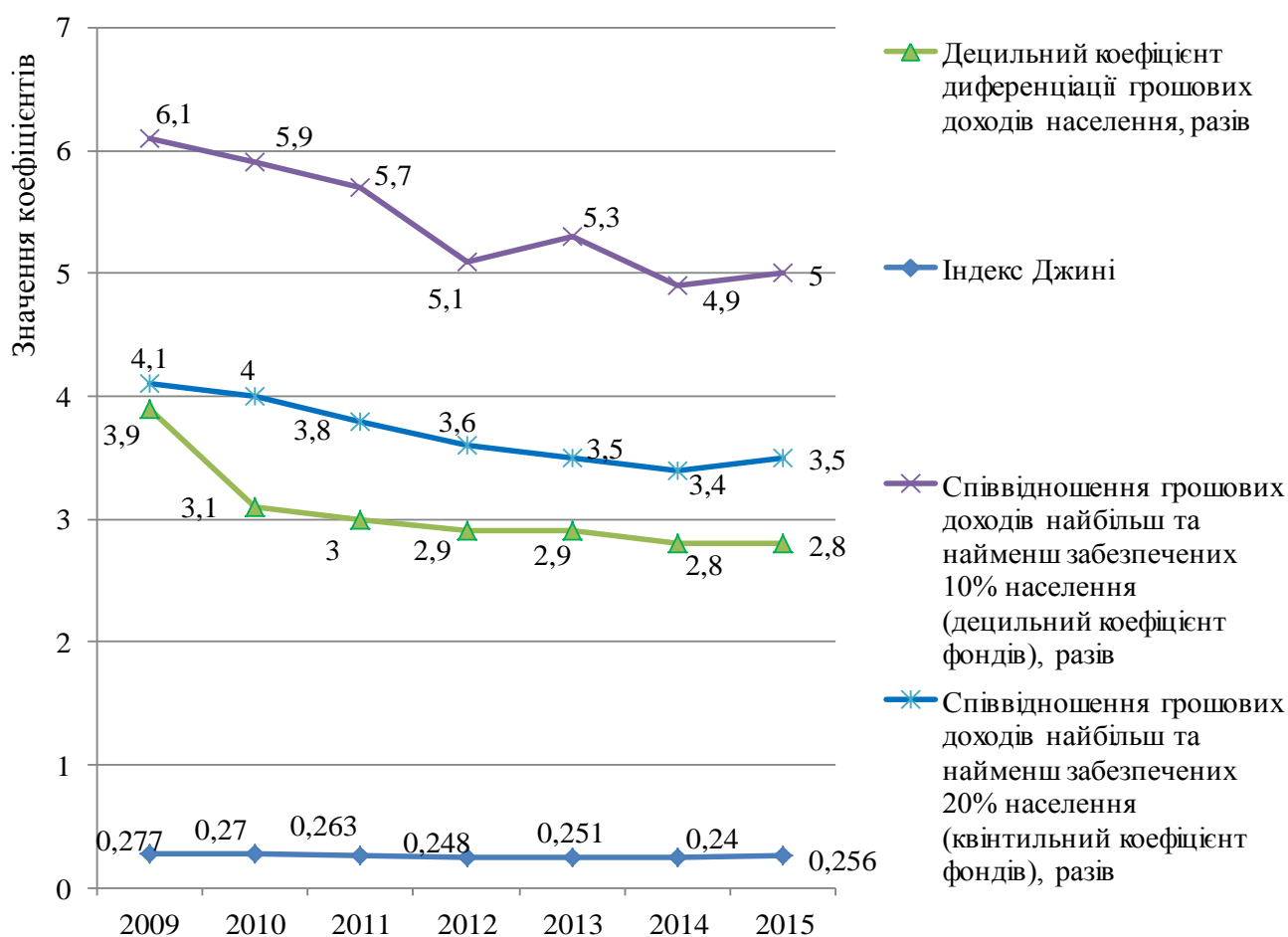

Рис. 2.9. Коефіцієнти диференціації грошових доходів населення за 2009 – 2015 рр.

На рис. 2.9 маємо можливість побачити динаміку коефіцієнта Джині, децильного коефіцієнта диференціації грошових доходів населення, співвідношення грошових доходів найбільш та найменш забезпечених 10% населення (децильний коефіцієнт фондів) та співвідношення грошових доходів найбільш та найменш забезпечених 20% населення (квінтільний коефіцієнт фондів) за 6 років.

Ще один вимірник диференціації доходів, в більш широкому сенсі – і соціальної нерівності, був запропонований у 1970 р. британським економістом Е. Б. Аткинсоном і в сучасній економічній літературі одержав назву індексу Аткинсона. В основу індексу Аткинсона покладено поняття еквівалентного доходу Y_e , тобто найменшого середньодушового сукупного доходу, який при рівномірному розподілі доходів призвів би до тієї ж величини суспільного добробуту, що і при нерівності доходів.

Суспільний добробут, у свою чергу, визначається як сума індивідуальних корисностей членів суспільства:

$$W(U) = \sum_{i=1}^n U_i(Y_i) \quad (2.4)$$

де $U_i(Y_i)$ – індивідуальні функції корисності, які в індексі Аткинсона залежать тільки від доходу індивіда і являють собою співвідношення:

$$U_i(Y_i) = \frac{(Y_i)^{1-e}}{1-e} \quad (2.5)$$

де Y_i – дохід i -го індивіда; $e \neq$ – константа).

Облік при побудові індексу Аткинсона таких категорій, як суспільний добробут і функції корисності, яка дозволяє інтерпретувати цей показник як міру соціальної нерівності. Однак той факт, що індивідуальні функції корисності залежать тільки від доходу, призводить до того, що в емпіричних

розрахунках соціальна нерівність зводиться до нерівності доходів населення.

Відповідно до визначення еквівалентного доходу Y_e маємо:

$$Y_e = \left(\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n Y_i^{1-e} \right)^{\frac{1}{1-e}}, e \neq 1 \quad (2.6)$$

$$Y_e = \left(\prod_{i=1}^n Y_i \right)^{\frac{1}{n}}, e = 1 \quad (2.7)$$

Звідси (з урахуванням виду індивідуальної функції корисності):

$$\frac{(Y_e)^{1-e}}{1-e} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{(Y_i)^{1-e}}{1-e} \quad (2.8)$$

Розглянемо деякі основні властивості індексу Аткинсона. Формула 2.6 показує, що еквівалентний дохід зі статистичної точки зору являє собою ступеневу середню ступеня $1 - e$ (при $e = 1$ – середню геометричну). При $e = 0$ ступенева середня збігається із середньою арифметичною. Загальна властивість ступеневих середніх (за умови, що індивідуальні значення усередненої величини неоднакові) полягає в тому, що чим менше показник ступеня, тим менше і середнє. Але якщо індивідуальні значення однакові, то будь-яке середнє значення збігається з індивідуальним, і, отже, всі середні рівні один одному.

Індекс Аткинсона знаходиться як:

$$I_A = 1 - \frac{Y_e}{\bar{Y}} = 1 - \frac{\left(\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{(Y_i)^{1-e}}{1-e} \right)^{1/1-e}}{\left(\bar{Y} \right)^{1/1-e}} = 1 - \left(\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left(\frac{Y_i}{\bar{Y}} \right)^{1-e} \right)^{1/1-e} \quad (2.9)$$

де \bar{Y} – середньодушовий дохід.

Доданок, який у цьому індексі віднімається від 1, характеризує частку еквівалентного рівня доходу в середньодушовому доході. Іншими словами, це доданок показує, яку частку сукупного доходу становить дохід, рівномірний розподіл якого серед всіх членів суспільства дозволило б досягти існуючого в суспільстві рівня добробуту. В останній формулі цей доданок являє собою ступеневу зважену середню з часткою доходу кожної групи в середньому доході. Оскільки ряди розподілу населення за рівнем доходу зазвичай мають правосторонню асиметрію, то найбільшу питому вагу в ряді розподілу будуть мати частки $Y_i/Y_{\text{сеп}} < 1$, внаслідок чого середня частка буде менше 1. При повній рівності доходів всі відносини $Y_i/Y_{\text{сеп}}$ були б рівні 1, а індекс Аткинсона дорівнював би 0. Отже, індекс Аткинсона є відносним (у частках сукупного багатства) виразом тієї ціни, яку суспільство платить за існуючий рівень соціальної нерівності.

Основний недолік індексу Аткинсона полягає в тому, що задати значення параметра « e » досить складно, і однозначного (а тим більш формалізованого) вирішення цієї проблеми знайти не можна. За допомогою цього параметра індекс Аткинсона дозволяє враховувати значущість для суспільства нерівності в розподілі громадського багатства. Якщо суспільство абсолютно індиферентно до існуючої нерівності, то « e » = 0. В цьому випадку значення індексу Аткинсона також дорівнює 0, оскільки середня частка доходу кожної групи в середньодушовому доході розраховується за формулою середньої арифметичної зваженої і приймає значення 1. Якщо ж, навпаки, суспільство хвилює єдина проблема – соціальна нерівність, параметр « e » спрямовується до нескінченності. У відповідності з правилом мажорантності середніх зі зростанням « e » (при інших рівних умовах) середня частка доходу кожної групи в середньодушовому доході буде зменшуватися і при устремлінні « e » до нескінченності прагнути до нуля. Таким чином, в гіпотетичній ситуації, коли суспільство турбується виключно про проблеми перерозподілу доходу, становищі соціально незахищених верств населення та зниження нерівності, індекс Аткинсона буде близький до 1. Будь-яке інше його значення в проміжку

від 0 до 1 визначає значимість для суспільства процесів перерозподілу на користь найменш забезпечених верств населення.

В табл. 2.5 наводяться значення індексу Аткинсона, розраховані за даними розподілу населення за середньодушовим грошовим доходом у 2011 - 2015 рр., для різних значень «e». Для кожного з наведених значень «e» індекс Аткинсона з кожним роком поступово збільшується. Це пояснюється тим, що плата за існуючі в суспільстві нерівності була збільшена з кожним наступним роком. Для кожного з наведених значень «e» індекс Аткинсона збільшується на протязі трьох років, а в 2014 році – знижується. Отже, плата за існуючу в суспільстві нерівність була в 2013 р. вище, ніж в 2014 р., в перчу чергу завдяки більшій нерівності доходів населення (що підтверджується значеннями коефіцієнта Джині за дані роки).

Нерівність за статистичними даними стала суттєво меншою, ніж в попередньому році. Наприклад, при $e = 1,5$ вигода, отримана від перерозподілу доходу на користь його рівномірного розподілу в 2013 р., була б еквівалентна зростання загального доходу на 0,152 або на 15,2%, в 2014 р. – на 0,149 або на 14,9%.

Таблиця 2.5

**Індекс Аткинсона для рядів розподілу населення України за
середньодушовим грошовим доходом**

	2011	2012	2013	2014	2015
Середній дохід, грн.				4361,07	4786,64
Індекс Аткинсона					
$e = 0,0$	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
$e = 0,5$	0,056	0,080	0,098	0,082	0,089
$e = 1,5$	0,093	0,133	0,152	0,149	0,151
$e = 2,0$	0,118	0,169	0,205	0,184	0,189
$e = 3,0$	0,137	0,177	0,226	0,219	0,225
$e = 5,0$	0,152	0,180	0,239	0,216	0,219

В рамках завдання даного дослідження більш доцільно було б провести

аналіз на мікрорівні, тому автор пропонує дослідити нерівність доходів (використовуючи дані 10 провідних підприємств Харківської області в машинобудівній галузі промисловості), використовуючи ключові показники диференціації грошових доходів: децильний коефіцієнт диференціації; коефіцієнт Джині та індекс Аткинсона. Для проведення даного аналізу необхідно спочатку дослідити основні показники господарської діяльності провідних підприємств машинобудівної галузі, які мають на сьогодні відносно стабільну господарську діяльність. Проаналізовано рівень чистого доходу від реалізації продукції за 2014-2015 роки (табл. Ж.2 додаток Ж). Виходячи із складної військової, економічної, фінансової, політичної ситуації в Україні, з табл. Ж.2 додатку Ж видно, що на 50 % досліджуваних підприємств рівень чистого доходу від реалізації продукції знизився в 2015 році у порівнянні з 2014 роком. Найбільш суттєвим є зниження на ПАТ «Харківський верстатобудівний завод» – на 77,5 %, також відзначимо ПАТ «Харківський підшипниковий завод» та ПАТ «Автрамат», на яких розмір чистого доходу зменшився на 35 %. Найбільш позитивна динаміка за даним показником спостерігається на ПАТ «Завод «Червоний Жовтень» (154,5 %).

Кількість виробленої продукції залежить, насамперед, від чисельності працівників. Був проведено аналіз середньооблікової чисельності штатних працівників та кількості штатних працівників на 31 грудня відповідного року за 2014-2015 роки в табл. Ж.3. та Ж.4 додатку Ж. Як бачимо з табл. Ж.4 додатку Ж, на більшості досліджуваних підприємств чисельність за 2014-2015 роки знижується, насамперед відзначимо ПАТ «Автрамат» (чисельність зменшилась на 290 осіб, темп росту склав 45 %) та ПАТ «ХЕЛЗ «Укрелектромаш» (чисельність зменшилась на 136 осіб, темп росту склав 47,9 %). Значно зросла чисельність ПАТ «ФЕД» з 521 особи у 2014 році до 735 осіб в 2015 році – на 41,07 %. Розрахунок коефіцієнтів плинності кадрів представлений в табл. Ж.5 додатку Ж. Відмітимо підприємства, на яких спостерігається зменшення чисельності працівників та в той же час зростання чистого доходу від реалізації продукції – це ПАТ «ХТЗ ім. С. Орджонікідзе»,

ПАТ «Завод «Червоний Жовтень», ПАТ «Завод «Південкабель».

Звичайно, що рівень чистого доходу від реалізації продукції характеризує в цілому результат фінансово-економічної діяльності підприємства, але ж не характеризує рівень добробуту окремого працівника. Для визначення середнього розміру доходу одного працівника слід проаналізувати загальний фонд оплати праці підприємства та на цій основі середньомісячну заробітну плату (табл. Ж.6 додатку Ж). Як бачимо з даних табл. Ж.6 додатку Ж, на більшості досліджуваних підприємствах фонд оплати праці зменшується, це пов'язане, в першу чергу, зі зменшенням чисельності (виключенням є ПАТ «Завод ім. Фрунзе», на якому при зростанні чисельності на 1,75 % спостерігається зменшення фонду оплати праці на 4 %). Позитивну динаміку щодо зміни фонду оплати праці відзначимо на ПАТ «ХТЗ ім. С. Орджонікідзе» при тому, що чисельність зменшилась на 21,5 %. Розрахункові значення середньомісячної заробітної плати працівників за 2014-2015 роки представлені в табл. Ж.7 додатку Ж.

Не зважаючи на складну економічну ситуацію в державі на 4 з 10 досліджуваних підприємствах спостерігається зростання середньомісячної заробітної плати працівників. Особливої уваги заслуговує ПАТ «ХЕЛЗ «Укрелектромаш», на якому середньомісячна заробітна плата в 2015 році у порівнянні з 2014 роком підвищилась на 46,76 % та склала 2952,1 грн. Але ж дане підприємство займає лише 6 (з 10) місце за розміром заробітної плати. Лідером є ПАТ «ФЕД» з середньою оплатою праці в розмірі 5352,97 грн., при тому що на цьому підприємстві розмір середньомісячної зарплати знизився за 2014-2015 роки майже на 50 %. Зависокий середній рівень заробітної плати спостерігався в 2014 році на ПАТ «ФЕД» (10483,75 грн. в місяць), що призвело до конфліктів на підприємстві, викликаних несвоєчасною виплатою заробітної плати. Покажемо аналіз диференціації доходів працівників підприємства на наступному прикладі розподілу працівників за рівнем середньомісячної заробітної плати (табл. 2.6).

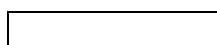
**Розподіл працівників за рівнем середньомісячної заробітної плати на ПАТ
«Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш» за 2015 рік**

Середньомісячна заробітна плата (грошовий дохід працівника)	Fs		Cum Fs	Xi середина інтервалу	Загальний грошовий дохід			Cum FD
	осіб	%			Di, грн. за місяць 6=3×5	Di, тис. грн. за рік 7=6×12/ 1000	у % до підсумку FD	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Кількість штатних працівників, яким оплачено 50% і більше робочого часу, встановленого на місяць, у тому числі у розмірі, грн.:	125	100			376067,65	4512,81	100	
до 1218,0	5	4	4	1077,01	4308,02	51,70	1,15	1,15
від 1218,01 до 1500,0	11	8,80	12,80	1359,01	11959,24	143,51	3,18	4,33
від 1500,01 до 2000,0	9	7,20	20,00	1750,01	12600,04	151,20	3,35	7,68
від 2000,01 до 2500,0	12	9,60	29,60	2250,01	21600,05	259,20	5,74	13,42
від 2500,01 до 3000,0	8	6,40	36,00	2750,01	17600,03	211,20	4,68	18,10
від 3000,01 до 3500,0	19	15,20	51,20	3250,01	49400,08	592,80	13,14	31,24
від 3500,01 до 4000,0	27	21,60	72,80	3750,01	81000,11	972,00	21,54	52,77
від 4000,01 до 5000,0	21	16,80	89,60	4500,01	75600,08	907,20	20,10	72,88
від 5000,01 до 10000,0	7	5,60	95,20	7500,01	42000,03	504,00	11,17	84,05
понад 10000,0	6	4,80	100,0	12500	59999,98	720,00	15,95	100,00

Джерело: <http://smida.gov.ua> (розраховано автором)

вихідні дані

розраховані значення

Для розрахунку децильного коефіцієнта диференціації необхідно обчислити крайні (перший і дев'ятий) децилі. Під децилем розуміється варіанта, яка ділить ранжирувану за доходами сукупність на десять рівних за обсягом груп (D_1). За згрупованими даними розраховуються децилі за формулою 2.1:

На основі даних табл. 2.6 перший дециль розташований в другому інтервалі:

$$D_1 = 1218,01 + 282 \times \frac{10 - 4}{8,8} = 1410,28 \text{ грн.}$$

Перший дециль 1410,82 грн. характеризує максимальний дохід 10% найменш доходної частки працівників. Дев'ятий дециль, розташований у восьмому інтервалі,

$$D_9 = 5000,01 + 5000 \times \frac{90 - 89,6}{5,6} = 5357,15 \text{ грн.}$$

Дев'ятий дециль характеризує мінімальний дохід 10% найбільш доходної частки працівників. Далі розраховується коефіцієнт диференціації доходів (децильний):

$$\frac{D_9}{D_1} = \frac{5357,15}{1410,28} = 3,798 \text{ (рази)}$$

Децильний коефіцієнт диференціації доходів показує, що в 3,8 рази мінімальний дохід 10% найбільш забезпечених працівників перевищує максимальний дохід 10% найменш забезпечених.

Для вивчення диференціації доходів по всьому розподілу проводиться перегрупування працівників за квінтільними групами, які об'єднують по 20% працівників. По кожній виділеній групі обчислюється частка в сукупному доході.

Покажемо на прикладі розрахунок квінтилей (К), ділимо сукупність на п'ять рівних частин (квінтилей чотири):

$$K_1 = 1500,01 + 500 \times \frac{20 - 12,8}{7,2} = 2000,01 \text{ грн.}$$

характеризують максимальний дохід 20% найменш забезпечених працівників;

$$K_2 = 3000,01 + 500 \times \frac{40 - 36}{15,2} = 3131,59 \text{ грн.}$$

$$K_3 = 3500,01 + 500 \times \frac{60 - 51,2}{21,6} = 3703,71 \text{ грн.}$$

$$K_4 = 4000,01 + 1000 \times \frac{80 - 72,8}{16,8} = 4428,58 \text{ грн.},$$

характеризують мінімальний дохід 20 % найбільш заможних працівників. Значення квінтилей показують межі інтервалів, в кожному з яких зосереджено по 20% працівників.

Квінтильний коефіцієнт буде дорівнювати:

$$\frac{K_4}{K_1} = \frac{4428,58}{2000,01} = 2,214 \text{ (рази)}$$

Квінтильний коефіцієнт диференціації доходів показує, що в 2,214 рази мінімальний дохід 20% найбільш доходної групи працівників перевищує максимальний дохід 20% найменш доходної групи.

В тих же межах розраховуємо накопичені частки сукупного доходу:

$$F_{\text{д}}^{\text{к1}} = \frac{2000,01 - 1500,01}{500} \times 3,35 + 4,33 = 7,68\%$$

таку частку сукупного доходу мають 20 % працівників з найменшою оплатою праці;

$$\text{cum}F_{\text{д}}^{\text{к2}} = \frac{3131,59 - 3000,01}{500} \times 13,14 + 18,1 = 21,55\%$$

накопичена частість – таку частку сукупного доходу мають 40 % працівників з низькими доходами;

$$\text{cum}F_{\text{д}}^{\text{к3}} = \frac{3703,71 - 3500,01}{500} \times 21,54 + 31,24 = 40,01\%$$

$$\text{cum}F_{\text{д}}^{\text{к4}} = \frac{4428,58 - 4000,01}{1000} \times 20,1 + 52,77 = 61,38\%$$

Наведені розрахунки квінтилей і накопичених частот грошового доходу оформимо в табл. 2.7.

**Розподіл грошового доходу за 20 % до груп працівників
ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»**

Квінтильна група працівників	Доля працівників, всього $F_s = X_i$	Накопичена частість грошового доходу $\text{cum } F_{\text{Д}}^K = \text{cum } y$	Частка доходу, всього $F_{\text{Д}} = y_i$	$x_i y_i$	$x_i \text{ cum } y_i$
Грошовий дохід, всього	1,0		1,000	0,2	0,46124
У тому числі за 20 % -м групам працівників					
Перша група (з найменшими доходами)	0,2	0,0768	0,0768	0,01536	0,01536
Друга група	0,2	0,2155	0,1387	0,02774	0,04310
Третя група	0,2	0,4001	0,1846	0,03692	0,08002
Четверта група	0,2	0,6138	0,2137	0,04274	0,12276
П'ята група	0,2	1,000	0,3862	0,07724	0,2

На основі отриманих даних диференціація доходів відображається найбільш наочно: 20% з найменшою винагородою за працю працівників володіють 7,68% сукупного грошового доходу підприємства, а 20% з найбільшою оплатою праці працівників – 38,62% сукупного грошового доходу.

Розрахувати коефіцієнт Джині по підприємству ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш» за 2015 рік можна за даними табл. 2.7 за формулою 2.3.

$$G = 1 - 2 \times 0,46128 + 0,2 = 0,27744.$$

Визначення індексу Аткінсона для підприємства матиме деякі особливості. Для розрахунку середньоарифметичного грошового доходу працівників та еквівалентного доходу використаємо в якості Y_i грошовий дохід не окремого працівника підприємства, а загальний грошовий дохід i -ої децильної групи з табл. 2.6.

Вихідні дані для розрахунку індексу Аткінсона представимо в табл. 2.8.

**Вихідні дані для розрахунку індексу Аткинсона по підприємству
ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»**

Середньомісячна заробітна плата (грошовий дохід працівника)	Fs, осіб	Di, грн. за місяць	$\sqrt{\quad}$
Кількість штатних працівників, яким оплачено 50% і більше робочого часу, встановленого на місяць, у тому числі у розмірі, грн.:	125	376067,66	1798,588
до 1218,0	5	4308,02	65,636
від 1218,01 до 1500,0	11	11959,24	109,358
від 1500,01 до 2000,0	9	12600,04	112,250
від 2000,01 до 2500,0	12	21600,05	146,970
від 2500,01 до 3000,0	8	17600,03	132,665
від 3000,01 до 3500,0	19	49400,08	222,261
від 3500,01 до 4000,0	27	81000,11	284,605
від 4000,01 до 5000,0	21	75600,08	274,955
від 5000,01 до 10000,0	7	42000,03	204,939
понад 10000,0	6	59999,98	244,949
Середньомісячний грошовий дохід одного працівника в грудні 2014 року		3008,54128	-
Середній розмір доходу за 10-ма групами, $Y_{\text{сер}}$		37606,77	-
		Середнє значення $\sqrt{\quad}$	179,859
		Еквівалентний дохід, Y_e (середнє значення $\sqrt{\quad}$) ²	32349,17
		Індекс Аткинсона при $e=0,5$, $I_a (1-Y_e/Y_{\text{сер}})$	0,1398

Виходячи з того, що якби всі працівники підприємства, а, отже, і всі працівники і-их децильних груп отримували рівні доходи, то виконувалася б рівність $Y_e = Y_{\text{сер}}$, але внаслідок індивідуальних відмінностей еквівалентний дохід менше середнього арифметичного. Еквівалентний дохід характеризує мінімальний рівень середнього доходу (а отже, і сумарного доходу всіх працівників підприємства), який дозволив би досягти того ж рівня добробуту, який досягається при існуючому середньому доході і при існуючій нерівності. Розрив між $Y_{\text{сер}}$ і Y_e , тим більше, по-перше, чим більше диференціація доходів, а по-друге, чим більше параметр «е», який грає роль міри неприйняття працівниками нерівності доходів. При прагненні «е» до нескінченності еквівалентний дохід прагне до мінімального з існуючих на даному підприємстві, що може бути охарактеризоване як абсолютне неприйняття

нерівності. Виходячи з формул 2.6. та 2.7 та даних табл. 2.8, розрахуємо еквівалентний дохід і-ої децильної групи на досліджуваному підприємстві дорівнюватиме, грн:

$$\begin{aligned}
 Y_e &= \left(\frac{4308,02^{0,5} + 11959,24^{0,5} + 12600,04^{0,5} + 21600,05^{0,5} + 17600,03^{0,5} +}{10} \right. \\
 &\quad \left. + \frac{49400,08^{0,5} + 81000,11^{0,5} + 75600,08^{0,5} + 42000,03^{0,5} + 59999,98^{0,5}}{10} \right)^{1-0,5} = \\
 &= \left(\frac{65,6 + 109,4 + 112,3 + 147 + 132,7 + 222,3 + 284,6 + 275 + 204,9 + 245}{10} \right)^2 = \\
 &= 179,859^2 = 32349,17
 \end{aligned}$$

Розрахуємо індекс Аткинсона за формулою 2.9:

$$I_A = 1 - \frac{Y_e}{Y_{\text{сеп}}} = 1 - \frac{32349,17}{37606,77} = 1 - 0,8602 = 0,1398$$

Таким же чином розраховані показники диференціації за іншими 9 підприємствами (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Показники диференціації доходів працівників досліджуваних підприємств за грудень 2015 року (розраховано автором)

Найменування підприємств	Показники диференціації			
	Децильний коефіцієнт	Квінтільний коефіцієнт	Коефіцієнт Джині	Індекс Аткинсона при $e=0,5$
ПАТ «Турбоатом»	2,916	1,701	0,2119	0,1076
ПАТ «ХТЗ ім. С. Орджонікідзе»	3,058	1,754	0,2222	0,1142
ПАТ «ХЕЛЗ «Укрелектромаш»	3,798	2,214	0,2774	0,1398
ПАТ «Завод «Червоний Жовтень»	3,273	1,898	0,2379	0,1251
ПАТ «Завод «Південкабель»	3,861	2,219	0,2806	0,1393
ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	4,407	2,556	0,3203	0,1602
ПАТ «Автрамат»	5,293	3,070	0,3847	0,1831
ПАТ «ФЕД»	4,837	2,785	0,3515	0,1775
ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	3,355	1,946	0,2438	0,1231
ПАТ «Харківський верстатобудівний завод»	4,294	2,508	0,3121	0,1476

Якщо виходити з того, що індекс Аткинсона є, відносним (в частках сукупного доходу) вираженням тієї ціни, яку суспільство (підприємство) платить за існуючий рівень соціальної нерівності, то маємо можливість спрогнозувати суму недоотриманого чистого доходу від реалізації продукції або суму перевитрат фонду оплати праці підприємствами внаслідок нерівної диференціації в оплаті праці (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Розмір недоотриманого чистого доходу від реалізації продукції або сума перевитрат фонду оплати праці підприємствами внаслідок нерівної диференціації в оплаті праці в 2015 році, тис. грн

Найменування підприємств	Сума недоотриманого чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) $\Delta\text{ЧД}=\text{ЧД}_{2015}\times I_{A,2015}$	Сума перевитрат фонду оплати праці $\Delta\text{ФОП}=\text{ФОП}\times I_A$
ПАТ «Турбоатом»	198240,84	35570,95
ПАТ «ХТЗ ім. С. Орджонікідзе»	76976,40	14912,38
ПАТ «ХЕЛІЗ «Укрелектромаш»	3803,96	688,39
ПАТ «Завод «Червоний Жовтень»	5109,96	863,94
ПАТ «Завод «Південкабель»	107123,79	5534,54
ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	48490,78	11441,31
ПАТ «Автрамат»	4389,09	1909,81
ПАТ «ФЕД»	90055,34	7160,35
ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	49014,48	2737,17
ПАТ «Харківський верстатобудівний завод»	788,63	663,08

*Розраховано автором за даними табл. Ж.2 та Ж.6 додатку Ж з урахуванням індексу Аткинсона

З табл. 2.10 видно, що цифри вражаючі, особливо це стосується не існуючої на підприємстві соціальної нерівності щодо розподілу доходів та її впливу на фінансово-економічну діяльність підприємства. Тому, саме з метою аналізу впливу соціальної нерівності в оплаті праці на економічні показники діяльності підприємства в дослідженні пропонується оцінити вплив диференціації доходів працівників на рівень задоволеності працівниками процесом праці щодо регулювання оплати праці.

Показник задоволеності працею щодо регулювання оплати праці є узагальнюючим показником, його складовими є наступні індикатори з визначеним ступенем впливу кожного з них на загальний показник (дані отримані експертним шляхом):

- 1) коефіцієнт соціальної захищеності персоналу ($K_{\text{соц.зах}}$) – 0,2;
- 2) коефіцієнт плинності кадрів ($K_{\text{пл}}$) – 0,1;
- 3) показник мотивації заробітної плати ($\Pi_{\text{мот.ЗП}}$) – 0,3;
- 4) ступінь задоволеності працівників змістом та дотриманням керівництвом норм колективного договору ($C_{\text{задовКД}}$) – 0,25;
- 5) рівень лояльності персоналу ($P_{\text{лоя}}$) – 0,15.

Формула визначення загального показника задоволеності працею щодо регулювання оплати праці з урахуванням впливу показників (стимулюючого та дестимулюючого) матиме наступний вигляд:

$$\begin{aligned} \Pi_{\text{зпсу}} = & K_{\text{соц.зах}} \times \text{CB}_1 + (1 - K_{\text{пл}}) \times \text{CB}_2 + \Pi_{\text{мот.ЗП}} \times \text{CB}_3 + \\ & + C_{\text{задовКД}} \times \text{CB}_4 + P_{\text{лоя}} \times \text{CB}_5 \end{aligned} \quad (2.10)$$

де CB_i – ступінь впливу i -го індикатора на загальний показник задоволеності працею.

Вихідні дані для розрахунку показника задоволеності працею щодо регулювання оплати праці представлені в табл. 2.11.

1. Плинність робочої сили досить відчутно впливає на організацію виробництва, своєчасне та якісне виконання виробничої програми тощо. Тому значна роль повинна відводитись контролю за відповідністю фактичної чисельності працівників штатній або плановій (розрахованій, як відомо, згідно з обсягами виробничої програми) за такими ознаками, як професія (посада), розряд і категорія персоналу не тільки по кожному структурному підрозділу, але й по підприємству в цілому. Тобто йдеться про фактичну забезпеченість працівниками як структурних підрозділів, так і підприємства в цілому для виконання певних обсягів виробництва.

**Вихідні дані для розрахунку показника задоволеності працею
щодо регулювання оплати праці**

Найменування підприємств	Індикатори задоволеності працівників працею щодо регулювання оплати праці					P _{зпсу}
	коефіцієнт соціальної захищеності персоналу (K _{соц.зах})	коефіцієнт плинності кадрів (K _{пл})	показник мотивації заробітної плати (P _{мот.зп})	коефіцієнт виконання норм колективного договору (C _{задовКД})	коефіцієнт рівня лояльності персоналу (P _{лоя})	
ПАТ «Турбоатом»	0,765	0,0392	0,853	0,951	0,844	0,86933
ПАТ «ХТЗ ім. С. Орджонікідзе»	0,789	0,1089	0,749	0,873	0,81	0,81136
ПАТ «ХЕЛІЗ «Укрелектромаш»	0,718	0,446	0,549	0,765	0,522	0,63325
ПАТ «Завод «Червоний Жовтень»	0,71	0,0959	0,622	0,702	0,811	0,71616
ПАТ «Завод «Південкабель»	0,588	0,1269	0,539	0,613	0,504	0,59546
ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	0,324	0,1882	0,366	0,599	0,524	0,48413
ПАТ «Автрамат»	0,318	0,5052	0,353	0,64	0,491	0,45263
ПАТ «ФЕД»	0,357	0,164	0,451	0,521	0,494	0,49465
ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	0,553	0,1204	0,781	0,733	0,55	0,69861
ПАТ «Харківський верстатобудівний завод»	0,493	0,6412	0,428	0,687	0,506	0,51053

Відтік робочої сили на підприємстві є слабким сигналом працівників на дії керівництва щодо негативних змін в оплаті праці, кадровому напрямі діяльності. Значення коефіцієнту плинності кадрів більше 0,1 (тобто більше 10 %) на 8 з 10 досліджуваних підприємствах спричиняє негативний вплив на господарську діяльність цих підприємств.

2. Показник мотивації заробітної плати (P_{мот.зп}) визначається шляхом підрахунку середньозваженої оцінки відповідей 20 респондентів конкретного підприємства, які прийняли участь в анкетуванні. Загальна кількість респондентів – 200 осіб, всі вони – працівники 10-ти досліджуваних підприємств (по 20 з кожного). Серед опитаних 43% – жінки, 57% – чоловіки.

Середній вік респондентів 39 років. В анкетуванні взяли участь не лише робітники, але й працівники служб, фахівці, управлінці. Зміст анкети представлений в додатку 3.

3. Коефіцієнт соціальної захищеності персоналу ($K_{\text{соц.зах}}$). Соціальний захист працівників на виробництві включає в себе такі напрями: створення безпечних умов праці, які б давали можливість заробляти кошти для гідного існування та виключали отримання травм і професійних захворювань працівників на виробництві; запровадження необхідних заходів щодо охорони праці та соціального захисту громадян у випадку професійних захворювань та нещасних випадків, доступ громадян до національних систем охорони здоров'я, реабілітації та професійної освіти; забезпечення працівників та членів їх сімей прожитковим мінімумом матеріальних засобів у разі безробіття, втрати або зниження доходу внаслідок хвороби, народження дитини, нещасного випадку в побуті, виробничої травми або професійного захворювання, інвалідності, старості, втрати годувальника [55].

Так на запитання «Що, на вашу думку, в першу чергу характеризує бізнес як соціально відповідальний?» 54,7 % респондентів відзначили виплату зарплати та сплату податків [70]. На другому місці (41,7 %) – виробництво якісної продукції. Турботу про співробітників, надання їм пільг і гарантій віднесли до соціальної відповідальності 28,9 % опитаних. Лише 12,5 % вважають, що корпоративна соціальна відповідальність – це благодійність, 12,1 % – участь в соціальних проблемах міста та 10,2 % – ведення бізнесу з урахуванням інтересів місцевого населення. Сплата податків і дотримання закону – це не соціальна відповідальність. Експерти відзначають, що в Україні у громадян немає чіткого розуміння соціальної відповідальності бізнесу як додаткового внеску у розвиток суспільства.

На думку працівників, сутність соціальної захищеності – у виконанні адміністрації підприємства своїх основних функцій (виплата гідної заробітної плати, сплата податків, створення робочих місць), а не в прийнятті на себе тягара вирішення соціальних проблем країни і регіонів (вважають 61 % проти 39 %) [125]. Найбільш важливими напрямками участі підприємства у вирішенні

соціальних проблем більшість опитаних керівників називають створення нових робочих місць (58 %) і надання додаткових соціальних гарантій працівникам своїх підприємств (51 %), організацію підвищення кваліфікації та перенавчання працівників (44 %), а також матеріальну допомогу представникам соціально-вразливих груп населення (38 %). В дисертації коефіцієнт соціальної захищеності персоналу ($K_{\text{соц.зах}}$) визначений шляхом анкетування працівників досліджуваних підприємств (додаток 3).

4. Ступінь задоволеності працівників змістом та дотриманням керівництвом норм колективного договору ($C_{\text{задовкд}}$) також визначений в дослідженні за рахунок аналізу відповідей респондентів (додаток 3).

5. Лояльність – це задоволеність співробітника умовами, винагородою, ростом і перспективами, колективом, захистом від зовнішніх загроз (наприклад, фізичні загрози співробітникові і його близьким) [195].

Лояльний співробітник завжди прагне бути чесним і щирим з підприємством, щиро переживає і турбується за його успіхи, прагне виконати свою частину роботи найкращим чином і готовий навіть приносити певні жертви на вітвар успіхів підприємства, відчуваючи почуття гордості за його перемоги.

Для підтвердження гіпотези стосовно впливу диференціації доходів працівників на рівень задоволеності працівниками працею щодо регулювання оплати праці необхідно визначити тісноту зв'язку між двома рядами кількісних показників, які були отримані в процесі дослідження, а саме, 1-й ряд: рівень задоволеності працівниками процесом праці та діями керівництва щодо регулювання оплати праці; 2-й ряд показників: децильні коефіцієнти диференціації доходів працівників за підприємствами.

Для визначення впливу та тісноти зв'язку між двома рядами показників розрахуємо лінійний коефіцієнт кореляції, який розраховується за формулою [1, 124, 171]:

$$r = \frac{\overline{XY} - \bar{X} \times \bar{Y}}{\sigma_x \times \sigma_y}, \quad (2.11)$$

Середнє значення добутку X та Y (\overline{XY}) розраховується за формулою:

$$\overline{XY} = \frac{\sum XY}{n}, \quad (2.12)$$

де n – кількість значень показників ряду.

Середньоквадратичні відхилення (σ_x та σ_y) – це квадратний корінь з дисперсії, формулою виражений наступним чином:

$$\sigma_x = \sqrt{\overline{X^2} - \overline{X}^2}, \quad (2.13)$$

$$\sigma_y = \sqrt{\overline{Y^2} - \overline{Y}^2}, \quad (2.14)$$

Інші допоміжні розрахунки також виражені формулами:

$$\overline{X} = \frac{\sum X}{n}, \quad (2.15)$$

$$\overline{Y} = \frac{\sum Y}{n}, \quad (2.16)$$

$$\overline{X^2} = \frac{\sum X^2}{n}, \quad (2.17)$$

$$\overline{Y^2} = \frac{\sum Y^2}{n}, \quad (2.18)$$

Величина лінійного коефіцієнта кореляції змінюється від -1 до +1. Знак «мінус» показує зворотній вплив фактору на результуючий показник. Для якісної характеристики тісноти зв'язку використовується шкала, представлена в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Міра тісноти залежності [176, с. 442]

Величина коефіцієнта кореляції або кореляційного відхилення	0,10-0,30	0,31-0,50	0,51-0,70	0,71-0,90	0,91-0,99
Характеристика тісноти зв'язку	Слабка	Помірна	Помітна	Тісна	Вельми тісна

Проміжні розрахунки з визначення лінійного коефіцієнта кореляції доцільно проводити в таблиці (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Дані для визначення лінійного коефіцієнта кореляції

№ з/п	Показник задоволеності працівниками працею щодо регулювання оплати праці, Y	Децильний коефіцієнт диференціації доходів працівників, X	Y ²	X ²	XY
1	0,86933	2,916	0,7557	8,5031	2,5350
2	0,81136	3,058	0,6583	9,3514	2,4811
3	0,63325	3,798	0,4010	14,4248	2,4051
4	0,71616	3,273	0,5129	10,7125	2,3440
5	0,59546	3,861	0,3546	14,9073	2,2991
6	0,48413	4,407	0,2344	19,4216	2,1336
7	0,45263	5,293	0,2049	28,0158	2,3958
8	0,49465	4,837	0,2447	23,3966	2,3926
9	0,69861	3,355	0,4881	11,2560	2,3438
10	0,51053	4,294	0,2606	18,4384	2,1922
Сума	6,2661	39,092	4,1151	158,4276	23,5223

$$1) \bar{Y} = \frac{\sum Y}{n} = \frac{6,2661}{10} = 0,6266;$$

$$2) \bar{X} = \frac{\sum X}{n} = \frac{39,092}{10} = 3,9092;$$

$$3) \overline{XY} = \frac{\sum XY}{n} = \frac{23,5223}{10} = 2,3522;$$

$$4) \overline{Y^2} = \frac{\sum Y^2}{n} = \frac{4,1151}{10} = 0,4115;$$

$$5) \overline{X^2} = \frac{\sum X^2}{n} = \frac{158,4276}{10} = 15,8428;$$

$$6) \sigma_y = \sqrt{Y^2 - \bar{Y}^2} = \sqrt{0,4115 - 0,6266 \times 0,6266} = \sqrt{0,4115 - 0,3926} = 0,1375;$$

$$7) \sigma_x = \sqrt{X^2 - \bar{X}^2} = \sqrt{15,8428 - 3,9092 \times 3,9092} = \sqrt{15,8428 - 15,2818} = 0,749;$$

$$8) r = \frac{\overline{XY} - \bar{X} \times \bar{Y}}{\sigma_x \times \sigma_y} = \frac{2,3522 - 3,9092 \times 0,6266}{0,749 \times 0,1375} = \frac{2,3522 - 2,4495}{0,103} = -0,9446$$

Лінійний коефіцієнт кореляції $r = -0,9446$ свідчить про наявність зворотної (знак «-») вельми тісної залежності між задоволеністю працівників працею та діями керівництва щодо регулювання оплати праці та рівнем диференціації оплати праці на підприємстві. Тобто, чим вище рівень диференціації доходів працівників на підприємстві, який характеризується децильним коефіцієнтом, тим нижчий рівень задоволеністю працівниками процесом праці щодо регулювання оплати праці, і навпаки, менша диференціація – більша прихильність персоналу.

Таким чином, отримані результати дають лише загальне уявлення про диференціацію доходів. Розглянуті показники диференціації (прості і складні) дають досить грубу оцінку диференціації, неадекватно реагуючи на її зміни в часі. У них бракує і економічної визначеності одержуваних оцінок у розподілі доходів, яка передбачає чітке виділення малозабезпеченого, середньо забезпеченій і високозабезпеченого населення. Зазвичай, розрахунок показників диференціації доходів проводять статистичні організації на макроекономічному рівні з метою дослідження нерівності в доходах на національному рівні та запровадження заходів щодо швидкого реагування на негативні зміни в структурі. Але ж варто припустити, що зміни в структурі доходів на мезо- та макроекономічному рівнях є наслідком зростання нерівності доходів різних соціальних груп в роботі провідних підприємств конкретного регіону в будь-якій галузі промисловості. Тобто, цілком доречно було проаналізовано показники формування доходів населення та їх нерівномірний розподіл на мікроекономічному рівні.

2.3. Формування оптимізаційної моделі максимізації доходів населення

Аналіз макроекономічних показників щодо стратифікаційних груп довів визначальний вплив окремих факторів на рівень доходів населення в цілому та на окремі кластери. Аналіз більшості з них дозволив зробити висновки щодо неспроможності уряду країни в певний час вирішити наявні проблеми та задовольнити потреби населення в розрізі отримання більшого розміру доходу соціально вразливих верств населення. Тому, перш за все, кожна людина повинна зрозуміти важливість і необхідність саморегулювання та економії власних надходжень заради збалансованого використання коштів.

Родина та домогосподарство повинні вести облік отриманих доходів та витрат, будувати фактичний баланс сімейного гаманця, знаходити можливості додаткового отримання доходів та елементи розумної економії. Якщо звернути увагу на аналіз доходів та витрат домогосподарствами власноруч дозволить в даний час заощадити та оптимізувати кошти. Звичайно, якщо використовувати при цьому певні економіко-математичні методи, можна досягти найбільшого успіху в оптимізації.

Автор пропонує на прикладі певної соціально-демографічної групи населення запропонувати та показати як саме можна оптимізувати рівень доходів. Оскільки населення країни складається з певних соціально-демографічних груп, необхідно зосередити увагу на найбільш численній та такої, яка стрімко розвивається, з точки зору потреб ринку праці та рівня отриманих доходів такою групою.

Так, наприклад, ринок фріланс-послуг в даний час вже досить розвинений в Західній Європі і США і стрімко розвивається в країнах СНД, залучаючи все нових учасників як з боку виконавців, що пропонують свої послуги, так і з боку приватних осіб і організацій, готових до співпраці на віддаленій основі [149].

Досвід наших співвітчизників, які заробляють фрілансом в іноземних компаніях, вже досягли міжнародного визнання: загальна сума їхніх гонорарів

на третьому місці в світі. При цьому рівень гонорарів майстрів віддаленої роботи за рік виріс на 50%. В цілому за минулі шість років українські вільні художники отримали 52 млн. дол. Для порівняння: в Росії цей показник – 20 млн. дол., а у Сполучених Штатах – 235 млн. дол. [149].

Неформальний сектор у цілому і зайнятість у ньому дуже важко оцінити кількісно. Найважливіше джерело інформації про зайнятість у неформальному секторі – вибіркоче обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності, що проводиться Держкомстатом України. Кількість зайнятих у неформальному секторі економіки України у 2016 році порівняно з попереднім роком збільшилась і складала 6,5 млн. осіб, або 34,1 % загальної кількості зайнятого населення віком 15-70 років.

На одному полюсі у спектрі видів неформальної зайнятості знаходиться малопродуктивна діяльність, спрямована на забезпечення умов простого виживання сімей, наприклад, виробництво продуктів у домашньому господарстві для подальшого продажу на ринку (66,0 % зайнятих у неформальному секторі економіки, або 73,0 % усіх зайнятих у сільськогосподарському виробництві). На іншому – висококваліфіковані послуги, що надаються професіоналами-фрілансерами, наприклад, лікарями, викладачами, адвокатами, ІТ-спеціалістами.

Фрілансер (англ. *freelancer* – вільний працівник – приватний спеціаліст). Він може одночасно виконувати замовлення для різних клієнтів. Термін фрілансер вперше вживається Вальтером Скоттом в романі «Айвенго» для опису «середньовічного найманого воїна» [149]. У сучасній економічній літературі фріланс визначається як вид самозайнятості, орієнтований на фактичне виконання роботи за підрядом, за договором оплатного надання послуг з роботодавцем.

Більшість сучасних фрілансерів працюють за усною угодою або за разовими договорами без соціальних гарантій. Фрілансери, які не реєструють трудові відносини офіційно, уникають сплати податків. Так названа «тіньова зайнятість» часто представлена саме фрілансерами.

Регіональна стратифікація фрілансерів за чисельністю у відсотках представлена більш детально на рис. И.1 у додатку И. Сфери діяльності та професії фрілансерів України наведені в табл. 2.14.

Таблиця 2.14

Сфери діяльності та професії фрілансерів України

Сфера діяльності	Професії
Програмування, обслуговування комп'ютерів та мереж	Системний адміністратор, тестувальник
Менеджери	Керівник групи фрілансерів, менеджер проектів; редактор
Інтернет-реклама та просування сайтів	Маркетолог, спеціаліст з просування сайтів; оптимізатор сайтів; спеціаліст з SMO (просування в соціальних мережах); лінк-менеджер; верстальник сайтів; Web-аналітик; Web-програміст
Робота з графікою, дизайном, ілюстраціями	Web-дизайнер, інформаційний дизайнер, дизайнер інтерфейсів, технічний дизайнер, ілюстратор, графічний дизайнер (логотипи, фірмовий стиль), дизайнер поліграфії (буклети, календарі); флешер; 3D-дизайнер; візуалізатор; game developer
Робота з текстами, копірайтинг, журналістика	Копірайтер; SEO-копірайтер; контент-менеджер; ведучий розсилок; коректор; рерайтер; рерайтер на стрічці новин; админ/модератор форуму; розшифровувач записів (transkriber)
Робота з перекладами, іноземними текстами	Технічний перекладач; перекладач текстів; перекладач сайтів; перекладач рекламних слоганів; комп'ютерних ігор, презентацій
Незвичайні професії	Блогер, інтернет-коуч (консультант); редактор.

Що стосується регіональної стратифікації, очікувано, найбільша кількість фрілансерів в Київській області – 36% всіх фрілансерів країни. Більша частина із них майже 90% – в столиці. Далі рейтинг сформувався в наступній послідовності: Харківська область – 9,7%; Дніпропетровська область – 8,5%; Одеська область – 5,7%; Львівська область – 4,8%; Запорізька область – 4%. В інших 18 регіонах – приблизно 25%, менше 4% по кожній області.

Попит на послуги фрілансерів в Україні надзвичайно зростає з кожним роком, інформація щодо відсоткових значень попиту відображена в табл. 2.15.

Таблиця 2.15

Попит на послуги фрілансерів в Україні

WEB-ПРОГРАМУВАННЯ	РОБОТА З ТЕКСТАМИ	ДИЗАЙН
PHP, створення сайтів під ключ: верстка; системне програмування; СМС, Javascript, прикладне програмування; CSS, C/C** .NET, Java C#, ігрові додатки; Python, Objective C, Ruby, Java	Копірайтинг, рерайтинг, наповнення сайту/форуму; реферати, дипломи, курсові роботи; написання статей; набір текстів; написання відкликів	Дизайн сайтів; поліграфічний дизайн; моделювання; дизайн упаковки; дизайн інтер'єрів; зовнішня реклама; живопис та графіка; тривимірний графіка; ландшафтний дизайн; банери; логотипи
36%	19,8%	19,5%
ПРОСУВАННЯ ТА РЕКЛАМА В ІНТЕРНЕТІ	БІЗНЕС-КОНСУЛЬТУВАННЯ	ПЕРЕКЛАДИ
Пошукове просування (SEO); просування в соціальних мережах; пошукове управління репутацією; реклама в соціальних медіа; SEO-аудит сайтів; E-mail маркетинг; тизерна реклама (SERM)	Управління проектами, маркетингові дослідження	Англійська мова, німецька мова, італійська та іспанська мови
9,1%	2,3%	2,1%

Фрілансер найчастіше сам пропонує свої послуги через Інтернет (онлайн-робота), газетні оголошення, соціальні мережі або користуючись особистими зв'язками. Фріланс особливо поширений в таких областях діяльності, як журналістика, юриспруденція, комп'ютерне програмування, архітектура,

дизайн у всіх його проявах, переклад, фото- та відеозйомка, різного роду експертна та консультаційна діяльність. Однак фріланс також сильно поширений в будівельній галузі. Фірмам-підрядникам вигідніше наймати працівників на сезон, ніж утримувати робочий штат.

Оптимізація в математиці, інформатиці та дослідженні операцій – задача знаходження екстремуму (мінімуму або максимуму) цільової функції в деякій області скінченно-вимірного векторного простору, обмеженою набором лінійних та/або нелінійних рівностей та/або нерівностей [24]. У процесі проектування зазвичай ставиться завдання визначення найкращих, в деякому сенсі, структури або значень параметрів об'єктів. Така задача називається оптимізаційною. Якщо оптимізація пов'язана з розрахунком оптимальних значень параметрів при заданій структурі об'єкта, то вона називається параметричною оптимізацією. Задача вибору оптимальної структури є структурною оптимізацією.

Стандартна математична задача оптимізації формулюється таким чином. Серед елементів χ , які утворюють множини X , знайти такий елемент χ^* , який доставляє мінімальне значення $f(\chi^*)$ заданої функції $f(\chi)$. Для того, щоб коректно поставити задачу оптимізації, необхідно установити:

1. Допустиму множину — множину:

$$X = \{ \vec{x} \mid g_i(\vec{x}) \leq 0, i = 1, \dots, m \} \subset \mathbb{R}^n;$$

2. Цільову функцію – відображення $f : X \rightarrow \mathbb{R}$;

3. Критерій пошуку (max або min).

Тоді вирішити задачу $f(x) \rightarrow \min_{x \in X}$ означає одне з:

1. Показати, що $X = \emptyset$.

2. Показати, що цільова функція $f(\vec{x})$ не обмежена знизу.

3. Знайти $\vec{x}^* \in X : f(\vec{x}^*) \rightarrow \min_{x \in X} f(\vec{x})$.

4. Якщо $\nexists \vec{x}^*$, то знайти $\inf_{x \in X} f(\vec{x})$.

Якщо функція, яка мінімізується не є опуклою, то обмежуються пошуком локальних мінімумів і максимумів: точок x_0 таких, що всюди в деякій їх околиці $f(x) \geq f(x_0)$ для мінімуму і для максимуму. Якщо допустима множина $X = \mathbb{R}^n$, то це називається завданням безумовної оптимізації, в іншому випадку – завданням умовної оптимізації [55, 24]. Вирішити типову задачу оптимізації можна використовуючи графічний метод та симплекс метод [55].

Отже, після того як визначено групу населення для якої вирішується задача оптимізації та з існуючими методами вирішення такої задачі, спробуємо змодельовати конкретну лінійну оптимізаційну задачу та вирішити її за допомогою надбудови «Пошук рішення» в Microsoft Excel.

У додатку К, рис. К.1 наведена постановка задачі, в якій фрілансер (вільний художник) – Web-програміст спеціалізується на виконанні проектів А (PHP, створення сайтів під ключ: верстка; системне програмування) і В (СМС, Javascript, прикладне програмування). На реалізацію проекту А виконавець витрачає 26 годин, на реалізацію проекту В – 9,6 годин. Від реалізації проекту А фрілансер отримує дохід 2950 грн, В – 1130 грн. Умови контракту замовника і виконавця полягають в оперативній і стабільній роботі, які передбачають мінімальну кількість виконаних проектів за місяць одним фрілансером: не менше 6 проектів А і не менше 10 проектів В. Скільки проектів кожного виду необхідно реалізувати для одержання найбільшого доходу, якщо місячний фонд робочого часу становить 300 людино-годин (30 днів по 10 годин в день). Отже, використовуючи графічний метод запропонуємо розв’язання лінійної задачі оптимізації. Математична модель задачі буде мати наступний вигляд: через x_1 і x_2 позначаємо кількість проектів А і В в оптимальному плані виконання поставлених завдань та задаємо цільову функцію. Рівняння, яке буде описувати доходи в задачі на максимізацію має наступний вигляд:

$$f(x_1, x_2) = 2950x_1 + 1130x_2 \rightarrow \max$$

Обмеження та умови задачі будуть наступними:

$$\left\{ \begin{array}{l} 26x_1 + 9,6x_2 \leq 300, \\ x_1 \geq 6, \\ x_2 \geq 10, \\ x_1, x_2 \geq 0, \\ x_1, x_2 - \text{цілі числа} \end{array} \right. \left| \begin{array}{l} \text{Обмеження по фонду робочого часу} \\ \text{Обмеження по мінімальній кількості виконаних} \\ \text{проектів за місяць} \\ \text{Умова невід'ємності} \\ \text{Умова цілочисельності змінних} \end{array} \right.$$

Знайдемо вирішення сформованої задачі, використовуючи її геометричну інтерпретацію. Спочатку визначимо область припустимих рішень. Для цього в нерівностях системи обмежень знаки нерівностей замінимо на знаки точних рівностей, і знайдемо відповідні прямі:

$$\left\{ \begin{array}{l} 26x_1 + 9,6x_2 = 300, \\ x_1 = 6, \\ x_2 = 10, \\ x_1, x_2 \geq 0, \\ x_1, x_2 - \text{цілі числа} \end{array} \right. \left| \begin{array}{l} \text{Пряма I} \\ \text{Пряма II} \\ \text{Пряма III} \\ \text{Умова невід'ємності} \\ \text{Умова цілочисельності змінних} \end{array} \right.$$

Виразимо x_2 через x_1 :

$$\left\{ \begin{array}{l} x_2 = \frac{300 - 26x_1}{9,6}, \\ x_1 = 6, \\ x_2 = 10, \\ x_1, x_2 \geq 0, \\ x_1, x_2 - \text{цілі числа} \end{array} \right. \left| \begin{array}{l} \text{Пряма I} \\ \text{Пряма II} \\ \text{Пряма III} \\ \text{Умова невід'ємності} \\ \text{Умова цілочисельності змінних} \end{array} \right.$$

Для побудови прямої I достатньо двох точок, знайдемо їх:

- 1) якщо $x_1 = 0$, то $x_2 = 31,25$; (0; 31,25);
- 2) якщо $x_1 = 4$, то $x_2 = 20,42$; (4; 20,42).

Ці прямі зображені на рис. 2.10. Умова невід'ємності показує, що шукана область розташовується в першій чверті.

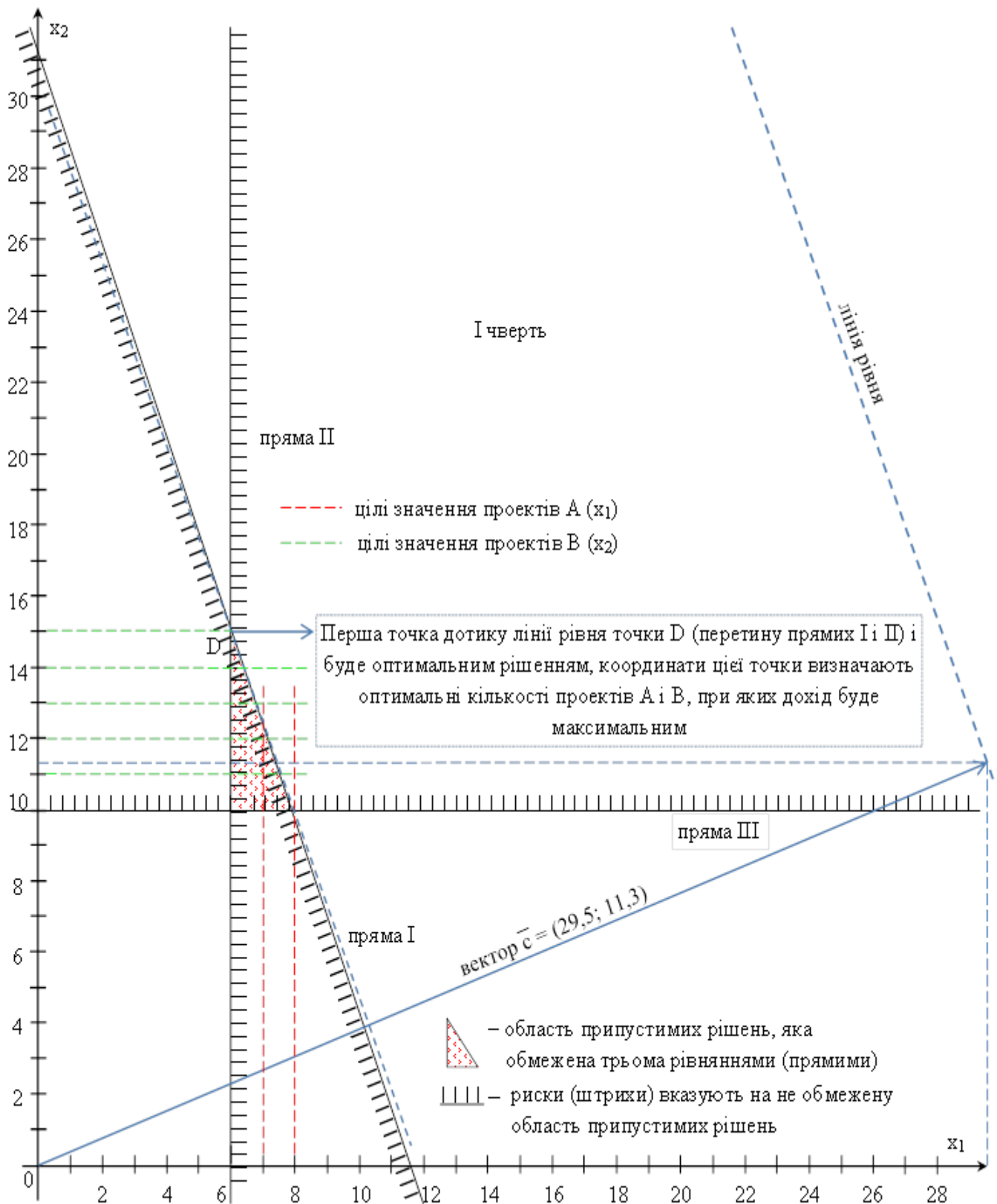

Рис. 2.10. Графічне розв'язання лінійної оптимізаційної задачі

Кожна з побудованих прямих ділить площину на дві напівплощини. Координати точок однієї напівплощини задовольняють вихідній нерівності, а іншої – ні. Щоб визначити шукану напівплощину, потрібно взяти будь-яку точку, що належить одній з напівплощин, і перевірити, чи задовольняють її координати даній нерівності. Якщо координати взятої точки задовольняють даній нерівності, то шуканою є та напівплощина, якій належить ця точка, в іншому випадку – інша напівплощина. Наприклад, візьмемо точку з координатами $(x_1 = 10; x_2 = 10)$ і перевіримо чи задовольняє вона нерівності $26x_1 + 9,6x_2 \leq 300$ (пряма I): $26 \times 10 + 9,6 \times 10 \leq 300$;

$356 \leq 300$ – не вірно, тобто координати даної точки не задовольняють нерівність. Отже, шуканою є інша напівплощина, до якої дана точка не належить. На цю напівплощину і будуть направлені (вказувати) риси.

Тому, на рис. 2.10, область припустимих рішень, яка не обмежена, відзначена штрихом. Координати будь-якої точки, що належить цій області, задовольняють даній системі нерівностей і умові невід’ємності змінних. Тому сформульована задача буде вирішена, якщо ми зможемо знайти точку, що належить області припустимих рішень, в якій цільова функція приймає максимальне значення. На рис. 2.10 область припустимих рішень, яка обмежена трьома рівняннями (прямими), за результатом графічного відображення прямих визначена трикутником. Щоб знайти зазначену точку, побудуємо вектор $\vec{c} = (29,5; 11,3)$ і лінію рівня, яка перпендикулярна цьому вектору.

Так як завдання на максимум, то лінію рівня будемо рухати проти напрямку вектора. Перша точка дотику і буде оптимальним рішенням. Координати цієї точки і визначають оптимальні кількості проектів А і В, при яких дохід буде максимальним. В даному прикладі це точка точки D (точка перетину прямих I і II). В масштабі це відображено на рис. 2.11. Отже, її координати задовольняють рівнянням цих прямих:

$$\begin{cases} 26x_1 + 9,6x_2 = 300, \\ x_1 = 6 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} x_1 = 6, \\ x_2 = 15 \end{cases}$$

Отже, якщо фрілансер виконає за місяць 6 проектів А та 15 проектів В, то максимальний дохід складе: $f(6, 15) = 2950 \times 6 + 1130 \times 15 = 34650$ (грн.)

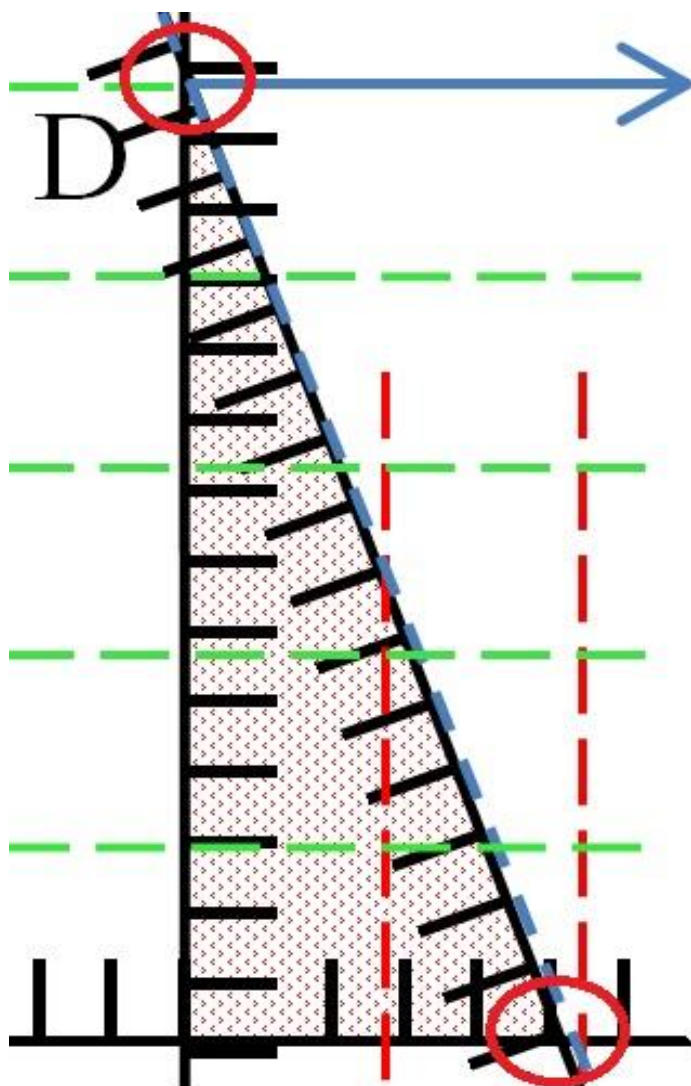

Рис. 2.11. Точка дотику лінії рівня точки D (перетину прямих I і II)

Якщо цю задачу вирішувати на мінімум, то лінія рівня буде зрушуватися вліво до перетину прямих II і III (оскільки є умова, що мінімальна кількість проектів, які потрібно виконати: А – 6, В – 10). Якщо ігнорувати цю умову, то лінія рівня досягне початку координат. Таким чином, кінцевим рішенням буде 0 проектів А та В.

Якщо розібрати детально проходження (справа наліво) лінії рівня точок перетину прямих, зображених на рис. 2.11, то можна відзначити деякі контрольні точки, занесені в табл. 2.16. Таким чином можна перевірити правильність отриманих результатів.

Проходження (справа наліво) лінії рівня точок перетину прямих

Порядок дотику лінії рівня точок (№ з/п)	Кількість проектів А	Кількість проектів В	Максимальний дохід від реалізації, грн.	Фонд робочого часу, людино-годин	Примітка
1	8	10	34900	304	не потрапляє в область припустимих значень – перевищення по фонду робочого часу
2	6	15	34650	300	дотик лінії рівня першої точки (перетин прямих I і II) – показує максимальний дохід
3	7,846153848	10	34446,15385	300	кут (перетин прямих I і III) – другий дотик лінії рівня (друга точка). Число проектів А – не ціле число, що не відповідає обмеженням та умовам задачі
4	7	12	34210	297,2	наступне ціле число проектів А, тоді кількість проектів В = 12, але вже рівень доходу нижчий

Дані табл. 2.16 підтверджують правильність застосування графічного методу розв'язання лінійної оптимізаційної задачі щодо максимізації прибутку населення. Так, кількість проектів А = 6 та В = 15 забезпечать максимізацію доходу фрілансера при максимальному використанні робочого часу при тому, що всі обмеження та умови задачі виконуються. Видно, що при проходженні точок 1 та 3 не виконуються обмеження та умови по фонду робочого часу та по цілочисельності змінних відповідно, а дотик в точці №4 забезпечує отримання фрілансером нижчого рівня доходу в порівнянні з точкою №2 (на 440 грн.).

Також існує можливість вирішення оптимізаційних задач за допомогою надбудови «Пошук рішення» в Microsoft Excel. Опис розв'язання задач лінійного програмування в Microsoft Excel наступний. Алгоритми симплексного методу і методу «branch-and-bound» для вирішення лінійних

цілочислових задач з обмеженнями розроблені Джоном Уотсоном (John Watson) і Дена Филстра (Dan Fylstra) з Frontline Systems, Inc.

Засіб пошуку рішення Microsoft Excel використовує алгоритм нелінійної оптимізації (GRG2), розроблений Леоном Ласдоном (Leon Lasdon, University of Texas at Austin) і Аланом Вореном (Allan Waren, Cleveland State University).

Пошук рішень є частиною блоку завдань, в якому процедура пошуку рішення дозволяє знайти оптимальне значення формули, яка міститься в ланці, яка називається цільовою. Ця процедура працює з групою ланок, прямо або побічно пов'язаних з формулою в цільовій ланці. Щоб отримати за формулою, яка міститься в цільовій ланці, заданий результат, процедура змінює значення змінних ланок. Щоб звузити множину значень, які використовуються в моделі, застосовуються обмеження. Ці обмеження можуть посилатися на інші ланки.

Процедуру пошуку рішення можна використовувати для визначення значення ланки, яка відповідає екстремуму залежної ланки – наприклад, можна змінити обсяг планованого бюджету і побачити, як це вплине на заплановану суму витрат.

Автор пропонує використати надбудову «Пошук рішення» в Microsoft Excel для розв'язання задачі щодо оптимізації доходів населення на прикладі фрілансера – Web-програміста, який спеціалізується на виконанні проектів А (PHP, створення сайтів під ключ: верстка; системне програмування) і В (СМС, Javascript, прикладне програмування), яка вже вище вирішена за допомогою графічного методу. По-перше, даний метод менш трудомісткий, а, по-друге, це надасть можливість перевірити правильність та достовірність саме графічного методу.

Для розв'язання задачі в Microsoft Excel, в якості змінних x_1 і x_2 та для значення цільової функції будемо використовувати відповідні ланки (рис. К.2 додаток К). Необхідно встановити ланку, яка буде відповідати максимальному значенню. Для доповнення задачі іншими функціями відповідно до вищезазначених умов додаємо потрібні обмеження (додаток К рис. К.4-К.6). Для того, щоб обмеження встановлене нами з цілочисельним значенням

враховувалося при пошуку рішення необхідно не ігнорувати цілочисельні обмеження. Результати пошуку рішення наведені в додатку К на рис. К.9. Звіти по стійкості та межах не створюються при використанні цілочисельних обмежень змінних, в книзі створюється новий лист з назвою «Звіт за результатами», отримуємо наступні результати (додаток К, рис. К.10):

Таблиця 2.17

Результати розв'язання лінійної оптимізаційної задачі в Microsoft Excel

Проект	Витрати часу на реалізацію одного проекту, год.	Дохід від реалізації одного проекту, грн.	Мінімальна кількість виконаних проектів, штук	Оптимальний план виконання проектів, штук
А	26	2950	6	6
В	9,6	1130	10	15

Фонд робочого часу, людино-годин	
складає	300
використано	300

Максимальний дохід від реалізації, грн.

34650

Аналіз звіту показує, що всі обмеження та умови оптимальності виконані, а фонд робочого часу використаний на 100%, при цьому максимальний дохід, який може отримати фрілансер складатиме 34650 грн за місяць. Для цього йому необхідно виконати 6 проектів А та 15 проектів В.

Тобто, в роботі доведене практичне використання методів оптимізації для максимізації доходу соціально-демографічної групи населення, яка отримує дохід на ринку фріланс-послуг. Але ж дана методика може бути використана будь-яким домогосподарством чи його членом для збільшення власних доходів, якщо вони мають вільний від основної роботи час (яка чітко регламентує функціональні обов'язки згідно посадової інструкції) та можуть додатково заробляти використовуючи свій трудовий та інтелектуальний потенціал, власні активи, корпоративні права і т.д. Однак, дану методику також можна використовувати на місцевому, регіональному чи національному рівнях. Автор

пропонує розглянути приклад розв'язання лінійної оптимізаційної задачі на місцевому рівні за допомогою надбудови «Пошук рішення» в Microsoft Excel. Для постановки задачі використаємо дані Рішення Київської міської ради (III сесія VII скликання) «Про бюджет міста Києва на 2015 рік» від 28 січня 2015 року N 60/925 [126]. Дані про бюджет міста Києва знаходяться у відкритому доступі в мережі Інтернет, саме тому ми використаємо матеріали даного документу при розробці та формулюванні умови задачі.

Головна мета розв'язання задачі – максимізація доходів бюджету м. Києва за рахунок визначення переліку та кількості програм (об'єктів), які необхідно реалізувати відповідно до «Переліку об'єктів, видатки на які у 2015 році будуть проводитися за рахунок коштів бюджету розвитку м. Києва» (Додаток б до рішення Київської міської ради «Про бюджет міста Києва на 2015 рік» 28.01.2015 N 60/925, [126]).

Обґрунтування максимізації доходів бюджету м. Києва з точки зору регулювання доходів населення є наступним: чим більший розмір загального та спеціального фондів, тим більше можливостей у влади на реалізацію та запровадження переліку місцевих (регіональних) програм, які фінансуватимуться за рахунок коштів бюджету міста Києва, і тим самим, більший дохід населення в фінансовому вираженні, економії ресурсів та визначенні соціального ефекту. Ці місцеві програми (соціально значущі заходи), які постійно здійснюються за рахунок місцевих (муніципальних) і загальнодержавних бюджетів, спрямовані на: встановлення і регулювання мінімальної заробітної плати усім категоріям працівників підприємств і організацій; встановлення і виплата пенсій, стипендій, фінансової допомоги багатодітним сім'ям; індексація заробітної плати і пенсій, регулювання цін і вартості комунальних послуг; бюджетне фінансування організацій і підприємств невиробничої сфери в межах встановлених лімітів; практична реалізація регіональних і загальнодержавних соціальних програм.

Прикладами місцевих програм, які в 2015-2018 роках заплановано реалізувати в м. Києві, можуть виступати наступні [126]:

1. Програма вирішення Київським міським головою та депутатами Київської міської ради соціально-економічних проблем, виконання передвиборчих програм, доручень виборців.

2. Міська цільова програма «Турбота. Назустріч киянам» на 2011-2015 рр.

3. Міська цільова програма «Освіта Києва. 2011-2015 роки».

4. Міська цільова програма підтримки сім'ї та молоді на 2012-2016 рр.

5. Міська програма оздоровлення та відпочинку дітей м. Києва на період до 2018 року.

Для реалізації проекту доцільно визначити перелік об'єктів, видатки на які у 2015 році будуть проводитися за рахунок коштів бюджету розвитку міста Києва. Об'єкти позначаються літерами А, В, С і т.д. Існують об'єкти які обов'язково необхідно фінансувати в 2015 році, а також ті, які не потребують негайного фінансування. Є об'єкти будівництво, придбання чи реконструкція яких принесуть бюджету міста (регіону) певні доходи у вигляді податкових та неподаткових надходжень, але і є об'єкти які взагалі не вплинуть на розмір доходів бюджету міста Києва. Тому, об'єкти можна розділити на:

- 1) обов'язкове фінансування, доход не приносять *;
- 2) обов'язкове фінансування, доход приносять **;
- 3) необов'язкове фінансування, доход не приносять ***;
- 4) необов'язкове фінансування, доход приносять ****;

На реалізацію проектів (будівництво об'єктів) з бюджету розвитку необхідно витратити певну сума коштів, яка визначена в додатку Л, табл. Л.1. Для спрощення представлення результатів дослідження із загальної кількості об'єктів, зазначених в Додатку 6 до рішення Київської міської ради «Про бюджет міста Києва на 2015 рік» 28.01.2015 N 60/925 [126], відібрані 11 об'єктів. Також в табл. Л.1 додатку Л зазначений річний рівень доходу після завершення будівництва об'єкта (тис. грн.) та рівень підтримки населення

об'єкту фінансування ($P_{\text{підтр.}\%}$), які визначені експертним шляхом та за допомогою соціологічних досліджень [108].

Скільки об'єктів кожного виду необхідно реалізувати для отримання найбільшого доходу (максимізації доходів бюджету м. Києва), враховуючи той фактор, що середній рівень підтримки населення об'єктів фінансування ($P_{\text{сер.підтр.}\%}$) не повинен бути меншим за мінімальний рівень ($P_{\text{сер.підтр.}\text{MIN}\%}$), визначений у розмірі 70%, та якщо загальний обсяг фінансування будівництва складає 9829163,4 тис. грн. Математична модель задачі буде мати наступний вигляд. Позначимо через x_1, x_2, \dots, x_{11} кількість проектів А, В, ..., К в оптимальному плані виконання поставлених завдань.

В результаті рішення задаємо цільову функцію задачі на максимізацію доходу бюджету м. Києва та записуємо рівняння, яке описує доходи:

$$f(x_1, x_2, \dots, x_{11}) = 22673,5x_1 + 680576,2x_2 + 652,7x_3 + 35,2x_4 + 17850x_8 + 4580x_9 + 265x_{10} + 6887x_{11} \rightarrow \max$$

Для розв'язання задачі в Microsoft Excel, в якості змінних x_1, x_2, \dots, x_{11} використовуємо діапазон визначених ланок (рис. М.1 додаток М).

Обмеження та умови задачі будуть наступними:

$$440998,1x_1 + 1817617,6x_2 + 1200,0x_3 + 20,0x_4 + 140022,3x_5 + 7628151,2x_6 + 4524,5x_7 + 36650x_8 + 10000x_9 + 15801,1x_{10} + 79184,5x_{10} \leq 9829163,4$$

$$0 \leq x_1 \leq 1$$

$$0 \leq x_2 \leq 1$$

$$2 \leq x_3 \leq 43$$

$$37 \leq x_4 \leq 450$$

$$x_5 = 1$$

$$0 \leq x_6 \leq 1$$

$$0 \leq x_7 \leq 1$$

$$0 \leq x_8 \leq 1$$

$$0 \leq x_9 \leq 1$$

$$x_{10} = 1$$

$$x_{11} = 1$$

$$P_{\text{сер.підтр.}\%} \geq P_{\text{сер.підтр.}\text{MIN}\%}$$

$$x_1, x_2, \dots, x_{11} - \text{цілі числа}$$

Після проведення ряду обмежень відповідно до вищезазначених умов маємо результати, які наведені в додатку М. Однак, в задачі, якщо потрібно, щоб при визначенні кількості та переліку об'єктів фінансування враховувалась думка громадськості щодо необхідності фінансування (населення м. Києва), тобто виконувалось обмеження $P_{\text{сер.підтр},\%} \geq P_{\text{сер.підтр.МІН},\%}$ (а це вже нелінійне обмеження), то необхідно в діалоговому вікні (додаток М рис. М.1) обрати не «Симплекс-метод», а «Пошук рішення нелінійних задач методом ОПГ».

В результаті дослідження можна вибрати будь-який із зазначених нижче алгоритмів або методів пошуку рішення:

1. Нелінійний метод узагальненого понижуючого градієнта (ОПГ) – використовується для гладких нелінійних задач.

2. Симплекс-метод – використовується для лінійних задач.

3. Еволюційний метод – використовується для негладких задач.

Метод узагальненого приведенного градієнта (ОПГ) є розвитком методу приведенного градієнта (МППГ). Метод приведенного градієнта заснований на скороченні розмірності задачі за допомогою подання всіх змінних через безліч незалежних змінних. Вперше його запропонував Вульф в (1963) для задач лінійного програмування з лінійними обмеженнями. Пізніше цей метод був узагальнений на випадок нелінійних обмежень. Метод ОПГ використовується для вирішення задач нелінійного програмування при нелінійних функціях-обмеженнях. Якщо задача нелінійного програмування задана в вигляді мінімізувати $f(x)$ при умовах $h_i(x) = 0, i = \overline{1, m}, L_j \leq x_j \leq u_j, j = \overline{1, n}$.

В методі ОПГ також розрізняють дві групи змінних: а) підмножина базисних змінних $x_b = \{x_I\} \ i \in I$; б) підмножина небазисних, або незалежних змінних $x_u = \{x_J\} \ j \notin I$. Для простоти позначень приймаються $I = \{1, 2, \dots, m\}; J = \{m+1, m+2, \dots, n\}$. При цьому залежні (тобто базисні) змінні неявним чином визначаються через незалежні (небазисні) змінні, отже, $f(x)$ – функція $n - m$ незалежних змінних. Для розрахунку середнього рівня підтримки населення об'єктів фінансування ($P_{\text{сер.підтр},\%}$) лише за тими об'єктами, які визначені за допомогою надбудови «Пошук рішення», необхідно прописати формули, які дозволять:

по-перше, встановлювати значення «1» якщо даний проект реалізується, та «0» – якщо ні;

по-друге, розраховувати рівень підтримки населення об'єкту фінансування ($P_{\text{підтр.,\%}}$);

по-третє, визначати середній рівень підтримки населення об'єкту фінансування ($P_{\text{сер.підтр.,\%}}$) лише за обраними програмою об'єктами, тобто якщо сума ланок дорівнює 0, то наступна ланка приймає значення 0 (до застосування функції «Пошук рішення»), але ж якщо сума ланок більше 0, то розраховується середнє значення за тими ланками значення яких більше 0 (за обраними об'єктами). Ця формула необхідна, щоб не виникали помилки, які унеможливають подальші розрахунки.

З рис. 2.13, видно, що середній рівень підтримки населення об'єктів фінансування ($P_{\text{сер.підтр.,\%}}$) – за всіма об'єктами складає 65,89%. Тобто, якщо будуть профінансовані всі проекти, то підтримка населення буде на рівні 65,89%. Одна з умов задачі зазначає, що середній рівень підтримки населення об'єктів фінансування ($P_{\text{сер.підтр.,\%}}$) повинен бути більший за мінімальний рівень ($P_{\text{сер.підтр.MIN,\%}}$), визначений у розмірі 70% (ланка D19). Для того, щоб більш детально прослідкувати яким буде розв'язання задачі без урахування даної умови та з нею, автор пропонує спочатку мінімальний рівень ($P_{\text{сер.підтр.MIN,\%}}$) визначити в розмірі 50% (додаток Л, табл. Л.2), а потім за умовою задачі в розмірі 70% (додаток Л, табл. Л.3). В книзі створюється новий лист з назвою «Звіт за результатами», отримуємо наступні результати (додаток М, табл. М.1-М.2).

Складемо таблицю, в якій порівняємо два варіанти розв'язання задачі за допомогою надбудови «Пошук рішення» в Microsoft Excel (табл. 2.18). Як ми бачимо з табл. 2.18, якщо задати в умові задачі мінімальний рівень підтримки населення об'єктів фінансування $P_{\text{сер.підтр.MIN,\%}} = 50\%$ (при тому, що середній рівень підтримки населення об'єктів фінансування ($P_{\text{сер.підтр.,\%}}$) – за всіма об'єктами складає 65,89%), то програма в оптимальний план включає лише ті об'єкти, фінансування яких є обов'язковим (* та **), та з необов'язковим фінансуванням, але які приносять доход (****). Іншими словами, взагалі не включає об'єкти F (***), G (***) – необов'язкове фінансування, доход не

приносять. Це зрозуміло, оскільки, якщо ці проекти не принесуть доходу, то вони і не вплинуть на максимізацію доходу бюджету м. Києва взагалі. Не дивлячись навіть на те, що із бюджету розвитку м. Києва використані лише 26,4% коштів (2600873,6 / 9829163,4).

Таблиця 2.18

**Порівняльний аналіз двох варіантів розв'язання задачі
(з додатку Л, таблиць Л.2-Л.3)**

№ з/п	Показники	Розв'язання задачі №1: мінімальний рівень підтримки населення об'єктів фінансування $R_{\text{сер.підтр. MIN, \%}} = 50\%$	Розв'язання задачі №2: мінімальний рівень підтримки населення об'єктів фінансування $R_{\text{сер.підтр. MIN, \%}} = 70\%$
1	Найменування та кількість об'єктів, фінансування яких є доцільним (оптимальний план виконання проектів)	A (1), B (1), C (43), D (450), E (1), H (1), I (1), J (1), K (1)	B (1), C (43), D (450), E (1), F (1), H (1), J (1), K (1)
2	Класифікація об'єктів відповідно до обов'язковості фінансування та впливу на рівень доходу бюджету міста Києва (*, **, ***, ****)	A (****), B (****), C (****), D (****), E (*), H (****), I (****), J (**), K (**)	B (****), C (****), D (****), E (*), F (**), H (****), J (**), K (**)
3	Загальний обсяг фінансування будівництва/придбання складає (бюджет розвитку м. Києва), тис. грн.	9829163,4	9829163,4
4	Використано коштів з загального обсягу фінансування будівництва/придбання (з бюджету розвитку м. Києва), тис. грн.	2600873,6	9778026,7
	Рівень підтримки населення фінансування даного проекту, $R_{\text{підтр., \%}}$	64,5	71,21
5	Максимальний дохід від реалізації, тис. грн.	776737,8	749484,3

Однак, таким чином, якщо фінансувати лише ті проекти які принесуть дохід, то в місті не буде приділятися увага об'єктам культури, національної спадщини, мистецтва. Так не обрані об'єкти F (***) та G (***) це підтверджують: F (будівництво Подільського мостового переходу через р. Дніпро), G (реконструкція овального фонтану на вул. Хрещатик, 25). Але ж якщо задати в умові задачі мінімальний рівень підтримки населення об'єктів фінансування $R_{\text{сер.підтр. MIN, \%}} = 70\%$ (більший 65,89%), то програма буде враховувати прихильність містян стосовно фінансування певних об'єктів.

Тобто обирати спочатку проекти, фінансування яких є обов'язковим (* та **), та з необов'язковим фінансуванням, але які приносять дохід (****) – максимізувати дохід, а потім якщо $P_{\text{сер.підтр.},\%} \leq P_{\text{сер.підтр.}\text{MIN},\%}$, то виключаючи об'єкти, які мають найменший рівень підтримки населення, та включати об'єкти, фінансування яких населення схвалює в більшій мірі (не зважаючи на те, чи принесе у подальшому їхнє фінансування дохід).

З табл. 2.24 видно, що за умови $P_{\text{сер.підтр.}\text{MIN},\%} = 70\%$, при розв'язанні задачі, програмою виключаються об'єкти «А» ($P_{\text{підтр.}} = 49,2\%$) та «І» ($P_{\text{підтр.}} = 53,1\%$), а натомість, включається до оптимального плану об'єкт F ($P_{\text{підтр.}} = 91,5\%$). Розмір недоотриманого річного доходу від виключення проектів: «А» – 22673,5 тис. грн., «І» – 4580 тис. грн. Це впливає і на зменшення максимального доходу від фінансування об'єктів на 27253,5 (з 776737,8 тис. грн. до 749484,3 тис. грн.). До того ж, кошти бюджету розвитку м. Києва використовуються на 99,5% (9778026,7 / 9829163,4), оскільки будівництво об'єкту «F» потребує значного фінансування.

Аналіз публікацій підтверджує соціологічні дослідження щодо підтримки мешканців м. Києва добудови Подільського мостового переходу через р. Дніпро, що споруджується в Києві через річку Дніпро і має з'єднати Поділ з лівобережними районами Воскресенка та Райдужний масив. Дворянска споруда, що складається з трьох мостів та естакад, які їх з'єднують. Будується з 1993 року, дата відкриття багато разів відкладалася [108].

Отже, використовуючи надбудову «Пошук рішення» в Microsoft Excel та за допомогою застосування симплекс-методу для пошуку рішення лінійних оптимізаційних задач та методу узагальненого приведенного градієнта (ОПГ) для пошуку рішення гладких нелінійних задач можна максимізувати дохід певної соціально-демографічної групи населення або дохід бюджету міста, регіону чи навіть застосувати дані методичні рекомендації на національному рівні з урахуванням різноманітних обмежень та умов, в тому числі і таких як рівень підтримки населення об'єкту фінансування.

Висновки до розділу 2

1. Проведено аналіз макроекономічних тенденцій формування доходів населення та нерівномірності їх розподілу на мікрорівні. Запропоновано методичний підхід до оцінювання диференціації доходів працівників, особливістю якого є використання макроекономічних показників диференціації (коефіцієнт Джині, децильний та квінтільний коефіцієнти, індекс Аткинсона) для аналізу соціальної нерівності, що дозволяє визначати ступінь нерівності та нерівномірності доходів працюючого населення на мікрорівні. Досліджено нерівність доходів на мікрорівні (використовуючи дані 10 провідних підприємств Харківської області в машинобудівній галузі промисловості).

2. Запропоновано оцінювання впливу диференціації доходів працівників на рівень задоволеності працівників процесом праці та діями керівництва щодо регулювання оплати праці з метою досконалішого аналізу впливу соціальної нерівності в оплаті праці на економічні показники діяльності підприємства. Запроваджено методичні рекомендації щодо визначення та розрахунку показника задоволеності працівників процесом праці та діями керівництва щодо регулювання оплати праці. Лінійний коефіцієнт кореляції $r = -0,9446$ свідчить про наявність зворотної (знак «-») вельми тісної залежності між задоволеністю працівників процесом праці та діями керівництва щодо регулювання оплати праці та рівнем диференціації оплати праці на підприємстві. Тобто, чим вище рівень диференціації доходів працівників на підприємстві, який характеризується децильним коефіцієнтом, тим нижчий рівень задоволеністю працівниками процесом праці та діями керівництва щодо регулювання оплати праці, і навпаки, менша диференціація – більша прихильність персоналу.

3. Оцінено стан регіонального регулювання доходів населення. В цілому по країні у 2015 році в порівнянні з 2014 роком спостерігається зниження розміру такого елемента доходу як оплата праці. Підводячи підсумки аналізу структури, помітною є протилежність в зміні структури доходів за східними та західними районами. Так, доходи від підприємницької діяльності в 2015 році в

східних регіонах зменшуються, в західних і центральних зростають, доля доходів від продажу сільськогосподарської продукції в Східному та Донецькому районах збільшується на 1,14% та 1,01% відповідно, а Подільському та Карпатському спостерігається збільшення лише на 0,21% та 0,12% відповідно. А також в східних регіонах збільшилась доля грошової допомоги від родичів та інших осіб.

4. Всі домогосподарства України за 2014 рік склали 89% споживчих грошових витрат, а за 2015 рік – 90%. У Східному (-0,7%), Придніпровському (-1%) та Карпатському (-0,8%) економічних районах спостерігається від'ємне значення у структурі споживчих грошових витрат. Найбільший приріст склав 4,5% у Центральному та 3% у Подільському районах, у Донецькому (2%) та Поліському (2,3%). Це пояснюється тим, що у громадян не вистачає коштів на неспоживчі грошові витрати. Населення стало більше витрачати на продукти харчування та безалкогольні напої, на житло, воду, електроенергію, газ, та транспорт.

5. Визначено проблеми соціальної стратифікації суспільства та розроблено методичне забезпечення регулювання доходів на мікро- та макроекономічному рівнях, виявлено перешкоди економічного розвитку України, загальноекономічні причини зменшення доходів населення, які формують тенденції зміни структури та рівня доходів. Обґрунтовано тенденції зміни структури та рівня доходів населення України.

6. Доведено можливість максимізації доходів населення за допомогою вирішення задач лінійного програмування на прикладі певної соціально-демографічної групи. В роботі доведене практичне використання методів максимізації доходу соціально-демографічної групи населення, яка отримує дохід на ринку фріланс-послуг. Однак, дану методику також можна використовувати на місцевому, регіональному чи національному рівнях. Автор пропонує розв'язання лінійної оптимізаційної задачі на місцевому рівні за допомогою надбудови «Пошук рішення» в Microsoft Excel.

Основні висновки, пропозиції та положення наукової новизни, викладені в 2 розділі, опубліковані у роботах автора: [35, 37, 131, 138].

РОЗДІЛ 3

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ

3.1. Методичний підхід до оптимізації джерел доходів населення в умовах соціальної стратифікації

Питання покращення рівня життя населення завжди знаходяться в центрі уваги суспільства. Протягом 2000-2016 рр. в Україні було суттєво підвищено основні соціальні стандарти – заробітні плати, пенсії, стипендії, різноманітні види допомоги тощо. Однак суспільна оцінка існуючої системи соціального захисту є негативною. Більшість українців вважають свій добробут невисоким, а рівень доходів – недостатнім.

У соціально орієнтованій ринковій економіці мають враховуватися істотні відмінності у здібностях працівників. Це означає, по-перше, створення однакових умов для їх розвитку; по-друге, надання роботи за здібностями; по-третє, створення необхідних умов для високоефективної праці.

Слід з'ясувати, чи впливає структура доходів на рівень та якість життя населення. Висунута гіпотеза стосовно того, що чим більший відсоток в структурі доходів складає заробітна плата, тим нижче якість життя працівників підприємств та населення в цілому. Для дослідження структури доходів було опитано 200 працівників промислових підприємств Харківського регіону, всі вони – працівники 10-ти досліджуваних підприємств (по 20 з кожного) та 200 осіб групи «населення країни» щодо визначення частки заробітної плати в структурі їхніх доходів та розміру коштів, які вони витрачають на задоволення власних потреб, відпочинок, духовний та фізичний розвиток, відновлення втрачених сил в процесі виконання трудових дій.

Як зазначалось в п. 2.1 дисертаційної роботи, серед опитаних 43% – жінки, 57% – чоловіки. Середній вік респондентів 39 років. В анкетуванні взяли участь не лише робітники, але й працівники служб, фахівці, управлінці. Зміст анкети представлений в додатку 3.

У структурі доходів найманих працівників відображається політика держави, спрямована на те, щоб в умовах ринкової економіки кожна працездатна людина сама відповідає за свій матеріальний добробут. За структурою доходів можна судити про середній рівень життя населення конкретної країни. Більшість населення країни отримує основний дохід працюючи за трудовим договором у формі найманих працівників. Висока частка заробітної плати у загальних доходах свідчить про економічний стан країни. За останніми дослідженнями українських вчених, частка заробітної плати у доходах найманих працівників в 2015 році реально знизилася (з 61,2% до 50%), що відповідає негативній тенденції, яка позначається на спаді виробництва, скороченні зайнятості і, відповідно, на зростанні безробіття, тінізації економіки.

Простежимо, що відбулося з іншими складовими доходів населення, якщо знизилась основна частка доходів. Друге місце за вагомістю після заробітної плати становлять доходи населення від підприємницької діяльності: у 2014 році вони становили 39,4% і в 2015 році – 38,6%; далі доходи у вигляді соціальної допомоги і трансфертів та від власності – 19,6% та 18,7% відповідно за роками [48]. Така ситуація свідчить про те, що більше третини населення отримує дохід від підприємницької діяльності, і тільки менше п'ятої частини населення одержує дохід від держави у формі соціальної допомоги й трансфертів або використовуючи свою власність.

Рівень заробітної плати та державних виплат у вигляді різноманітної соціальної допомоги, пенсій, стипендій, субсидій недостатній для нормального проживання найманих працівників, що потребує від держави значного відтоку бюджетних коштів на його соціальне забезпечення [69, с. 34]. Однак збільшення частки соціальних виплат свідчить не лише про турботу

працівників, а й про скорочення зайнятості, зростанні частки соціально незахищених і про вади діючої державної системи соціальних виплат.

Порівняємо ці дані з іноземними. Так, за останні три десятиріччя заробітна плата в сумі особистих доходів працівників США становила 60-70%, доходи від неакціонерного підприємництва – 5-8%, доходи від власності – 13-19%, соціальні трансфертні платежі – 10-16%. Як, бачимо, в Україні простежується протилежне – негативна диспропорція доходів населення.

Відповідаючи на запитання анкети №6 «Що Ви розумієте під поняттям «доходи населення»?», більшість працівників відповідали, що доход – це і є заробітна плата, тобто винагорода за працю. Серед опитаних різні категорії персоналу: керівники (заступник директора з економіки, головний інженер, головний технолог, головний конструктор, керівник відділу кадрів, заступник директора з економіки та фінансів та інші), фахівці (бухгалтери, фінансисти, конструктори, економісти, маркетологи та інші) та робітники (верстатники, транспортні робочі, токарі, прибиральники, фрезерувальники, ремонтники, слюсарі та інші). Їхня середньомісячна заробітна плата склала 3225,56 грн., що не відповідає середньомісячній заробітній платі в промисловості за грудень 2014 року 4616 грн. (анкетування проводилось саме в цей період), оскільки в опитуванні прийняли участь здебільшого робітники.

Структура доходів працівників промислових підприємств Харківського регіону та джерела їх формування представлені в додатку Н, табл. Н.1.

Аналізуючи відповіді на запитання анкети №9 «Який відсоток складає заробітна плата в Вашому загальному доході?» стало можливим з'ясувати, що заробітна плата в структурі доходів найманих працівників промислових підприємств складає 83,16%. Щодо відповіді на запитання №10 (Чи задоволені Ви ситуацією щодо структури ваших особистих джерел доходів?), то більшість працівників промислових підприємств задоволені структурою джерел отримання доходів, тобто їм подобається, що більшу частину їхніх доходів складає саме заробітна плата.

На запитання №11 (Чи вистачає Вам сукупного доходу для підтримки

працевдатності, задоволення особистісних потреб, та чи вважаєте Ви що дохід є достатнім для нормального життя?) респонденти відповіли таким чином: 12% – так, 15% – більше так, чим ні; 23% – більше ні, чим так; 50% – ні. Тобто, все ж таки, 50% працівників наголошують на тому, що їхнього доходу їм не вистачає для задоволення особистих потреб. Більший відсоток працівників прагнуть отримувати більшу заробітну плату або хоча б мати сторонній дохід. Однак, обмеженість часу не дозволяє їм цього зробити, тому працівникам доводиться жити лише на заробітну плату. Більшість працівників, звичайно, хотіли б отримувати більші соціальні гарантії від держави та бути соціально захищеними як в країнах Західної Європи.

Графічне відображення структури основних джерел доходів найманих працівників досліджуваного підприємства представлено на рис. 3.1.

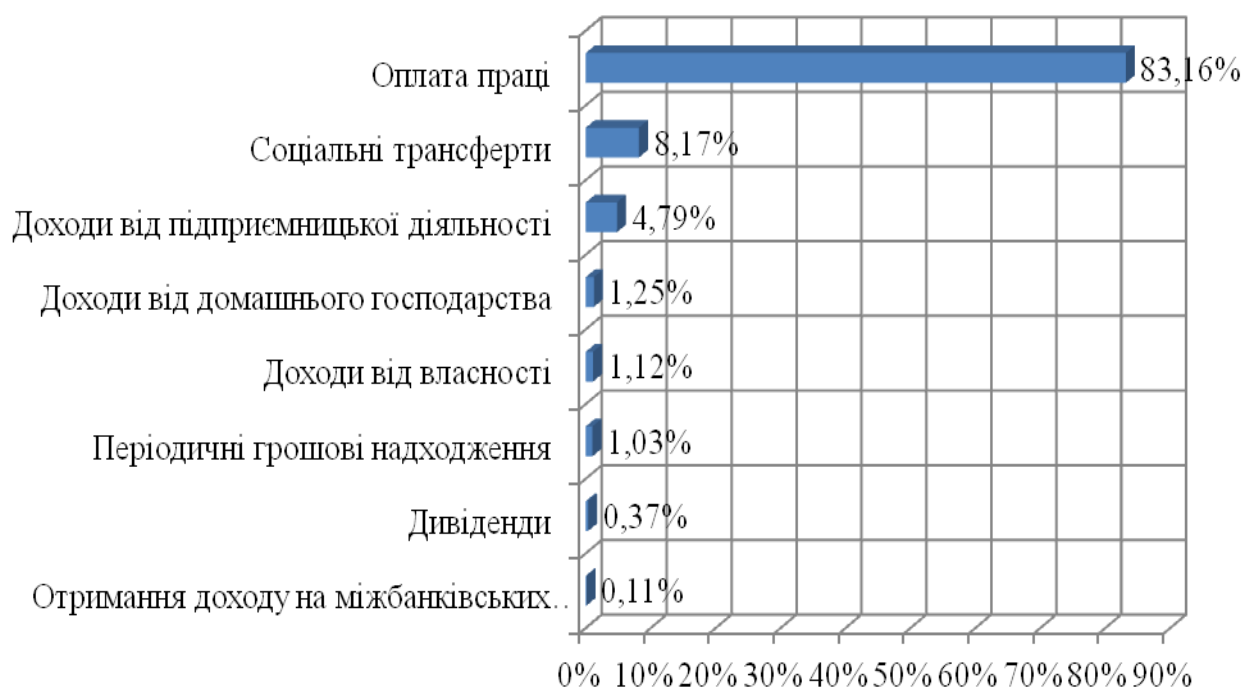

Рис. 3.1. Лінійчатая гістограма структури джерел формування доходів найманих працівників промислових підприємств Харківського регіону, %

Дослідивши результати проведеного опитування працівників 10 промислових підприємств Харківського регіону стало очевидним, що структура

доходів працівників в різних сферах та галузях виробництва може значно змінюватись в залежності від багатьох зовнішніх та внутрішніх факторів середовища, в якому перебуває організація. З метою виявлення реальної структури розподілу та отримання доходів населення не залежно від сфери діяльності в роботі було запропоновано провести ще одне опитування серед групи в кількості 200 осіб під назвою «населення країни» (підприємці, будівельники, медичні працівники, робітники сфери послуг, безробітні, студенти, пенсіонери та інші). Зміст анкети залишився незмінним.

На рис. 3.2 пропонується більш детально розглянути технологію соціально дослідження щодо кластеризації.

Серед опитаних 44% склали чоловіки, 56% – жінки; середній вік 42 роки, коливається від 20 до 68 років; за сімейним станом: 73,5% – одружені, 20,6% – одинокі, 5,9% – перебувають у розлученні. Вищу освіту мають 88% респондентів, 12 осіб мають середню спеціальну освіту (6%) та 12 осіб мають поки лише диплом бакалавра (неповну вищу освіту) – 6%; 61% опитаних оцінили свій рівень життя як середній, 31% – високий, 8% – низький.

Серед опитаних, які входять в групу «населення країни», 37 пенсіонерів з середньомісячною пенсією 1470,78 грн. Їх річна сума пенсійних виплат складає 653,025 тис. грн. За результатами проведеного анкетування представлена таблиця, яка відображає сукупний розмір річних доходів осіб, які увійшли до групи «населення країни» (додатку Н, табл. Н.2).

За результатами відповідей респондентів, які не пов'язані з матеріальним виробництвом, на запитання анкети щодо задоволеності структурою доходів, то більшість (79,4%) не задоволені структурою своїх доходів. Заробітна плата складає 49,6% їхнього сукупного доходу. Не задоволеність структурою пов'язана, в першу чергу, з високою нервовою напруженістю, нестачею часу на особисте життя в наслідок постійного пошуку додаткового заробітку, постійним фізичним перенавантаженням, в наслідок частої зміни виду діяльності.

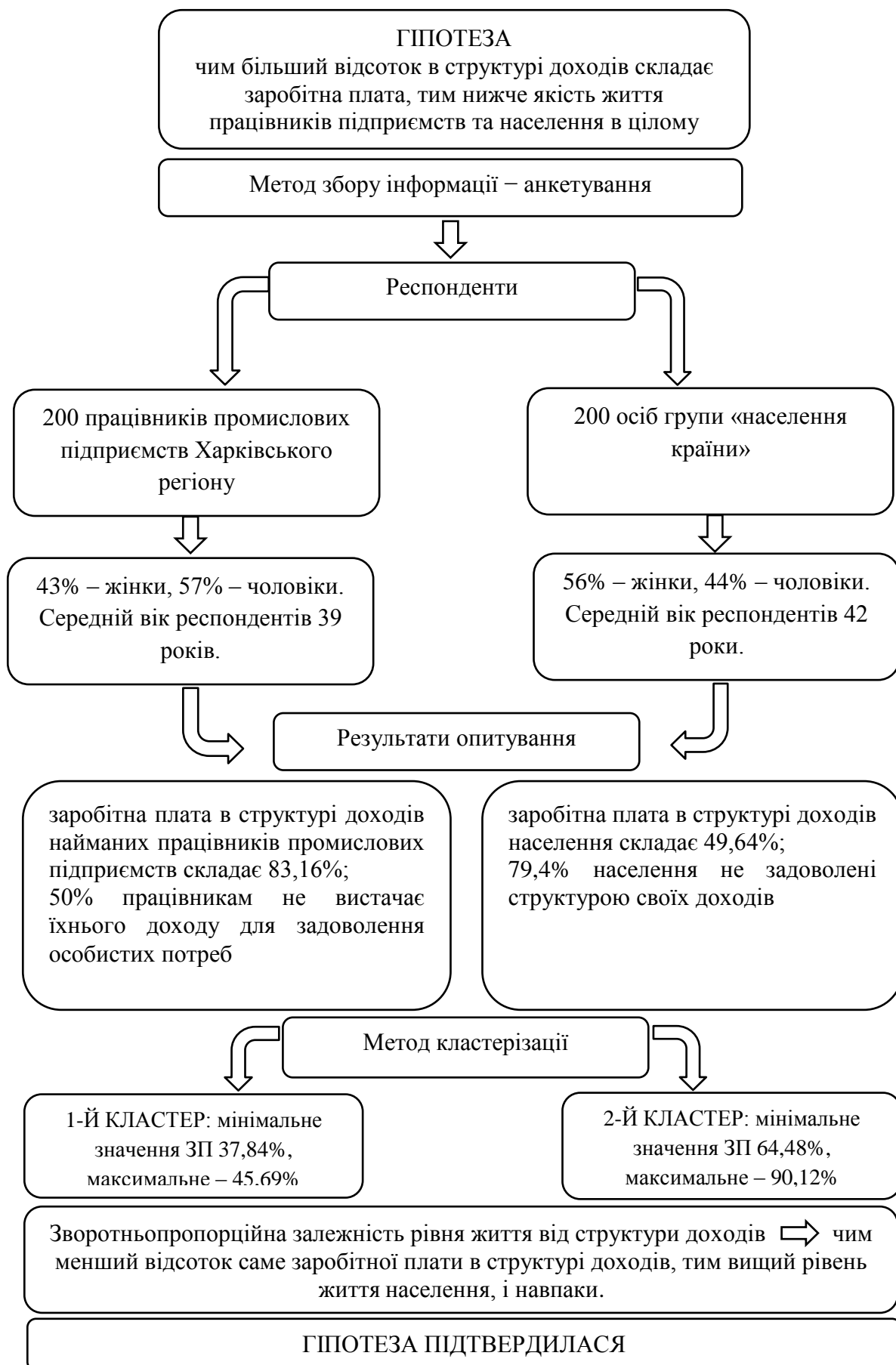

Рис. 3.2. Технологія соціального дослідження

На питання анкети щодо задоволеності заробітком респонденти відповіли наступним чином: 29% – вважають розмір свого доходу достатнім для задоволення власних потреб; 35% відповіли більше так, чим ні; 15% – більше ні, чим так; 21% – ні. Також респонденти даної групи по-іншому розуміють поняття «дохід», частіше відповідають, що дохід – це обсяг коштів за які можна придбати товари, послуги, продукти харчування та ін. Тобто, на відміну від працівників промислових підприємств вони більшою мірою розглядають реальні доходи ніж номінальні.

Середньомісячна заробітна плата групи «населення країни» склала за результатами анкетування 3008,18 грн., при тому що середня заробітна плата в грудні 2014 року в Харківській області склала 3143 грн. Однак, слід відзначити, що в опитуванні серед осіб даної групи були і безробітні (які отримують допомогу по безробіттю) і студенти (які отримують стипендію), тобто особи, які не отримують заробітної плати. Саме тому її середній розмір нижче реального. Графічне відображення структури основних джерел доходів осіб групи «населення країни» представлено на рис. 3.3.

Рис. 3.3. Лінійчатая гістограма структури джерел формування доходів групи «населення країни», %

Для співставлення структури доходів працівників промислових підприємств та населення України в цілому побудуємо відповідну таблицю (додатку Н, табл. Н.3). Як бачимо з табл. Н.3 додатку Н, сукупний середньомісячний дохід одного працівника промислового підприємства в грудні 2014 році складав 3878,74 грн. ($9308,975/200/12$). В той же час середньомісячний дохід однієї особи групи «населення країни» складав 6059,99 грн. ($14543,976/200/12$), що на 2181,25 грн. більше за працівників досліджуваних підприємств при тому, що середньомісячна заробітна плата працівників промислових підприємств більше на 217,38 грн. ($3225,56 - 3008,18$). Це пов'язано з тим, що особи групи «населення країни» мають більший загальний рівень доходу за рахунок різноманітності джерел отримання доходів.

Тобто, вони значно переважають в інших джерелах отримання доходів окрім заробітної плати за основним місцем роботи, а саме: на 21,83% коштів отримують більше ніж працівники промислових підприємств від підприємницької діяльності, що значно впливає на їх сукупний дохід; на 10,72% коштів більше від власності (здебільшого від здачі в оренду авто, обладнання, виробничих, побутових та житлових приміщень – 7,58%); на 8% доходів більше, отримуючи кошти від роботи за сумісництвом.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що більшість населення прагне мати структуру доходів, за якою заробітна плата складає більшу частину їхнього сукупного доходу, але ж якщо це стосується праці на державному підприємстві, працюючи на якому, середньомісячний сукупний дохід не може бути вищим за 3225 грн., то показник задоволеності структурою доходів та сумою отриманих коштів за працю зворотньопропорційні. Тобто, підприємство не виплачує працівникам гідної матеріальної та соціальної допомоги, вони не відчують соціальної та матеріальної підтримки, окрім гарантій, встановлених державою. Звичайно, працівникам подобається, що заробітна плата є основою їхнього доходу, однак, зазвичай, в такому випадку, сума заробітної плати є замалою для нормальної якості життя.

Для підтвердження висунутої гіпотези стосовно того, що чим більший відсоток в структурі доходів складає заробітна плата, тим нижче якість життя працівників підприємств та населення в цілому, використаємо метод кластеризації. Грунтуючись на результатах анкетування, розрахований індекс якості життя, як середньозважене значення всіх показників, які характеризують дану категорію. Загальна кількість опитаних респондентів складала 400 осіб (200 працівників промислових підприємств Харківського регіону та 200 осіб групи «населення країни»), але використати всі відповіді при кластеризації не можливо з точки зору хоча б представлення результатів кластеризації. Тому в довільному порядку були відібрані по 10% відповідей з кожної групи. Результати анкетування (вихідні дані) представлені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Вихідні дані для кластеризації об'єктів

Працівники групи «населення країни»			Працівники промислових підприємств		
№ з/п	Відсоток заробітної плати в структурі доходів	Індекс якості життя працівників	№ з/п	Відсоток заробітної плати в структурі доходів	Індекс якості життя працівників
1	38,42	0,872	21	76,4	0,275
2	46,18	0,533	22	88,21	0,321
3	47,18	0,329	23	55,15	0,217
4	43,59	0,835	24	82,72	0,451
5	43,22	0,714	25	90,12	0,413
6	50,66	0,214	26	64,48	0,411
7	41,14	0,734	27	85,12	0,433
8	46,34	0,691	28	69,19	0,499
9	41,74	0,451	29	54,82	0,623
10	37,84	0,823	30	74,44	0,349
11	45,62	0,421	31	68,12	0,321
12	51,38	0,674	32	67,16	0,751
13	44,19	0,629	33	83,02	0,471
14	49,94	0,696	34	78,14	0,481
15	41,3	0,383	35	83,12	0,291
16	51,22	0,807	36	72,42	0,382
17	42,82	0,801	37	43,45	0,798
18	52,15	0,802	38	89,22	0,346
19	47,76	0,324	39	79,88	0,632
20	48,5	0,418	40	67,12	0,463

За допомогою пакету Statistica на підставі отриманих даних перевіримо кластеризацію об'єктів, описаних двома показниками, за агломеративними процедурами. Кластеризацію будемо проводити використовуючи метод найближчого сусіда. При обчисленні відстаней використаємо просту Евклідову відстань. Результати кластеризації представимо у вигляді дендрограми. Для того, щоб зробити певні висновки щодо наявності природного розбиття сукупності об'єктів на кластери, порівняємо результати кластеризації, отримані за даним методом.

Кластеризація об'єктів за агломеративною процедурою припускає, що на першому етапі всі n об'єктів розглядаються як окремі кластери. Розраховується відстань між ними та об'єднуються найближчі кластери. Матриця відстаней перераховується для отриманої меншої кількості кластерів (зазвичай $n-1$) і знову об'єднуються найближчі кластери. Потім знову перераховується матриця відстаней між кластерами і т. д. Процедура триває до тих пір, доки всі об'єкти не об'єднуються в один кластер.

Розглянемо агломеративну процедуру за методом найближчого сусіда. Для цього, по-перше, розрахуємо матрицю відстаней між об'єктами. Геометрична відстань між точками відповідає Евклідовій відстані:

$$d_{ij} = \sqrt{\sum_{k=1}^m (x_{ik} - x_{jk})^2}. \quad (3.1)$$

де d_{ij} – відстань між i -тим та j -тим об'єктами;

x_{jk} – k -та координата i -того об'єкту (значення k -того показника для i -того об'єкту);

x_{jk} – k -та координата j -того об'єкту (значення k -того показника для i -того об'єкту);

m – кількість характеристик (показників), за якими описані об'єкти.

Щоб отримати матрицю відстаней необхідно представляти таблицю з вихідними даними двічі: таблицю з даними, які отримані за результатами дослідження та транспоновану матрицю. Це дозволить вводити формулу для розрахунку Евклідової відстані. Але ж розрахунок геометричних відстаней між об'єктами можна проводити і за допомогою пакету Statistica.

В пакеті Statistica обираємо багатовимірні дослідницькі методи, а саме: аналіз кластеру (додаток Н, рис. Н.1). Найбільш змістовну відповідь кластеризації можемо отримати переглянувши горизонтальну, або ще краще вертикальну дендрограму, на якій відображені етапи приєднання об'єктів (рис. 3.4).

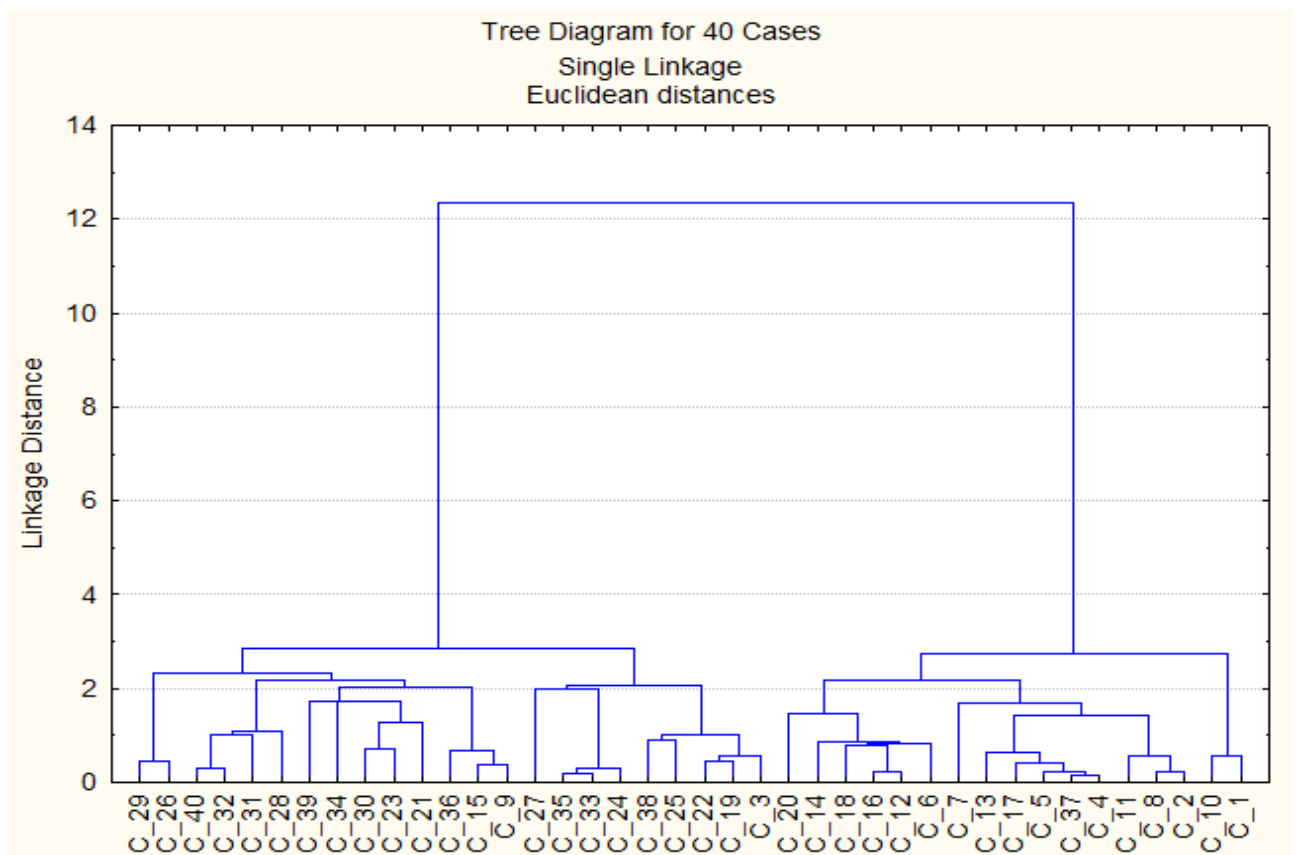

Рис. 3.4. Дендрограма аналізу кластерів

Як ми бачимо, на відстані 2,9 чітко простежуються 2 кластери: №1 (з об'єктами C_20, C_14, C_18, C_16, C_12, C_6, C_7, C_13, C_17, C_5, C_37, C_4, C_11, C_8, C_2, C_10, C_1) та №2, в який увійшли наступні об'єкти C_29, C_26, C_40, C_32, C_31, C_28, C_39, C_34, C_30, C_23, C_21, C_36, C_15, C_9, C_27, C_35, C_33, C_24, C_38, C_25, C_22, C_19, C_3.

Іншими словами з 20 працівників промислових підприємств (в пакеті Statistica їм було присвоєно номери кластерів С_21-С40) лише один потрапив до 1 кластеру (С_37), а з осіб групи «населення країни» (номери С_1-С20) до 2 кластеру увійшли 4 особи (С_3, С_9, С_15, С_19). Якщо відсортувати всі об'єкти обох кластерів за зростанням спочатку за відсотком заробітної плати в структурі доходів, а потім за індексом якості життя, то отримаємо наступні дані (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Результати кластерного аналізу

Кластер №1 (більшість складають працівники групи «населення країни»)				Кластер №2 (більшість складають працівники промислових підприємств)			
№ з/п	№ об'єкту	Відсоток з/п в структурі доходів	Індекс якості життя працівників	№ з/п	№ об'єкту	Відсоток з/п в структурі доходів	Індекс якості життя працівників
1	С_10	37,84	0,823	1	С_26	64,48	0,411
2	С_1	38,42	0,872	2	С_29	64,82	0,723
3	С_7	41,14	0,734	3	С_40	67,12	0,463
4	С_17	42,82	0,801	4	С_32	67,16	0,751
5	С_5	43,22	0,714	5	С_31	68,12	0,321
6	С_37	43,45	0,798	6	С_28	69,19	0,499
7	С_4	43,59	0,835	7	С_15	71,36	0,383
8	С_13	44,19	0,629	8	С_9	71,74	0,451
9	С_11	45,62	0,421	9	С_36	72,42	0,382
10	С_2	46,18	0,533	10	С_30	74,44	0,349
11	С_8	46,34	0,691	11	С_23	75,15	0,217
12	С_20	48,51	0,418	12	С_21	76,42	0,275
13	С_14	49,94	0,696	13	С_34	78,14	0,481
14	С_6	50,66	0,214	14	С_39	79,88	0,632
15	С_16	51,22	0,807	15	С_24	82,72	0,451
16	С_12	51,38	0,674	16	С_33	83,02	0,471
17	С_18	52,15	0,802	17	С_35	83,12	0,291
				18	С_27	85,12	0,433
				19	С_3	87,18	0,329
				20	С_19	87,76	0,324
				21	С_22	88,21	0,321
				22	С_38	89,22	0,346
				23	С_25	90,12	0,413
Мінімальне значення		37,84	0,214	Мінімальне значення		64,48	0,217
Максимальне значення		52,15	0,872	Максимальне значення		90,12	0,751
Середнє значення		45,69	0,674	Середнє значення		77,26	0,422

Як бачимо, з табл. 3.2, об'єкти розподілені на 2 кластери принципово за часткою заробітної плати в загальній структурі доходів населення: в першому кластері мінімальне значення 37,84%, а максимальне – 45,69%; в другому ж кластері об'єкти з відповідними мінімальними та максимальними значеннями відсотку заробітної плати 64,48% та 90,12%. Чітко простежується зворотньопропорційна залежність рівня життя від структури доходів, так чим менший відсоток саме заробітної плати в структурі доходів, тим вищий рівень життя населення, і навпаки, тобто гіпотеза підтвердилася.

За результатами анкетування видно, що населення прагне мати гідну структуру доходів, в якій оплата праці переважає за долею в структурі всі інші види доходів, але при цьому рівень життя даних громадян нижче середнього. Тому, автор вважає, що дотримуючись принципів державної політики, спрямованої на децентралізацію влади, та надання більшої кількості повноважень міським органам влади, саме ці органи місцевого самоврядування мають можливість регулювати оплату праці працівників бюджетоутворюючих галузей шляхом надання певним підприємствам таких галузей податкових пільг з умовою, що заощаджені підприємствами кошти будуть спрямовуватись на підвищення доходів (заробітної плати) своїх працівників.

Бюджетоутворюючі галузі економічних районів – це найбільш розвинені галузі даного регіону, які приносять найбільший дохід в місцевий бюджет. Визначити їх можна за долею в ВВП даного регіону.

На регіональному рівні узагальнюючим показником, який характеризує рівень розвитку економіки регіону є валовий регіональний продукт (ВРП).

В основу визначення цього показника покладено виробничий метод. ВРП регіону складається із суми валових доданих вартостей (ВДВ) усіх видів економічної діяльності, скоригований на величину непрямо вимірюваних послуг фінансового посередництва та податків за виключенням субсидій на продукти.

Основні соціально-економічні показники у 2015 році за регіонами України представлені в табл. 3.3.

Основні соціально-економічні показники у 2015 році

Basic social and economic indicators, 2015

Регіони / Показники	Чисельність наявного населення на 1 січня 2015 року, тис. осіб ¹	Кількість зайнятих економічною діяльністю, тис. осіб	Середньо- місячна заробітна плата, грн.	Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах), млн. грн. у 2014 році	Питома вага валового регіонального продукту (у фактичних цінах), 2014 рік
Україна	42929,3	18073,3	3480	1522657	100,0
Автономна Республіка Крим
області					
Вінницька	1610,6	661,6	2810	36191	2,4
Волинська	1042,9	410,5	2721	20622	1,4
Дніпропетровська	3276,6	1472,8	3641	152905	10,0
Донецька	4297,2	1752,4	3858	164926	10,8
Житомирська	1256,0	514,8	2763	25676	1,7
Закарпатська	1259,6	521,4	2744	21400	1,4
Запорізька	1765,9	773,5	3432	54352	3,6
Івано-Франківська	1382,6	547,8	2875	33196	2,2
Київська	1729,2	724,3	3489	68931	4,5
Кіровоградська	980,6	391,1	2789	25313	1,7
Луганська	2220,2	877,6	3377	55108	3,6
Львівська	2537,8	1038,2	2961	63329	4,2
Миколаївська	1164,3	501,5	3344	32030	2,1
Одеська	2396,4	1009,4	3129	69760	4,6
Полтавська	1449,0	602,9	3179	58464	3,8
Рівненська	1161,2	476,0	3033	22004	1,4
Сумська	1123,4	481,4	2877	26765	1,8
Тернопільська	1069,9	416,0	2527	18085	1,2
Харківська	2731,3	1225,3	3143	85315	5,6
Херсонська	1067,9	450,2	2617	20767	1,4
Хмельницька	1301,2	521,9	2878	26426	1,7
Черкаська	1251,8	524,5	2829	33087	2,2
Чернівецька	910,0	370,6	2578	13757	0,9
Чернігівська	1055,7	439,5	2690	24237	1,6
міста					
Київ	2888,0	1368,1	5376	312552	20,5
Севастополь

Розрахунки ВДВ по регіонах України за 2000-2011 роки здійснювались відповідно до «Методологічних положень системи національних рахунків 1993 року» (без врахування оплати послуг фінансових посередників). Починаючи з 2012 року валова додана вартість розрахована відповідно до «Методологічних положень оновленої версії системи національних рахунків 2008 року» (наказ Державної служби статистики України від 17.12.2013 № 398).

Серед галузей господарської діяльності, що формують комплекс економічного району, головна роль належить галузям спеціалізації. Ці галузі визначають господарський напрямок району і основні риси територіальних відмінностей між районами. Щодо визначення спеціалізації господарства районних комплексів серед науковців існує декілька точок зору. Більшість вчених вважає, що спеціалізацію економічних районів найповніше характеризують показниками територіального зосередження або локалізації виробництва в їх межах. Друга точка зору вчених зводиться до переконання, що спеціалізація території визначається показниками обсягу міжрайонного обміну продукцією. Невдалими були спроби об'єднати показники територіального зосередження виробництва з показниками міжрайонного товарообміну і знайти усереднений синтетичний показник.

Виходячи з цього, вивчення спеціалізації економічних районів є одним із головних завдань наукового аналізу їх господарсько-виробничих комплексів. Основою спеціалізації господарської діяльності району виступає процес територіального поділу праці, який проявляється в закріпленні певних галузей виробництва за територіями. Галузева структура економіки районів України у 2015 році (% у ВДВ) розрахована автором відповідно до статистичних даних та наведена в табл. 3.4. Регіональні економіки мають власну спеціалізацію. Обробна промисловість домінує на Сході країни: у Донецькій, Дніпропетровській, Запорізькій, Полтавській та Луганській областях. Натомість сільське господарство переважає на Півдні та Заході: у Тернопільській й, Вінницькій, Кіровоградській та Хмельницькій областях. Аналіз галузевої структури економіки за показником створеної валової доданої вартості говорить про перевагу сфери послуг як в цілому по Україні, так і по регіонах (табл. 3.4).

Галузева структура економіки районів України у 2015 році, % у ВДВ

Райони	Види економічної діяльності за КВЕД						
	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	Переробна промисловість	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство, рибне господарство	Будівництво	Послуги	Всього
Україна	5,6	20,4	6,2	17	5	45,8	100
Карпатський (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька області)	3,6	17,3	4,1	27,8	4,8	42,4	100
Подільський (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька області)	0,2	14,1	7	37,9	4	36,8	100
Поліський (Волинська, Житомирська, Рівненська, Чернігівська області)	2	15	5,3	32,33	4,5	39,7	100
Східний (Полтавська, Сумська, Харківська області)	10,2	20,8	4,5	23	4,5	37	100
Донецький (Донецька, Луганська області)	15	29,1	6,2	17	5	45,8	100
Придніпровський (Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська області)	9	26,5	7,5	19,5	3	34,5	100
Центральний (Київська, Черкаська області та м. Київ)	0,3	13,2	6,8	22,5	4,7	51,5	100
Причорноморський (АР Крим, Миколаївська, Одеська, Херсонська області та м. Севастополь)	0,6	17,6	4,7	18,6	4,5	52,2	100

В усіх регіонах України переважає валова додана вартість, створена у сфері послуг. Лише у Донецькому та Придніпровському сумарно переважають обробна і добувна галузі, а у Подільському – сільське господарство. З одного боку, у світлі світових тенденцій це є позитивним фактором, але дійсна причина криється у довготривалій кризі багатьох галузей обробної промисловості, особливо, машинобудування і легкої промисловості.

Територіальні відмінності у виробництві, які склалися між районами на основі врахування природних умов і ресурсів, соціально-економічних факторів, істотно впливають на виробничу спеціалізацію галузей. Враховуючи позитивні і негативні сторони у виробничій діяльності в районах, є можливості виявити найбільш ефективні напрями територіальної спеціалізації, яка формується у тісному зв'язку з принципами розміщення продуктивних сил на певних етапах розвитку їх територіальної організації.

Так, великі металургійні заводи споруджені в Запоріжжі, Маріуполі, Дніпропетровську, Донецьку, нафтопереробні заводи є в Херсоні, Одесі, Дрогобичі, Кременчуці, Лисичанську. На Донбасі і в Придніпров'ї розвинена хімічна промисловість, яка продукує соду, сірчану кислоту, добрива, синтетичні смоли, пластмаси, волокна, шини і різні хімікати.

Україна виробляє також обладнання для важкої промисловості, енергетики (електромотори, турбіни, потужні трансформатори), залізничного транспорту (локомотиви, вантажні вагони), гірничодобувної промисловості (екскаватори, бульдозери, вугільні комбайни), автотранспорту (вантажні машини, автобуси, легкові автомобілі), цивільної авіації (пасажирські літаки, авіаційні двигуни) і сільського господарства (трактори, сільгосптехніка). Крім того, виготовляється широкий спектр побутової, а також комп'ютерної техніки. Космічні технології і озброєння – важливий напрям розвитку машинобудування України. Військово-промисловий комплекс на початку 1990-х років давав біля 1/4 обсягу промислового виробництва України.

Промисловість будівельних матеріалів виробляє цемент (5 млн. т в 1997), залізобетонні конструкції, ізоляційні, облицювальні і стінові матеріали,

асбесто-цементні вироби і шифер, силікатне скло, кераміку і фаянс. За період з 1918-1980 біля 62% всіх капіталовкладень було направлено в будівництво.

Найважливішими показниками економічної ситуації є динаміка соціально-економічного розвитку регіонів, стан ринку праці, інвестиційна і зовнішньоекономічна активність. В регіонах спостерігається деяке зростання економіки, але нестача капітальних вкладень суттєво вплинула на стан основних фондів у країні.

Практично у всіх галузях йде їх інтенсивне старіння. Питома вага устаткування, що працює понад 20 років, значно збільшується. Старі машини й устаткування дуже повільно виводяться з експлуатації. Безпосередньо на ремонті в країні зайнято близько 1 млн. осіб, а з урахуванням повних витрат праці (витрат праці працівників, що виготовляють матеріали й устаткування для ремонтів) ремонт забезпечують 3 млн. чол. Тобто кожен шостий працівник виробничої сфери обслуговує ремонт основних фондів.

Серед важливих принципів поліпшення територіальної структури необхідно відзначити обмеження будівництва у великих містах нових промислових підприємств, крім об'єктів пов'язаних з обслуговуванням населення, більш повне використання можливостей розвитку малих й середніх міст і робочих селищ з розміщенням у них невеликих спеціалізованих підприємств, філій і окремих цехів діючих заводів і фабрик, а також підприємств агропромислового комплексу.

Галузева спеціалізація економічних районів України у 2015 році, а також спеціалізовані АПК та структура забезпечення природними ресурсами відповідно до проведеного автором дослідження представлені в табл. Р.1 (додаток Р).

Головним елементом економічного зростання протягом останніх років є сектори економіки регіонів, які значною мірою зорієнтовані на внутрішній споживчий ринок: будівництво, машинобудування, телекомунікації та харчова промисловість. Особливо вражає поживлення у будівельній індустрії.

Вагомою є роль експорто-орієнтованих галузей – металургії та хімічної промисловості, які бурхливо зростають завдяки сприятливій кон'юнктурі світових ринків.

Виходячи з усього вище зазначеного автор вважає, що для визначення бюджетоутворюючих галузей економічних районів (найбільш розвинених галузей даного регіону, які приносять найбільший дохід в місцевий бюджет), необхідно дослідити розміри валового регіонального продукту та обсяги реалізованої продукції саме за регіонами України.

Автором складені таблиці, відповідно до Класифікації видів економічної діяльності (КВЕД-2010), за допомогою аналізу яких можна більш ґрунтовно визначити спеціалізацію регіону за певний період часу (додаток П, табл. П.1 та П.2). Для складання зазначених таблиць були використані дані статистичного збірника «Регіони України» 2016 (Частина 2) – Statistical publication «Regions of Ukraine – 2016». Отже, за результатами дослідження та аналізу даних додатку П, статистичної та наукової літератури, можна конкретніше визначити спеціалізацію регіонів України та відокремити бюджетоутворюючі галузі економічних районів (табл. Р.1 додатку Р).

Пояснення до даних, які наведені в додатку П:

Продукція сільського господарства – продукти рослинного та тваринного походження, отримані внаслідок вирощування сільськогосподарських культур і використання сільськогосподарських тварин, а також обсяг зміни незавершеного виробництва у рослинництві, обсяг вирощування молодих багаторічних насаджень за рік та обсяг вирощування худоби та птиці (приплід, приріст живої маси).

Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) визначається за ціною продажу відвантаженої готової продукції (товарів, послуг), що зазначена в оформлених як підстава для розрахунків з покупцями (замовниками) документах (уключаючи продукцію (товари, послуги) за бартерним контрактом), за вирахуванням ПДВ.

Галузева спеціалізація деяких регіонів України у 2015 році

Регіони	Найрозвиненіші галузі за класифікацію по видах економічної діяльності за КВЕД 2010 року	У % до загального обсягу по країні
Харківська область	Машинобудування та металообробка (в містах Харків, Лозова, Куп'янськ, Чугуїв)	27,8
	Виробництво цементу та будівельних матеріалів (у м. Балаклея)	6,9
	Переробна та харчова промисловість, які орієнтовані на місцеве сільське господарство	19,4
	Приладобудування, оптика (у м. Ізюм)	10,9
	Хімічна промисловість (у м. Первомайський)	8,1
	Виробництво електроенергії (у м. Зміїв)	6,45
	Будівельна промисловість	4,48
	Тваринництво (скотарство, птахівництво, вівчарство, конярство, бджільництво)	2,15
	Інформація та телекомунікації	5,93
	Операції з нерухомим майном	8,01
	Професійна, наукова та технічна діяльність	6,41
Дніпропетровська область	<p>На Дніпропетровщині виробляється 100% марганцевої та майже 80% залізної руди, 64,1% труб, 27,1% металопрокату, 33,3% чавуну, 42,6% сталі, 20,1% коксу, 17,3% цементу, 20,0% вугілля, 11,2% азотних, мінеральних чи хімічних добрив, 13,7% кислоти сірчаної, 7,3% електродвигунів, 7,5% свинини, 16,1% ковбасних виробів, 7,6% електроенергії.</p> <p>Основа промисловості області – металургія. На підприємствах цього виду діяльності зайнято 94,2 тис. осіб. Обсяги реалізованої продукції складають 33,7% від загального обсягу по області. В області виробляється 64,1% труб, 27,1% прокату, 33,3% чавуну, 42,6% сталі, 20,1% коксу від загального обсягу по Україні.</p>	
Одеська область	Машинобудування та металообробка	15,4
	Паливна промисловість	18,7
	Хімічна та нафтохімічна промисловість	10,46
	Медична промисловість	8,69
	Легка промисловість	12,7
	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	19,08
	Тимчасове розміщування й організація харчування	4,89
	Інформація та телекомунікації	4,68
	Операції з нерухомим майном	9,06
	Професійна, наукова та технічна діяльність	6,31
	Освіта	7,32

Інформація щодо виробництва продукції надана за Номенклатурою продукції промисловості (НПП), яка базується на Статистичній класифікації продукції за видами економічної діяльності Європейського Союзу (CPA 2008) та Переліку продуктів для європейської статистики виробництва (PRODCOM).

Для визначення розміру податкових пільг для конкретних підприємств бюджетоутворюючих галузей економічних районів необхідно також виявити динаміку розвитку галузі за індексами промислової (іншої) продукції (ІПП) (відповідно до даних додатку П, табл. П.3), та динаміку виробництва конкретного підприємства (ІППП). З метою наглядного відображення процесу визначення податкових пільг автором розроблений відповідний алгоритм (рис. 3.5).

Якщо проаналізувати дані табл. 3.3, то першочерговими економічними регіонами, в яких доцільно мотивувати працівників підприємств бюджетоутворюючих галузей, тобто питома вага валового регіонального продукту в загальній структурі більше 4,0%, є наступні: Дніпропетровська, Донецька, Київська, Львівська, Одеська, Харківська області та м. Київ. За результатами аналізу табл. 3.5, для Харківської області на 2016 рік перелік бюджетоутворюючих галузей регіону може бути наступним: «Машинобудування та металообробка – 27,8%» та «Переробна та харчова промисловість – 19,4%».

За результатами аналізу індексів промислової продукції за визначеними галузями (наведених в додатку П, табл. П.3), запропонування податкової пільги можливе лише в двох галузях «Машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування» ($ІПП_{2015} = 103,2$) та «Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів» ($ІПП_{2015} = 105,9$).

Аналіз табл. Ж.2 додатку Ж показує, що податкові пільги можуть бути застосовані лише для 5 з 10 підприємств (ВАТ «Турбоатом» – $ІППП_{2015} = 105,81$; ПАТ «ХТЗ ім. С. Орджонікідзе» – $ІППП_{2015} = 124,17$; ПАТ «Завод «Червоний Жовтень» – $ІППП_{2015} = 154,5$; ПАТ «Завод «Південкабель» – $ІППП_{2015} = 100,55$; ПАТ «ФЕД» – $ІППП_{2015} = 133,02$).

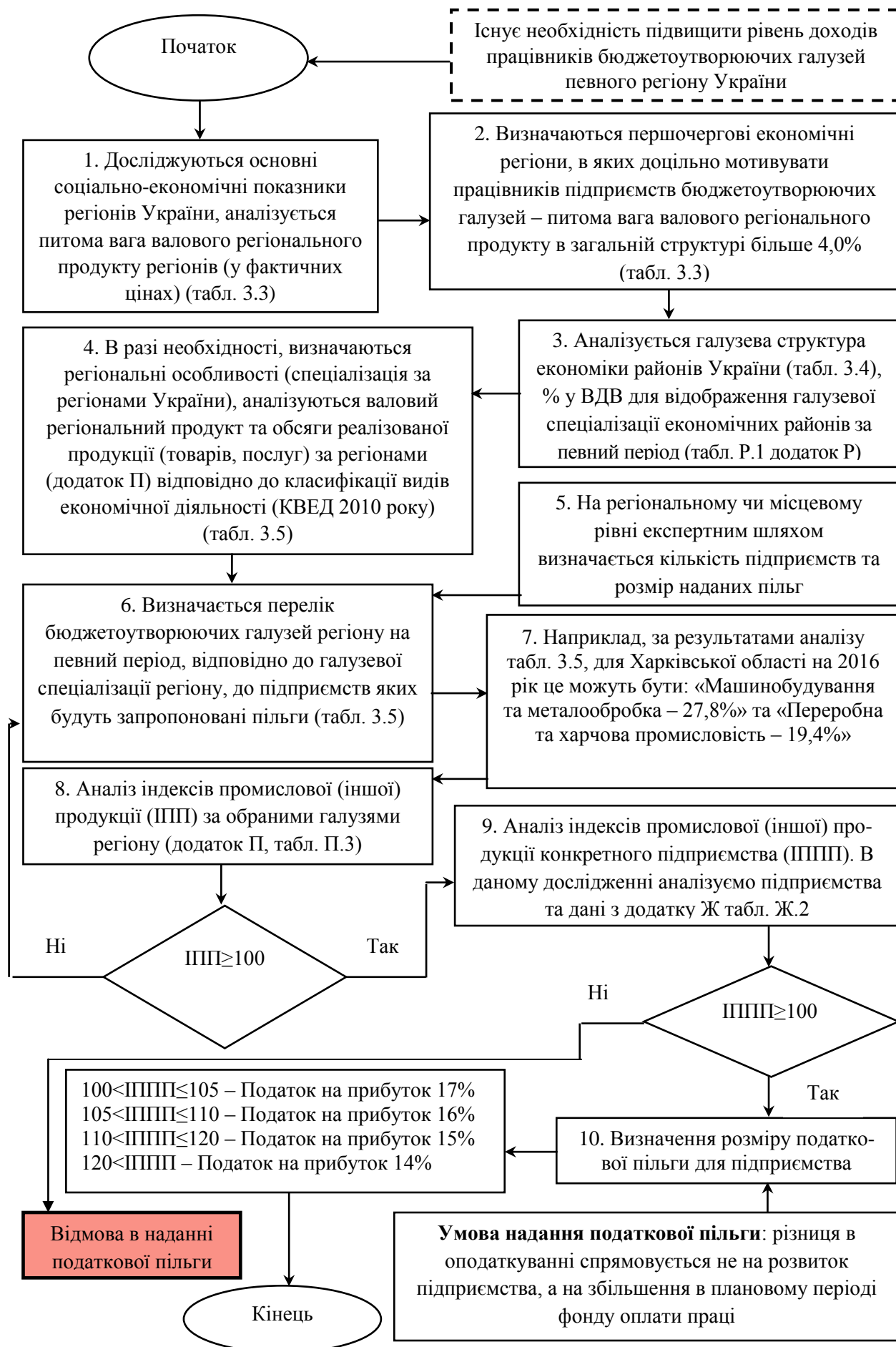

Рис. 3.5. Процес визначення підприємствам податкової пільги

Розрахунок розміру додаткового середньомісячного доходу працівника за рахунок зменшення ставки податку на прибуток та збільшення ФОП в плановому періоді представлений в додатку Р, табл. Р.2.

Податок на прибуток обчислюватимемо, виходячи з бухгалтерського фінансового результату (за П(С)БО чи МСФЗ), відкоригованого на різниці, передбачені Податковим кодексом. При цьому, податкові різниці визначатимуть ті платники податку на прибуток, які мають дохід більше 20 млн. грн. на рік. Решта платників визначатимуть прибуток до оподаткування без таких коригувань. Базова (основна) ставка податку становить 18 відсотків.

З початку 2015 року затверджений новий порядок визначення об'єкта оподаткування податком на прибуток. З 2015 року оподатковується прибуток, який визначається шляхом коригування фінансового результату до оподаткування (прибутку або збитку), визначеного у фінансовій звітності підприємства. Тож на перший план тепер виходить саме цей показник «бухгалтерського» прибутку. Фінансовий результат до оподаткування (прибуток або збиток) визначається у «Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід), який також позначається як форма №2. Актуальна форма цього звіту для великих підприємств затверджена НП(С)БО 1. З метою оподаткування нас цікавить лише розділ I «Фінансові результати» форми №2, адже саме з нього братимемо дані для визначення податку на прибуток [114].

Відповідно до аналізу табл. Р.2 додатку Р розрахунок розміру додаткового середньомісячного доходу працівника за рахунок зменшення ставки податку на прибуток показує, що в плановому періоді прогнозується збільшення заробітної плати досліджуваних підприємств в середньому на 6,2%. Найбільше збільшення доходу в розрахунку на одного працівника зафіксоване на ПАТ «ХТЗ ім. С. Орджонікідзе» – на 516,5 грн. в місяць, найменший приріст доходу спостерігається на ПАТ «ФЕД» – на 91,13 грн. на місяць. Але ж є логічним, що чим більший прибуток буде отримувати та показувати підприємство, тим більший приріст доходу та ФОП в цілому воно має

можливість отримати в результаті надання органами місцевого самоврядування податкових пільг для підприємств бюджетоутворюючих галузей.

Якщо припустити, що розраховане середнє значення збільшення заробітної плати характеризуватиме зростання доходів в цілому за видом економічної діяльності «виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань» (код за КВЕД-2010 – СК), то відповідно до даних додатку Р, табл. Р.3 заробітна плата в 2015 році в даній галузі мала скласти 4375,44 грн. ($4120 \times 6,2/100$), що на 255,44 грн. більше від реально зафіксованої.

Отже, оптимізація доходів населення повинна проводитись за трьома напрямками: 1) державне регулювання (макро-, мезоекономічний рівні); 2) оптимізація доходів на мікрорівні; 3) індивідуальний підхід до координації власних доходів безпосередньо населенням.

Участь держави у формуванні доходів населення виявляється у трьох основних формах: немонетарна складова – система пільг; монетарна складова – соціальні виплати або трансферти, такі як стипендії, пенсії, допомога по безробіттю тощо; ринок праці – регулювання рівня заробітної плати, передусім встановлення її мінімального розміру. У всіх трьох напрямках в Україні наразі наявні проблеми. Що стосується системи пільг, то чинна в Україні система соціальних пільг є непрозорою та гіпертрофованою. Пільги для найманих працівників є різновидом неявних доходів, що або знижують витрати людини (наприклад, пільга з оплати проїзду в транспорті), або є додатковим надходженням (безкоштовна путівка в санаторій).

Фінансування чинної системи пільг потребує значних бюджетних ресурсів. Загальна кількість пільг в Україні оцінюється у 300-600 (тобто їх кількість неможливо навіть приблизно підрахувати), повноваження з їх надання розпорошено між різними відомствами. Це унеможлиблює облік пільг, контроль за ними, значно ускладнює їх оптимізацію. Одержувачами більшості пільг є не бідні, а «середній клас», які порівняно краще обізнані із своїми правами, тому мають більше можливостей отримати підтримку від держави. Загальна чисельність громадян, які мають право на використання певних пільг

в Україні, становить близько 15 мільйонів осіб [182]. Економічна криза загострює питання про неможливість подальшого фінансування державою такої системи.

Дискусія навколо вдосконалення системи пільг точиться досить давно. До необхідних напрямів реформування відносять перехід до принципу адресності при визначенні осіб, які мають право на ту чи іншу пільгу, що означає урахування рівня доходу та реальних потреб людини; монетизацію певної частки пільг; скасування частини пільг, передусім тих, що надаються за професійною ознакою. Серед причин, через які подібне реформування навіть не починається, слід виділити політичну «незручність» цієї теми, небезпеку суспільного обурення, успадковані з радянських часів «патерналістські» настрої суспільства, згідно з якими турбота про громадян є прямим обов'язком держави. Говорячи про соціальні пільги можна зацентувати увагу на наступному. Загальні витрати держави на соціальне забезпечення в Україні сягають 30% ВВП, що співставно з такими соціально орієнтованими країнами, як Франція та Швеція.

Динаміка різних видів соціальних виплат в останні роки є вкрай нерівномірною. З одного боку, наприклад, академічна стипендія студентів за останні 10 років збільшена у десятки разів. Допомога по народженню дитини за 2005-2016 рр. зросла з 8497 до 41280 тис. грн. З іншого боку, основою для розрахунку багатьох видів соціальних виплат є величина базового соціального стандарту – прожиткового мінімуму, яка є суттєво заниженою. Найчастіше причиною називають закладену в законодавстві методику визначення розміру прожиткового мінімуму, що ґрунтується на обчисленні вартості споживчого кошика, склад якого не змінювався з 2000 р. У результаті постійно збільшується розрив між розміром прожиткового мінімуму та динамікою зростання української економіки. А окремі обчислені на основі прожиткового мінімуму види соціальних виплат мають відверто принизливий розмір (наприклад, допомога по догляду за дитиною до 3 років наразі становить до 200 грн. на місяць).

Структура доходів населення України далека від оптимальної. Проблема полягає у неадекватній стратегії держави щодо поступового зближення загальних обсягів трудових доходів та соціальних виплат. За такої ситуації знижується мотивація до продуктивнішої праці, виникає прагнення одержати «фіктивні» пільги, зростає утриманська психологія. Вдосконалення системи соціальних пільг і соціальної політики в цілому має поєднатися із подальшим підвищенням рівня оплати праці.

Отже, державне регулювання дохідності суспільства в цілому вимагає активізації уваги в таких напрямках, як: пенсійні виплати, страхові компенсації, вартість безоплатних послуг, соціальна допомога, відшкодування витрат інвалідам. Поліпшення соціальної підтримки населення є одним із ключових завдань, включених до Програми економічних реформ України на 2010-2016 роки [58]. Те, наскільки відчутно вдасться реформувати цю систему, залежатиме від розв'язання ключових проблем соціальної політики та винайдення шляхів суттєвого підвищення трудових доходів населення. Безумовно, підвищення рівня доходів населення залежить від діяльності та розвитку підприємств, на яких вони працюють. Стосовно оптимізації структури доходів на українських підприємствах були запропоновані до запровадження наступні пропозиції. Необхідно в першу чергу:

- удосконалити систему оплати праці, акцентувати увагу на змінній частині фонду оплати праці;

- підвищити розмір матеріальної та соціальної допомоги;

- більше уваги приділяти формам та системам оплати праці, які використовуються на підприємстві;

- переглянути положення про преміювання та удосконалити його за рахунок уточнення методики розрахунку премій;

- підвищити кваліфікацію працівників за рахунок впровадження додаткових тренінгів;

- для зростання продуктивності праці використовувати матеріальну та нематеріальну мотивацію;

модернізувати виробництво з метою покращення його якості;
вжити заходи щодо удосконалення кадрової політики, які сприятимуть зниженню коефіцієнту плинності кадрів.

Також відомо, що на українських підприємствах кваліфікація робітників часто не відповідає складності виконуваних робіт, відсутні робітники першого розряду, недосвідченим молодим робітникам привласнюють другий і третій розряд відразу. Кваліфікаційна оцінка різних робочих місць ускладнена, тому що на кожному робочому місці виконується не одна, а комплекс робіт різної складності. Для усунення деформації кваліфікаційної структури персоналу використовують коефіцієнти кваліфікаційного рівня – обов'язковий елемент будь-якої безтарифної системи. Кваліфікаційні коефіцієнти в порівнянні із системою тарифних розрядів мають у своєму розпорядженні значно широкі можливості для оцінки росту кваліфікації. Звичайно робітники в 35-40 років досягають найвищого розряду (по ЕТКС) і в них немає перспективи росту розряду (а виходить, і підвищення тарифної зарплати). Кваліфікаційний рівень може підвищуватися протягом всього трудового життя, що підвищує зацікавленість у рості кваліфікації, професійної майстерності у формуванні працівника «широкого профілю».

Використання гнучкої тарифної системи, буде сприяти росту продуктивності праці на підприємствах за рахунок матеріальної зацікавленості й стимулювання робочих підприємства, саме за рахунок того що, заробіток працівника індивідуалізований і прив'язаний до фактичних результатів праці. При використанні цієї системи можна дотримуватися правильних співвідношень у заробітній платі окремих категорій робітників, тому що, при визначенні розміру оплати праці враховуються не тільки стаж, кваліфікація, професійна майстерність, але й значимість працівника для підприємства, його здатність досягти певних цілей, роблячи свій внесок у розвиток підприємства, а також заробіток працівника індивідуалізований і прив'язаний до фактичних результатів праці.

Напрями оптимізації структури доходів населення представлені на рис. 3.6.

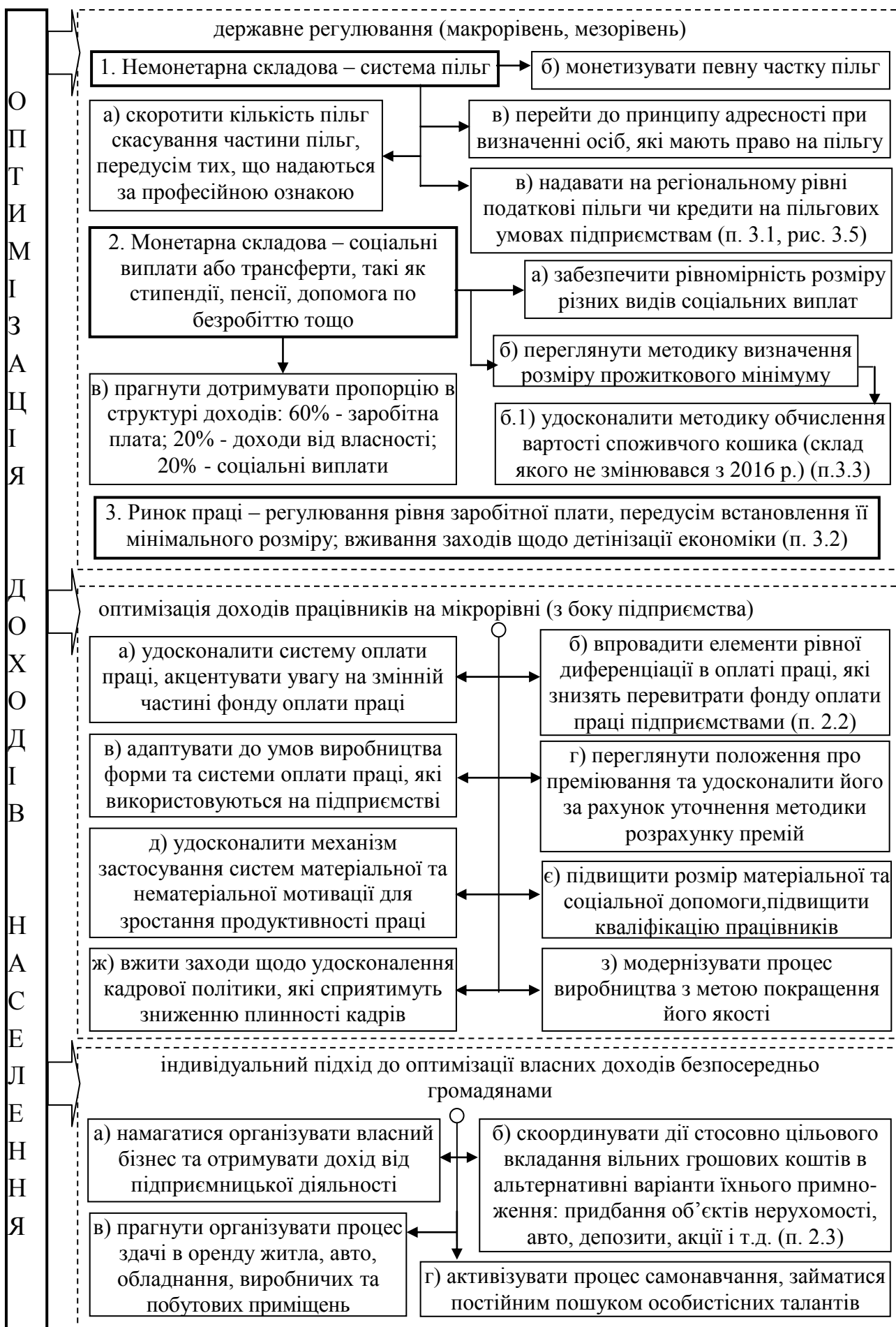

Рис. 3.6. Напрями оптимізації джерел доходів населення

Звичайно, слід підкреслити той факт, що рівень доходів населення залежить від нас самих. Тобто це індивідуальний підхід до оптимізації власних доходів безпосередньо кожним громадянином. Варто, в першу чергу, мати бажання заробляти більше, отримувати більший дохід, прагнути бути кращим, займатися саморозвитком, самонавчанням, самомотивацією. Існує безліч бар'єрів, які змушують людину відмовитися від більшого заробітку: темперамент, оточення, життєві принципи, схильність до лені, необізнаність в правових аспектах, страх помилки, страх невдачі, страх розчарування, страх втрати зв'язків, страх втрати засобів і т.д. Лише контроль над собою та прагнення досягти генеральної цілі кожного працівника мають виправдати всі сподівання щодо розвитку майбутнього, реалізацію визначених дій.

Тому пропонується зосередити увагу населення на наступних пропозиціях, втілення в життя яких дозволить реалізувати зростання доходу:

1. Намагатися організувати власний бізнес та отримувати дохід від підприємницької діяльності. Дослідження показують, що більшість населення країни незалежно від сфери діяльності, прихильності до політичної сили, рівня освіти, прагнуть організувати «своє діло». Так склалося, що коли працівник приймає безпосередню участь в управлінні будь-якими власними ресурсами, він набагато ретельніше, економніше та раціональніше їх використовує, ніж якщо ці ресурси є власністю будь-чисю іншою: держави, колективу, організації. А також власник бізнесу є генератором розподілу отриманого прибутку, і звичайно, в цьому випадку більшу частину коштів привласнює.

2. Скоординувати дії стосовно цільового вкладання вільних грошових коштів в альтернативні варіанти їхнього примноження: придбання об'єктів нерухомості, авто, депозити, акції і т.д. Мова йде про те, що більшість громадян не можуть й досі пристосуватися до умов сьогодення, не можуть забути про наскрізний обман та шахрайства 90-х років (МММ, ощадні книжки та інше), звикнути до неякісної та недобросовісної конкуренції, переманювання клієнтів, і тому зберігають вільні кошти «в книжці». На сьогоднішній день зберігання грошових коштів на депозитних рахунках в банках є елементом запобігання їх

знеціненню, а не одержанням прибутку. Що ж тоді казати про їх зберігання вдома, коли рівень інфляції на рівні 30-35%. Тому, як показує практика та аналіз наукових джерел, необхідно вкладати гроші: по-перше, в об'єкти нерухомості; по-друге, в придбання акцій, авто; і по-третє, розміщати їх на депозитах. Оптимізація доходів населення за допомогою вирішення задач лінійного програмування представлена в п. 2.3 дисертації.

3. Прагнути організувати процес здачі в оренду житла, авто, обладнання, виробничих та побутових приміщень. Якщо ж громадянин є власником майна, яке може приносити значний рівень доходів, та не використовує дану можливість – це не є виправданим. В країнах західної Європи стає дуже популярним здача в оренду автомобілів, що в США вже вважається нормою, а на Україні взагалі важко знайти авто в оренду, не кажучи вже про прокат авто на декілька діб. Це ринок, який лише розвивається на території нашої країни.

4. Активізувати процес самонавчання, займатися постійним пошуком особистісних талантів. Кожен працівник, кожна людина – це індивідуальність, генератор ідей, скарбниця прихованих талантів, які необхідно виявляти та вміти їх використовувати з метою одержання прибутку для задоволення життєво необхідних потреб. Не існує в світі людини, яка не могла б досягти певних позитивних результатів хоча б в якому-небудь промислі. Якщо циркову собаку навчили по команді крутити обруча на шиї, при тому, що вона не розуміє мову людини, то «людина розумна» може досягти неможливого. Однак для цього треба на протязі всього життя натхненно працювати над собою та постійно займатися самоорганізацією та самонавчанням в тому напрямі, який приносить задоволення. Лише в тому випадку, коли працівник отримує задоволення від роботи або дій, які він виконує, можливий неабиякий результат.

Аналізуючи рис. 3.6, можна ще раз підкреслити, що рівень доходів населення та джерела їх отримання мають бути оптимізовані за трьома напрямками: держава, підприємство, громадянин. Однак, заходи щодо оптимізації джерел доходів працівників з боку держави мають рекомендаційний характер. Прикладне практичне застосування отримали заходи щодо

оптимізації доходів на мезоекономічному рівні та з боку підприємства. Що стосується індивідуальної спрямованості працівників щодо оптимізації власних доходів, то запропоновані в роботі пропозиції також представлені як рекомендації з розробкою математичного апарату, однак їх використання дозволить підвищити населенню рівень їхніх доходів.

3.2. Напрями державного регулювання доходів населення

Тіньова економіка в Україні набула великого розмаху. Відтворення доходів населення, розподіл та у подальшому їх перерозподіл знаходиться на сьогоднішній день під впливом тіньової економіки. Чималий відсоток населення спрямований на одержання прихованого доходу, який пов'язаний з недотриманням норм законодавства та інших юридичних норм. Аналіз тіньових процесів, а також визначення їх обсягів пов'язані з причинними наслідками тіньової економіки в цілому. Головними чинниками розширення і поглиблення тіньової економіки є інституціональна не сформованість факторних доходів, неефективність державного регулювання доходів та тривала криза доходів.

Тіньова економіка в Україні – результат системної кризи економіки, що виникла через невідповідність методів здійснення ринкових перетворень. Поширення тіньової економіки в Україні відбулося на базі руйнації діючих розподільних відносин і побудови нових, які істотно порушили усталений баланс інтересів суб'єктів економіки, паритетність розвитку окремих її сфер, мотивацію ефективного господарювання.

За даними Міністерства економіки, рівень тіньового сектору економіки України за підсумками II кварталу 2014 року становить 36% від офіційного ВВП. За попередніми оцінками, державний бюджет України, в результаті збільшення тіньового сектору, у 2014 році може недоотримати понад 100 млрд

грн. У 2015 році рівень тіньової економіки становив 45% ВВП [24]. Масштаби тінізації економічних відносин впродовж 2010-2016 рр. продовжували залишатися наближеними до критичного рівня, який за оцінками експертів (фахівців НІСД) сягає 40 %, що створює умови для слабкої дієвості важелів регулювання економіки [49], а в 2015 р. та у I кварталі 2016 р. рівень тінізації сягнув 47 %.

Тіньова економіка, згідно з оцінками експертів Національного інституту стратегічних досліджень, має об'єктивний характер, тому існує в будь-яких економічних системах. Тіньова економіка негативно впливає на імідж держави, її конкурентоспроможність, ефективність структурних та інституційних реформ, а також зменшення інтересу потенційних стратегічних інвесторів, збільшення рівня криміналізації суспільства та економіки шляхом збільшення кількості економічних злочинів і проникнення капіталу кримінального походження. В залежності від впливу на суспільство тіньову економіку доцільно розділити на три групи:

- формування нелегальних підприємницьких структур;
- заниження результатів господарювання, ухилення від податків;
- заборонені чинним законодавством види підприємницької діяльності.

Розподіл груп має принципове значення у визначенні форм і методів боротьби з тіньовою економікою [185].

Однією з головних причин, що змушує ховатися підприємства в «тіні» є податковий тягар, що виходить за всі припустимі межі, і буквально знищує підприємства України [119], тобто відбувається високе податкове навантаження і часті зміни в податковому законодавстві; криза платежів та брак коштів у підприємств; неефективна цінова політика; великі розміри економічної злочинності; корупція державних чиновників, пов'язана з високим рівнем адміністративного регулювання, що надає їм непотрібну свободу у прийнятті рішень на власний розсуд.

Необхідно застосовувати різні підходи і диференційовані методи впливу держави на окремі складові тіньової економіки такі, як «сіра» економіка, «темно-сіра» економіка, «чорна» економіка [59, с. 26].

1. Відносно «сірої» економіки, що переважно пов'язана із виживанням населення в кризових умовах, то для її виведення з тіні достатньо лише встановлення економічно справедливого неоподаткованого мінімуму доходів.

2. З метою прискорення легалізації «темно-сірої» економіки і переходу її в легальну, офіційну економіку необхідно реалізувати комплекс конкретних заходів. По-перше, необхідно провести економіко-правову інвентаризацію з подальшою відповідною декриміналізацією більшості з існуючих проявів так званих «тіньових» правопорушень, залежно від ступеня їхньої соціально-економічної небезпеки. По-друге, необхідно пом'якшити і диференціювати штрафні санкції і покарання за суттєво нешкідливі правопорушення. По-третє, слід також налагодити правову та організаційно-кадрову роботу з метою підвищення рівня професіоналізму, цивілізованості державного апарату та посилення його відповідальності за прояви неухважного і некоректного відношення до підприємців усіх форм власності, тобто створити правове поле відносин держслужбовців і підприємців.

3. Що стосується «чорної» тіньової економіки, передусім потрібно ліквідувати існуючі зони правового вакууму, що провокує поширення процесів «тінізації» і криміналізації вітчизняної економіки. Значні прогалини, що існують нині у чинному законодавстві, не дають можливості, навіть за умови виявлених конкретних (за світовими стандартами) злочинів у сфері ринкових відносин, притягувати до відповідальності порушників [59].

Насамперед, необхідно розробити і впровадити закони з прямим економічним ефектом, які б спрямовувались на попередження та активну ліквідацію найбільш поширених злочинів, що домінують зараз у ринкових відносинах, а саме: використання державної власності (капіталу, фінансів,

природних ресурсів) з метою особистого і групового збагачення, фінансове шахрайство, нечесний бізнес та недозволена конкуренція (яку у цій боротьбі використовують кримінальні структури), ухилення від оподаткування, псевдопідприємство і псевдобанкрутство, створення біржової паніки, курсової гри, перепродаж пільгових кредитів, проникнення у комп'ютерні мережі і системи кредитно-банківських установ та багато інших, які вже давно визначені світовою юридичною практикою як кримінальні злочини [201].

У науковій літературі розглядається вплив тіньового сектора саме на явне економічне зростання. Доцільно виділити як прямий, так і непрямий, вплив тіньового сектора економіки на явне економічне зростання (рис. 3.7).

Прямий вплив проявляється у заниженні офіційних показників, якими оцінюється економічне зростання. Якщо в даному дослідженні розглядається ВВП як основний показник явного економічного зростання, то в результаті прямого впливу тіньового сектора національна економіка фактично недоотримує доходи у формі оплати праці найманих працівників, валового доходу та податкових надходжень, за винятком субсидій на виробництво та імпорт. Непрямий вплив тіньової економіки проявляється у впливі на ефективність макроекономічної політики, з точки зору, насамперед, зростання помилок макроекономічного регулювання.

Тобто негативні наслідки значного тіньового сектора проявляються у викривленні макроекономічних результатів, що негативно позначається як на прогнозуванні, так і на виборі методів державної економічної політики, які можуть виявитися помилковими. Вони пов'язані, як правило, з відсутністю достовірних даних про масштаби, структуру і динаміку частини продуктивної діяльності у легальному та нелегальному секторі. ВВП за доходами включає такі складові як амортизацію, непрямі податки на бізнес, заробітну плату працівників, орендну плату, відсоток, дохід від індивідуальних вкладень, податки на прибуток корпорацій, дивіденди, нерозподілений прибуток корпорацій.

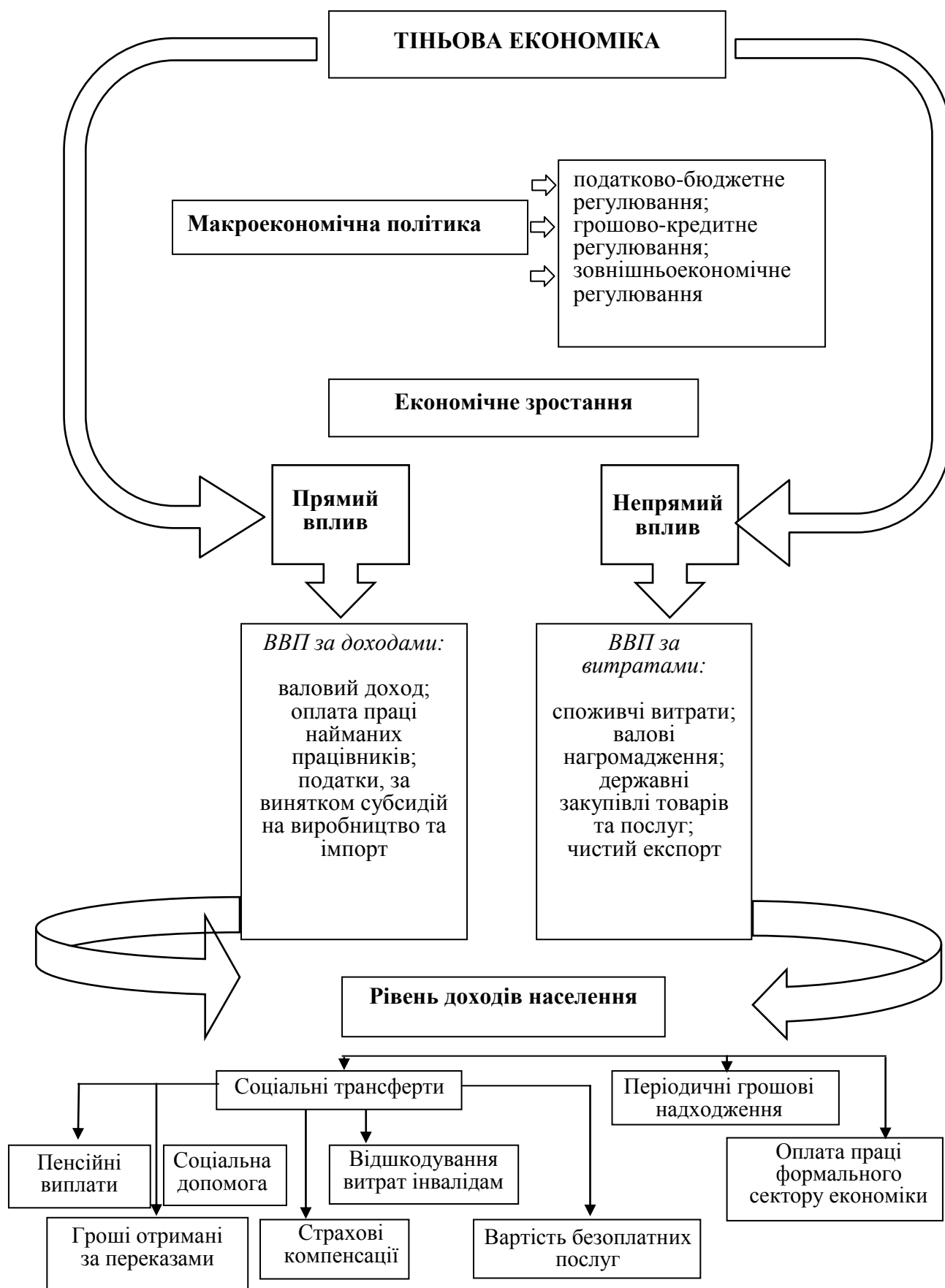

Рис. 3.7. Прямий та непрямий вплив тіньового сектора на економічне зростання та рівень життя населення

Особисті споживчі витрати включають витрати домашніх господарств на різноманітні товари та послуги. Валові інвестиції – це затрати на устаткування, верстати, виробничі будівлі, матеріально-технічні запаси, житлове будівництво. Державні закупівлі товарів і послуг – це затрати, що йдуть безпосередньо на утримання шкіл, лікарень, наукових закладів, трансфертні платежі, інші соціальні витрати, а чистий експорт – це різниця між експортом та імпортом.

Проявляється непрямий вплив на явне економічне зростання у: деформаціях податково-бюджетного регулювання, таких як порушення принципів оподаткування, нерівномірність податкового навантаження, зменшення доходної та видаткової частин державного бюджету, недофінансування економіки, у системі соціального страхування з причини деформації системи перерозподілу доходів; деформаціях грошово-кредитного регулювання, а саме: недостовірність структури платіжного балансу, що призводить, у кінцевому рахунку, до деформації структури споживання та інфляційних процесів, до збільшення інвестиційних ризиків та зменшення валових нагромаджень; деформаціях зовнішньоекономічного регулювання, що проявляється у зменшенні потенційних можливостей участі країни у світовій торгівлі та поділі праці.

Стосовно деформацій у податково-бюджетному регулюванні, необхідно зауважити, що неефективно проведена податкова політика призводить до деформації у всіх галузях і сферах діяльності. Так, ухилення від податків однієї групи платників податків призводить до необхідності справляння відсутньої частини податків з тих, хто їх сплачує.

При посиленні податкового тягаря поступово відбувається збільшення групи неплатників. Мотивація таких суб'єктів господарювання буває різною. У результаті держава недоотримає доходної частини від податків у значно більшому обсязі. Це, в першу чергу, позначається на соціальній сфері, оскільки виплати на соціальні допомоги, пенсії та інші забезпечуються за рахунок податків.

До основних пріоритетів економічної стратегії в Україні, які сприятимуть детінізації української економіки у стратегічному вимірі, слід віднести такі.

1. Стимулювання інвестиційних процесів. Потрібно розробити податкові стимули до інвестиційного використання кредитних ресурсів комерційних банків, звільнити від оподаткування частку прибутку підприємств, яка витрачається на інвестування.

2. Контроль за регулярністю, повнотою виплат та своєчасною індексацією заробітної плати, соціальних платежів, стимулювання збільшення кількості робочих місць. З метою підтримки рівня доходів населення, що дозволило б зменшити схильність до діяльності у неофіційному секторі, потрібно якнайширше використовувати безготівкові розрахунки з населенням, зокрема – за комунальні послуги.

3. Запровадження прозорих та доступних механізмів кредитування реального сектору економіки та розв'язання платіжної кризи.

4. Підвищення професійного рівня управлінського персоналу підприємств України, забезпечення методичної та юридичної підтримки у складанні бізнес-планів, інвестиційних проектів, які забезпечуватимуть максимально ефективно цільове використання спрямованих до цих підприємств ресурсів [96].

На думку автора, одним зі шляхів покращення рівня життя українців є проведення боротьби з тіньовою економікою шляхом обмеження обігу готівкових грошей. Громадяни, які користуються «можливостями» тіньової економіки, зазвичай використовують готівкові розрахунки і таким чином уникають відстеження банківських транзакцій.

Неможливо застосовувати методи детінізації економіки для всіх регіонів однаково, тому автором пропонується дослідження показників тінізації кожного з економічних районів окремо та запропонування можливих заходів подолання тінізації економіки України.

Маємо можливість детальніше розглянути в табл. 3.6.

Показники тінізації економіки за економічними районами в 2014 – 2015 рр.

Показник тінізації	Роки	Рівень тіньової економіки, %							
		Економічні райони*							
		Карпатський район	Подільський район	Поліський район	Східний район	Донецький район	Придніпровський район	Центральний район	Причорноморський
Порушення прав держави – приховування доходів від податків;	2014	52,2	51,4	56,0	68,6	66,4	63,6	70,3	65,4
	2015	54,7	53,1	57,4	70,3	69,1	62,7	71,9	66,6
порушення правил конкуренції – комерційні хабарі, порушення антимонопольного законодавства, промислове шпигунство;	2014	48,1	37,2	41,4	50,2	64,6	52,4	66,8	50,9
	2015	49,0	35,9	45,6	50,4	64,1	53,7	69,9	48,4
порушення прав споживачів – помилкова реклама, випуск недоброякісних товарів;	2014	37,6	30,2	34,8	33,1	41,3	34,6	30,4	17,8
	2015	38,5	29,7	34,1	35,5	44,7	32,2	32,0	19,4
порушення прав найманих працівників – порушення трудових контрактів, норм техніки безпеки;	2014	50,6	59,8	48,4	72,5	74,5	63,7	71,8	54,3
	2015	52,1	62,5	53,8	74,8	79,3	60,4	71,1	56,6
порушення прав кредиторів – зловживання позиковим капіталом.	2014	21,2	25,1	27,4	37,8	33,9	30,5	46,6	35,7
	2015	20,4	26,0	29,6	40,2	33,1	31,2	44,8	34,1

*1) Карпатський (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька області); 2) Подільський (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька області); 3) Поліський (Волинська, Житомирська, Рівненська, Чернігівська області); 4) Східний (Полтавська, Сумська, Харківська області); 5) Донецький (Донецька, Луганська області); 6) Придніпровський (Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська області); 7) Центральний (Київська, м. Київ, Черкаси); 8) Причорноморський (Миколаївська, Одеська, Херсонська) [180].

За результатами відповідей респондентів на питання № 17-21 Анкети 2.1 (додаток 3), в яких була надана можливість визначити, на свою думку, якими заходами користуватися для подолання тінізації економіки країни, виникла можливість побудування зведеної таблиці можливих заходів з урахуванням відповідей респондентів, що знайшло відображення в табл. 3.7.

Заходи щодо детінізації економіки з урахуванням відповідей респондентів

Показники	Заходи подолання тінізації економіки	Вагомість відповідей респондентів, %
Порушення прав держави	забезпечення прозорості діяльності органів виконавчої влади;	75,6
	правового забезпечення процесу легалізації (амністії) доходів, отриманих внаслідок приховування від надмірного оподаткування;	89,4
	усунення державних корумпованих структур на всіх рівнях влади;	81,1
	підвищення ефективності державного контролю за підприємницькою діяльністю шляхом застосування економічних механізмів банкрутства з одночасним обмеженням повноважень державних регулятивних органів щодо адміністративного втручання у господарську діяльність підприємств;	62,2
	створення умов для легалізації зайнятості.	78,8
Порушення правил конкуренції	скорочення рівня монополізації виробництва та розвитку конкурентного середовища;	92,7
	посилення захисту права власності та майнових прав держави;	64,6
	зниження податкового тиску, захист інтересів підприємців;	76,9
	стимулювання підприємницької діяльності, підтримка пріоритетних напрямків;	59,8
	застосування жорстких адміністративних і каральних заходів щодо зниження кримінальних видів підприємництва;	86,5
Порушення прав споживачів	моніторинг реклами та інформаційних матеріалів;	84,5
	забезпечення випуску доброякісних товарів шляхом надання якісної сировини.	91,1
Порушення прав найманих працівників	підвищення ефективності системи управління корпоративними правами;	74,2
	зменшення розриву між фактичною вартістю трудових ресурсів для роботодавця та фактичним обсягом отриманих коштів для працівника;	90,5
	забезпечити ефективність системи надання послуг трудових контрактів;	52,0
	посилити роль засобів та норм техніки безпеки.	75,9
Порушення прав кредиторів	сприяння розвитку банківської системи та забезпечення ефективної діяльності фінансових ринків;	87,8
	запровадження прозорих та доступних механізмів кредитування реального сектору економіки та розв'язання платіжної кризи.	96,0

Виходячи з даних показників тінізації економіки за економічними районами можемо зробити деякі висновки. Найбільший відсоток займають показники порушення прав держави, тобто приховування доходів від податків та порушення прав найманих працівників – порушення трудових контрактів, норм техніки безпеки. Середній відсоток має показник порушення правил конкуренції – комерційні хабарі, порушення антимонопольного законодавства, промислове шпигунство. Але населення країни припускає, що цифри в державній статистиці щодо показників тінізації економіки не є чесними, а навпаки значно занижені для зберігання спокою громадян.

Таким чином, результати проведеного анкетування дозволили підтвердити гіпотезу стосовно негативного впливу показників тінізації на ефективність діяльності підприємств України. Результати анкетування показали, що більшість респондентів обирали заходи щодо правового забезпечення процесу легалізації (амністії) доходів, отриманих внаслідок приховування від надмірного оподаткування (89,4% відповідей), скорочення рівня монополізації виробництва та розвитку конкурентного середовища (91,7% відповідей), забезпечення випуску доброякісних товарів шляхом надання якісної сировини (91,1%), зменшення розриву між фактичною вартістю трудових ресурсів для роботодавця та фактичним обсягом отриманих коштів для працівника (90,5% відповідей) та запровадження прозорих та доступних механізмів кредитування реального сектору економіки та розв'язання платіжної кризи (96,0% відповідей опитаних). Максимальне залучення в національну економіку коштів, які можуть бути отримані від детінізації економіки та легалізації доходів, прихованих від надмірного оподаткування, у т.ч. вивезених за кордон, можливе лише за послідовної реалізації державою комплексу представлених заходів. Необхідно заборонити безконтрольне подання та залучення кредитів, відчуження власності та прийняття на себе зобов'язань неплатоспроможними підприємствами і громадянами. Недосконале грошово-кредитне регулювання, яке полягає в непрозорому рефінансуванні комерційних банків та встановленні гнучкого валютного курсу, надмірна активність держави на позичковому ринку – випуск державних облігацій для поповнення державного бюджету, що сприяє концентрації капіталу навколо спекулятивних

операцій та підвищенню процентних ставок. Щодо порушення прав споживачів, то, насамперед, необхідно всебічно заохотити вітчизняного товаровиробника до випуску доброякісних товарів шляхом надання всіх санітарних умов, оснащення сучасним устаткуванням та якісної сировини.

Таким чином, можливим шляхом вирішення проблеми тінізації економіки економічних районів, спираючись на результати проведеного анкетування працівників на підприємствах машинобудівної галузі Харківського регіону та групи «населення», може бути створення комбінацій поєднання показників тінізації, представлених в табл. 3.6, з найефективнішими заходами їх вирішення (найтефективнішими вважаються ті заходи, вагомість відповідей респондентів яких складає більш ніж 70%), що знайшло відображення в табл. 3.8.

Таблиця 3.8

**Можливі заходи детінізації економіки районів України з урахуванням
відповідей респондентів**

Показники детінізації економіки	Економічні райони	Заходи подолання тінізації економіки
Порушення прав держави	Східний район Центральний район	правове забезпечення процесу легалізації (амністії) доходів
		створення умов для легалізації зайнятості
Порушення правил конкуренції	Центральний район Донецький район	скорочення рівня монополізації виробництва та розвитку конкурентного середовища
		моніторинг реклами та інформаційних матеріалів
Порушення прав споживачів	Донецький район Карпатський район	забезпечення випуску доброякісних товарів шляхом надання якісної сировини
Порушення прав кредиторів	Центральний район Причорноморський район	сприяння розвитку банківської системи та забезпечення ефективної діяльності фінансових ринків
		запровадження прозорих та доступних механізмів кредитування реального сектору економіки та розв'язання платіжної кризи
		застосування жорстких адміністративних і каральних заходів щодо зниження кримінальних видів підприємництва
Порушення прав найманих працівників	Придніпровський район Поліський район Подільський район	зменшення розриву між фактичною вартістю трудових ресурсів для роботодавця та фактичним обсягом отриманих коштів для працівника

Стосовно легалізації зайнятості в Україні, то одним з кроків щодо удосконалення питання прав населення є впровадити в Україні ефективну систему покарання за неофіційне працевлаштування. Реалізація зазначених та інших заходів щодо подальшої детінізації економіки не лише сприятиме формуванню повноцінного ринкового середовища, розвитку економіки, легалізації капіталу, процесу демократизації економіки і суспільства в цілому, забезпеченню відродження та ефективного розвитку вітчизняного підприємництва, а й удосконаленню регулювання доходів населення.

Як видно з табл. 3.8, пропонується зменшити рівень тіньової економіки шляхом зменшення податкового навантаження, внаслідок якого відбувається низький рівень платіжної дисципліни, нестабільність та недосконалість податкового законодавства, правова незахищеність платників податків. По-перше, необхідно зменшити оподаткування фонду оплати праці, а по-друге, економічно зацікавити громадян, щоб вони були зацікавлені в отриманні прозорої заробітної плати. Це можливо реалізувати через запровадження механізмів обов'язкового страхування найманих працівників. Потрібно створювати такі умови, за яких українцям не вигідно було приховувати податки і одержувати менший розмір заробітної плати, який встановлюється керівниками підприємств, для того щоб сплачувати менший розмір податків до бюджету. Як вже зазначалося, слід всіляко стимулювати безготівковий грошовий оборот. Наприклад, громадянам, які отримали доходи на банківський рахунок і не обезготівковувати їх, можна враховувати половину сплаченого ними ПДВ. Таким чином, ПДВ, акцизи і прибуткові податки при цьому будуть «відсмоктувати» гроші з тіньового обігу [157].

Ефективна економічна політика має бути спрямована на забезпечення досягнення відповідного до Європейських стандартів життєвого рівня населення України і може бути реалізована лише за умови системної та комплексної діяльності уряду щодо боротьби з бідністю та зменшенням рівня тіньової економіки до 20 %, і це дасть можливість державі виконувати функції регулювання та розподілу створеного в країні ВВП на користь малозабезпечених верст населення та призведе до зростання рівня добробуту [157].

Регулювання доходів населення є елементом державної політики підвищення якості життя. Форми державного регулювання доходів ґрунтуються на концептуальних, інституційних та матеріальних складових.

Концептуальна основа спирається на використання тієї чи іншої теорії в урядовій соціальній політиці, інституційна пов'язана з організацією процесу перерозподілу та діяльністю відповідних установ, матеріальна підстава залежить від обсягів національного виробництва і розмірів тієї частки, що перерозподіляється централізовано через державний бюджет. Механізм державного регулювання доходів населення включає в себе сукупність елементів (підсистем, методів, інструментів), функціонування яких спрямоване на регулювання доходів населення.

Використовуючи фінансові та матеріальні ресурси, прямі і непрямі методи регулювання, необхідно прийняти нормативно-правові документи у сфері регулювання доходів на всіх етапах їх формування: при первинному розподілі, перерозподілі та кінцевому споживанні.

Первинний розподіл – регулювання заробітної плати. Формування структури національної економіки будь-якої країни відбувається під впливом сукупного попиту, на компоненти якого впливає структура первинних доходів. У процесі реформ в Україні були збудовані пріоритети державного регулювання таким чином, що питань трудової політики відводилася другорядна роль. Це призвело до того, що найбільш масовою групою бідних за даними багатьох дослідників є сім'ї працюючих батьків з дітьми. Низькі доходи найманого працівника в сучасній Україні, його безправ'я в купі з субсидіарним підходом знижує мотивацію до сумлінної праці, підвищення кваліфікації і зароджує в суспільстві утриманські настрої, перешкоджаючи побудові інноваційної економіки.

Провівши аналіз політики зарубіжних країн щодо регулювання доходів і проаналізувавши можливі ризики при коригуванні інструментів первинного розподілу, автор пропонує: змінити структуру присвоєння ВВП на користь оплати праці, визначивши в першу чергу, на законодавчому рівні, квоти праці, держави і капіталу; розширити кошик ПМ до рівня забезпечення сучасних

соціальних потреб громадянина України; довести мінімальний розмір оплати праці до рекомендованого МОП стандарту – 140% величини ПМ. В силу високої відмінності у рівні життя в регіонах, пом'якшити можливі негативні наслідки підвищення МРОП можна диференційованим механізмом встановлення МЗП в регіонах, при цьому соціально виправданим, можливо, занижувати МЗП працівників бюджетної сфери в регіонах з високим ПМ для працездатного населення та встановленим регіональним МРОП з урахуванням цього фактора. Доцільно обмежити доходи керівників держкомпаній і законодавчо встановити можливі межі перевищення доходів топ-менеджерів над середніми доходами найманих працівників однієї і тієї ж корпорації; чітко і конкретно сформулювати закон про обов'язок керівників усіх форм власності здійснювати індексацію заробітної плати та відповідальність за дотримання цього закону.

Перерозподіл доходів – перерозподіл через державний бюджет, податкову та трансфертну систему. Практично не призводячи до скорочення тіньових доходів, існуюча пропорційна шкала ПДФО значно посилює соціальну напруженість у суспільстві. Ми вважаємо, що прогресивна шкала оподаткування доходів громадян може бути застосована в Україні, як це повинно бути в більшості розвинених країн. Необхідно змінити податкову політику, встановивши прогресивну шкалу податку на доходи фізичних осіб, не погіршуючу положення населення середніх квінтільних груп. Перерозподіл на користь неспроможного населення, може вирішити в Україні проблему абсолютної бідності, а, отже, значно скоротити рівень диференціації доходів.

Кінцеве споживання – контроль над ціноутворенням соціально-значимих продуктів, пайова участь коштів держави у відшкодуванні витрат, пов'язаних з наданням послуг. Витрати на кінцеве споживання органів державного управління у сфері освіти та охорони здоров'я здійснюються переважно на індивідуальні товари і послуги. Тому велика частка трансфертів потрапляє у регіони, що вже мають більш високу якість життя. У 2014 р. намітилося скорочення частки ВВП, яку виділяли на колективні послуги, так і на соціальні трансферти в натуральній формі. Таким чином, доступність соціально значимих

галузей для основної маси населення, дуже низька. Це призводить до ще більшого розшарування суспільства і не сприяє підвищенню якості життя. Для наближення до параметрів соціальної держави необхідно збільшити державні витрати на соціальні цілі та законодавчо встановити на рівні не нижче мінімальних стандартів, рекомендованих міжнародними організаціями.

Сформульовані пропозиції не є безспірними і остаточними, деякі з них представляють основу подальших досліджень. Але їх облік діяльності органів державної влади при здійсненні політики зниження диференціації доходів може допомогти у вирішенні проблеми підвищення якості життя населення.

В роботі досліджено найбільш актуальні проблеми реформування та вдосконалення механізму державного регулювання доходів населення на етапі суспільної трансформації, підвищення ролі держави у створенні соціально-орієнтованої ринкової економіки наведені на рис. 3.8. Доцільним є розроблення напрямів державного механізму регулювання доходів працівників, які включають удосконалення законодавчо-правового, економічного, соціально-політичного, адміністративно-організаційного та фінансового елементів його реалізації. Запропоновано систему конкретних заходів щодо підвищення ролі держави у формуванні доходів працюючого населення.

На сучасному етапі в Україні механізм державного регулювання доходів громадян потребує удосконалення з метою забезпечення неухильного зростання рівня життя, створення умов для людського розвитку. Воно має бути спрямоване на вирішення таких гострих соціальних проблем, як: низький рівень доходів населення, поширеність малозабезпеченості та бідності, низька вартість робочої сили і низький рівень оплати праці, низька частка заробітної плати в сукупних доходах населення; надмірна диференціація оплати праці за видами економічної діяльності; надмірна диференціація доходів працівників, наявність значної частки громадян із сукупними доходами нижче прожиткового мінімуму; не сформованість вагової частки працівників.

Розроблено напрями удосконалення механізму державного регулювання доходів населення, у якій визначено мету, принципи, інструменти та напрями удосконалення державного регулювання доходів громадян (рис. 3.9).

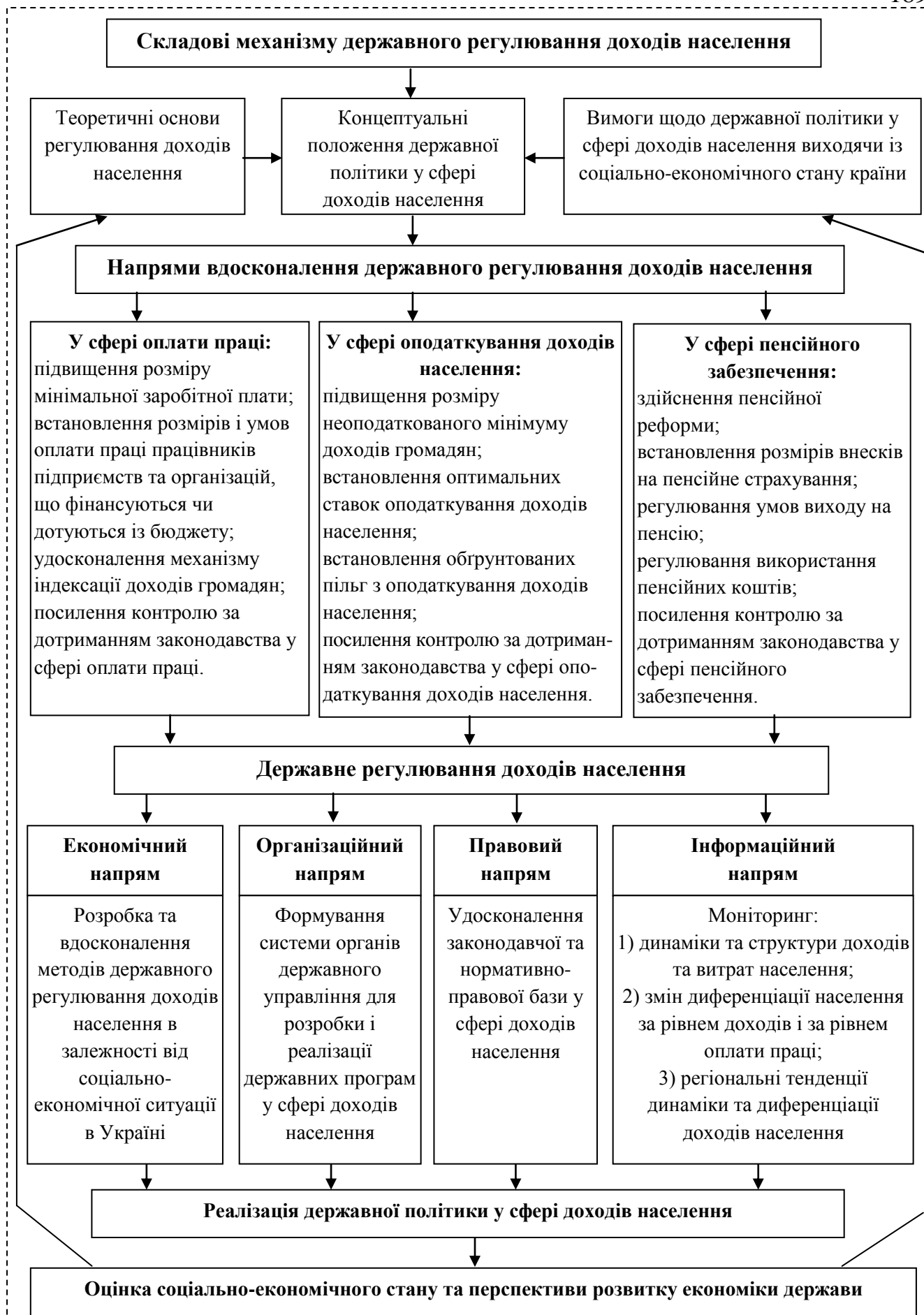

Рис. 3.8. Схема складових механізму державного регулювання доходів населення

Рис. 3.9. Напрями удосконалення механізму державного регулювання доходів населення України

В Україні не сформовано довгострокової державної політики у сфері доходів населення, що суттєво ускладнює завдання підвищення рівня та якості життя населення, формування середнього класу. Сучасна державна політика доходів має базуватися на принципах, що забезпечують ефективний розвиток ринкової економіки і соціальний прогрес:

поєднання ринкового та державного механізмів регулювання доходів – забезпечення ефективного функціонування ринкового механізму формування трудових і підприємницьких доходів та доповнення його державним регулюванням;

відповідності рівня наявних доходів вартості життя – забезпечення їх достатності для задоволення основних потреб населення;

людського розвитку – достатності доходів для забезпечення фізичного, інтелектуального та духовного розвитку людини;

соціальної справедливості – недопущення надмірної диференціації доходів, забезпечення більш рівномірного розподілу доходів між усіма верствами населення.

Нормативною базою сучасної державної політики доходів населення є основні напрями політики щодо грошових доходів населення України та Стратегія подолання бідності, які були затверджені указами Президента України 07.08.1999 р. і 15.08.2001 р. Обидва документи формувалися в інших соціально-економічних умовах і не відповідають сучасним потребам людського розвитку України та її євро інтеграційним устремлінням. Практику державного регулювання доходів населення у 2009-2016 рр. можна здебільшого охарактеризувати як ситуаційне управління, а не як виважену стратегічну лінію держави щодо наближення рівня життя до європейських стандартів. Новий етап державної політики доходів започатковує Указ Президента України №274/2010 від 05.03.2010 р., однак він стосується лише подолання бідності [164]. Тому для України актуальним є обґрунтування основних засад державної політики доходів на середньострокову та довгострокову перспективу.

Ефективна державна політика доходів можлива тільки за умови: розвитку національного виробництва, збільшення ВВП; зростання продуктивності праці,

підвищення ефективності економіки; збільшення доходів держави та їх раціонального використання. У свою чергу ефективна політика доходів буде сприяти покращенню вказаних параметрів. Пряма взаємозалежність рівня доходів і ефективності економіки означає, що держава має одночасно забезпечити умови економічного зростання і піднесення ефективності та паралельно здійснювати більш ефективну політику доходів.

Удосконалення державної політики доходів населення в Україні має йти шляхом її переорієнтації на активний тип соціальної політики. Обґрунтовано, що основними напрямками державної політики доходів населення на період 2016-2025 рр. мають бути:

- забезпечення зростання реальної заробітної плати; забезпечення підвищення доходів від підприємництва, ділових активів і власності;
- забезпечення гідних доходів найманим працівникам;
- зниження надмірної диференціації населення за доходами;
- подолання малозабезпеченості та формування середнього класу.

Особливою є роль державної політики доходів в умовах економічної кризи, вона має бути спрямованою на недопущення суттєвого зниження реальних доходів громадян та підтримку гранично допустимого його рівня для соціально уразливих верств населення. Пріоритетами державної політики в цей період мають бути: забезпечення зайнятості та можливостей отримання трудових доходів працездатного населення; підвищення рівня захисту доходів; підтримка доходів малозабезпечених верств населення.

Для удосконалення державного регулювання доходів населення та входження України до Європейського Союзу необхідно перебороти тіньову економіку та корупцію. В даному дослідженні побудована логічна модель удосконалення механізму державного регулювання доходів населення України, відмінністю якої є визначення ключових напрямів реформування сфери розподілу та перерозподілу доходів. Тому сьогодні дуже визначальним є пошук методів та засобів стримування галопуючого розвитку тіньової економіки, щоб у подальшому мінімізувати вибухові масштаби тіньових процесів.

3.3. Методичний підхід щодо обґрунтування прожиткового мінімуму в Україні

В умовах формування постіндустріального суспільства посилюється значення державної соціальної політики України, яка безпосередньо ґрунтується на ідеї існування соціальних мінімумів: мінімальної зарплати, мінімальної пенсії, прожиткового мінімуму тощо. Саме прожитковий мінімум є основою системи соціальних стандартів, тому порядок та методи його визначення повинні стати ключовим етапом реформування соціальної політики у частині соціальних нормативів.

Згідно зі ст. 6 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [116], базовим державним соціальним стандартом (БДСС) є прожитковий мінімум на основі якого визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти.

Введення БДСС припускає, що держава бере на себе фінансування лише мінімальних соціальних гарантій, необхідних для задоволення основних потреб людини. Задоволення ж інших соціальних потреб передбачається забезпечувати за рахунок недержавних джерел фінансування. БДСС установлюється на певний строк, тому що при збільшенні фінансових можливостей держави може бути збільшений і його рівень. Істотною функцією системи БДСС є те, що вона є основою для розрахунку видаткової частини бюджетів усіх рівнів, а її застосування робить прозорим розрахунок бюджетних потреб.

Прийнятий Верховною Радою України 15 липня 1999 року Закон «Про прожитковий мінімум» спрямований на безпосередню реалізацію цього ключового соціального стандарту.

У Законі України «Про прожитковий мінімум» дано таке визначення прожиткового мінімуму [122]: «прожитковий мінімум – вартісна величина

достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я, набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості».

На сьогодні, особливо враховуючи циклічні інфляційні процеси, звертає на себе увагу суттєва невідповідність розмірів мінімальних державних соціальних стандартів і гарантій реальним споживацьким запитам та потребам. Це, перш за все, стосується прожиткового мінімуму, методика розрахунку якого необхідно оновити з урахуванням сучасних потреб соціально-економічного розвитку суспільства [111]. На жаль, прожитковий мінімум припинив виконувати функцію базового соціального стандарту для визначення достатнього рівня життя громадян та використовується лише у якості номінального показника для розрахунку інших соціальних гарантій (соціальної допомоги, мінімальної заробітної плати та пенсії, стипендій та ін.). Необхідність приведення прожиткового мінімуму до реального значення та підняття його до належного рівня широко обговорюється на всіх рівнях державної політики, особливо профспілками України [63]. Зазначалося Міністром соціальної політики на засіданні Верховної Ради від 27.02.2013 р. [26], а також окремими депутатами, які вносили законопроекти щодо удосконалення Закону України «Про прожитковий мінімум» [56, 57].

Для основних соціальних і демографічних груп населення основу для розрахунку прожиткового мінімуму становить вартість мінімальних наборів продуктів харчування, послуг та непродовольчих товарів, які зазвичай називаються споживчим кошиком. Від цінової величини споживчого кошика залежить, на якому рівні буде встановлений прожитковий мінімум, а отже і всі інші соціальні стандарти, гарантії, виплати та допомоги. В цьому контексті особливої гостроти набуває зміст та методика обрахунку споживчого кошика та прожиткового мінімуму. Привертає увагу в аспекті проблематики дослідження той факт, що сучасний розрахунок прожиткового мінімуму здійснювався відповідно до Методики визначення прожиткового мінімуму на одну особу та

для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, затвердженої Наказом Мінпраці, Мінекономіки та Держкомстату України (від 17.05.2000 р. № 109/95/157), виходячи з наборів продуктів харчування, мінімальних наборів непродовольчих товарів та послуг, затверджених постановою Кабінету Міністрів № 656 від 14 квітня 2000 року. На сьогоднішній день розрахунок здійснюють відповідно до постановою Кабінету Міністрів № 780 від 11 жовтня 2016 року.

У багатьох розвинених країнах світу рівень життя громадян визначається вартістю їх споживчого кошика, тобто тих продуктів харчування та послуг, без яких людина, в принципі, прожити не зможе. Іншими словами – це набір товарів і послуг, необхідних для задоволення першочергових потреб громадянина в середньому за рік.

Уряд визначає кількість позицій споживчого кошика українського народу. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України №780 від 11.10.2016 р. в даному переліку нараховується 318 товарів і послуг [118]. Як вважають урядовці, склад споживчого кошика дозволяє громадянам не голодувати, стежити за зовнішнім виглядом, більш-менш пристойно одягатися і відвідувати культурно-масові заходи – в «кошику» навіть враховані походи в театр, кінотеатр, клуб, музей, парк, зоопарк, заповідник, цирк, бібліотеку (але українці мають можливість обрати собі тільки 6 позицій на рік). Відповідно до ч. 2 ст. 3 Закону України «Про прожитковий мінімум» [116], набір продуктів харчування формується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, з використанням нормативів фізіологічної потреби організму людини в продуктах харчування, виходячи з їх хімічного складу та енергетичної цінності, з урахуванням рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я. Відповідно до статті 8 Закону України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» встановлений урядом прожитковий мінімум працездатного громадянина на 2015 рік становив 1378 грн. [115]. Така ж сума була встановлена і для мінімальної зарплати. А мінімальна пенсія була зафіксована на рівні 1074 грн. Зміни відбулися

наприкінці 2016 та на початку 2017 років. Станом на сьогоднішній день, прожитковий мінімум становить 1544 грн., мінімальна зарплата – 3200 грн., пенсія – 1247 грн.

Маємо можливість дослідити, наскільки сумірні доходи громадян із запропонованим владою рівнем життя українців (табл. 3.9), почавши з продуктового кошика, оскільки відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» [122] під «споживчим кошиком» мається на увазі набори продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості. За останні 15 років, вміст продуктів харчування в споживчому кошику, говорить про жорстку економію грошових коштів українців. Виходячи з цього, наводимо денний раціон українця: хліб білий та чорний – 260 г/добу, м'ясо -115 г/добу, ковбаса – 25 г/добу, сало – 5 г/добу, риба – 30 г/добу, молоко – 340 г/добу, сир твердий – 9 г/добу, яйця 0,6 шт./ добу, картопля – 260 г/добу, гречка – 5 г/добу, рис – 7 г/добу, макарони – 11 г/добу, помідори або огірки – 50 г/добу, фрукти та ягоди – 175 г/добу.

Таблиця 3.9

**Реальний продуктовий кошик по Харківській області
(ціни станом на 29 грудня 2016 року).**

**Набір продуктів харчування для працездатного населення
(кілограмів/місяць на одну людину)**

Найменування продукту	Кількість на місяць, кг/шт. на одну особу	Ціна за 1 кг/л/десяток, грн.*	Сума за місяць, грн.
Хлібопродукти:			104,05
борошно пшеничне	0,783	8,23	6,44
хліб житній	3,25	8,71	28,31
хліб пшеничний	5,167	8,48	43,82
макаронні вироби	0,333	11,08	3,68
рис	0,208	18,52	3,85
пшоно	0,083	11,26	0,93
гречана крупа	0,167	28,43	4,74
вівсяна крупа	0,092	8,95	0,82
бобові	0,158	18,67	2,95

Продовження таблиці 3.9

Найменування продукту	Кількість на місяць, кг/шт. на одну особу	Ціна за 1 кг/л/десяток, грн.*	Сума за місяць, грн.
Овочі та фрукти, баштанні:			326,39
картопля	7,917	5,07	45,13
капуста	2,333	3,43	8,00
помідори, огірки	2,083	8,3	17,29
морква	0,75	3,29	2,47
буряк	0,75	2,84	2,13
цибуля, часник	0,833	3,97	3,31
баштанні	1,333	5,45	7,26
фрукти, ягоди свіжі	5	44,55	222,75
сухофрукти	0,333	54,19	18,05
М'ясопродукти:			293,41
яловичина	1,167	89,03	103,89
баранина	0,167	81,6	13,63
крізь	0,167	86,42	14,43
свинина	0,667	74,04	49,38
субпродукти	0,333	54,29	18,08
птиця домашня	1	41,11	41,11
сало	0,167	43,38	7,24
ковбасні вироби	0,75	60,86	45,65
Рибопродукти:			60,73
риба свіжа (короп)	0,583	62,95	36,70
оселедці	0,333	72,18	24,03
Молокопродукти:			320,98
молоко (жир. 2,5%)	10,42	14,76	153,79
масло вершкове (жир. 73%)	0,417	130,66	54,49
сир твердий	0,292	92,59	27,04
сир м'який (жир. 9%)	0,833	85,40	71,14
сметана (жир. 15%)	0,417	34,81	14,52
Інші продукти			278,33
яйця, штук	8,5	20,84	177,14
цукор	2	15,00	30,00
кондитерські вироби	1,083	44,15	47,81
олія соняшникова	0,592	31,18	18,46
маргарин	0,167	29,45	4,92
Всього за місяць, грн.			1383,89

*Дані моніторингу цін на соціально значущі товари станом на 29 грудня 2016 р. (Держкомстат)

Стає очевидним, що наведений вище набір продуктів харчування дає змогу людині лише відновити сили для подальшої участі у виконанні виробничого процесу, задовольнити життєво-необхідні фізіологічні потреби людини. Ще 2013 року вміст кошика мали збільшити на 25% [81], але тільки у жовтні 2016 року Кабінет міністрів України затвердив новий набір споживчого кошика, де відбулися деякі зміни. За законом, перелік найнеобхідніших для життєдіяльності кожного громадянина товарів та послуг мав би переглядатися кожні 5 років. Однак схоже на те, що й цього разу в Кабміні повноцінно не виконали своїх обіцянок та запропонували чергову профанацію з підвищенням соціальних стандартів.

В результаті перегляду складових споживчого кошика бачимо, що такі речі, як розчинна кава, спеції (окрім лаврового листа) в раціоні українця не передбачені взагалі. Взагалі, на реальний продуктовий кошик українцям в місяць треба витратити як мінімум 1384 грн. за прожитковий мінімум у 1544 грн. Але ж в цю суму повинна входити не тільки їжа. Враховуючи, що суспільство витрачає на продукти харчування приблизно 52-53% доходів громадян, то із загальної суми мінімальної зарплати уряд пропонує витратити на харчування 620-630 грн. в місяць або 20 грн. в день. Тобто, запропонований набір, який передбачений продуктовим кошиком, треба зменшити в 2,5 рази. На решту, приблизно 160 грн., потрібно сплатити комунальні послуги, придбати елементарні предмети першої необхідності (мило, зубна паста, шампунь). Не витрачаючи грошей на транспорт, ліки та одяг.

Аналізуючи даний аспект, приходимо до висновку, що українці фактично працюють за їжу, це є ще одним викликом для уряду. Питання не лише в обсягах падіння економіки, але й у відсутності державної політики контролю за споживчими цінами. Останні в мережах супермаркетів часто зростають безпідставно – на цьому вже неодноразово наголошували в Антимонопольному комітеті. Експерти відзначають, що деякі категорії товарів зростають у ціні швидше, аніж змінюються показники інфляції. Деякі категорії товарів, навіть ті, що виробляються в Україні, зростають у ціні більше, ніж це відбувається в

багатьох країнах світу. В зв'язку з чим цих 186 грн. не вистачить для оплати комунальних послуг та інших категорій товарів. А на предмети першої необхідності, разом з елементарним набором лікарських засобів і засобів санітарії, піде як мінімум 4149 грн. в рік або 345 грн. на місяць.

Для того, щоб розрахувати витрати українців на предмети першої потреби, санітарії та ліків за місяць, необхідно загальну суму витрат розділити на середній розмір домогосподарства України у 2016 році (2,59), а далі розділити на 12 місяців (табл. 3.10). Таким чином, на одну особу в сім'ї витрачається 122 грн. на місяць.

Таблиця 3.10

**Мінімальний набір предметів першої потреби, санітарії та ліків
(на одну середньостатистичну родину за рік)**

Миючі та чистячі засоби	Кількість, шт.	Сума, грн.	Засоби гігієни	Кількість, шт.	Сума, грн.
Мило туалетне (100 гр.)	42	394	Зубна паста	17	646
Миючі засоби (500 гр.)	24	720	Зубна щітка	6	256
Шампунь (250 гр.)	6	390	Гребінець	2	100
Предмети санітарії та ліків					
Вата (1 кг)				5	320
Бинт (5 см * 10 см)				5	45
Судинорозширювальні (валідол, валеріана)				5	108
Болезаспокійливі та жарознижуючі (анальгін, аспірин)				5	73
Дезінфекційні засоби (йод, зеленка)				2	32
Вітаміни (уп. по 10 піг.)				9	675
Дитячий крем (тюбик)				1	18
Всього					3777

Противірусних препаратів, сучасних спазмолітиків і антигістамінних препаратів споживчий кошик не передбачає, лише запропоновані найпростіші препарати цих категорій. Щодо догляду за собою: голитися, користуватися дезодорантами і туалетною водою українцям не передбачено. Але ж покладено майже півкілограма вати і три шт. господарського мила на місяць (табл. 3.11).

Мінімальний набір предметів гардеробу (на одну особу)

Для чоловіків			Для жінок		
Найменування товарів	Кількість предметів, шт.	Термін, років	Найменування товарів	Кількість предметів, шт.	Термін, років
Зимова куртка на синтапоні	1	4	Зимове пальто	1	8
Верхній демісезонний одяг	1	5	Демісезонне пальто	1	7
Костюм (двійка)	1	5	Плащ	1	5
Сорочка із змішаної тканини	5	4	Сукня із напіввовняної тканини	1	5
Брюки із напіввовняної тканини	1	4	Сукня із бавовняної тканини	1	3
Брюки із джинсової тканини	1	3	Халат	1	5
Джемпер, светр	1	3	Блузка	3	5
Спортивний костюм	1	3	Спідниця	1	5
Натільна білизна:			Джемпер, светр	1	3
труси	5	2	Спортивний костюм	1	3
майка	2	1	Натільна білизна:		
плавки	1	10	труси	5	2
шкарпетки	7	1	бюстгальтер	2	2
Головні убори:			сорочка нічна	2	3
кашкет із вовняної тканини	1	6	купальник	1	4
шапка, шарф	1	6	колготки	6	2
Галантерейні вироби: рукавиці	1		Головні убори:		
краватка	1	5	шапка, шарф	1	4
електробритва	1	5	хустка	1	4
Взуття:			Галантерейні вироби:		
зимові чоботи	1	5	рукавички	2 пари	3
черевики осінні	1	5	Взуття:		
кросове взуття	1	3	зимові чоботи	1	5
туфлі	1	5	черевики осінньо-весняні	1	2
			літні туфлі	1	1,5
			спортивне взуття	1	3

В результаті вивчення був отриманий матеріал, аналіз якого дозволив зрозуміти, що українець не має можливості часто витратити кошти на одяг. Після покупки їжі і предметів особистої гігієни (догляд за собою), не залишається грошей взагалі. А тим більше з цінами на сьогоднішній день – щоб повністю одягтися (візьмемо зимовий гардероб) навіть на дешевший одяг «економ-класу» треба витратити як мінімум 3 мінімальних зарплати .

Звичайно, більшість працюючого населення не отримує мінімальну зарплату. В умовах відсутності індексації зарплат і пенсій вже другий рік поспіль на тлі подорожчав майже втричі долар (з моменту, коли він був по 8). В результаті розгляду даного питання можна сказати, що залишаються незрозумілими дії уряду, тобто яким чином виникла цифра 1544 грн., якщо реальна вартість споживчого кошика в рази вище. Цієї суми катастрофічно мало для того, щоб задовольнити елементарні потреби людини.

Дуже важливим є той факт, що вартість цього споживчого кошику визначає розмір прожиткового мінімуму, і як наслідок – розмір мінімальної заробітної плати та пенсії.

Досліджуючи споживчий кошик в Україні, виходимо з п'яти основних недоліків, які впливають на розмір прожиткового мінімуму: не відповідний реаліям сьогодення вміст споживчого кошика; бездіяльність уряду щодо збільшення державних стандартів та гарантій; застарілі методи, якими формуються набори продовольчих та непродовольчих товарів та послуг; не сучасна вагова структура споживчого кошика; не легітимність кошика.

1. Вміст споживчого кошику був запропонований та затверджений 14.04.2000 р. і жодного разу до 11 жовтня 2016 року не переглядався. Хоча, згідно Закону України «Про прожитковий мінімум», набори продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг для основних соціальних і демографічних груп населення мають переглядатися не рідше одного разу на п'ять років [123]. Як наслідок, склад споживчого кошика й сьогодні не задовольняє мінімальні потреби людини: у частині набору продовольчих товарів спостерігається невідповідність медичним нормам споживання

продуктів харчування, що рекомендовані Українським НДІ гігієни харчування МОЗ (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

**Норми і рівень споживання продуктів харчування населенням
України, кг на рік [52]**

Продукти	Раціональні норми споживання, рекомендовані Українським НДІ гігієни харчування МОЗ	Споживчий кошик	Різниця, у %
М'ясо та м'ясопродукти (у перерахунку на м'ясо, включаючи сало й субпродукти)	83	53	36,1 %
Молоко та молочні продукти (у перерахунку на молоко)	380	148,5	60,9 %
Яйця (шт.)	290	220	24,1 %
Риба та рибопродукти	20	13	35 %
Цукор, кондитерські вироби	38	37	2,6 %
Олія рослинна всіх видів	13	7,1	45,4 %
Картопля	124	95	23,4 %
Городина та баштанні культури	161	110	31,7 %
Фрукти, ягоди та виноград	90	64	28,9 %
Хлібні продукти (хліб, макаронні вироби в перерахунку на борошно, крупа, бобові)	101	123,4	22,2 % (більше від норми)

За всіма основними категоріями продовольчих товарів, окрім хлібних продуктів, є значне заниження норм споживання (до 61 % для молока та молочних продуктів). Відтак це впливає на вартість прожиткового мінімуму та суперечить його змісту – забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я (ст. 1 Закону України «Про прожитковий мінімум»).

Важливо зазначити, що нинішні соціальні стандарти не враховують реальний рівень низки інших важливих показників. По-перше, рівень девальвації вітчизняної валюти – гривня знецінилася майже у 3,5 рази. По-друге, рівень інфляції, показники якої за минулі 2 роки зростали як на дріжджах. По-третє, неухильне зростання всіх тарифів. Лише ці три фактори повністю змінили життя кожного українця. Деякі аспекти необхідності перегляду вмісту споживчого кошика розглянуті на рис. 3.10.

Рис. 3.10. Обґрунтування необхідності перегляду споживчого кошика

У частині наборів непродовольчих товарів та послуг, їх вміст не забезпечує гідного життя, оскільки не враховує сучасні життєво необхідні витрати: оренда житла, витрати на освіту (дошкільну, шкільну, вищу), медичне обслуговування, рекреацію, новітні комунікаційні засоби (мобільний зв'язок, Інтернет) тощо. Саме на ці послуги щороку зростають попит та вартість. Включення цих витрат до споживчого кошика відповідало б принципам формування прожиткового мінімуму, закріпленим в Законі України «Про прожитковий мінімум», та міжнародним стандартам, визначеним Конвенцією МОП № 117 про основні цілі та норми соціальної політики.

2. Бездіяльність уряду щодо збільшення державних стандартів та гарантій за результатами інформації щодо зростання фактичного розміру прожиткового мінімуму (за даними моніторингу Мінсоцполітики України). Відповідно до ст. 5 Закону України «Про прожитковий мінімум» для спостереження за динамікою рівня життя в Україні на основі статистичних даних про рівень споживчих цін центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах трудових відносин, соціального захисту населення (тобто Міністерство соціальної політики України), розраховує щомісяця фактичний розмір прожиткового мінімуму на одну особу, а також окремо для тих, хто відноситься до основних соціальних і демографічних груп населення.

Проведемо аналіз розмірів прожиткового мінімуму як стандарту, який щороку затверджується Верховною Радою України в законі про Державний бюджет України на відповідний рік та фактичного розміру прожиткового мінімуму за результатами моніторингу Міністерства соціальної політики України в табл. 3.13.

До речі, лише з 1 січня 2015 року Міністерство соціальної політики України на вимогу Федерації профспілок України стало надавати дану інформацію для населення працездатного віку з урахуванням суми податку на доходи фізичних осіб («номінальний прожитковий мінімум»).

Моніторинг динаміки розміру прожиткового мінімуму (державного стандарту) та фактичного розміру прожиткового мінімуму (ФПМ*) в розрахунку на місяць на одну особу в розрізі соціально-демографічних груп населення у 2005 – 2016 рр., грн

Соціально-демографічні групи населення		Роки											
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
		(Закон № 2285-IV від 23.12.04 р.)	з 01.10 – 31.12	з 01.10 – 31.12	з 01.10 – 31.12	з 01.11 – 31.12	(Закон № 2857-VI від 23.12.10 р.)	(Закон № 2857-VI від 23.12.10 р.)	(Закон № 4282-VI від 22.12.11 р.)	(Закон № 5515-VI від 06.12.12 р.)	з 01.01 по 31.12	з 01.01 по 31.12	з 01.12.2016 (Закон № 928-VIII від 25.12.15 р.)
На одну особу	ПМ, грн.	423	472	532	626	701	875	953	1095	1176	1176	1330	1496
	ФПМ, грн.	488	536	604	701	844	881	1099	1111	1188	1217	1618	2862
На дитину віком до 6 років	ПМ, грн.	376	418	470	557	632	799	870	961	1032	1032	1176	1313
	ФПМ, грн.	464	496	535	636	759	800	951	1043	1128	1159	1477	2868
На дитину віком від 6 до 18 років	ПМ, грн.	468	536	604	701	776	957	1042	1197	1286	1286	1455	1637
	ФПМ, грн.	576	601	698	815	966	1019	1202	1334	1440	1477	1877	3428
На працездатну особу	ПМ, грн.	453	505	568	669	744	922	1004	1134	1218	1218	1378	1550
	ФПМ, грн.	589	612	659	762	900	937	1104	1175	1252	1281	1753	2924
На особу, яка втратила працездатність	ПМ, грн.	332	366	411	498	573	734	800	884	949	949	1074	1208
	ФПМ, грн.	427	459	509	569	670	698	830	877	950	974	1224	2436

З табл. 3.13 видно, що розмір прожиткового мінімуму та фактичного прожиткового мінімуму зростає на протязі 10 років у всіх соціально-демографічних групах населення.

За 2014-2016 рр. проаналізуємо розмір прожиткового мінімуму та фактичного розміру прожиткового мінімуму за результатами моніторингу Міністерства соціальної політики України в табл. 3.14.

Таблиця 3.14

Моніторинг динаміки розміру прожиткового мінімуму та фактичного розміру прожиткового мінімуму (ФПМ*) в розрахунку на місяць на одну особу в розрізі соціально-демографічних груп населення у 2014 – 2016 рр., грн

Рік	Місяць	Соціально-демографічні групи населення												
		На одну особу		На дитину віком до 6 років		На дитину віком від 6 до 18 років		На працездатну особу		На особу, яка втратила працездатність				
		ПМ, грн.	ФПМ, грн.	ПМ, грн.	ФПМ, грн.	ПМ, грн.	ФПМ, грн.	ПМ, грн.	ФПМ, грн.	ПМ, грн.	ФПМ, грн.			
2014	Січень	1176	1217	1032	1159	1286	1477	1218	1281	949	974			
	Лютий		1238								1177	1500	1303	991
	Березень		1258								1199	1530	1324	1007
	Квітень		1294								1231	1573	1361	1037
	Травень		1368								1298	1651	1438	1102
	Червень		1414								1329	1685	1495	1127
	Липень		1398								1322	1670	1476	1113
	Серпень		1369								1299	1644	1445	1089
	Вересень		1388								1322	1676	1462	1104
	Жовтень		1412								1352	1718	1483	1125
	Листопад		1455								1395	1771	1529	1160
	Грудень		1480								1421	1806	1552	1181
2015	Січень	1176	1618	1032	1477	1286	1877	1218	1753	949	1224			
	Лютий		1693								1535	1952	1840	1276
	Березень		1859								1669	2137	2028	1391
	Квітень		2352								2109	2593	2561	1822
	Травень		2629								2356	2858	2863	2055
	Червень		2727								2419	2930	2978	2113
	...													
	Грудень	1330	2487-	1176	2418	1455	2951	1378	2467	1074	2060			
2016	Січень	1330	2496	1167	2460	1228	3001	1378	2546	1074	2093			
	...													
	Травень	1399	2729	1228	2609	1531	3144	1450	2862	1130	2220			
	Грудень	1496	2862	1313	2868	1637	3428	1550	2924	1208	2436			

*За даними моніторингу показників соціальної сфери (інформації щодо розміру фактичного прожиткового мінімуму) Міністерства соціальної політики України [93].

З табл. 3.14 бачимо, що розмір прожиткового мінімуму за 2014 - 2015 рр. зовсім не змінився, але розмір ПМ збільшився до 1378 грн. на працездатну

особу в грудні 2015 року. А фактичний розмір прожиткового мінімуму, навпаки, за ці 2 роки збільшився, наприклад, з січня 2014 року по червень 2015 року у розрахунку на одну особу фактичний прожитковий мінімум зріс на 1510 грн. або на 124,08%. Найбільший приріст спостерігається по групі населення на працездатну особу – з 1281 грн. у січні 2014 року до 2978 грн. у червні 2015 року, темп росту склав 232,47%. Так, в червні 2015 року фактичний розмір прожиткового мінімуму перевищував встановлений державою рівень в 2,44 рази. З грудня 2016 року прожитковий мінімум на одну особу відповідно до законодавства становить 1496 грн., але ж ми бачимо що фактичний рівень перевищує дане значення в 1,9 рази.

Тобто, населенню, яке отримує мінімальну заробітну плату (в червні 2015 року дорівнювала прожитковому мінімуму та складала 1218 грн. для працездатного населення) для того, щоб вижити потрібно більш ніж вдвічі скоротити витрати на мінімальний набір продуктів харчування. Про яке відновлення фізичних та моральних сил може йти мова.

Аналіз зміни розміру прожиткового мінімуму в 2014-2016 роках наведено на рис. 3.11 та 3.12.

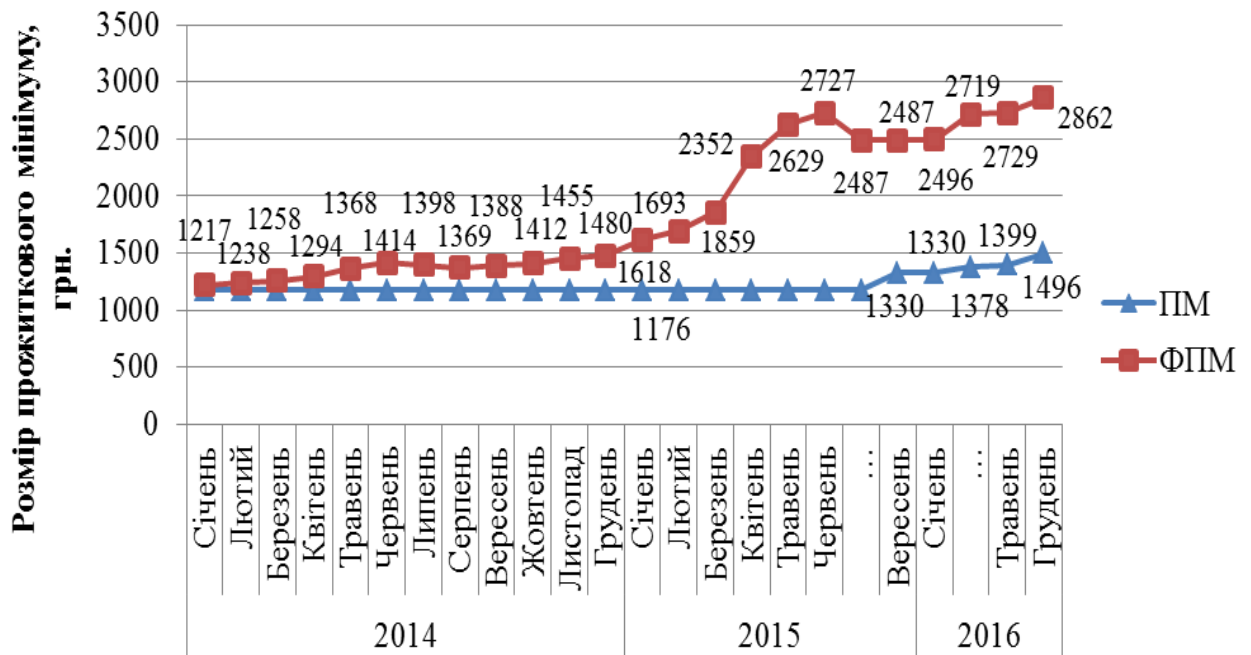

Рис. 3.11. Динаміка розміру прожиткового мінімуму на одну особу

Орієнтуватися на величину прожиткового мінімуму необхідно при встановленні мінімального розміру оплати праці, а також пенсій за віком, стипендій, соціальної допомоги та інших компенсаційних виплат. Для того, щоб виконувати функцію соціального стандарту, прожитковий мінімум має бути економічно обґрунтованим, чого, на жаль, йому бракує.

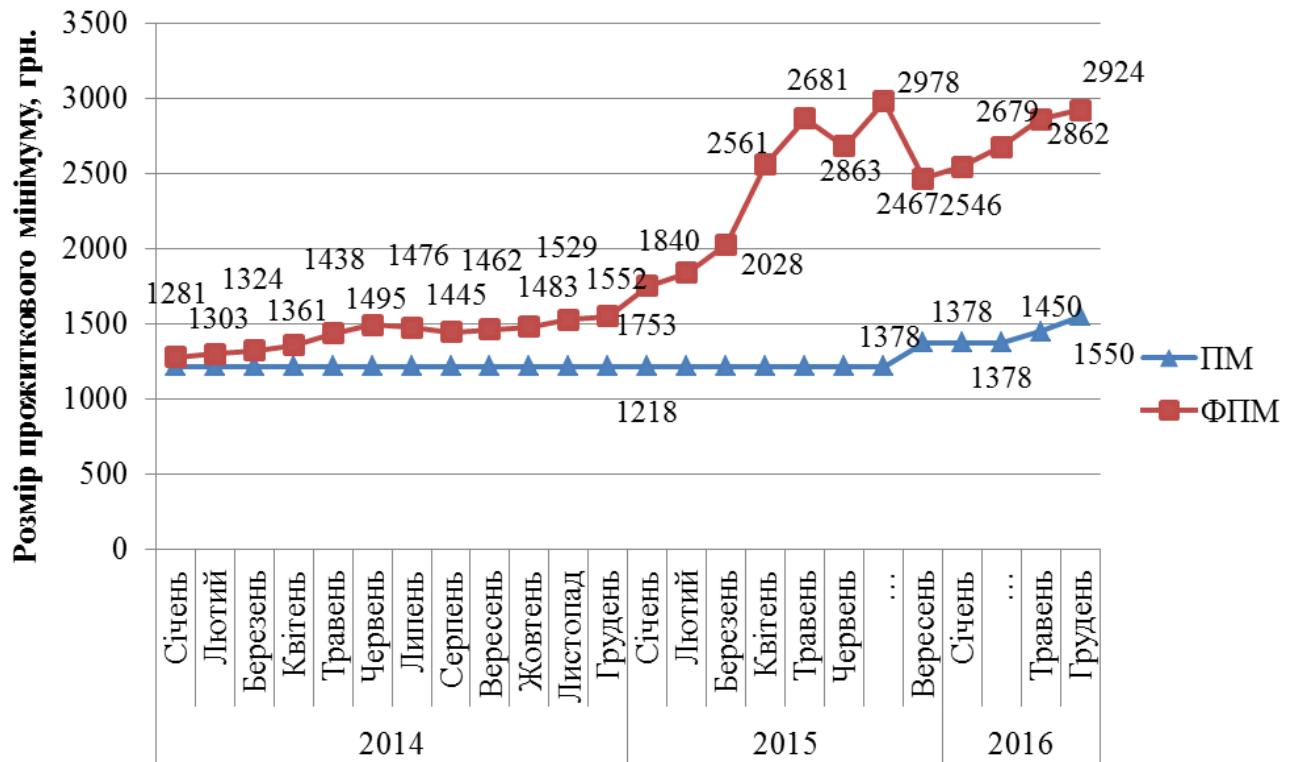

Рис. 3.12. Динаміка розміру прожиткового мінімуму на працездатну особу

Уряд встановлює соціальні гарантії не на рівні прожиткового мінімуму, як того вимагає Конституція України й закони, а орієнтуючись на фактичні фінансові можливості. Вони ж, як бачимо із року в рік, з різних причин виявляються досить обмеженими.

За оцінками багатьох експертів прожитковий мінімум на 2016 рік однозначно занижений, це доказує проведене автором дослідження. Тому, пропонуємо внести зміни до ст. 5 Закону України «Про прожитковий мінімум», та зазначити: якщо фактичний рівень прожиткового мінімуму за результатами аналізу інформації щодо фактичного розміру прожиткового мінімуму Мінсоцполітики України перевищує встановлений розмір прожиткового

мінімуму Верховною Радою України в законі про Державний бюджет України на відповідний рік (період) більш ніж на 30% (коефіцієнт 1,3), то КМУ повинен переглянути розмір встановленого прожиткового мінімуму до рівня фактичного за даними Мінсоцполітики попереднього місяця, в якому зафіксоване таке перевищення. Наприклад, якщо встановлений прожитковий мінімум для працездатного населення в 2016 році 1550 грн., то максимальне перевищення фактичного рівня, на яке уряд може не реагувати, складатиме $1550 \times 1,3 = 2015$ грн. З табл. 3.13 ми бачимо, що при встановленому граничному обмеженні уряд вже в січні 2015 року (ФПМ дорівнює 1753 грн.) повинен був встановити розмір прожиткового мінімуму на рівні 1552 грн. (розмір фактичного розміру прожиткового мінімуму місяця, що передував зафіксованому граничному перевищенню).

Важливим показником ефективності застосування МЗП є відношення МЗП до прожиткового мінімуму (табл. 3.15).

Таблиця 3.15

Співвідношення основних соціальних індикаторів протягом 2008 – 2016 рр. в Україні*

Дата	Мінімальна заробітна плата (МЗП), грн..	Прожитковий мінімум (ПМ), грн..	Середньомісячна заробітна плата (СЗП), грн..	МЗП до ПМ, %	МЗП до СЗП, %
01.01.2008	515,00	592,00	1521,00	86,9	33,9
01.01.2009	625,00	626,00	1664,00	99,8	37,7
01.01.2010	869,00	825,00	1916,00	105,3	45,4
01.01.2011	941,00	894,00	2297,00	105,2	40,9
01.01.2012	1073,00	1017,00	2722,00	105,5	39,4
01.01.2013	1147,00	1108,00	3000,00	103,5	38,2
01.01.2014	1218,00	1176,00	3148,00	103,6	38,7
01.01.2015	1218,00	1176,00	3455,00	103,5	35,3
01.12.2015	1378,00	1330,00	4195,00	103,6	32,8
01.12.2016	1600,00	1544,00	4362,00	103,6	36,7

* Дані Держкомстату // Електронний ресурс – [Режим доступу]: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Згідно з українським законодавством, прожитковий мінімум – вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також

мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості. Поряд з цим можемо зазначити на графіку співвідношення МЗП до ПМ та МЗП до СЗП в Україні (рис.3.13).

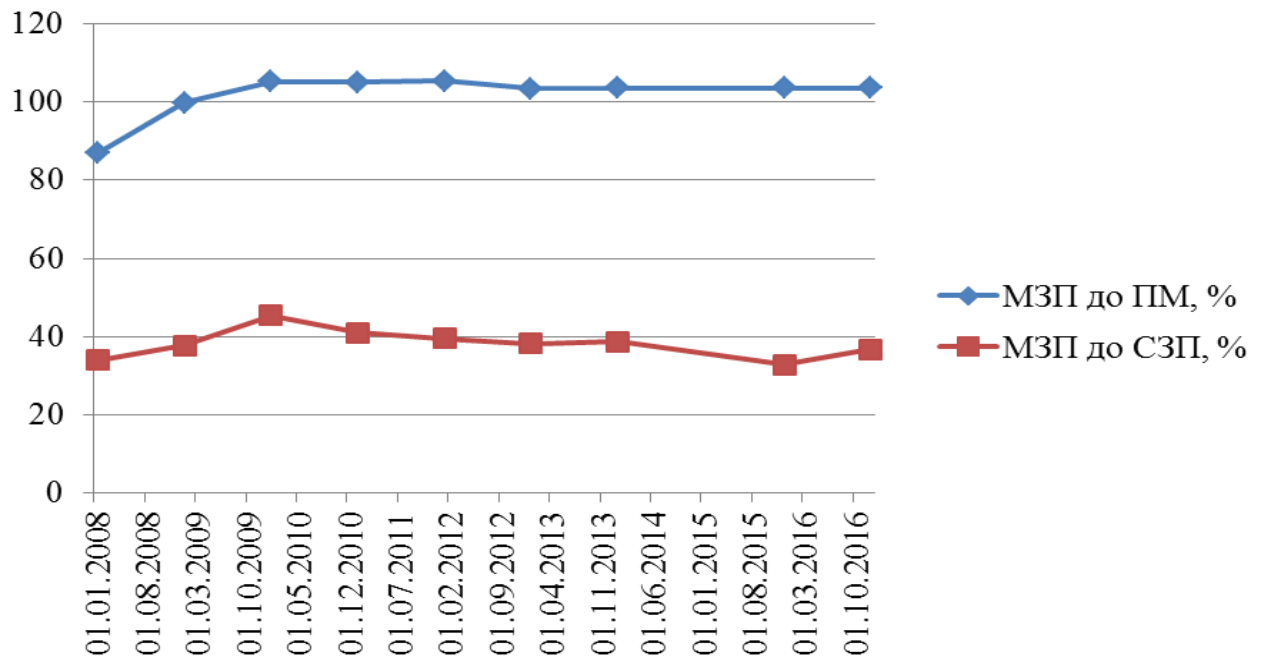

Рис. 3.13. Співвідношення мінімальної заробітної плати з прожитковим мінімумом та мінімальної заробітної плати з середньомісячною заробітною платою, %

Відтак величина МЗП має бути не меншою за вартісну величину прожиткового мінімуму, однак реалії перехідної економіки не дозволяють поки що досягти цього рівня. З табл. видно, що тільки у 2010 та 2011 рр. це припущення підтверджується, всі інші роки мають мінімальну заробітну плату більше за мінімальний прожитковий мінімум. Міністерство фінансів розробило проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2015 рік». Проектом пропонувалося перенести підвищення розміру мінімальної заробітної плати з 1 грудня на 1 вересня та встановити її у розмірі 1 378 гривень. Так, у вересні 2015 року розмір мінімальної заробітної

плати збільшився на 13,1 відсотка, а у грудні 2016 року мінімальна заробітна плата склала 1600 грн.

3. Методи, якими формуються набори продовольчих та непродовольчих товарів та послуг, є застарілими і потребують перегляду, оскільки всі набори характеризуються різними темпами зростання цін (табл. 3.16) [188]. Особливо це стосується набору непродовольчих товарів та послуг.

Таблиця 3.16

**Індекси споживчих цін на деякі товари та послуги у 2005-2016 рр.
(до попереднього року, відсотків)**

Рік	Продукти харчування та безалкогольні напої	Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	Транспорт
2005	116,2	109,0	120,0
2006	105,3	134,1	114,3
2007	109,7	142,5	109,5
2008	135,7	114,2	124,5
2009	111,9	125,5	120,7
2010	110,9	109,4	109,6
2011	106,4	117,1	117,6
2012	97,9	102,6	108,2
2013	97,8	100,3	102,0
2014	112,2	116,2	124,5
2015	145,9	215,8	136,8
2016	138,1	203,4	118,5

Індекс споживчих цін (далі – ІСЦ) за одинадцятирічний період свідчить, що сфера послуг за темпами зростання цін випереджає сферу харчування. Виключення спостерігається тільки в 2005 р. та 2008 р., де ІСЦ для продуктів харчування значно перевищує ІСЦ для ЖКГ та транспорту, і не набагато – у 2010 р. Хоча, якщо взяти до уваги, що витрати на послуги ЖКГ та транспорту входять до набору послуг, то при їх сумуванні показник зміни в рівні цін в сфері послуг значно перевищує показник в сфері харчування.

4. Вагова структура споживчого кошика не відповідає сучасним потребам громадян:

структура споживання продовольчих товарів за 16 років змінилася (спостерігається збільшення вживання населенням фруктів, м'яса, та зменшення – борошна, картоплі). Крім того із урахуванням нових моделей харчування, які актуалізуються у всьому світі – пропаганда здорового способу життя, здорового харчування, поширення вегетаріанства – можна очікувати суттєву зміну у структурі харчування громадян;

норми споживання непродовольчих товарів та термінів їх служби є вкрай застарілими, виходячи із появи нових товарів та майже повного зникнення позицій товарів, які входять у чинний набір;

норми використання в наборі послуг, особливо в категорії «послуги зв'язку та інформації», також потребують перегляду. Крім того, вміст набору потребує оновлення із доданням новітніх комунікаційних засобів та, відповідно, норм їх споживання.

Вагова структура для розрахунку ІСЦ за 2016 рік наведена в табл. 3.17.

Таблиця 3.17

Вагова структура для розрахунку ІСЦ за міжнародною Класифікацією індивідуального споживання за цілями (КІСЦ) за 2016 рік

№ з/п	Індекс споживчих цін	Україна*	МЗП
		1,000	1600
01	Продукти харчування та безалкогольні напої	0,53253	852,05
04	Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	0,11312	180,99
03	Одяг і взуття	0,07507	120,11
02	Алкогільні напої, тютюнові вироби	0,06884	110,14
07	Транспорт	0,05078	81,25
06	Охорона здоров'я	0,03170	50,72
08	Зв'язок	0,02972	47,55
12	Різні товари та послуги	0,02917	46,67
11	Ресторани та готелі	0,02672	42,75
05	Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	0,03179	50,86
09	Відпочинок і культура	0,02853	45,65
10	Освіта	0,01662	26,59

*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

5. Споживчий кошик 2000-го року, який був основою для обчислення мінімальних соціальних гарантій на протязі 16 років з 2006 року можна вважати не легітимним, оскільки його стан суперечить законодавству з таких позицій:

відповідно до ст. 3 Закону України «Про прожитковий мінімум» набір продовольчих та непродовольчих товарів та послуг має перезатверджуватися не рідше одного разу на п'ять років. Цього не було зроблено жодного разу впродовж 16 років;

в 2005 році експертною комісією були схвалені нові набори продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг, на основі яких розраховується прожитковий мінімум, відповідно до розпорядження КМ України у 2004 році [123]. Проте у лютому 2006 року КМ України відклав затвердження нових наборів продуктів, товарів і послуг для визначення прожиткового мінімуму. Одночасно з цим доручив Міністерству економіки разом з Міністерством фінансів України із залученням експертної комісії для проведення науково-громадської експертизи наборів доопрацювати проект постанови, доповнивши його положенням щодо одночасного затвердження Методики визначення прожиткового мінімуму [12].

Нову смугу непорозуміння серед спільноти викликає наявність двох наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, які зазвичай ототожнюються. Перший (споживчий кошик) використовується для обрахунку величини прожиткового мінімуму, а другий (споживчий набір) – для обчислення Індексу споживчих цін, на основі якого визначаються показники інфляції та дефляції. Споживчий набір визначається Держстатом України за узгодженням із зацікавленими міністерствами, відомствами, громадськими організаціями та науковими установами. Тому цей набір товарів та послуг не має жодного відношення до споживчого кошика. Принципи його формування, методологія та якість обрахунку визначаються МВФ та ЄС на досить високому рівні і цілком відповідають вимогам ЄС [195].

Таким чином, споживчий набір товарів і послуг відбиває сучасні потреби українців та їх структуру споживання продовольчих та непродовольчих товарів та послуг. Товари та послуги, які необхідно включити до споживчого кошика визначені в табл. 3.18.

Товари та послуги, які необхідно включити до споживчого кошику за результатами аналізу вагової структури споживчого набору 2016 року

Набір продуктів харчування					
Продукти першої необхідності (обов'язкові для вживання)			Продукти другої необхідності (мають характер рекомендаційний)		
№ з ВС	Найменування продукту	Вагова структура	№ з ВС	Найменування продукту	Вагова структура
01.1.9.2	Прянощі, та кулінарні трави	0,00236	01.1.2.4	Свіже, охолоджене, заморожене м'ясо свійської птиці	0,02398
01.2.1	Кава і какао для всього населення	0,02273	45	Риба морожена	0,01585
01.1.4.4	Кисломолочна продукція (кефір, йогурт) для всього населення	0,00594	01.1.3.2	Свіжі, охолоджені та заморожені морепродукти	0,00030
01.1.7.6	Консервовані та перероблені овочі (овочі та гриби консервовані, томатна паста)	0,00434	01.1.2.6	Інші консервовані та перероблені види м'яса та продукти з нього (фарш м'ясний, фарш курячий)	0,00913
01.1.8.2	Джеми, повидло, мед	0,00304	01.1.8.3	Шоколад	0,00149
01.2.2.1	Мінеральні та джерельні води	0,00354	01.1.8.4	Кондитерські вироби з цукру (цукерки шоколадні, карамель, мармелад, зефір, халва)	0,01817
-	Розчин оцтової кислоти, сода	-	01.1.9.1	Соуси, приправи (кетчуп, майонез)	0,00808
Мінімальний набір предметів першої потреби, санітарії та ліків (на одну середньостатистичну сім'ю)					
Предмета та ліки першої необхідності (обов'язкові для вживання)			Предмети та ліки другої необхідності (мають характер рекомендаційний)		
235	Антибіотики вітчизняні та імпортовані	0,00383	248	Лінзи коригувальні	0,00136
-	Протиалергійні засоби (кальцію глюконат, діазолін, супрастин)	-	241	Гормональні препарати	0,00196
-	Антигістамінні препарати	-	244	Мазі вітчизняні та імпортовані	0,00129
-	Серцеві препарати (крім валідолу, нітрогліцерин)	-	-	Шлункові засоби (бесалол, атоксіл)	-
-	Спазмолітики	-	-	Противірусні препарати	-

-	Засоби жіночої гігієни	-	324	Засоби макіяжу	0,00052
-	Засоби контрацепції	-	327	Памперси дитячі	0,00149
323	Дезодоранти	0,00197			
322	Креми	0,00069			
331	Парасольки	0,00007			
Мінімальний набір товарів культурно-побутового та господарського призначення (на одну середньостатистичну сім'ю)					
Товари першої необхідності (обов'язкові в використанні)			Товари другої необхідності (мають характер рекомендаційний)		
05.3.2	Невеликі електричні побутові прилади (міксер, блендер)	0,00154	223	Пилососи	0,00038
-	Інструменти для дому	-	291	USB флеш-накопичувачі	0,00004
-	Товари для дрібного ремонту (лампи, клей тощо)	-			
Набір послуг					
Послуги першої необхідності (обов'язкові для включення в кошик)			Послуги другої необхідності (мають характер рекомендаційний)		
06.2.1	Медичні послуги	0,00091	297	Кабельне телебачення	0,00261
06.2.2	Стоматологічні послуги	0,00367	11.2	Послуги, пов'язані з тимчасовим проживанням	0,00548
06.2.3	Парамедичні послуги (діагностичні)	0,00219			
06.3	Послуги лікарень	0,01048			
08.2	Телефонні й телефаксові послуги (мобільний зв'язок, Інтернет)	0,00255			
Інші послуги					
Послуги першої необхідності (обов'язкові для включення в кошик)			Послуги другої необхідності (мають характер рекомендаційний)		
305	Дошкільні заклади	0,00337	307	Підготовчі курси до вступу у ВНЗ	0,00061
306	Середні навчальні заклади	0,00153			

*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Поряд з вищенаведеним необхідно зазначити, що «чай і какао», «сіль», «спеції (лавровий лист)» «кисломолочна продукція» та «мед» необхідні лише дітям, а дорослим вже не потрібні. А, наприклад, «сир твердий» та «кріль» входять до переліку продуктів харчування в споживчому кошику лише для населення працездатного віку, але ж вони необхідні для здорового харчування і непрацездатному населенню. Слід ще раз зацентувати увагу на наборі ліків, які представлені в споживчому кошику українців. Оскільки, боліють всі: діти, дорослі, і, тим паче, пенсіонери, то споживчий кошик просто обов'язково необхідно доповнити набором ліків, які представлені в табл. 3.18.

Бюджет прожиткового мінімуму – це його вартісний показник, який включає в себе вартісну оцінку натурального набору, а також необхідні видатки на обов'язкові платежі (податки, комунальні витрати та ін.). Розмір прожиткового мінімуму варіюється в залежності від місцевих умов проживання (економічного показника регіону, політичній лінії, національних традицій, щільності населення, клімату тощо). У світовій практиці виділяють 6 методів визначення прожиткового мінімуму в країні (табл.3.19) [102, 82].

Таблиця 3.19

Методи визначення прожиткового мінімуму

Назва	Суть методу
Статистичний	Прожитковий мінімум встановлюється на рівні доходів 10-20% найзаможніших громадян певної країни. Використовується для країн з досить високим рівнем доходу.
Суб'єктивний (соціологічний)	Базується на проведенні соціологічних опитувань населення про бажаний мінімальний дохід. Переважно має консультаційний характер, оскільки його результати не можуть бути підкріплені реальними економічними можливостями держави, проте він виражає справжні потреби людей.
Ресурсний	Залежить від тенденції можливостей економіки щодо забезпечення прожиткового мінімуму та створення сучасного розвинутого суспільства світового рівня.
Нормативний	Полягає у становленні вартісної величини прожиткового мінімуму через споживчий кошик.
Відносний або метод обчислення медіанного доходу	Базується на визначенні медіанного доходу – такий дохід, за якого половина населення має більший дохід, а інша – менший. Застосовується в розвинутих країнах.
<i>Комбінований або нормативно-статистичний</i>	Поєднує декілька методів. Зокрема вартість харчування визначається за нормами, житлово-комунальні послуги – за фактом, а непродовольчі товари за їх процентною часткою в загальних витратах.

Розрахований за кожним з цих методів, прожитковий мінімум приймається також як межа бідності для надання соціальної допомоги найбільш вразливим верствам населення.

В Україні прожитковий мінімум визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу. Крім того, прожитковий мінімум визначається диференційовано залежно від вікового критерію або ж залежно від соціальної та демографічної групи особи: для дітей віком до 6 років; для дітей віком від 6 до 18 років; для працездатних осіб; для осіб, які втратили працездатність. Такий поділ зумовлений особливостями людського організму, у його потребах в залежності від віку та фізичних можливостей.

Прожитковий мінімум встановлюється Кабінетом Міністрів України після проведення науково-громадської експертизи сформованих набору продуктів харчування, набору непродовольчих товарів і набору послуг.

Набір продуктів харчування формується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я з використанням нормативів фізіологічної потреби організму людини в продуктах харчування виходячи з їх хімічного складу та енергетичної цінності, з урахуванням рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я.

Набір непродовольчих товарів формується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в сфері економіки з використанням нормативів забезпечення засобами гігієни, медикаментозними засобами, засобами захисту організму людини від впливу навколишнього середовища, а також засобами влаштування побуту.

Набір послуг формується спеціально уповноваженими центральними органами виконавчої влади у сферах надання відповідних послуг [28].

На сучасному складному соціально-економічному етапі, враховуючи економічний стан України, обчислення прожиткового мінімуму доцільніше було б тимчасово здійснювати з використанням змішаного, а саме – нормативно-ресурсного методу. Встановлений нині рівень прожиткового мінімуму є вкрай мінімальним, і всі рекомендації щодо його зміни від Комітету

Верховної Ради України з питань соціальної політики та праці, профспілок України та громадських організацій не беруться Кабміном України до уваги, особливо щодо вилучення величини «рівня забезпечення прожиткового мінімуму» при формуванні проектів законів України про Державний бюджет на відповідний рік. Такий стан справ, пояснюється тим, що розмір прожиткового мінімуму встановлюється, виходячи з фінансових можливостей держави [91].

Отже, можна сказати, що ресурсний метод формування величини прожиткового мінімуму також використовується, хоча й не визначений законодавчо. Якщо на сьогоднішній день вартість споживчого кошика визначається за нормативним методом, тобто вартість продуктів харчування та непродовольчих товарів визначається за нормами, то пропонується при розрахунку споживчого кошика вартість харчування обчислювати за нормативним методом (грунтуватися на тих самих нормах, але ж вже переглянутих та удосконалених), а деякі послуги, такі як, наприклад, житлово-комунальні, обчислювати за фактом, непродовольчі товари – за їх відсотковою часткою в загальних витратах.

Слід відзначити, в загальній сукупності варіативних моделей визначення величини суспільно необхідного прожиткового мінімуму, змішаний метод є досить об'єктивним і більш обґрунтованим, – зокрема в продовж що найменше п'яти років для України, зважаючи на фінансові можливості країни. Тому, очевидно, що в Україні з різким розмежуванням рівня доходів цей метод буде ефективним і відповідатиме реальним інтересам та потребам людей.

У подальшому в умовах формування постіндустріального (або інформаційного) суспільства в Україні пропонується поступовий перехід до використання соціально-нормативного методу розрахунку прожиткового мінімуму, який би враховував регіональні ціни на набір продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, як такий, що найбільш відповідає задоволенню потреб в саморозвитку та самореалізації особистості. Становлення постіндустріального суспільства суттєво змінює сутність та мотивацію людської діяльності. Такі масштабні трансформаційні процеси не можуть

залишити незачепленими основні потреби суспільства та людини, серед яких актуалізуються освіта, знання, набуття компетентностей тощо, адже в такому суспільстві все важливішим стає людський капітал.

Наприклад, щодо дитячих садків, шкіл, то необхідно намагатися внести зміни до вже існуючої та укоріненої системи грошових внесків батьків. В теперішній сучасній ситуації, якщо батьки дитини не в змозі за неї заплатити внески, вона буде вважатися соціально не визнаним індивідом. Ці витрати з сімейного бюджету повинні бути закладені в прожитковий мінімум українця (60% вартості харчування дитини в дитсадочку сплачують батьки). Людина знаходиться в соціумі, їй потрібно розвиватися, спілкуватися, реалізовувати свої можливості, отже все взаємопов'язано.

Суспільству потрібний реально збалансований, економічно обґрунтований, соціально спрямований та фінансово достатній прожитковий мінімум, закладений в основу мінімальної заробітної плати. Отже, у свою чергу, мінімальна заробітна плата повинна забезпечити обсяг особистого споживання суспільних благ на рівні мінімального споживчого бюджету. А обсяг споживчої структури має визначатися о обов'язковому порядку на основі реального мінімального споживчого кошика. Всі ці державні стандарти повинні підлягати адекватній індексації.

У всьому світі величина прожиткового мінімуму, відповідно і складу споживчого кошика, залежать від рівня розвитку країни. В десяти країнах ЄС прожитковий мінімум не перевищує 500 євро. Такі дані містяться в останніх дослідженнях, проведених Євростатом.

Найнижчий прожитковий мінімум – у Болгарії та Румунії: приблизно 200 євро у місяць. Трохи краща ситуація в Литві, Чехії і Угорщині, де цей показник становить близько 300 євро. У Латвії прожитковий мінімум не перевищує 360 євро на місяць. А в Словаччині, Естонії, Хорватії і Польщі – наближається до 400 євро. Значно дорожче життя в Люксембурзі. Щомісячний прожитковий мінімум в одному з найменших держав Європи майже 2000 євро. Трохи нижче

він в Бельгії і Нідерландах – близько півтори тисячі. Своєрідний рекорд прожиткового мінімуму належить Україні – менше 50 євро в місяць.

У Болгарії були запропоновані різні варіанти визначення прожиткового мінімуму, що залежать від складу сімей за різними ознаками. Для сім'ї з двох чоловік в кошик було включено 552 позиції, із трьох – 639, а з чотирьох – 652. Кошик містив приблизно 149 продовольчих статей, що становило близько 25% від загального числа позицій зазначених типів сімей. При цьому використовувалися мінімальні, але фізіологічно достатні норми харчування.

Найвищий прожитковий мінімум в Люксембурзі – 22 488 євро (2000 євро в місяць) на рік. 8,69 євро на годину мінімальна заробітна плата. Прожитковий мінімум Данії – 14497 євро (1208 євро в місяць), Швеція – 12 178 євро (1014 євро в місяць), Фінляндія – 11 800 євро (983 євро в місяць). Німеччина – 10 953 євро (912 євро в місяць).

Зазвичай, кожна держава розраховує прожитковий мінімум за своєю методикою. Наприклад, у постсоціалістичній Болгарії існують два підходи для визначення прожиткового мінімуму – на абсолютній і відносній основі. Відносна оцінка обчислювалася на основі визначення порогу бідності як відсоток від конкретного середнього соціального стандарту, характерного для всього суспільства. У відповідності з цим методом, збільшення життєвого стандарту призводить до підвищення порогу бідності, а, отже, зростають витрати на підтримку соціально прийнятного мінімального стандарту.

Так в США, Великобританії, Німеччині прожитковий мінімум встановлюється на рівні 40 % від медіанного доходу, у Фінляндії, Італії, Греції, Іспанії – 50 %, у Португалії та Ірландії – 60 % відповідно.

Якщо ж людина отримує заробітну плату близько 510 доларів на місяць, то вона перебуває на межі бідності. За даними ООН, середня вартість споживчого кошика для однієї особи має становити 17 доларів на день.

Тобто, в порівнянні з середньою заробітною платою громадянина в Україні, виходить, що мінімальний заробіток українців на місяць майже у десять раз нижчий за межу бідності, ніж у сусідніх європейських країнах [143].

Розвинені країни світу підвищують розмір оплати праці порівняно часто. Зазвичай це відбувається 1 січня кожного року. Мінімальний рівень оплати праці в Чехії на 1 січня 2014 р. досяг рівня в 8 500 крон, зберігши своє значення на 1 січня 2015 р. Згідно з даними статистики, мінімальна зарплата в 2015 р. зросла в таких європейських країнах, як Франція, Голландія, Люксембург, Польща, Словаччина, Угорщина, Хорватія, Румунія, Болгарія, Латвія, Естонія та Словенія. У нижче наведеній таблиці вказано мінімальний розмір оплати праці в різних країнах в кронах і національній валюті та мінімальний прожитковий мінімум в країнах Європи на 1 січня 2015 р (табл. 3.20).

Таблиця 3.20

Рейтинг мінімальної заробітної плати та мінімального прожиткового мінімуму в країнах Європи*

Країна	МЗП, у валюті країни	Дата останньої зміни	МПМ, в EUR
Люксембург	1 923 EUR	1.10.2014	2000
Бельгія	1 502 EUR	1.12.2013	1500
Нідерланди	1 486 EUR	1.1.2015	1500
Ірландія	1 468 EUR	1.7.2011	1485
Франція	1 456 EUR	1.1.2015	1478
Великобританія	1 379 GBP	1.10.2014	1400
Словенія	790 EUR	1.1.2015	830
Іспанія	756 EUR	1.1.2014	770
Греція	683 EUR	1.3.2014	690
Португалія	589 EUR	1.1.2011	600
Латвія	320 LVL	1.1.2015	360
Польща	1 680 PLN	1.1.2015	410
Хорватія	3 018 HRK	1.1.2015	396
Естонія	390 EUR	1.1.2015	390
Словаччина	352 EUR	1.1.2015	380
Угорщина	101 500 HUF	1.1.2015	333
Чехія	8 500 Kč	1.8.2015	332
Литва	1 000 LTL	1.1.2013	300
Румунія	850 RON	1.1.2015	218
Болгарія	340 BGN	1.1.2015	184

*Джерело: Minimum Wages in Central and Eastern Europe, Stand January 2015 Доступно з: <<http://www.databasece.com/minimumwages.htm>>.

З 28 країн-членів Євросоюзу мінімальний рівень зарплати не встановили Швеція, Фінляндія, Данія, Італія, Німеччина, Австрія, Мальта і Кіпр. Така

величина законодавчо відсутня і в скандинавських країнах. Мешканці цієї частини світу, тим не менш, можуть похвалитися досить високими зарплатами, різниця між якими у людей різних професій, віку і так далі мінімальна. Мінімальний рівень зарплати визначається різними національними і колективними договорами. Законодавчо не закріплений зарплатний рівень також у Німеччині та Австрії. Хоча останнім часом такі спроби робляться. Інститут рівня мінімальної оплати праці відіграє важливу роль у соціальній політиці будь-якої держави. Він допомагає контролювати рівень зарплат громадян підтримувати їх у разі втрати роботи, а також визначає розцінки на той чи інший вид праці.

В 6 країнах-членах Євросоюзу розмір мінімальної оплати праці перевищує 30 000 крон. У Європейському союзі найнижча мінімальна заробітна плата – у Болгарії, яка становить вона 184 євро. У 2014 р. найвищий рівень мінімальної заробітної плати був у Люксембурзі – 1923 євро. А в Україні мінімальна зарплата у 2016 році становила 1378 грн., тобто 36 євро (за сьогоднішнім курсом). Відповідно українська мінімальна заробітна плата у п'ять разів менша від найнижчої в ЄС і в майже 54 рази нижча від найвищої.

Мінімальна зарплата в січні менше 500 євро в місяць, крім Болгарії, зафіксована в Румунії (218 євро), Литві (300 євро), Чехії (332 євро), Латвії (360 євро), Словаччині (380 євро), Естонії (390 євро), Хорватії (396 євро) і Польщі (410 євро). Зовсім незначні підвищення сталися в Словенії (0,64%), Франції (1,05%), Люксембурзі (2,51%), Словаччини (4,14%). Незмінним розмір мінімальної оплати праці найдовше залишається в Португалії (від 1.1.2011 р.), Ірландії (від 1.7.2011 р.). Ця величина досить довго не змінювалася і в Чехії (з 1 січня 2007 р. до 1 серпня 2015 р.).

У країнах Центральної Європи цей рівень коливався від 352 євро у Словаччині до 291 євро в Угорщині. Досить високим був рівень мінімальної заробітної плати у балтійських країнах. У Болгарії та Румунії цей рівень був суттєво нижчим [194].

На основі аналізу мінімального прожиткового мінімуму протягом багатьох років робилися пропозиції щодо того, яким чином змінити методику обрахунку споживчого кошика та його вміст, доцільним залишається

звернутися до світового досвіду. Відмінності методики обрахунку споживчого кошика України від країн Євросоюзу та Америки. Наприклад, вартість споживчого кошика в країнах Євросоюзу та Америки, на відміну від України, визначається не в абсолютних, а у відносних показниках. Суть полягає в тому, що споживчий кошик визначається як фіксований набір продуктів та послуг, які споживає типовий покупець [218]. При цьому споживчий кошик є підставою для обрахунку індексу споживчих цін. При зміні ІСЦ автоматично корегується мінімальна заробітна плата. В Європі та Америці розуміють, що для підтримки життєдіяльності слабо забезпечених верств населення не потрібні дорогі і модні речі, тому ціни для розрахунку прожиткового мінімуму відслідковуються в недорогих магазинах і беруться за мінімальною шкалою. Таким чином споживчий кошик в економічно більш розвинутих країнах потрібен для обрахунку ІСЦ, на основі якого визначаються рівні інфляції та бідності.

Що стосується менш розвинених країн, в першу чергу колишнього соціалістичного табору, то встановлення мінімальної величини прожиткового мінімуму тут обмежене економічними можливостями. Наприклад, у Болгарії прожитковий мінімум розраховується з початку 1990-х років. Його величина близько 60 дол. Але ж цікаво те, що даний показник досі не застосовується для соціального захисту населення. Це обумовлено фінансовими можливостями бюджету, скороченням податкового тягаря і курсом на прискорене економічне зростання.

Крім того, споживчий кошик складається з різних великих категорій, які об'єднують групи товарів та послуг. Кількість позицій в споживчому кошику ЄС та Америки значно відрізняється від українського, в якому знаходиться трохи більше 297 одиниць, в Німеччині це 475 одиниць, у США – 350, Франції – біля 507 та у Швейцарії – 1046 одиниць.

Ще однією відмінністю є те, що прожитковий мінімум в країнах ЄС, який визначається на основі споживчого кошика, не обраховується нормативно. Норми споживання замінюються середньою заробітною платою. Прожитковий рівень складає майже 60% від середньої заробітної плати. На основі цього вираховується межа бідності по країні й, відповідно, кількість тих, хто має право на соціальну допомогу від держави. Таким чином, країни ЄС не

підраховують бідність, а розраховують нормальний рівень життя. В той же час нормальний рівень життя має властивість змінюватися, що відображається і в споживчому наборі товарів та послуг [127]. Для України це означало би, що межа бідності – 60% від середньої заробітної плати – проходила би на рівні 3605 грн., в той час, як мінімальна заробітна плата, закладена до Державного бюджету України, на сьогодні складає 3200 грн. [146].

Чим багатша країна, тим різноманітніше і дорожче споживчий кошик. У США в споживчу корзину включені такі екзотичні для нас продукти харчування, як боби Ліма, кленовий сироп тощо, а в Англії до споживчого кошика, між іншим, закладено таке: шампанське, пиво, MP3-плеєр з музичними записами, підключення до Інтернету, витрати на телевізори з плоским екраном. акустичну гітару, великий перелік товарів для дому, включаючи дверні ручки й витрати на садівника, нещодавно включили котлети по-київськи та i-phone, організації подорожей і відпочинку (оплата розваг, придбання аудіовізуального обладнання), а також витрати на утримання особистого автомобіля.

В Естонії, в споживчий кошик не включалися алкогольні напої та тютюнові вироби, хоча загальна методика обчислення соціального мінімуму передбачає їх наявність у споживанні.

Для нас стандарти західних країн поки недоступні. Наприклад, у США величина прожиткового мінімуму, що відповідає межі бідності, сягає 700 дол. в місяць (в перерахунку на гривні це в 14 разів вище, ніж в Україні).

Підкреслимо, що мінімальний набір скрізь розраховується за мінімальними цінами. Це обумовлено високою диференціацією магазинів. У всьому світі є елітарні магазини в респектабельних кварталах і невеликі дрібнооптові ринки та торгові точки на околицях, де товари доступні навіть емігрантам з бідних країн. Ціни на одні і ті ж групи товарів в різних магазинах можуть відрізнятись на порядок. Крім того, скрізь є мережа магазинів, в яких за низькою ціною можна придбати якісні, але вже вийшли з моди товари.

У країнах з ринковою економікою економічний підйом неминуче пов'язаний із зростанням мінімального споживання, скороченням бідності. Це відбувається не тільки в Європі, але і в Азії. Наприклад, у Китаї за минулі десятиліття ВВП збільшився в 4 рази, що істотно скоротило масштаби бідності.

Зрозуміло, що для України, враховуючи її сучасний економічний стан, західні стандарти споживання поки недоступні. Тому державні нормативно-правові акти орієнтують регіональну владу на граничні норми споживання, з урахуванням фінансових можливостей конкретних територій [143].

Численні дослідження показують, що європейці витрачають на продукти харчування менше 20%: Франція – 12,2%; Німеччина – 9,8%, Іспанія – 13,1%.

В США немає такого поняття, як споживчий кошик. Розраховується певний набір товарів і послуг для кожного жителя окремо, що живе в конкретному штаті. Споживчий кошик США на 2014 налічує близько трьохсот п'ятдесяти найменувань, де найбільший відсоток відданий продуктам харчування, але найцікавіше, що в ній є навіть витрати на бензин, сигарети, алкоголь та їжу поза домом. Розрахунок проводиться за найменшою ціною, зафіксованою державою.

У Франції склад кошика – показник нормального рівня життя, який щорічно змінюється. Французи заклали до свого споживчого кошика витрати на відвідування перукарні, купівлю лаків для волосся, гелів для душу та інших численних косметичних засобів. Крім цього, передбачено кошти на няню для дитини, на апарати для виправлення зубів, на оренду автомобілів і проїзд у таксі, а також на їжу для котів і собак. На його основі визначається індекс цін та інфляції, від яких визначається мінімальний розмір оплати праці.

Споживчий кошик складений у відповідності зі смаками та уподобаннями жителів Німеччини. Причому враховуються різні соціальні групи: великі сім'ї з дітьми; матері-одиночки; пенсіонери; діти. В основний список споживчого кошика в Німеччині входить: цифровий фотоапарат, відеокамера, сканер і лазерний принтер, прилад для вимірювання кров'яного тиску, замовлення піци додому, послуги фітнес-центру або солярію, готові напівфабрикати, випічка.

Кожні п'ять років Федеральне статистичне відомство Німеччини оновлює кошик, шляхом опитування уподобань близько 60000 сімей. Німеччина до 1 січня 2015 року була однією з 7 країн ЄС, в яких не було мінімальної зарплати.

Кожні 5 років фахівці Національного інституту статистики (INE) Іспанії на основі даних зі 140 муніципалітетів розраховують ціни на 489 товарів, які становлять модель іспанської споживчого кошика. У 2012 році відбулися зміни

як у структурі, так і в кількості товарів, закладених в корзину. Додалися такі позиції як планшет і жорсткий диск, послуги по лазерному видаленню волосся і консультація логопеда [166]. У 2012 році була заморожена мінімальна заробітна плата на рівні 641 євро на місяць. Влітку 2014 року було прийнято рішення про збільшення прибуткового податку (ІВА) з 18% до 21%, що спричинило зростання цін на всі товари і послуги та зниження купівельної спроможності населення.

У Литві прожитковий мінімум визначається на основі потреб сім'ї з чотирьох осіб: хлопчик 14 років, дівчинка 6-8 років і двоє дорослих. Для інших сімей використовуються спеціальні коефіцієнти. Продовольча частка товарів включає понад 50 видів товарів і становить 45-50% мінімального споживчого бюджету. В Молдові прожитковий мінімум становить 1500 леїв (приблизно 91 євро). До 2012 року в країні не було навіть законодавчого акта, який визначав би поняття прожиткового мінімуму. Однак прийняття такого закону не надихнуло жителів Молдови. Цікаво, що сюди не входить також кава, а чай можна вживати тільки 2 грами на день. Серед напоїв немає фруктових соків. До того ж, відповідно до встановленого прожитковим мінімумом, жителі Молдови можуть їздити тільки на тролейбусах. Інший вид транспорту – це розкіш. Майже половину своїх доходів жителі Молдови витрачають на їжу.

Прожитковий мінімум в Грузії становить 149 ларі (приблизно 70 євро). Споживчий кошик складається з 288 товарів і послуг. У грузинському споживчому кошика знаходиться диня, кавун і навіть вино (20 г в день). У день можна з'їсти 5 г кондитерських виробів, 5 г варення або джему і 50 г цукру.

За даними на 2014 рік, середня пенсія становить тут лише 70% прожиткового мінімуму. Під час виборів в Грузії Бідзіна Іванішвілі обіцяв підняти пенсії до рівня прожиткового мінімуму [166].

Прожитковий мінімум у Вірменії становить 31 тис. драмів (приблизно 60 євро). Для нормального життя людині середнього віку потрібно споживати не більше 2 тисяч кілокалорій на день. Часто тих, хто складає продуктову корзину, звинувачують в маніпуляціях. Наприклад, у Вірменії влада вважає, що людині досить близько 300 г хліба і 100 г м'яса в день.

В Угорщині в 2001 році відбулися зміни в методології розрахунку прожиткового мінімуму. Споживчий кошик продовольчих товарів став заповнюватися постатейно, а інші головні витрати, в тому числі комунальні витрати, обчислювалися загальною сумою. Даний метод дозволяв встановити такий розмір місячної суми, при якій сім'я може існувати скромно, перебуваючи при цьому на суспільно-прийнятному рівні споживання. Даний метод дозволяє порівнювати мінімальні витрати тих сімей, які найбільш часто зустрічаються з усіма типами або поширювати їх на всі типи [88].

Всесвітній банк запропонував вважати рівнем бідності доходи менші ніж 1,50 дол. на день, що дорівнює 34 грн. на день або 1054 гривень на місяць в Україні. Якщо дохід менший, то виникає проблема виживання індивіда в суспільстві, тобто в Україні. Проте, на нашу думку, враховуючи сучасні споживчі ціни, цей показник має становити хоча б 50 грн. на день, щоб людині вижити, а відновлення життєвих сил взагалі непередбачено.

Спроби внести зміни до Закону України «Про прожитковий мінімум» та виправити наведені недоліки були зроблені у 2010 р. та 2013 р. Головним акцентом внесеного народним депутатом України О. Шевчуком законопроекту № 6565 від 22.06.2010 р., який був відхилений і відправлений на доопрацювання, стала зміна методики визначення прожиткового мінімуму із використанням нормативного підходу для формування набору продуктів харчування та структурного підходу для визначення наборів непродовольчих товарів та набору послуг. Причому прожитковий мінімум формується виключно на одному наборі продовольчих товарів. Пропонувалося встановити 60 % витрат від загальної кількості на продукти харчування (на противагу 40 %). Формування ж непродовольчої складової прожиткового мінімуму (задоволення мінімальних потреб особи у непродовольчих товарах та соціально-культурних послугах) мало здійснюватися на основі фактичної структури споживання, що склалася впродовж останніх п'ять років. Проте в самому законопроекті не визначено, що таке «фактична структура споживання» [121]. Таке виключення із величини прожиткового мінімуму наборів непродовольчих товарів та послуг спрощує обрахунок величини прожиткового

мінімуму та визначення наповнення споживчого кошика. Але, з іншого боку, таке спрощення не враховує споживання громадянами непродовольчих товарів та послуг, тобто не визначає мінімального набору, який має забезпечити основні соціальні та культурні потреби особи. А також не бере до розрахунку різні темпи зростання цін наборів товарів та послуг.

Проект Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо порядку формування та перегляду розміру прожиткового мінімуму) № 2250 від 08.02.2013 р., був поданий народними депутатами України Яценюком А. П., Іванчуком А. В., Петренком П. Д., Бурбаком М. Ю. [186], пропонувалося у частині споживчого кошика зменшити термін його перегляду з п'яти років до трьох. Така зміна є цілком слушною, оскільки зміна споживчих настроїв в сфері послуг та непродовольчих товарів (особливо в галузі телекомунікації) відбувається швидше.

Порівняльний аналіз обох законопроектів вказує на різний масштаб пропонованих змін. Законопроект № 6565 пропонує більш глобальні зміни методики визначення споживчого кошика та процедури обрахунку його вартості. Натомість в законопроекті № 2250 зміни мають локальний характер, стосуючись лише строків перегляду мінімального споживчого кошика [188].

Таким чином, ретроспективний аналіз вищенаведеного, дозволяє зробити наступні висновки:

1. Потребує перегляду сучасний розмір прожиткового мінімуму, який є значно заниженим.
2. Не обов'язково розробляти та приймати окремий Закону України «Про споживчий кошик».
3. Для удосконалення методики визначення споживчого кошика достатньо запровадити заходи, які визначені на рис. 3.14.

Щодо строків перезатвердження вмісту наборів непродовольчих товарів та послуг, то термін їх перезатвердження має бути скорочено до трьох років, оскільки зміни у структурі споживання для цих наборів відбуваються швидше, ніж для набору продуктів харчування.

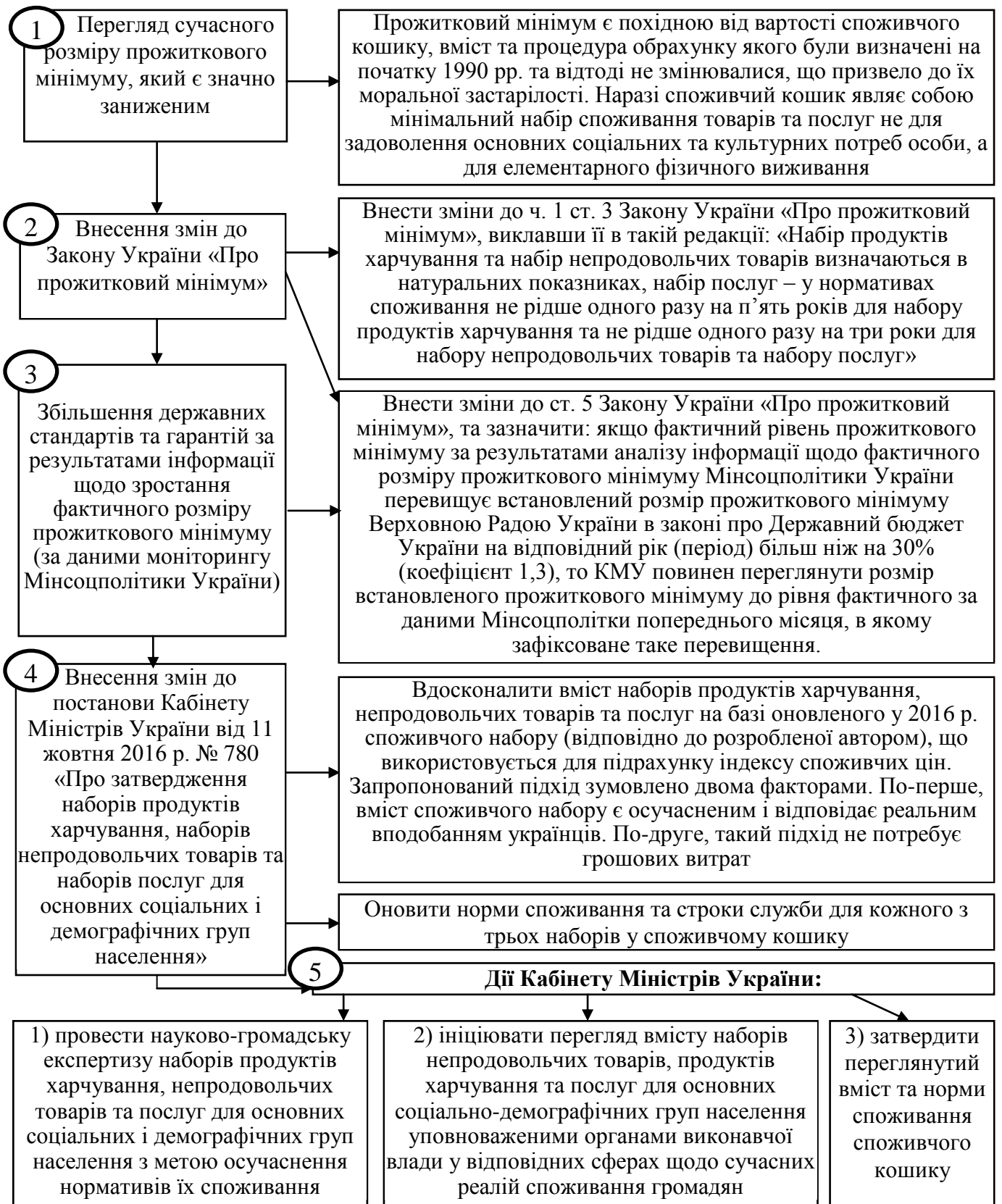

Рис. 3.14. Напрями удосконалення методики визначення прожиткового мінімуму

Щодо підняття соціальних стандартів в таких умовах, враховуючи й перелік товарів/послуг зі споживчого кошика, – справа безглузда. Новому Кабміну варто зосередитися на докорінному перегляді підходів до цілісного реформування економіки, посилення антимонопольного законодавства, зниження рівня інфляції та кардинального покращення умов для ведення бізнесу. Тоді як пільги та соціальні виплати на період реформ потрібно максимально інвентаризувати.

Підвищення рівня життя населення є головною метою будь-якого прогресивного суспільства. Держава зобов'язана створювати сприятливі умови для довгого, безпечного, здорового і благополучного життя людей, забезпечуючи економічне зростання і соціальну стабільність у суспільстві. Щодо строків перезатвердження вмісту наборів непродовольчих товарів та послуг, то термін їх перезатвердження має бути скорочено до трьох років, оскільки зміни у структурі споживання для цих наборів відбуваються швидше, ніж для набору продуктів харчування.

В Україні необхідно удосконалити споживчий кошик і підвищити мінімальну заробітну плату, що призведе до перерозподілу національного багатства, вирівняється рівень життя, зросте внутрішній платоспроможний попит, що сприятиме створенню нових робочих місць. Таким чином, аналіз однієї з основних складових державного бюджету – його доходів, свідчить про негативні тенденції в економіці та значні проблеми навіть з виконанням соціальних функцій держави.

За таких умов українському уряду конче необхідні кошти Міжнародного Валютного Фонду та інших міжнародних фінансових організацій, оскільки своїх доходів не вистачає. Такі перспективи штовхають Україну на рейки Греції та Португалії, але слід розуміти, що ці країни є членами Європейського Союзу та можуть отримати сотні мільярдів євро на власний порятунок, а Україна знаходиться на стадії ратифікації сторонами угоди про Асоціацію з ЄС.

Висновки до розділу 3

1. Доведено, що структура доходів впливає на рівень та якість життя населення. Висунута гіпотеза стосовно того, що чим більший відсоток в структурі доходів складає заробітна плата, тим нижче якість життя працівників підприємств та населення в цілому доведена. Для дослідження структури доходів було опитано 200 працівників промислових підприємств Харківського регіону, всі вони – працівники 10-ти досліджуваних підприємств (по 20 з кожного) та 200 осіб групи «населення країни» щодо визначення частки заробітної плати в структурі їхніх доходів та розміру коштів, які вони витрачають на задоволення власних потреб, відпочинок, духовний та фізичний розвиток, відновлення втрачених сил в процесі виконання трудових дій. Для підтвердження висунутої гіпотези стосовно того, що чим більший відсоток в структурі доходів складає заробітна плата, тим нижче якість життя працівників підприємств та населення в цілому, у роботі використано метод кластеризації об'єктів («метод найближчого сусіда»).

2. Розраховано галузеву структуру економіки районів України (% у ВДВ) відповідно до статистичних даних. Регіональні економіки мають власну спеціалізацію. Обробна промисловість домінує на Сході країни: у Донецькій, Дніпропетровській, Запорізькій, Полтавській та Луганській областях. Натомість сільське господарство переважає на Півдні та Заході: у Тернопільській й, Вінницькій, Кіровоградській та Хмельницькій областях. Аналіз галузевої структури економіки за показником створеної валової доданої вартості говорить про перевагу сфери послуг як в цілому по Україні, так і по регіонах.

3. Обґрунтовано процес визначення підприємствам податкової пільги, розроблено методичний підхід щодо державного регулювання доходів працівників, відмінністю якого є визначення розміру податкових пільг для бюджетоутворюючих підприємств в залежності від динаміки розвитку галузей за індексами промислової (іншої) продукції (ІПП), динаміки виробництва

конкретного підприємства (ІППП) та дослідження питомої ваги доходів галузей у ВВП країни, що дає можливість диференціювати вклад окремих галузей, економічних районів у розвиток економіки країни та підвищити рівень життя та мотивації працівників відповідної галузі.

4. Запроваджені напрями оптимізації структури доходів населення. Рівень доходів населення та джерела їх отримання мають бути оптимізовані за трьома напрямками: держава, підприємство, громадянин. Однак, заходи щодо оптимізації джерел доходів працівників з боку держави мають рекомендаційний характер. Прикладне практичне застосування отримали заходи щодо оптимізації доходів на мезоекономічному рівні та з боку підприємства. Що стосується індивідуальної спрямованості працівників щодо оптимізації власних доходів, то запропоновані в роботі пропозиції також представлені як рекомендації з розробкою математичного апарату, однак їх використання дозволить підвищити населенню рівень їхніх доходів. В роботі пропонується зосередити увагу населення на пропозиціях, втілення в життя яких дозволить реалізувати зростання доходу.

5. Удосконалено методичний підхід щодо обґрунтування прожиткового мінімуму в Україні, відмінністю якого є визначення додаткових товарів та послуг споживчого кошику, аналізу вагової структури споживчого набору та розрахунку індексу споживчих цін за міжнародною Класифікацією індивідуального споживання за цілями (КІСЦ), використання якого дозволяє отримати обґрунтований розмір прожиткового мінімуму як найважливішого соціального стандарту та нормативу.

6. Удосконалено механізм регулювання доходів, відмінністю якого є урахування та визначення впливу тіньового сектора на рівень життя населення, що дозволяє отримати об'єктивну оцінку соціально-економічного стану та перспектив розвитку економіки держави. Обґрунтовано напрями державної регуляції доходів населення.

Основні висновки, пропозиції та положення наукової новизни, викладені в 3 розділі, опубліковані у роботах автора: [36, 134,137,140,141].

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено важливе науково-практичне завдання з удосконалення та подальшого розвитку теоретичних положень, методичних підходів та розроблення практичних рекомендацій щодо регулювання доходів населення. Основні результати дослідження полягають у такому.

1. Дістало подальшого розвитку визначення поняття «доходи населення», під яким запропоновано розуміти певну суму грошових коштів та надходжень в натуральній формі, отриманих населенням як в результаті трудової, так і нетрудової діяльності, не забороненої законодавством для відтворення робочої сили, задоволення потреб людини та накопичення коштів. Визначене поняття «доходи населення» враховано в удосконалених концептуальних положеннях соціальної стратифікації суспільства за рахунок узагальнення типів, критеріїв, підходів до стратифікації та включення до видів стратифікаційних структур статусної структури, а до систем стратифікації – корпоративно-правової системи, що дало можливість обґрунтувати механізм державної політики у сфері регулювання доходів населення. Уточнено перелік факторів диференціації доходів населення за рахунок виділення додаткової групи за ознакою «розподіл населення за якістю праці», до складу якої включено соціально-психологічні та соціально-географічні фактори, що дає можливість враховувати відповідно психологічні особливості індивіда та природно-кліматичні особливості місця його проживання при оцінюванні грошових доходів та витрат домогосподарств за економічними районами України.

2. Обґрунтовано механізм соціально-економічного регулювання доходів населення з урахуванням соціальної стратифікації, в межах якої визначено принципи, цілі та завдання, форми і методи, а також інструменти її реалізації, взаємодія яких забезпечує ефективне регулювання доходів населення. Використання запропонованого механізму дозволить врахувати та реалізувати економічні стратегії держави в процесі оподаткування доходів працівників і підприємств, стимулювати розвиток підприємництва на принципах

солідарності та соціальної відповідальності, за сприянням відповідних соціальних, економічних, правових і політичних інститутів, що забезпечить підвищення рівня та якості життя населення України і зростання його доходів.

3. Виявлено основні перешкоди економічного розвитку, які полягають у порушенні торговельних та фінансових зв'язків у регіонах, залежності країни від імпортних енергоносіїв, поглибленні бюджетного дефіциту через падіння економічного розвитку, що зумовлюють причини зменшення доходів, які сприяють формуванню тенденцій зміни структури та рівня доходів населення, таких як: зростання номінальних доходів населення при зниженні їх купівельної спроможності, зниження реальних доходів населення внаслідок неконтрольованих інфляційних процесів, збільшення частки соціальних трансфертів у структурі доходів населення, яке не веде до зростання якості життя, диспропорції в структурі доходів населення через нерозвиненість підприємницького потенціалу та висока регіональна диференціація та поляризація доходів населення. Удосконалено методичні рекомендації до оцінювання диференціації доходів працівників, особливістю яких є використання макроекономічних показників диференціації (коефіцієнт Джині, децильний та квінтільний коефіцієнти, індекс Аткинсона) для аналізу соціальної нерівності, що дозволяє визначати ступінь нерівності та нерівномірності доходів працюючого населення на мікроекономічному рівні.

4. Визначено напрями максимізації доходів населення з нестандартними формами зайнятості, особливість яких полягає у застосуванні гнучкого графіку робочого часу та нетрадиційної системи отримання доходів з використанням лінійних оптимізаційних моделей, що уможлиблює застосування запропонованих напрямів для різних категорій фрілансерів. Доведено практичне використання розроблених напрямів максимізації доходу соціально-демографічної групи населення, яка отримує дохід на ринку фріланс-послуг.

5. Удосконалено напрями оптимізації джерел доходів населення в контексті соціальної стратифікації. Запропоновано оптимізацію на макроекономічному рівні, що здійснюється через встановлення співвідношення в структурі доходів працюючого населення; на мікроекономічному рівні – через

справедливу диференціацію прибутку та заробітної праці; індивідуальному рівні – завдяки активізації власної підприємницької діяльності, координації дій стосовно цільового вкладання вільних грошових коштів в альтернативні варіанти їхнього примноження, використанню оренди для здачі об'єктів власності, інтенсифікації процесу самонавчання та розвитку талантів. Розроблено методичний підхід щодо державного регулювання доходів працівників підприємств бюджетоутворюючих галузей, відмінністю якого є визначення розміру податкових пільг для бюджетоутворюючих підприємств в залежності від динаміки розвитку галузей за індексами промислової продукції (ПП), динаміки виробництва конкретного підприємства (ППП) та питомою вагою доходів галузей у ВВП країни, що дає можливість диференціювати вклад окремих галузей, економічних районів у розвиток економіки країни та підвищити рівень життя і мотивації працівників відповідної галузі.

6. Розроблено напрями державного регулювання доходів працівників, які включають: законодавчо-правовий, економічний, соціально-політичний, адміністративно-організаційний та фінансовий. Запропоновано систему конкретних заходів для підвищення ролі держави у формуванні доходів працюючого населення, які полягають у: скороченні рівня монополізації виробництва та розвитку конкурентного середовища, моніторингу реклами та інформаційних матеріалів, забезпеченні випуску доброякісних товарів шляхом надання якісної сировини, сприянні розвитку банківської системи та забезпеченні ефективної діяльності фінансових ринків, запровадженні прозорих та доступних механізмів кредитування реального сектору економіки та розв'язанні платіжної кризи, застосуванні жорстких адміністративних і каральних заходів щодо зниження кримінальних видів підприємництва та зменшенні розриву між фактичною вартістю трудових ресурсів для роботодавця та фактичним обсягом отриманих коштів для працівника. У роботі обґрунтовано механізм державного регулювання доходів населення на етапі суспільної трансформації, підвищення ролі держави у створенні соціально-орієнтованої ринкової економіки, відмінністю якого є урахування та визначення впливу тіньового сектора на рівень життя населення, що дозволяє отримати

об'єктивну оцінку соціально-економічного стану та перспектив розвитку економіки на макроекономічному рівні.

7. Запропоновано методичний підхід щодо обґрунтування прожиткового мінімуму в Україні, відмінністю якого є включення додаткових мінімально необхідних товарів та послуг в споживчий кошик для гідного життя населення за результатами аналізу вагової структури споживчого набору для розрахунку індексу споживчих цін за міжнародною Класифікацією індивідуального споживання за цілями (КІСЦ). Використання методичного підходу дозволяє отримати обґрунтовані структуру та величину прожиткового мінімуму як найважливішого соціального стандарту та нормативу. Розглянуто та обґрунтовано необхідність перегляду вмісту споживчого кошика, що сприятиме створенню гідних умов життя населення.

Практичне значення одержаних результатів дисертації полягає в обґрунтуванні методичних підходів і практичних рекомендацій щодо регулювання доходів населення на макро-, мезо- та працівників на мікроекономічному рівнях. Наукові результати дисертаційної роботи, що мають прикладний характер, знайшли практичне застосування в діяльності: Харківського обласного центру зайнятості (довідка № 01-3538 від 15.09.2016 р.), де впроваджено методичний підхід до максимізації доходів населення з нестандартними формами зайнятості; відділення виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України у м. Харкові (довідка № 4484/01-14 від 08.09.2016), у якому впроваджено концептуальні положення стратифікації суспільства, що дало можливість обґрунтувати механізм державної політики у сфері регулювання доходів населення. Результати дослідження застосовуються у навчальному процесі Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця при викладанні навчальної дисципліни «Економіка праці і соціально-трудова відносини» при підготовці студентів освітнього ступеня «бакалавр» за напрямом підготовки 6.030505 «Управління персоналом та економіка праці» (довідка № 16/86-09-314 від 17.10.2016 р.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакумова Н. М. Политика доходов и заработной платы : учеб. пособие / Н. М. Абакумова, Р. Я. Подовалова. – Новосибирская гос. Академия экономики и управления. – М. : Инфра-С, 2002. – 224 с.
2. Аберкромби Н. Социологический словарь / Н. Аберкромби, С. Хилл, Б. Тернер С. ; под ред. С. А. Ерофкквва ; пер. с англ. – Казань : изд-во Казан. ун-та, 1998. – 322 с.
3. Агапова И. И. История экономической мысли / И. И. Агапова. – Курс лекций. – М. : ЭКМОС, 1998. – 248 с.
4. Андреева И. Н. Управление кадрами. Руководство для персонала и топ-менеджмента / И. Н. Андреева. – (Электронная книга Google) / БХВ-Петербург, 2012. – 416 с.
5. Багчі П. Розподіл доходів в Росії в перехідний період / П. Багчі, С. Естрін – Лондон, 1998. – 32 с.
6. Балакірева О. М. Детермінанти соціально-економічної нерівності в сучасній Україні : монографія / О. М. Балакірева, В. А. Головенько, Д. А. Дмитрук та ін. ; за ред. канд. соціол. наук О. М. Балакіревої; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2011. – 592 с.
7. Баланда А. Л. Динаміка соціальної невдоволеності через призму диференціації доходів населення України / А. Л. Баланда // Вісник БУМіБ. – 2009. – № 1 (5). – С. 67-72.
8. Баланда А. Л. Диференціація населення України за рівнем доходів та її вплив на соціальну напругу / А. Л. Баланда // Вісник БУМіБ. – 2008. – № 4 (4). – С. 91-95.
9. Баланда А. Л. Соціальні детермінанти національної безпеки України: теорія, методологія, практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і

політика» / А. Л. Баланда ; Нац. акад. наук України, Ін-т демографії та соц. дослідж. – К. : [б. в.], 2008. – 40 с.

10. Балдич Н. І. Прогнозування розвитку територій. Демографічне прогнозування : навч. посіб. / Н. І. Балдич, О. В. Берданова, Н. М. Гринчук [та ін.]; за заг. наук. ред. М. М. Білінської. – К. : НАДУ, 2013. – 120 с.

11. Балтачєєва Н. А. Вплив економічної кризи на рівень доходів населення України / Н. А. Балтачєєва // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 2., Т. 3. – С. 129-133.

12. Балюк В. А. Удосконалення соціальних стандартів підвищення якості життя населення [Електронний ресурс] / В.А. Балюк. // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Вип. 1 (4) – Т. 2. – Полтава : ПДАА. – 2012. – 352 с. – С. 54. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nppdaa/econ/2012_2/052.pdf. – Назва з екрану.

13. Бандера В. Доходи та заощадження в перехідній економіці України / В. Бандера, В. Буняк, З. Ватаманюк, О. Ватаманюк ; за ред. С. Панчишин, М. Савлук . – Львів : Видавництво Львівського університету ім. І.Франка, 2003 . – 406 с.

14. Башнянин Г.І. Політична економія : підручник для вузів. Ч. 1 : Загальна економічна теорія. Ч. 2 : Спеціальна економічна теорія / Г. І. Башнянин, П. Лазур, В. Медведєв. – К. : Ніка-Центр : Ельга, 2000. – 526 с.

15. Беляєв О. О. Соціальна економіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. О. Беляєв, М. І. Диба, В. І. Кириленко та ін. – К. : КНЕУ, 2005. – 196 с.

16. Благун І. С. Просторово-структурний аналіз доходів населення / І. С. Благун, Л. І. Дмитришин // Регіональна економіка. – 2013. – № 1. – С. 99-106.

17. Булатова А. С. Світова економіка : підручник / А. С. Булатова – М. : Економіст, 2004 – 366 с.

18. Василина Е. М. Теория политической стратификации / Е. М. Василина // Общественные науки и современность. – 2004. – №3. – С. 14-30.

19. Васильєв О. А. Диференціація населення України за умовами життя: методологія оцінювання, аналіз та перспективи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / О. А. Васильєв; Нац. акад. наук України, Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи. – К. : [б. в.], 2014. – 19 с.

20. Верич Ю.Л. Оцінка і регулювання грошових доходів населення з урахуванням інфляційних процесів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.02.03 «Економіка та управління національним господарством» / Ю.Л.Верич ; Донец. держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк : [б. в.], 2005. – 19 с.

21. Веремей С. А. Гендерні проблеми диференціації доходів населення та перспективи їх вирішення / С. А. Веремей // Вісник МСУ: Серія «Економічні науки». – Том 13. – № 2. – Харків, 2010. – С. 17-25.

22. Вильчинська О. М. Макроекономічний аналіз особистого розподілу доходів в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.01.01 «Економічна теорія» / О. М. Вильчинська; Мін. освіти і науки України, Львів. нац. університет ім. І. Франка. – Л. : [б. в.], 2014. – 20 с.

23. Виступи на розширеному засіданні Кабінету Міністрів України від 27.02.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246100067. – Назва з екрану.

24. Вікіпедія: Вільна енциклопедія // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki>. – Назва з екрану.

25. Вікіпедія: Вільна енциклопедія / Подільський мостовий перехід // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D>. – Назва з екрану.

26. Вітер В. Прожитковий мінімум у системі вимірів рівня життя населення України / В. Вітер // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 1. – С. 26-36.

27. Волович В. Социальная стратификация и политика / В. Волович, С. Макеев // Политическая мысль. – 2005. – №1. – С. 10-18.

28. Воронін О. Визначення показників економічної ефективності виробництва на основі модифікації ресурсного потенціалу / О. Воронін // Економіка України. – 2007. – № 10. – С. 29-30.

29. Воротіна Н. В. Теоретичні питання оподаткування доходів громадян і аналіз змін законодавства у цій сфері за роки незалежності України / Н. В. Воротіна // Правова держава. – 2001. – №12. – 415 с.

30. Гвелесіані А. Г. Оцінка структури грошових доходів населення України методом декомпозиції коефіцієнта Джині / А.Г. Гвелесіані // Науково-економічний та суспільно-політичний журнал «Демографія та соціальна економіка» – К., 2009. – № 2 (12). – С. 153-161.

31. Гвелесіані А. Г. Фактори диференціації грошових доходів населення / А. Г. Гвелесіані // Трансформаційні процеси у соціальній сфері: зб. наук. пр. – К. : Інститут економіки НАН України, 2003. – С. 45-52.

32. Головаха Є. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами «Європейського соціального дослідження» 2005-2007-2009-2011 / Є. Головаха, А. Горбачик. – К. : Інститут соціології НАН України, 2012. – 119 с.

33. Гончарова С. Ю. Інструментарій державного регулювання доходів найманих працівників / С. Ю. Гончарова, А. В. Семенченко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика» (Харків, 26-27 березня 2015 р.). – Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2015. – С. 224-227.

34. Гончарова С. Ю. Концепція стратифікації в умовах трансформації українського суспільства / С. Ю. Гончарова, А. В. Семенченко // Вісник НТУ «ХП». – Х. : НТУ «ХП». – 2014. – № 45 (1088). – С. 157-163. – (Серія «Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства»).

35. Гончарова С. Ю. Причини і тенденції зміни рівня доходів населення за регіонами України / С. Ю. Гончарова, А. В. Семенченко // Науковий вісник

Херсонського державного університету. – Херсон : ВД «Гельветика», 2015. – № 14, Ч. 1. – С. 124-127. – (Серія «Економічні науки»).

36. Гончарова С. Ю. Прожитковий мінімум як соціально-економічний важіль в контексті соціальної стратифікації суспільства / С. Ю. Гончарова, А. Б. Гончаров, А. В. Семенченко // Економіка та фінанси : науковий журнал. – Roma, Italia : Edizioni Magi, 2016. – Vol. 1. – P. 228-235.

37. Гончарова С. Ю. Соціальна стратифікація сучасного суспільства / С. Ю. Гончарова, А. В. Семенченко // Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та студентів «Розвиток України очима молоді: економічні, соціальні та правові аспекти» (Харків, 28 березня 2014 р.). – Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2014. – С. 76-79.

38. Гончарова С. Ю. Типізація систем соціальної стратифікації / С. Ю. Гончарова, А. В. Семенченко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики» (Харків, 22-23 травня 2014 р.) – Харків : Вид. «ІНЖЕК», 2014. – С. 72-74.

39. Гордей О. Д. Фінансове забезпечення рівня життя населення : монографія / О. Д. Гордей – Ірпінь : Видавництво НУДПСУ, 2012. – 366 с.

40. Гордієнко Л. А. Фінансове регулювання доходів населення : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Л. А. Гордієнко; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів: [б. в.], 2011. – 20 с.

41. Городецька Т. Е. Вплив диференціації доходів населення на формування соціальних шоків у суспільстві / Т. Е. Городецька // Науковий журнал УДУФтаМТ, «Зовнішня торгівля: економіка, фінанси право» – К., 2012. – № 3. – С. 94-99.

42. Городяненко В. Г. Соціологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. Г. Городяненко – К. : Видавничий центр «Академія», 2002, – 560 с.

43. Госдума приняла новый подход к определению потребительской корзины [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rbc.ru/rbcfreenews/20121120175043.shtml>. – Назва з екрану.

44. Григорша К. Экономист IMF group Ukraine Вікіпедія : // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://forbes.net.ua/author/33936>. – Назва з екрану.

45. Губин К. Г. Возможности повышения уровня социальной безопасности за совершенствования регулирования доходов населения в Украине / К.Г. Губин // Економіка і регіон. – 2009. – №2. – С.114-118.

46. Губін К. Г. Формування системи регулювання доходів населення в трансформаційній економіці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.01 «Економічна теорія» / К. Г. Губін ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х. : [б. в.], 2008. – 18 с.

47. «Дзеркало тижня. Україна» №36-37. Дані про ВВП України за 2014 рік // [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://dt.ua/ECONOMICS/dani-pro-vvp-ukrayini-za-2014-rik-stanut-vidomi-na-pivmisyasya-piznishe-162862_.html. – Назва з екрану.

48. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] // Статистичний щорічник України за 2009-2015 роки. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрана.

49. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] // Статистично-аналітичний огляд стану ринку праці у 2015 році. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрану.

50. Дмитришин Л. І. Концептуальний підхід до моделювання просторово-структурної диференціації грошових доходів населення / Л. І. Дмитришин // Актуальні проблеми економіки – 2014. – № 6 (144). – С. 114-121.

51. Дмитришин Л. І. Моделі просторово-структурної диференціації грошових доходів населення : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня докт. економ. наук : 08.00.11 «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці» / Л. І. Дмитришин; Мін. освіти і науки України, Хар. нац. екон. університет ім. С. Кузнеця. – Х. : [б. в.], 2014. – 35 с.

52. Єгоров М. О. Стан харчування населення України [Електронний ресурс] / Б. Єгоров, М. Мардар. – Товари і ринки. – 2011. – Вип. 1. – С. 140-147. – Режим доступу до журн. : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/tovary

/2011_1/20.pdf. – Назва з екрану.

53. Жуковська А. Ю. Соціальні стандарти у сфері доходів населення та проблематика їх запровадження в Україні / А. Ю. Жуковська // Актуальні проблеми економіки – 2009. – № 11 (101). – С. 181-189.

54. Завіновська Г. Т. Економіка праці: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Г. Т. Завіновська. – К. : КНЕУ, 2003. – 300 с.

55. Задачи оптимизации [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://matica.org.ua/primery/primery/zadachi-optimizacii>. – Название с экрана.

56. Законопроект № 6565 від 22.06.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=6565&skl=7. – Назва з екрану.

57. Законопроект № 2250 від 08.02.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45714. – Назва з екрану.

58. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: Програма економічних реформ на 2010-2016 роки / Комітет з економічних реформ при Президентові України // [Електронний ресурс] – Режим доступа : http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf. – Назва з екрану.

59. Зуєва Л. С. Подолання тіньової економіки – нагальна проблема суспільства України / Л. С. Зуєва, О. І. Драган // Економіка, фінанси, право. – 2004. – №7. – С. 26

60. Иконникова Н. Сучасні концепції соціальної структури і соціальної стратифікації / Н. Иконникова // Особистість. Культура. Суспільство. Обрані статті : 2000 р. Т. 2 вип. 3 (4). – С. 29-42.

61. Ильин А. Е. Сущность и функции доходов / А. Е. Ильин // Человек и труд. – 2005. – №2. – С. 58-60.

62. Иноземцев В. Л. Социальное неравенство как проблема становления постэкономического общества / В. Л. Иноземцев // Полис. – 2004. – №5. – С. 17-30.

63. Інформація про стан забезпечення соціальної справедливості в Україні. Додаток до Постанови Президії Федерації професійних спілок України від 11.12.2012 м. Київ № П-15-7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fpsu.org.ua/component/content/article/142-den-socialnoi-spravedlivosti/602-zahodysocprav-2>. – Назва з екрану.

64. Кваснікова Г. С. Стан рівня заробітної плати та посилення стимулюючої функції у мотивації праці / Г. С. Кваснікова. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 165 с.

65. Кенэ Ф. Избранные экономические произведения / Ф. Кенэ. – М. : Экономика, 1960. – 98 с.

66. Кибанова А. Я. Управление персоналом организации. Практикум : учеб. пособ. / А. Я. Кибанова. – М. : ИНФРА–М, 2002. – 296 с.

67. Климко Г. Н. Основи економічної теорії : політекономічний аспект : підручник / за ред. Г. Н. Климка, В. П. Нестеренка. – 2-ге вид. – К. : Вища шк. : Т-во «Знання», КОО, 2009. – 305 с.

68. Кодекс законів про працю України. – Х. : «Одісей», 2003. – 864 с.

69. Коденська М. Ю. До питання рівня заробітної плати в Україні / М. Ю. Коденська, К. Ю. Соколюк // Вісник Академії праці і соціальних відносин. – 2013. – №4(68). – С.34-40.

70. Кондирін О. В. Доходи населення як основний показник рівня життя в Україні / О.В. Кондирін // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. – Вип. 5 (120). – К., 2011. – С. 229-232.

71. Короткий курс лекцій з дисципліни «Економіка праці» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [ttp://studme.com.ua/121107086253/ekonomika/ekonomika_truda.htm](http://studme.com.ua/121107086253/ekonomika/ekonomika_truda.htm). – Назва з екрану.

72. Костишина Т. А. Регулювання доходів як чинник забезпечення якості життя населення / Т. А. Костишина // Науковий вісник ПУЕТ. Серія «Економічні науки». – 2016. – № 5 (77). – С. 75-85

73. Костишина Т. А. Соціально-економічна сутність оплати праці в контексті нової ідеології функціональності середнього класу в Україні / Т. А. Костишина // Науковий вісник ПУЕТ. Серія «Економічні науки». – 2015.

– № 2 (71). – С. 9-14.

74. Костишина Т. А. Стратегічні пріоритети регулювання оплати праці / Т. А. Костишина, С. М. Лебедева, Л. В. Міснікова // Управління персоналом: теоретичні аспекти та стратегії розвитку : монографія / Т. А. Костишина, В. П. Писаренко, О. О. Нестуля / За ред. Т.А. Костишиної. – Полтава : ПУЕТ, 2014.– С. 203 – 256.

75. Кролевець О. А. Державне регулювання доходів населення в контексті формування середнього класу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / О. А. Кролевець; Нац. акад. наук України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк : [б. в.], 2010. – 20 с.

76. Крушельницька О. В. Управління персоналом : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / О. В. Крушельницька, Д. П. Меленчук. – К. : Кондор, 2003. – 293с.

77. Кучерявенко Н. П. Налоговое право: учебник / Н. П. Кучерявенко. – Х. : Вид-во «Основа», 2001.– 470 с.

78. Лагутін В. Д. Людина і економіка: соціоекономіка : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / – В. Д. Лагутін. – К. : Либідь, 2008. –238 с.

79. Лекарь С. А. Скільки доходів ми одержали / С.А. Лекарь // Праця і зарплата. – 2009. – № 29. – С. 19 – 26.

80. Лепехин В. А. Стратификация в современном обществе и новый средний класс / В. А. Лепехин // Общественные науки и современность. – 1998. – №4. – С. 30-45.

81. Лист Мінсоцполітики України «Щодо перегляду наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг» // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1740-12>. – Назва з екрану.

82. Литвинов В. А. Прожиточный минимум: история, методика, анализ / В. А. Литвинов. – М. : Издательство ЛЕНАНД, 2010 ISBN. – 280 с.

83. Лібанова Е. М. Соціальна стратифікація українського суспільства : спроба статистичного визначення та вимірювання / Е. М. Лібанова // Український соціум. – 2003. – № 1 (2). – С.146-164

84. Луніна І. Податкова політика в Україні в контексті створення умов для економічного зростання / І. Лунін // Економіка України. – 2000.– №9. – С. 30-39.
85. Макеєв С. О. Соціологія : підручник / С. О. Макеєв. – К. : «Українська енциклопедія», 1999 р. – 344 с.
86. Майср В. Ф. Доходы населения и рост благосостояния народа / В. Ф. Майср. – М. : Экономика, 1968.– 238 с.
87. Малишев О. В. Диференціація доходів населення та економічний розвиток країни / О. В. Малишев // Вісник ДНУ. – 2012. – Т.1. – С. 151-154.
88. Мандибура В. О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання / В. О. Мандибура – К.: Вища шк., 2008. – 165 с.
89. Маркс К. Типы социальной стратификации в обществе / К. Маркс, Ф. Энгельс. – соч. 2-е изд. – Т. 46. Ч.1. – С. 283.
90. Медведева В. Варенье — на завтра: 7+1 корзины стран G-8 [Електронний ресурс] / В. Медведева. – Режим доступу : http://www.profile.ru/items_19693. – Название с экрана.
91. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>. – Назва з екрану.
92. Михасюк І. Державне регулювання економіки / А. Мельник, М. Крупка, З. Залога. – ЛНУ ім. Франка, Львів : «Українські технології», 2000. – 640 с.
93. Моніторинг показників соціальної сфери. Сайт Міністерства соціальної політики України // [Электронный ресурс] – Режим доступу : http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=179608&cat_id=141688. – Назва з екрану.
94. Мочерний С. В. Економічна теорія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. В. Мочерний. – К. : Видавничий центр «Академія», 2003. – 656 с.
95. Назарова Г. В. Стан та регіональні особливості матеріального стимулювання трудової діяльності в Україні / Г. В. Назарова // Соціально-трудова відносини: теорія та практика: зб. наук. праць / М-во освіти і науки

України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», Ін-т соціально-трудових відносин; [голов. редкол. А. М. Колот]. – К. : КНЕУ, 2014. – № 2(8). – С. 89- 96.

96. Національний інститут стратегічних досліджень // [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://old.niss.gov.ua/book/tyn_ekon/10.htm. – Назва з екрану.

97. Небава М. І. Теорія макроекономіки : навч. посіб. / М.І. Небава. – К. : Слово, 2003. – 536 с.

98. Невмержицкий С. Прогнозные расчеты роста реальных доходов населения Украины /С. Невмержицкий // Финансист – 2008. – № 8 (17). – С. 32-34.

99. Нечай Т. Заробітна плата в період трансформації економіки / Нечай Т., Іларіонов В. // Україна : аспекти праці. – №8. – 2006 р. – с. 20-21

100. Новіков В. М. Формування і прогнозування доходів населення / В. М. Новіков // Україна: аспекти праці. – 2002. – № 3. – С. 25-29.

101. Новіков В. М. Актуальні питання структурного аналізу і прогнозування доходів населення / В. Новіков, В. Семенов // Економіка України. – 2005. –№ 7(524). – С. 74-81.

102. Новосельська Л. І. Міжнародний досвід розрахунку прожиткового мінімуму / Л. І. Новосельська, Ю. Ю.Цігуш // Науковий вісник НЛТУ України – 2009. – Вип. 19.4. – С. 198-200.

103. Огаренко В. М. Соціологія праці : навч. посіб. / В. М. Огаренко, Ж. Д. Малахова. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 304 с.

104. Перерви П. Економіка і організація праці : підручник / за ред. проф. П. Г. Перерви, проф. М. І. Погорелова – Х. : Вид-во «Основа», 2006. – 691 520 с.

105. Петрова І. Заробітна плата як регулятор ринку праці / І. Петрова // Україна, аспекти праці. – 2009. – № 3-4. – С. 22–25.

106. Петти У. Экономические и статистические работы / У. Петти. – М. : 1940. – С. 33. П01. Прісняков В. Ф. Прогрес людства і нерівність доходів // Фінанси України. – 2005. – № 12(121). – С. 32-41.

107. Податковий кодекс України – Стаття 167, п. 1.
108. Подільський міст нашттовхнувся на дачі, «Ремдизель» і конкурентів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/podilskiy_mist.html. – Назва з екрану.
109. Подходы к оптимизации доходов и расходов домохозяйств оптимизации [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://8cent-emails.com/podhody-optimizacii-dohodov-rashodov-domohozjajstv>. – Назва з екрану.
110. Полякова С. В. Формування доходів населення в період становлення ринкових відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / С. В. Полякова ; Нац. акад. наук України, Рада по вивченню продукт. сил України. – К. : [б. в.], 2003. – 20 с.
111. Постанова Президії Федерації професійних спілок України «Про заходи з нагоди відзначення у 2013 році Всесвітнього дня соціальної справедливості» від 11.12.2012 м. Київ № П-15-7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fpsu.org.ua/component/content/article/142-den-socialnoi-spravedlivosti/602-zahodysocsprav-2>. – Назва з екрану.
112. Примуш М. В. Загальна соціологія : навч. посіб. / М. В. Примуш – К. : Професіонал, 2004. – 590 с.
113. Присняков В. Ф. Нестационарная макроэкономика / В. Ф. Присняков. – Донецкий национальный университет. – Донецк. – 2000. – 621 с.
114. Прісняков В.Ф. Детінізація економіки / В.Ф. Прісняков // Фінанси України. – 2005. – №3. – С. 72 – 81.
115. «Про Державний бюджет України на 2015 рік». Закон України від 28.12.2014 р., № 80-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>. – Назва з екрану.
116. «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» Закон України із змінами, внесеними згідно із Законом № 4523-VI (4523-17)

від 15.03.2012, ВВР, 2013, № 3, ст.6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://docs.dtkr.ua/doc/1087.597.0>. – Назва з екрану.

117. «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» Закон України // Офіційний вісник України офіційне видання від 14.07.2000 2000 р., № 26, стор. 1-55, ст. 1078, код акту 16163/2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1768-14>. – Назва з екрану.

118. «Про затвердження прожиткового мінімуму на 2005 рік». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, N 6, ст.131. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2089-15>. – Назва з екрану.

119. Прокопик О. І. Шляхи детінізації економіки України та її особливості / О. І. Прокопик // Банківська справа — 2008. №2, с. 56-66.

120. Про оплату праці : Закон України // Урядовий кур'єр. – 1995. – № 108/95-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр>. – Назва з екрану.

121. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про прожитковий мінімум» № 6565 від 22.06.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=6565&skl=7. – Назва з екрану.

122. «Про прожитковий мінімум». Закон України від 15.07.1999 р., № 966-XIV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-14>. – Назва з екрану.

123. Пункт 1 статті 3 Закону України «Про прожитковий мінімум» в редакції від 09.12.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/966-14>. – Назва з екрану.

124. Рабкина Н. Е. Основы дифференциации заработной платы и доходов населения / Н. Е. Рабкина, Н. М. Римашевская. – М. : Экономика, 2002. – 288 с.

125. Ревенков А. Планирование в системе государственного регулирования экономики. / А. Ревенков // Экономист. – 2001. – №8. – 312 с.

126. Рішення Київської міської ради (III сесія VII скликання) «Про бюджет міста Києва на 2015 рік» від 28 січня 2015 року N 60/925 //

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/1_docki2.nsf/alldocWWW/4BD07617E61E6724C2257DDD006DF017. – Назва з екрану.

127. Саввов А. А. Доходи населення України та їх динаміка / А. А. Саввов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – №2. – С. 121 – 126.

128. Савенко О. Л. Економічний механізм державного регулювання доходів населення в ринкових умовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.02.03 «Економіка та управління національним господарством» / О. Л. Савенко ; Н.-д. екон. ін-т. – К. : [б. в.], 2002. – 16 с.

129. Савченко А. Г. Макроекономічна політика / А.Г. Савченко – К. : КНТЕУ, 2002.– 135 с.

130. Свиріпа Н. В. Теоретичні основи боротьби з тіньовою економікою / Н. В. Свиріпа // Економіка та Держава – 2009. №7. – С. 43-57.

131. Семенченко А. В. Аналіз причин нерівності доходів найманих працівників в Україні та методи їх регулювання / А. В. Семенченко // Управління розвитком : зб. наук. статей. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. – № 14 (111). – С. 3-4.

132. Семенченко А. В. Витрати виробництва та збуту продукції і резерви їхнього зниження в ринкових умовах / А. В. Семенченко // Управління розвитком : зб. наук. статей. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – № 7(83). – С. 161–163

133. Семенченко А. В. Дослідження макроекономічних тенденцій формування доходів населення та їх розподілу на мікрорівні / А. В. Семенченко, С. Ю. Гончарова // Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика»» (Харків, 30-31 березня 2017 р.) – Харків : Вид. «ІНЖЕК», 2017. – С. 220-222.

134. Семенченко А. В. Дослідження методів визначення прожиткового мінімуму в Україні / А. В. Семенченко // Збірник матеріалів XV Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Проблеми

розвитку соціально-економічних систем в національній та глобальній економіці» (Вінниця, 7-9 грудня 2015 р.). – Вінниця : ДонНУ, 2015. – С. 284-286.

135. Семенченко А. В. Застосування методів оцінки персоналу в системі менеджменту / А. В. Семенченко // Управління розвитком : зб. наук. статей. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – № 21 (97). – С. 117-119.

136. Семенченко А. В. Методичний підхід до регулювання доходів населення в умовах соціальної стратифікації / А. В. Семенченко // Економіка і організація управління : зб. наук. пр. – Вінниця : ДонНУ, 2016. – № 2 (22). – С. 71– 79.

137. Семенченко А. В. Методичний підхід щодо максимізації доходів населення з нестандартними формами зайнятості / А. В. Семенченко // Бізнес Інформ. – 2016. – № 9. – С. 137–141.

138. Семенченко А. В. Особливості регулювання доходів працівників як елемент управління підприємством / А. В. Семенченко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика» (Харків, 24-25 березня 2016 р.) – Х. : Вид. «ІНЖЕК», 2016. – С. 26-28.

139. Семенченко А. В. Структура доходів найманих працівників / А. В. Семенченко // Управління розвитком : зб. наук. статей. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. – № 24 (12). – С. 68-71.

140. Семенченко А. В. Удосконалення механізму державного регулювання доходів населення / А. В. Семенченко // Бізнес Інформ. – 2016. – № 5. – С. 51–56.

141. Семенченко А. В. Удосконалення оцінки результатів праці персоналу / А. В. Семенченко // Управління розвитком : зб. наук. статей. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – № 10 (86). – С. 22-24.

142. Семенченко А. В. Thesaurus of the concept «population's incomes» in the context of the social economy / А. В. Семенченко // Збірник II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Формування стратегії науково-

технічного, екологічного і соціально-економічного розвитку суспільства» (Тернопіль, 5-6 грудня 2013 р.). – Тернопіль : Крок, 2013. – С. 260-262.

143. Сибирская правда. Издательская группа. [Електронний ресурс] – Режим доступа : <http://www.vsp.ru/social/2002/11/19/452249#sthash.IRkXWJoV.dpuf>. – Название с экрана.

144. Сорокін П. А. Система соціології / П.А.Сорокін. – М. : Юристъ, 1993. – 571 с.

145. Соціальний захист малозабезпечених осіб [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://studies.in.ua/soc_zabezp/1578-socalniy-zahist-malozabezpechenih-osb.html. – Назва з екрана.

146. Соціальні стандарти, їх підвищення та належне фінансування, яке передбачено Бюджетом 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245984004. – Назва з екрана.

147. Староверов В. И. Трансформация социальной структуры и стратификация общества / В. И. Староверов // Социологические исследования. – 1998. – №4. – С. 138-145.143.

148. Старченко Л. В. Оцінка якості життя населення регіонів в умовах сталого розвитку : монографія / Л. В. Старченко ; за заг. ред. к. е. н., доц. І. М. Сотник. – Суми : СДУ, 2010. – 270 с.

149. Статистика по рынку фриланса в регионах Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://itc.ua/news/statistika-po-ryinku-frilansa-v-regionah-ukrainyi-infografika>. – Название с экрана.

150. Стельмашук А. М. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / А. М. Стельмашук. – Тернопіль: Астон, 2001. – 362с.

151. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Д.М. Стеченко. – К. : МАУП, 2000. – 176с.

152. Стешин В. С. Социологический словарь / ин-т социологии РАН, нац. общ. - научн. фонд; Научно-ред. совет : предс. В. С. Стешин. – М. : Мысль, 2001. – 692 с.

153. Стожок О. З. Формування і розподіл доходів населення в умовах трансформації економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.09.01 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / О. З. Стожок. – Донецьк, 2008. – 19 с.

154. Суринов А. Е. Статистика доходов населения / А. Е. Суринов. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 229 с.

155. Сурков С. А. Работа над персоналом как средство повышения эффективности организации / С. А. Сурков // Управление персоналом. – 2003. – №6. – С. 38–41.

156. Текущие приоритеты соціального реформирования в Украине: актуальность в контексте макроэкономического и мирового развития.[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fppg.org.ua>. – Название с экрана.

157. Тіньова економіка // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ukrbukva.net/page,7,84378-Tenevaya-ekonomika-v-SShA.html>. – Назва з екрана.

158. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання // [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf. – Назва з екрана.

159. Томпсона А. Экономика фирмы / под ред. А. Томпсона, пер. с англ. – М. : ЗАО «Изд-во БИНОМ», 2000. – 554 с.

160. Тохтарова В. С. Доходы населения: уровень, структура и дифференциация / В. С. Тохтарова // Научно-экономический та суспільно-політичний журнал «Демографія та соціальна економіка» – К., 2011. – № 2 (16). – С. 166 – 175.

161. Тохтарова В. С. Доходы населения та механізми їх соціально-економічного регулювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.01.01 «Економічна теорія» / В. С. Тохтарова; Мін. освіти і науки України, Дон. нац. університет. – Д. : [б. в.], 2014. – 20 с.

162. Трансформация украинского общества и концепция стратификации / Н. О. Фролова // Правова держава= Правовое государство=Constitutional State : Науковий журнал. – 2004 . – N7 . – С. 217-223.

163. Тютюнникова С. В. Формування доходів населення в умовах ринкової трансформації економіки інверсійного типу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. економ. наук : 08.01.01 «Економічна теорія» / С. В. Тютюнникова ; Харківський державний університет. – Х. : [б. в.], 1999. – 37 с.

164. Указ Президента України № 274/2010 «Про невідкладні заходи з подолання бідності» // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://pravda.ua.com/2010/02/2688>. – Назва з екрана.

165. Указ президента України «Про основні напрями політики щодо грошових доходів населення України» від 07.08.1999 р. № 969/99. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/969/99>. – Назва з екрана.

166. Україна та зарубіжні країни : взаємозв'язок споживчого кошика і прожиткового мінімуму [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://prezi.com/lhd-ujcew7wu/presentation>. – Назва з екрана.

167. Федірко Н. В. Державне регулювання доходів населення в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.02.03 «Економіка та управління національним господарством» / Н. В. Федірко; Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана. – К. : [б. в.], 2006. – 20 с.

168. Федірко Н. В. Світова практика застосування інструментів державного регулювання доходів населення / Н. В. Федірко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2006. – №5,Т.1. – С. 15-42-146.

169. Федеральный закон Российской Федерации «О потребительской корзине в целом по Российской Федерации» от 03.12.2012 № 227-ФЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102325115&intelsearch=03.12.2012+%B9+227-%D4%C7>. – Название с экрана.

170. Федосеев В. Н. Управление персоналом организации : учеб. пособ. / В. Н. Федосеев, С. Н. Капустин. – М. : Издательство «Экзамен», 2004. – 368 с.
171. Фомішина В. М. Споживання і заощадження в економічному розвитку України / В. М. Фомішина . – Херсон : Олді-плюс, 2012. – 444 с.
172. Хмеленко І. В. Регулювання доходів населення у сфері соціальної політики України / І. В. Хмеленко // Часопис економічних реформ. – 2014. – № 1 (13). – С. 95-100.
173. Холод Н. М. Державне регулювання доходів населення в умовах ринкової трансформації економіки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.01.01 «Економічна теорія» / Н. М. Холод; Львівський національний університет ім. І. Франка. – Л. : [б. в.], 2000. – 20 с.
174. Холод Н. М. Досвід використання мінімальної заробітної плати у країнах з розвинутою та перехідною економікою / Н. В. Холод // Україна: аспекти праці. – 2008. – №7. – С. 46-51.
175. Холод Н. М. Розподіл та перерозподіл доходів населення в перехідних економічних системах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: 08.01.01 «Економічна теорія» / Н. М. Холод ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів : [б. в.], 2009. – 32 с.
176. Холод Н. М. Розподіл доходів та бідність у перехідних економіках: монографія / Назар Холод. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – 442 с.
177. Хорст Р. Політика у сфері оподаткування і регулювання доходів : зрівнювання федеральних та регіональних інтересів / Р. Хорст // Система і досвід Німеччини / Фонд «Україна – США». Програма сприяння парламентові України – 40 с.
178. Центр фискальної політики. – М. : август, 2009
179. Черкасов А. В. Управління якістю життя населення : монографія / А. В. Черкасов. – Полтава : РВВ ПДАА, 2012. – 310 с.
180. Чмирьова Л. Ю. Районування території України як один з факторів просторового соціально-економічного розвитку регіонів / Л. Ю. Чмирьова,

Н. О. Федяй // Эффективная экономика. №3, 2013. Режим доступа: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1878>. – Назва з екрана.

181. Шаповалова А. О. Кластерний аналіз доходів і витрат населення України / А. О. Шаповалова // Управління розвитком – 2008. – № 15 (91). – С. 35-39.

182. Шваб Л. І. Актуальні питання формування й регулювання доходів громадян України / Л. І. Шваб // Вісник ХНУ. – 2006. – № 3. – С. 189-192.

183. Шекшня С. В. Управление персоналом современной организации / С.В. Шекшня. – 4-е изд. – М. : Бизнес-школа «Интел-синтез», 2006. – 227 с.

184. Шерстюк Л. Проблеми й перспективи регулювання прожиткового мінімуму доходів громадян / Л. Шерстюк // Вісник КНТЕУ. – 2004. – № 6. – С. 70-79.

185. Шпитчук Р. М. Економічні наслідки тонізації економічної системи / Р. М. Шпитчук // Економіка. Фінанси. Право – 2009. №1. – С. 3-6.

186. «Щодо порядку формування та перегляду розміру прожиткового мінімуму». Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45714. – Назва з екрана.

187. «Щодо тенденцій розвитку економіки України у 2014-2015 рр.» Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1635>. – Назва з екрана.

188. «Щодо удосконалення методики визначення споживчого кошику». Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1233>. – Назва з екрана.

189. Эксперты [Електронний ресурс]: Прожиточный минимум в России искусственно занижен // DW от 02.01.2013. – Режим доступа : <http://www.dw.de/эксперты-прожиточный-минимум-в-россии-искусственно-занижен/a-16491437>. – Название с экрана.

190. Юрчик Г. М. Оцінювання диференціації доходів населення України з урахуванням їх тіньової компоненти / Г. М. Юрчик, Н. М. Самолюк // Демографія та соціальна економіка. – 2016. – № 3 (28). – С. 133-144.

191. Юрчик Г. М. Особливості фінансування соціальної політики в Україні / Г. М. Юрчик // Соціально-трудова відносина: теорія і практика : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України ; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» ; Ін-т соц.-труд. відносин ; редкол. : А. М. Колот (голова) [та ін.]. – Київ : КНЕУ, 2015. – № 2 (10). – С. 184-194.

192. Юрчик Г. М. Соціальний захист зайнятого населення України в умовах економічної нестабільності / Г.М. Юрчик // Україна: аспекти праці. – 2015. – №1. – С. 34-42.

193. Юрчик Г. Н. Социальная безопасность и защита населения Украины в условиях инфляции / Юрчик Г.Н., Самолюк Н.Н. // International Journal of New Economics and Social Sciences. – 2016. – № 2 (4). – С. 315-324

194. Які мінімальні зарплати отримують у Євросоюзі [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://tsn.ua/groshi/yaki-minimalni-zarplati-otrimuyut-u-uevrosoyuzi-412012.html>. – Назва з екрана.

195. Якість розрахунків індексу споживчих цін в Україні цілком відповідає міжнародним стандартам [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=244999673. – Назва з екрана.

196. Яковлев Р. А. Оплата труда в организации / Р. А. Яковлев. – М. : МЦФР, 2003. – 448 с.

197. Ястремська О. М. Організаційне забезпечення якості трудової діяльності керівників промислових підприємств [Текст] : монографія / О. М. Ястремська, К. В. Яковенко, В. В. Томах. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2009. – 328с.

198. Bullard J. Income Inequality and Monetary Policy : a Framework with Answers to Three Questions. Presented at the C. Peter McColough Series on International Economics / J. Bullard // Council on Foreign Relations. – New York : MA, June, 2015.

199. Census Bureau. Household Income :2015 – September 16, 2016

200. Congressional Budget Office. «The Distribution of Household Income and Federal Taxes, 2015». November 12, 2015. [Electronic resource]. – Access : <https://www.cbo.gov/sites/default/files/113th-congress-2014-2015/reports/49440-Distribution-of-Income-and-Taxes.pdf>.

201. Consumer Price Index (CPI) [Electronic resource]. – Access : <http://www.sparknotes.com/economics/macro/measuring1/section2.rhtml>.

202. Harvey S. Fiscal federalism : Quantitative studies / S.Harvey // Rosen National Bureau of Economic Research Project Report – Chicago, 2008. – 272 p.

203. Higgins J. M. The Distribution of Household Income and Federal Taxes, 2011 / J. M. Higgins. – 2nd ed. – Chicago : Congressional Budget Office, 2012. – 366 p .

204. Historical Income Tables – Households – U.S Census Bureau [Electronic resource]. – Access : <http://www.economics.org/macro/measuring1/s4.rhtml>.

205. Household Income : 2015 Census Bureau – September 16, 2016

206. Kakwani N. Income Inequality, welfare and poverty: an illustration using Ukrainian data / N. Kakwani // World Bank – 1995. – 60 p.

207. Kaufmann A. Key socio-economic statistics on IDB member countries statistical : monograph / A. Kaufmann ; Economic Research and Policy Department Chief Economist Complex Sha'ban. – NY., (May) 2015. – 108 p.

208. Lesser E. L. Real Median Household Income. Weak Momentum in / E. L. Lesser. – Butterworth Heinemann, Boston, 2017.

209. Michael T. Measuring Trends in Income Inequality / T. Michael, G. Hannah // Federal Reserve Bank of St. Louis. The Regional Economist, – 2016. – 10 April. – № 24 (2). – P. 4-8.

210. Nielsen N. The American Middle Class Hasn't Gotten a Raise in 15 Years / N. Nielsen // WorldatWork Journal. – 2002. – Vol.11. – № 2. – P.52–62.

211. OECD Factbook, 2013 –169 p.

212. Piketty T. Income Inequality / T. Piketty, E. Saez // Quarterly Journal of Economics. – 2015. – 15 February. – № 118(1). – P. 24-39.

213. Saez E. Income and Wealth Inequality. – SOA Monograph M – RS10 – October 2014.

214. Schwabish J. *Income Distribution and Social Expenditures* / Jonathan Schwabish, Timothy Smeeding, Lars Osberg // *A Crossnational Perspective*. – Russell Sage Foundation, 2004. – P. 3.

215. Thomas A. Garrett. *Income Mobility* / A. Thomas // *Economic Synopses*. – 2005. – № 15. – P. 39–46.

216. U.S. Bureau of the Census, *Real Median Household Income in the United States*, retrieved from FRED, Federal Reserve Bank of St. Louis [Electronic resource]. – Access : <https://fred.stlouisfed.org/series/MEHOINUSA672N>, April 4, 2017.

217. US Census Bureau. 2005 Economic survey, racial income distribution. Retrieved 2006-06-29. – L. : Business Intelligence, 2006.

218. US Census Bureau. Median household income according to certain demographic characteristics. Archived from the original on 2006-06-18.– L. : Business Intelligence, 2006.

219. US Census Bureau. Median family income by family size. Archived from the original on 2006-06-26. Retrieved 2006-06-29. – L. : Business Intelligence, 2006.

220. US Census Bureau. *Income Distribution to \$250,000 or More for Households: 2015*. Accessed 2016-03-19. – L. : Business Intelligence, 2016.

221. US Census Bureau. *Selected Characteristics of Households, by Total Money Income in 2015*. Accessed 2016-03-21 – L. : Business Intelligence, 2016.

222. Yitzhaki S. *Income Stratification and Income Inequality* / S. Yitzhaki, R. I. Lerman // *Review of Income and Wealth*. 2011.– № 37. – P. 313-329.

ДОДАТКИ

**Структура грошових доходів домогосподарств за економічними районами в 2014-2015 роках
(у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, відсотків)**

Найменування елементів доходу	у тому числі за економічними районами																										
	Всі домогосподарства			Східний			Донецький			Придніпровський			Причорноморський			Подільський			Центральний			Карпатський			Поліський		
	2014	2015	Абс. відх	2014	2015	Абс. відх	2014	2015	Абс. відх	2014	2015	Абс. відх	2014	2015	Абс. відх	2014	2015	Абс. відх	2014	2015	Абс. відх	2014	2015	Абс. відх	2014	2015	Абс. відх
Оплата праці	55,91	53,55	-2,36	57,73	54,35	-3,38	56,16	54,03	-2,13	57,78	55,57	-2,21	57,83	54,40	-3,44	48,03	45,85	-2,17	61,96	61,23	-0,73	51,35	47,90	-3,45	48,08	49,63	1,55
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	4,48	5,73	1,25	4,20	4,71	0,51	3,69	2,67	-1,01	3,79	2,89	-0,90	4,58	7,92	3,34	4,59	5,69	1,10	3,36	4,28	0,91	8,33	11,94	3,61	4,13	4,28	0,14
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	3,05	3,58	0,53	2,50	3,64	1,14	1,31	2,32	1,01	3,06	3,98	0,92	3,85	3,96	0,11	6,02	6,23	0,21	1,89	1,93	0,04	2,89	3,02	0,12	5,57	4,41	-1,16
Доходи від власності (дивіденди від акцій та інших цінних паперів, відсотки по вкладах, доходи від здачі внайми нерухомості тощо)	0,83	1,07	0,24	1,04	1,07	0,04	0,43	0,46	0,02	1,23	2,09	0,86	1,07	1,73	0,66	1,49	1,54	0,04	0,61	0,57	-0,04	0,19	0,21	0,03	0,96	0,67	-0,28
Пенсії	25,65	25,09	-0,56	25,33	26,26	0,93	31,39	33,16	1,77	24,90	25,09	0,18	23,57	21,78	-1,79	26,95	26,99	0,05	20,84	23,26	2,42	24,71	22,31	-2,40	29,25	28,46	-0,79
Стипендії	0,67	0,75	0,07	0,73	0,76	0,03	0,42	0,51	0,10	0,65	0,61	-0,03	0,56	0,53	-0,02	0,65	0,49	-0,16	0,93	1,25	0,32	0,75	0,74	0,00	0,77	0,72	-0,06
Допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою	3,49	3,70	0,21	3,45	3,68	0,23	2,28	1,84	-0,44	3,13	2,83	-0,29	3,44	3,28	-0,16	4,56	5,23	0,67	2,76	2,67	-0,09	4,47	4,58	0,11	5,71	5,79	0,07
<i>у тому числі:</i>																											
допомога по безробіттю	0,25	0,27	0,02	0,28	0,43	0,15	0,16	0,18	0,02	0,30	0,27	-0,02	0,14	0,14	-0,01	0,33	0,48	0,15	0,25	0,23	-0,01	0,23	0,20	-0,03	0,48	0,20	-0,27
допомога малозабезпеченим сім'ям	0,21	0,25	0,05	0,09	0,28	0,19	0,01	0,09	0,09	0,13	0,09	-0,04	0,20	0,14	-0,06	0,34	0,57	0,24	0,05	0,09	0,04	0,66	0,44	-0,22	0,45	0,42	-0,03
допомоги на дітей	2,56	2,73	0,18	2,81	2,73	-0,08	1,77	1,23	-0,54	2,34	2,18	-0,16	2,75	2,61	-0,14	3,34	3,58	0,24	2,03	2,07	0,04	3,03	3,47	0,44	3,42	3,92	0,50
субсидії та пільги готівкою на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива	0,02	0,03	0,01	0,01	0,01	-0,01	0,01	0,03	0,01	0,01	0,01	0,00	0,01	0,02	0,01	0,05	0,03	-0,01	0,01	0,01	0,00	0,01	0,00	0,00	0,09	0,13	0,04
інші	0,46	0,42	-0,04	0,26	0,23	-0,03	0,33	0,31	-0,02	0,35	0,27	-0,08	0,33	0,37	0,04	0,51	0,56	0,05	0,43	0,27	-0,16	0,54	0,46	-0,08	1,27	1,11	-0,16
Грошова допомога від родичів та інших осіб	4,73	4,89	0,16	4,32	4,35	0,03	2,67	4,24	1,58	4,41	5,20	0,79	4,18	5,03	0,85	5,80	6,14	0,34	6,89	3,58	-3,31	5,77	6,58	0,82	4,18	4,07	-0,11
Аліменти	0,32	0,32	0,00	0,21	0,26	0,05	0,42	0,33	-0,09	0,56	0,47	-0,09	0,42	0,33	-0,09	0,18	0,29	0,11	0,19	0,40	0,21	0,19	0,12	-0,07	0,28	0,28	0,01
Інші грошові доходи	0,87	1,33	0,46	0,49	0,92	0,43	1,23	0,43	-0,80	0,49	1,27	0,77	0,50	1,05	0,55	1,74	1,56	-0,18	0,57	0,83	0,26	1,37	2,59	1,23	1,07	1,70	0,62
Грошові доходи	100	100	0	100	100	0	100	100	0	100	100	0	100	100	0	100	100	0	100	100	0	100	100	0	100	100	0

Додаток Б

Економічні райони України (з 1998 року) та динаміка їх грошових доходів від оплати праці за 2014-2015 рр.

Рис. Б.1. Економічні райони України за рекомендацією Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України

Рис. Б.2. Динаміка грошових доходів від оплати праці за економічними районами України за 2014-2015 рр. у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство

Додаток В

Аналіз динаміки та структури грошових доходів в 2014-2015 рр.

Таблиця В.1

Аналіз грошових доходів за економічними районами в 2014-2015 рр.
(у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.)

Найменування елементів доходу	Всі домогосподарства			у тому числі за економічними районами							
				Східний	Донецький	Придніпровський	Причорноморський	Подільський	Центральний	Карпатський	Поліський
	2014	2015	Абс. відх.	Абсолютне відхилення 2015 р. від 2014 р.							
Оплата праці	2267,1	2228,0	-39,1	18,0	-499,1	19,8	85,5	5,0	-197,4	90,0	187,9
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	181,6	238,5	56,9	31,5	-64,4	-28,6	167,9	48,6	34,9	205,3	16,6
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	123,8	148,8	25,1	52,2	26,7	42,3	20,9	18,6	-3,0	19,5	-28,4
Доходи від власності (дивіденди від акцій та інших цінних паперів, відсотки по вкладах, доходи від здачі внайми нерухомості тощо)	33,5	44,4	10,9	4,2	-2,4	36,5	33,9	4,3	-3,3	2,2	-8,0
Пенсії	1040,2	1043,9	3,7	104,2	-171,4	53,8	17,3	49,5	61,1	9,2	49,4
Стипендії	27,3	31,1	3,8	3,0	0,3	-0,2	1,2	-4,9	12,9	3,5	-0,1
Допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою	141,5	153,8	12,3	18,3	-33,2	-5,8	7,0	32,7	-11,3	26,8	18,2
<i>у тому числі:</i>											
допомога по безробіттю	10,2	11,1	0,9	6,7	-0,6	-0,3	0,2	6,2	-1,2	-0,2	-9,0
допомога малозабезпеченим сім'ям	8,3	10,5	2,1	8,0	3,1	-1,2	-1,9	9,3	1,6	-6,8	0,1
допомоги на дітей	103,6	113,6	10,0	4,4	-32,9	-1,8	5,0	14,9	-3,2	34,7	28,0
субсидії та пільги готівкою на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива	0,8	1,1	0,3	-0,3	0,4	0,0	0,5	-0,3	0,2	-0,1	1,6
інші	18,5	17,5	-1,0	-0,5	-3,2	-2,5	3,3	2,7	-8,7	-0,9	-2,5
Грошова допомога від родичів та інших осіб	191,7	203,5	11,8	12,5	37,1	39,5	55,0	22,7	-176,7	65,2	7,0
Аліменти	13,0	13,2	0,1	2,6	-6,4	-2,5	-2,5	4,5	9,6	-2,3	1,1
Інші грошові доходи	35,4	55,4	20,1	18,5	-38,2	31,8	26,5	-3,5	11,0	62,6	26,3
Грошові доходи	4055,1	4160,7	105,6	265,0	-750,8	186,7	412,7	177,4	-262,2	481,9	269,9

Додаток Е

Аналіз динаміки та структури грошових витрат в 2014-2015 рр.

Таблиця Е.1

Аналіз споживчих грошових витрат домогосподарств за економічними районами України в 2014-2015 роках

(у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.)

Найменування елементів витрат	Всі домогосподарства			у тому числі за економічними районами							
				Східний	Донецький	Придніпровський	Причорноморський	Подільський	Центральний	Карпатський	Поліський
	2014	2015	Абс. відх.	Абсолютне відхилення 2015 р. від 2014 р.							
Продукти харчування та безалкогольні напої	1641	1766	125,0	141,0	-20,5	168,8	191,6	208,8	55,3	247,2	132,1
Алкогільні напої	53,8	55,5	1,6	1,2	6,7	3,4	-4,5	11,0	-7,2	5,8	6,1
Тютюнові вироби	76,4	80,7	4,3	-5,0	-6,2	6,9	1,5	16,9	8,5	14,9	14,2
Одяг і взуття	225,7	245,9	20,1	15,0	-45,8	17,1	20,6	18,4	-18,0	58,3	28,7
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	342,6	363,7	21,1	22,7	-5,3	63,6	45,3	-1,6	-14,3	23,7	22,6
Довідково: оплата житла, комунальних продуктів та послуг	285,2	307,7	22,5	23,8	-17,3	45,4	49,8	10,0	-3,8	25,7	26,2
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	89,2	92,0	2,8	7,0	-23,4	4,6	0,2	4,6	-4,5	17,7	5,5
Охорона здоров'я	121,1	139,8	18,7	32,3	-23,2	47,6	15,6	13,9	-7,0	14,6	31,0
Транспорт	157,7	166,8	9,1	43,2	-26,9	39,5	25,0	-10,0	-21,8	-19,7	4,7
Зв'язок	108,0	111,9	3,9	4,4	-14,5	13,4	8,6	-0,9	-2,7	8,9	2,9
Відпочинок і культура	76,9	69,7	-7,1	-9,9	-24,3	6,4	-1,2	1,7	-27,4	-3,1	-3,9
Освіта	45,6	45,8	0,2	-7,9	-4,3	4,3	0,9	-11,9	-3,5	0,5	6,1
Ресторани та готелі	91,5	91,6	0,1	-16,1	-26,9	-8,8	16,0	-9,7	-6,7	16,6	3,8
з них:											
харчування поза домом	68,6	72,8	4,2	-7,9	-14,9	-6,3	12,0	-2,3	-5,6	20,2	13,3
витрати на оплату путівок на бази відпочинку тощо	5,7	4,3	-1,3	-1,4	-6,5	1,2	4,9	-3,2	-2,9	-0,6	-2,4
Різні товари та послуги	99,8	108,3	8,4	11,5	-4,3	17,2	6,8	20,6	-12,2	19,2	9,4
Споживчі грошові витрати	3129,8	3338,3	208,5	239,3	-218,8	383,9	326,2	261,8	-61,6	404,5	262,9

Аналіз споживчих та неспоживчих грошових витрат домогосподарств за економічними районами в 2014-2015 роках

(у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.)

Найменування елементів витрат	Всі домогосподарства			у тому числі за економічними районами							
				Східний	Донецький	Придніпровський	Причорноморський	Подільський	Центральний	Карпатський	Поліський
	2014	2015	Абс. відх.	Абсолютне відхилення 2015 р. від 2014 р.							
Споживчі грошові витрати	3129	3338	208,5	239,3	-218,8	383,9	326,2	261,8	-61,6	404,5	262,9
Розподіл споживчих грошових витрат:											
продовольчі товари	1771	1902	131,0	137,1	-20,0	179,1	188,5	236,7	56,6	267,9	152,3
непродовольчі товари	799,9	858,7	58,7	86,4	-90,8	130,8	84,5	43,4	-40,7	71,4	72,6
послуги	558,4	577,1	18,6	15,8	-108,0	74,0	53,2	-18,2	-77,6	65,2	38,0
Витрати на продовольчі товари та харчування поза домом	1839	1975	135,2	129,2	-34,8	172,8	200,5	234,4	51,1	288,0	165,5
Витрати на особисте підсобне господарство	68,8	80,2	11,4	14,1	14,6	3,7	4,2	3,1	-5,4	9,1	14,3
Допомога родичам, іншим особам	122,3	126,5	4,2	8,1	-2,2	6,2	8,4	1,6	-29,0	13,6	6,1
Купівля нерухомості	28,5	1,2	-27,3	-12,7	15,7	0,0	0,3	-3,5	-157,4	-0,5	-58,6
Капітальний ремонт, будівництво	21,9	19,6	-2,3	-3,6	-28,2	-0,2	-4,2	-9,6	1,2	4,2	17,2
Купівля акцій, вклади до банків	115,6	110,8	-4,7	41,8	-16,8	-19,7	-23,8	-55,0	-28,1	42,5	-12,7
Аліменти	5,1	4,5	-0,5	4,7	-4,0	-0,9	-1,1	1,6	-1,4	0,8	-2,3
Податки, збори, внески	1,2	0,7	-0,5	-0,1	0,2	-1,1	-0,4	-2,1	-1,4	-0,1	0,3
Інші витрати	6,5	10,3	3,7	1,2	0,0	2,1	1,0	8,2	1,1	13,9	-2,8
Неспоживчі грошові витрати	370,0	353,9	-16,1	53,5	-20,8	-10,0	-15,4	-55,8	-220,6	83,6	-38,3
Всього витрат	3499	3692	192,4	292,8	-239,5	374,0	310,8	206,0	-282,2	488,1	224,6
Кількість домогосподарств (тисяч)	16958	14455	-2503	-4,8	-1624	-1,5	-869,2	-4,9	5,1	0,5	-3,6
Середній еквівалентний розмір домогосподарства (осіб)	2,1	2,1	-0,01	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Кількість обстежених домогосподарств	10528	8814	-1714	52,0	-866,0	-24,0	-591,0	-69,0	75,0	-273,0	-18,0

Додаток Ж

Аналіз динаміки показників диференціації грошових доходів населення України
та їх розподіл на мікрорівні

Таблиця Ж.1

**Динаміка показників диференціації грошових доходів населення України
за 2009 – 2015 роки**

Грошові доходи	Всі домогосподарства						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
у тому числі за децильними (10%- ми) групами населення за рівнем середньодушових еквівалентних грошових доходів							
перша (з найменшими доходами)	3,8	3,9	4,0	4,2	4,2	4,4	4,5
друга	5,4	5,7	5,8	5,9	5,9	6,1	6,1
третья	6,4	6,6	6,7	6,8	6,8	6,9	6,9
четверта	7,2	7,4	7,4	7,6	7,5	7,7	7,6
п'ята	8,1	8,1	8,2	8,4	8,3	8,4	8,5
шоста	9,1	9,0	9,1	9,3	9,2	9,3	9,3
сьома	10,3	10,1	10,2	10,4	10,3	10,3	10,2
восьма	12,0	11,8	11,7	11,9	11,7	11,8	11,8
дев'ята	14,4	14,2	13,9	14,2	14,0	13,9	14,0
десята (з найбільшими доходами)	23,3	23,2	23,0	21,3	22,1	21,2	21,2
Коефіцієнт концентрації (індекс Джині)	0,277	0,270	0,263	0,248	0,251	0,240	0,256
Децильний коефіцієнт диференціації грошових доходів населення, разів	3,9	3,1	3,0	2,9	2,9	2,8	2,8
Співвідношення грошових доходів найбільш та найменш забезпечених 10% населення (децильний коефіцієнт фондів), разів	6,1	5,9	5,7	5,1	5,3	4,9	5,0
Співвідношення грошових доходів найбільш та найменш забезпечених 20% населення (квінтільний коефіцієнт фондів), разів	4,1	4,0	3,8	3,6	3,5	3,4	3,5

Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua>. Витрати і ресурси домогосподарств України. Розділ ІХ.

Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.

Найменування підприємств	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.			
	2014 рік	2015 рік	Абс. відх. (+,-)	Темп росту, %
ПАТ «Турбоатом»	1741261	1842387	101126	105,81
ПАТ «ХТЗ ім. С. Орджонікідзе»	542835	674049	131214	124,17
ПАТ «ХЕЛЗ «Укрелектромаш»	34234	27210	-7024	79,48
ПАТ «Завод «Червоний Жовтень»	26439	40847	14408	154,50
ПАТ «Завод «Південкабель»	764777	769015	4238	100,55
ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	463847	302689	-161158	65,26
ПАТ «Автрамат»	36795	23971	-12824	65,15
ПАТ «ФЕД»	381413	507354	125941	133,02
ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	443902	398168	-45734	89,70
ПАТ «Харківський верстатобудівний завод»	23741	5343	-18398	22,51

Джерело: <http://smida.gov.ua>**Середньооблікова чисельність штатних працівників, осіб**

Найменування підприємств	Середньооблікова чисельність штатних працівників, осіб			
	2014 рік	2015 рік	Абс. відх. (+,-)	Темп росту, %
ПАТ «Турбоатом»	5732	5811	79	101,38
ПАТ «ХТЗ ім. С. Орджонікідзе»	3280	2903	-377	88,51
ПАТ «ХЕЛЗ «Укрелектромаш»	327	139	-188	42,51
ПАТ «Завод «Червоний Жовтень»	221	219	-2	99,10
ПАТ «Завод «Південкабель»	1133	1009	-124	89,06
ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	2898	2093	-805	72,22
ПАТ «Автрамат»	624	382	-242	61,22
ПАТ «ФЕД»	257	628	371	244,36
ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	400	407	7	101,75
ПАТ «Харківський верстатобудівний завод»	282	170	-112	60,28
Найменування підприємств	Чисельність працівників, яких звільнено у зв'язку з невиконаними причинами (за порушення дисципліни, за власним бажанням)			
	2014 рік	2015 рік	Абс. відх. (+,-)	Темп росту, %
ПАТ «Турбоатом»	243	228	-15	93,83
ПАТ «ХТЗ ім. С. Орджонікідзе»	521	316	-205	60,65
ПАТ «ХЕЛЗ «Укрелектромаш»	210	62	-148	29,52
ПАТ «Завод «Червоний Жовтень»	24	21	-3	87,50
ПАТ «Завод «Південкабель»	183	128	-55	69,95
ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	911	394	-517	43,25
ПАТ «Автрамат»	265	193	-72	72,83
ПАТ «ФЕД»	86	103	17	119,77
ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	53	49	-4	92,45
ПАТ «Харківський верстатобудівний завод»	138	109	-29	78,99

Джерело: <http://smida.gov.ua>

Кількість штатних працівників на 31 грудня відповідного року, осіб

Найменування підприємств	Кількість штатних працівників на 31 грудня відповідного року, осіб			
	2014 рік	2015 рік	Абс. відх. (+,-)	Темп росту, %
ПАТ «Турбоатом»	5772	5849	77	101,33
ПАТ «ХТЗ ім. С. Орджонікідзе»	3086	2720	-366	88,14
ПАТ «ХЕЛЗ «Укрелектромаш»	261	125	-136	47,89
ПАТ «Завод «Червоний Жовтень»	221	218	-3	98,64
ПАТ «Завод «Південкабель»	1063	976	-87	91,82
ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	2381	1805	-576	75,81
ПАТ «Автрамат»	527	237	-290	44,97
ПАТ «ФЕД»	521	735	214	141,07
ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	403	411	8	101,99
ПАТ «Харківський верстатобудівний завод»	196	144	-52	73,47

Джерело: <http://smida.gov.ua>. Форма звітності: Звіт з праці № 1-ПВ (квартальна), затверджена Наказом Держстату України від 05.08.2015 № 224

Коефіцієнт плинності кадрів

Найменування підприємств	Коефіцієнт плинності кадрів			
	2014 рік	2015 рік	Абс. відх. (+,-)	Темп росту, %
ПАТ «Турбоатом»	0,0424	0,0392	-0,0032	92,55
ПАТ «ХТЗ ім. С. Орджонікідзе»	0,1588	0,1089	-0,0500	68,53
ПАТ «ХЕЛЗ «Укрелектромаш»	0,6422	0,4460	-0,1962	69,46
ПАТ «Завод «Червоний Жовтень»	0,1086	0,0959	-0,0127	88,30
ПАТ «Завод «Південкабель»	0,1615	0,1269	-0,0347	78,54
ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	0,3144	0,1882	-0,1261	59,88
ПАТ «Автрамат»	0,4247	0,5052	0,0806	118,97
ПАТ «ФЕД»	0,3346	0,1640	-0,1706	49,01
ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	0,1325	0,1204	-0,0121	90,86
ПАТ «Харківський верстатобудівний завод»	0,4894	0,6412	0,1518	131,02

Розраховано автором за даними табл. Ж.3

Фонд оплати праці, тис. грн.

Найменування підприємств	Фонд оплати праці, тис. грн.			
	2014 рік	2015 рік	Абс. відх. (+,-)	Темп росту, %
ПАТ «Турбоатом»	285149,8	330585,0	45435,2	115,93
ПАТ «ХТЗ ім. С. Орджонікідзе»	123795,7	130581,3	6785,6	105,48
ПАТ «ХЕЛЗ «Укрелектромаш»	7893,4	4924,1	-2969,3	62,38
ПАТ «Завод «Червоний Жовтень»	7118	6906	-212	97,02
ПАТ «Завод «Південкабель»	44383	39731,1	-4651,9	89,52
ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	107300,3	71418,9	-35881,4	66,56
ПАТ «Автрамат»	20362,8	10430,4	-9932,4	51,22
ПАТ «ФЕД»	32331,9	40340	8008,1	124,77
ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	23165	22235,3	-929,7	95,99
ПАТ «Харківський верстатобудівний завод»	8495,1	4492,4	-4002,7	52,88

Джерело: <http://smida.gov.ua>

Середньомісячна заробітна плата, грн.

Найменування підприємств	Середньомісячна заробітна плата, грн.			
	2014 рік	2015 рік	Абс. відх. (+,-)	Темп росту, %
ПАТ «Турбоатом»	4145,58	4740,79	595,21	114,36
ПАТ «ХТЗ ім. С. Орджонікідзе»	3145,22	3748,46	603,24	119,18
ПАТ «ХЕЛЗ «Укрелектромаш»	2011,57	2952,10	940,53	146,76
ПАТ «Завод «Червоний Жовтень»	2684,01	2627,85	-56,16	97,91
ПАТ «Завод «Південкабель»	3264,42	3281,39	16,97	100,52
ПАТ «Харківський підшипниковий завод»	3085,47	2843,56	-241,91	92,16
ПАТ «Автрамат»	2719,39	2275,39	-444	83,67
ПАТ «ФЕД»	10483,75	5352,97	-5130,78	51,06
ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	4826,04	4552,68	-273,36	94,34
ПАТ «Харківський верстатобудівний завод»	2510,37	2202,16	-308,21	87,72

Розраховано автором за даними табл. Ж.3 та Ж.6.

Додаток 3

Анкета опитування працівників підприємств машинобудівної галузі
Харківського регіону**АНКЕТА****Шановні респонденти!**

Дозвольте запропонувати Вам прийняти участь в опитуванні, яке присвячене проблемі регулювання доходів населення. Результати дослідження будуть використані в процесі написання дисертаційного дослідження для розробки заходів спрямованих на зниження ступеня нерівності розподілу доходів, на скорочення нерівності доходів окремих соціально-демографічних груп, а також для розрахунку показника задоволеності стилем управління та діями керівництва щодо регулювання оплати праці.

Даючи відповіді на запитання дотримуйтесь, будь ласка, своєї особистої точки зору. Відповіді на запитання, судження та бачення ймовірних варіантів вирішення проблеми окремих працівників підприємств, проаналізовані в узагальненому виді, нададуть уявлення про найбільш змістовне бачення працівників підприємства підходів щодо зниження диференціації, підвищення ефективності системи оплати праці працівників на промислових підприємствах.

Загальні правила заповнення анкети: якщо після запитання пропонується декілька варіантів відповідей, то уважно прочитайте усі відповіді, а потім оберіть один чи декілька варіантів, які Вам підходять і в бланку відповідей обведіть їх порядкові номери; якщо ж відповіді не наводяться або жоден із запропонованих варіантів Вам не підходить, напишіть свою відповідь самостійно зверху підкреслення.

Заздалегідь дякуємо Вам за участь!

Перші 5 запитань стосуються Вашої особистості

1. Ваша стать:

1 чоловіча

2 жіноча

2. Скільки Вам років?

3. Ваш сімейний стан:

1 саодиокий (не заміжня)

2 одружений (заміжня)

3 розлучений (розлучена)

4. Яка у Вас освіта?

- 1 середня освіта
- 2 середня спеціальна освіта (технікум, училище, коледж)
- 3 неповна вища (диплом бакалавра)
- 4 вища (диплом спеціаліста, магістра)
- 5 маю вчений ступінь, звання

5. Як Ви оцінюєте свій рівень життя?

- 1 високий
- 2 середній
- 3 низький

Наступні 8 запитань стосуються проблеми формування доходів працівників

6. Що Ви розумієте під поняттям «доходи населення»?

7. Яку посаду Ви займаєте?

8. Яка Ваша середньомісячна заробітна плата?

- 1 від 1000 до 2500 гривень
- 2 від 2500 до 4000 гривень
- 3 від 4000 до 6000 гривень
- 4 більше 6000 гривень

9. Який відсоток складає заробітна плата в Вашому загальному доході?

10. Чи задоволені Ви ситуацією щодо структури ваших особистих джерел доходів?

- 1 так
- 2 ні

11. Чи вистачає Вам сукупного доходу для підтримки працездатності, задоволення особистісних потреб, та чи вважаєте Ви що дохід є достатнім для нормального життя?

- 1 так
- 2 більше так, чим ні
- 3 більше ні, чим так
- 4 ні

12. Чи хотіли би Ви, щоб структура ваших доходів розподілялася, наприклад, так як в Швеції (з/п складає 50% від загального доходу працівника, інші 50% – це соціальні гарантії та виплати держави)?

1 так

2 ні

3 поясніть відповідь _____

13. Проаналізуйте структуру Ваших доходів. Чи отримуєте Ви будь-які інші види доходів, крім заробітної плати? Що є джерелом Ваших доходів? Заповніть, будь ласка, табл. 3.1. Якщо Ви не бажаєте показувати свої реальні доходи, наведіть їх у відсотках.

Таблиця 3.1

Структура доходів

Джерела отримання доходів	Грн.	Структура, %
1	2	3
1. Оплата праці		
1.1. Заробітна плата за основною роботою:		
1.1.1. Основна з/п		
1.1.2. Додаткова з/п		
1.1.3. Заохочувальні та компенсаційні виплати		
1.2. Заробітна плата за сумісництвом		
2. Доходи від власності		
2.1. Відсотки за депозитами вкладникам кредитних організацій та банків		
2.2. Виплати банками і кредитними організаціями за державними та іншими цінними паперами		
2.3. Завчасна компенсація за вкладами громадян у банках і кредитних закладах		
2.4. Доходи населення від продажу нерухомості на вторинному ринку житла		
2.5. Здача в оренду авто, обладнання, виробничих, побутових та житлових приміщень		
3. Дивіденди		
4. Отримання доходу на міжбанківських ринках		
5. Доходи від домашнього господарства		
6. Доходи від підприємницької діяльності		
7. Періодичні грошові надходження:		
7.1. Аліменти		
7.2. Стипендії		
7.3. Гонорари		
7.4. Гранди		
7.5. Благодійна допомога		
7.6. Інші періодичні грошові надходження		

1	2	3
8. Соціальні трансферти:		
8.1. Пенсійні виплати		
8.2. Соціальна допомога		
8.3. Страхові компенсації		
8.4. Вартість безоплатних послуг		
8.5. Гроші отримані за переказами		
8.6. Відшкодування витрат інвалідам		
8.7. Відшкодування збитків репресованим		
8.8. Інші соціальні трансферти		
Всього		100

14. Як Ви вважаєте, на скільки відсотків рівень заробітної праці є мотивуючим фактором для працівників на підприємстві?

0% – рівень оплати праці не мотивує взагалі;

100% – найбільша мотивація заробітної плати.

15. На Вашу думку, на скільки відсотків працівники підприємства є соціально захищеними (надаються соціальні гарантії працівникам)?

0% – взагалі соціально не захищені;

100% – повністю соціально захищені.

16. Визначте, будь ласка, на скільки відсотків Ви задоволені змістом та дотриманням керівництвом норм колективного договору?

0% – взагалі не задоволені;

100% – повністю задоволені.

Наступні 5 запитань стосуються вирішення проблеми тінізації економіки економічних районів України

17. На Вашу думку, які заходи слід вживати для подолання порушення прав держави?

1 забезпечення прозорості діяльності органів виконавчої влади;

2 правового забезпечення процесу легалізації (амністії) доходів, отриманих внаслідок приховування від надмірного оподаткування;

3 усунення державних корумпованих структур на всіх рівнях влади;

4 підвищення ефективності державного нагляду та контролю за підприємницькою діяльністю шляхом застосування економічних механізмів майнової відповідальності та банкрутства з одночасним обмеженням повноважень державних регулятивних органів щодо адміністративного втручання у господарську діяльність підприємств;

5 створення умов для легалізації зайнятості.

18. На Вашу думку, які заходи слід вживати для подолання порушення правил конкуренції?

1 скорочення рівня монополізації виробництва та розвитку конкурентного середовища;

2 посилення захисту права власності та майнових прав держави;

3 зниження податкового тиску, захист інтересів підприємців;

4 стимулювання підприємницької діяльності, підтримка пріоритетних напрямків;

5 застосування жорстких адміністративних і каральних заходів щодо зниження кримінальних видів підприємництва;

19. На Вашу думку, які заходи слід вживати для подолання порушення прав споживачів?

1 моніторинг реклами та інформаційних матеріалів;

2 забезпечити випуск доброякісних товарів шляхом надання якісної сировини.

20. На Вашу думку, які заходи слід вживати для подолання порушення прав найманих працівників?

1 підвищення ефективності системи управління корпоративними правами;

2 зменшення розриву між фактичною вартістю трудових ресурсів для роботодавця та фактичним обсягом отриманих коштів для працівника;

3 забезпечити ефективність системи надання послуг трудових контрактів;

4 посилити роль засобів та норм техніки безпеки.

21. На Вашу думку, які заходи слід вживати для подолання порушення прав кредиторів?

1 сприяння розвитку банківської системи та забезпечення ефективної діяльності фінансових ринків;

2 запровадження прозорих та доступних механізмів кредитування реального сектору економіки та розв'язання платіжної кризи.

Дякуємо за участь в анкетуванні!

Додаток И
 Регіональна стратифікація фрілансерів

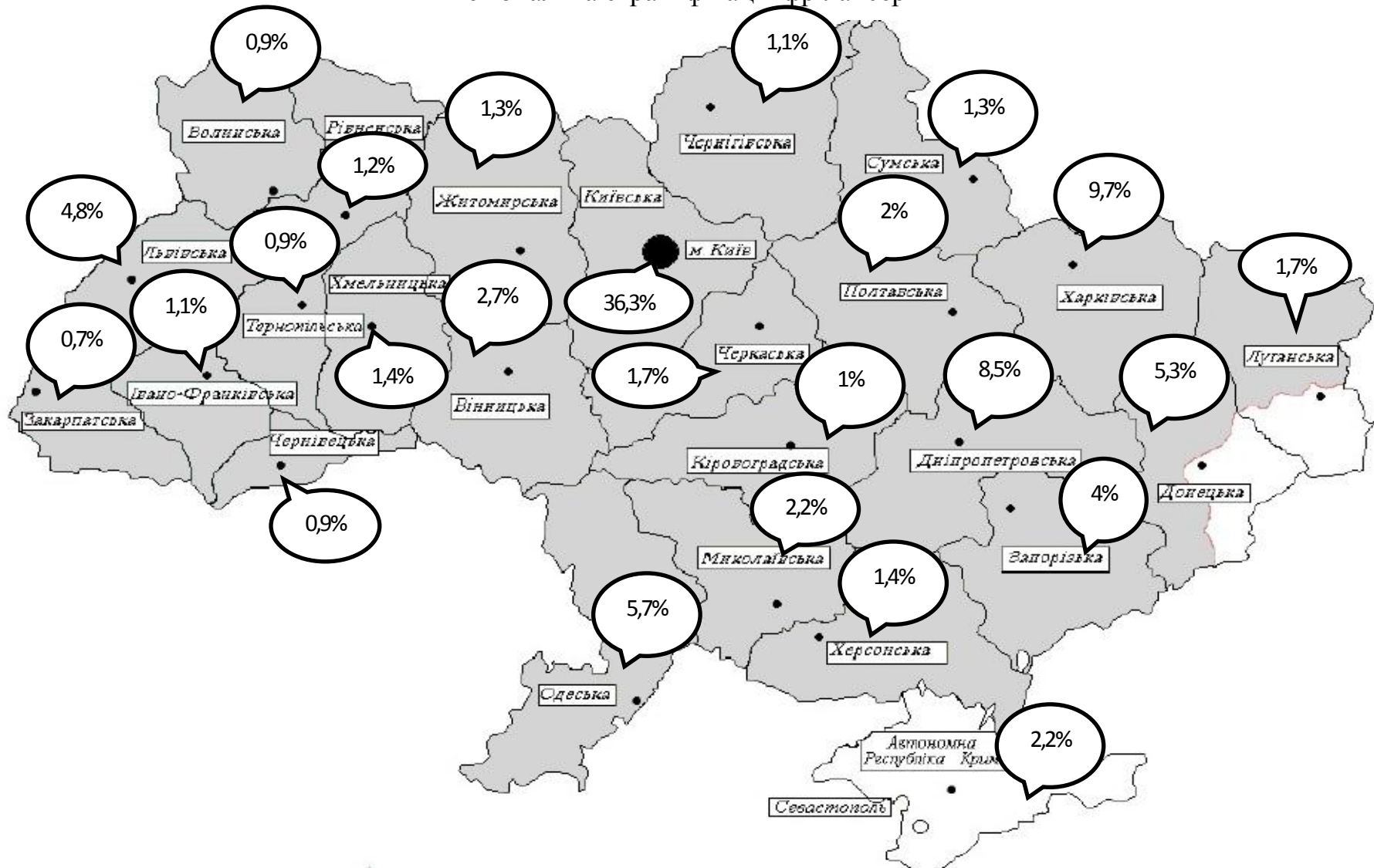

Рис. И.1. Регіональна стратифікація фрілансерів за чисельністю, %

Додаток К

Постановка та розв'язання лінійної оптимізаційної задачі

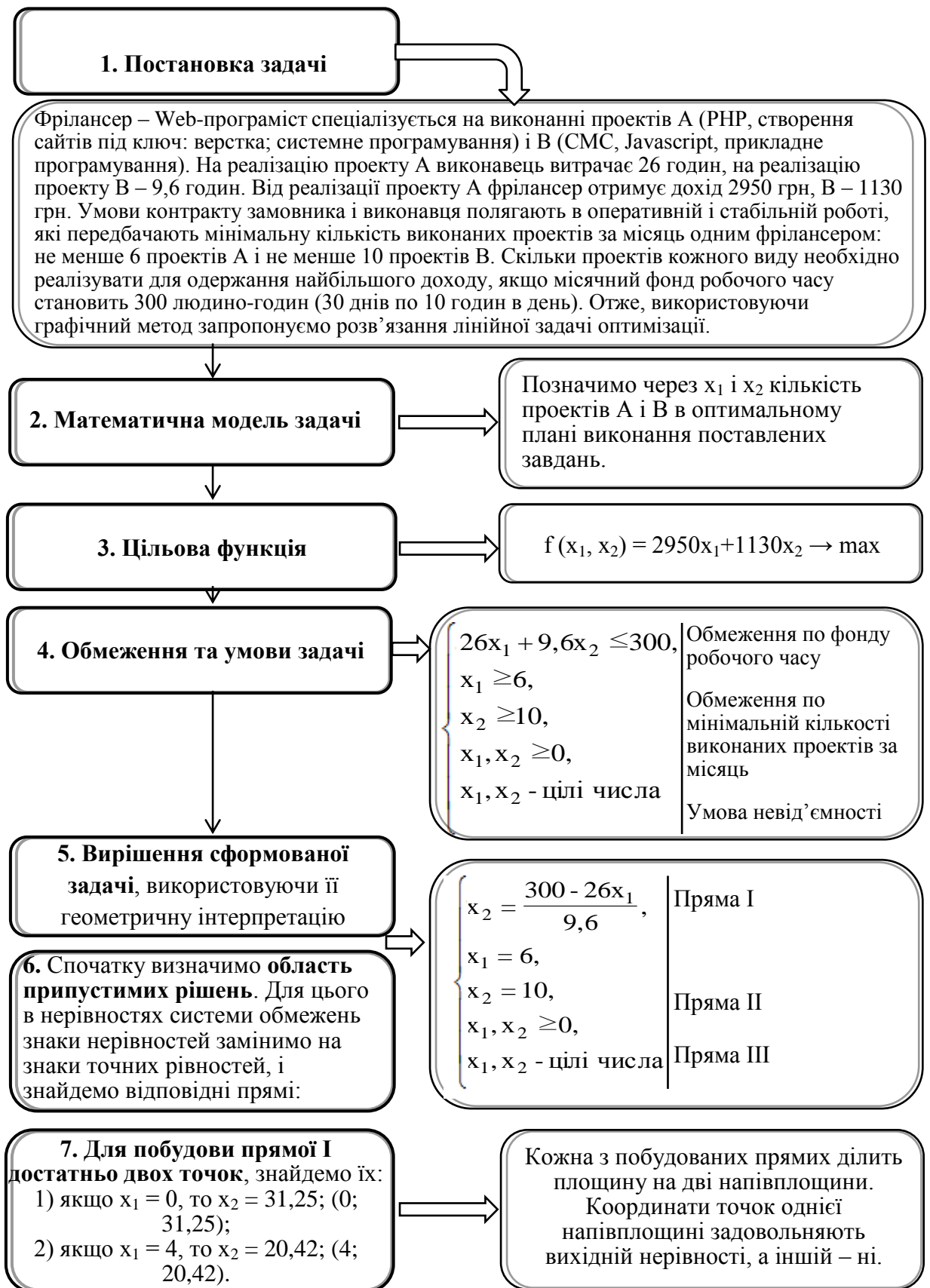

Рис. К.1. Послідовність постановки та розв'язання лінійної оптимізаційної задачі щодо максимізації доходу

	A	B	C	D	E
	Проект	Витрати часу на реалізацію одного проекту, год.	Дохід від реалізації одного проекту, грн.	Мінімальна кількість виконаних проектів, штук	Оптимальний план виконання проектів, штук
1					
2	A	26	2950	6	
3	B	9,6	1130	10	
4					
5	Фонд робочого часу, людино-годин				
6	складає		300		
7	використано		$B2 * E2 + B3 * E3$		
8					
9	Максимальний дохід від реалізації, грн.				$=C2 * E2 + C3 * E3$
10					

Рис. К.2. Вихідні дані для вирішення лінійної оптимізаційної задачі

Далі вибираємо пункт меню Дані/Пошук рішення (рис. К.3):

Рис. К.3. Параметри функції «Пошук рішення»

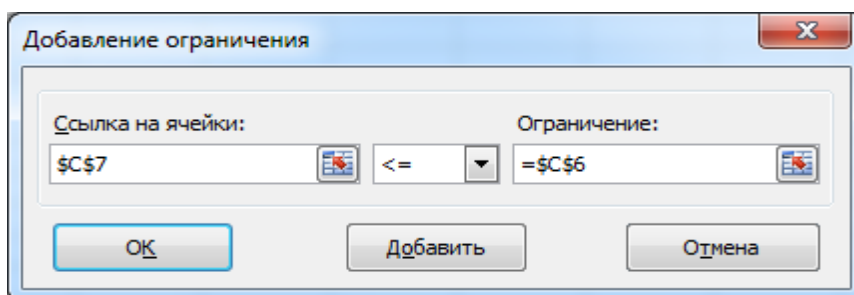

Рис. К.4. Обмеження по фонду робочого часу

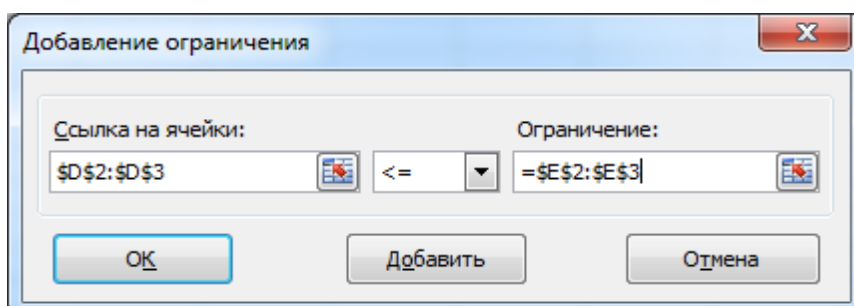

Рис. К.5. Обмеження по мінімальній кількості виконаних проектів

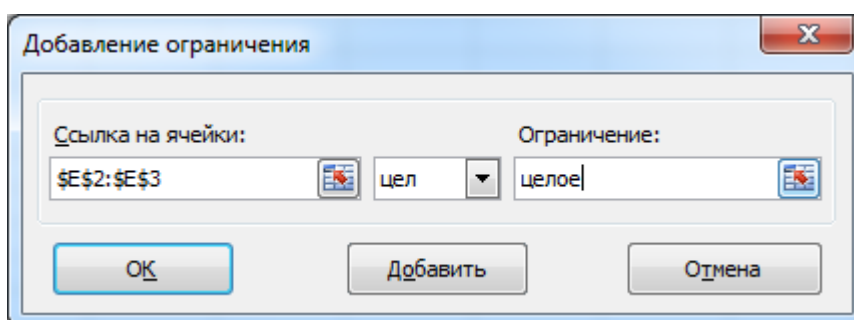

Рис. К.6. Цілочисельне обмеження (кількість проектів – ціле число)

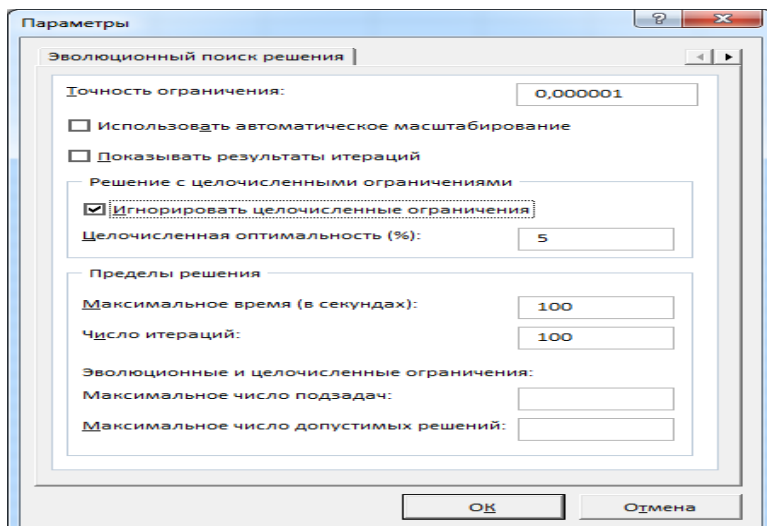

Рис. К.7. Скасування ігнорування цілочисельного обмеження

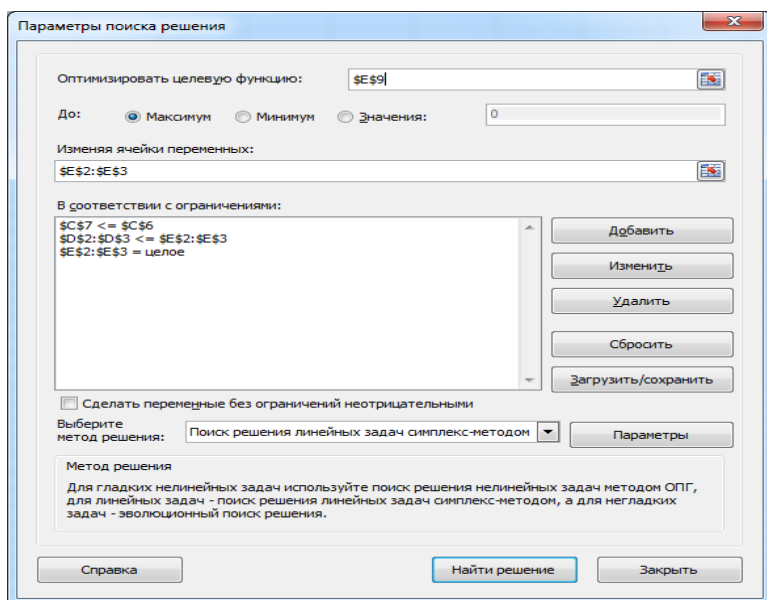

Рис. К.8. Задані обмеження оптимізації цільової функції

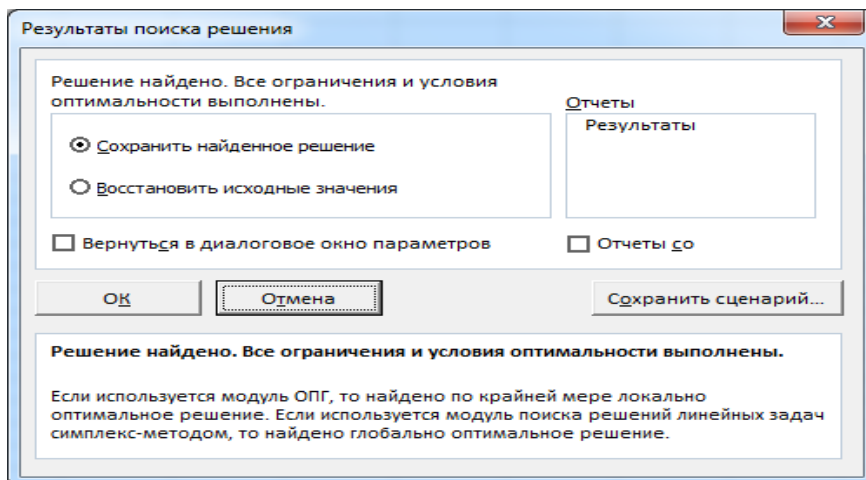

Рис. К.9. Діалогове вікно «Результати пошуку рішення»

Microsoft Excel 14.0 Отчет о результатах

Лист: [optimize фри.xls]Задание 3

Отчет создан: 08.02.2016 12:00:54

Результат: Решение найдено. Все ограничения и условия оптимальности выполнены.**Модуль поиска решения**

Модуль: Поиск решения линейных задач симплекс-методом

Время решения: 0 секунд.

Число итераций: 4 Число подзадач: 0

Параметры поиска решения

Максимальное время 100 с, Число итераций 100, Precision 0,000001

Максимальное число подзадач Без пределов, Максимальное число целочисленных решений Без пределов,

Целочисленное отклонение 0%

Ячейка целевой функции (Максимум)

Ячейка	Имя	Исходное значение	Окончательное значение
\$E\$9	Максимальний дохід від реалізації, грн. Оптимальний план виконання проектів, штук	0	34650

Ячейки переменных

Ячейка	Имя	Исходное значение	Окончательное значение	Целочисленное
\$E\$2	А Оптимальний план виконання проектів, штук	0	6	Целочисленное
\$E\$3	В Оптимальний план виконання проектів, штук	0	15	Целочисленное

Ограничения

Ячейка	Имя	Значение ячейки	Формула	Состояние	Допуск
\$C\$7	використано Дохід від реалізації одного проекту, грн.	300	\$C\$7<=\$C\$6	Привязка	0
\$D\$2	А Мінімальна кількість виконаних проектів, штук	6	\$D\$2<=\$E\$2	Привязка	0
\$D\$3	В Мінімальна кількість виконаних проектів, штук	10	\$D\$3<=\$E\$3	Без привязки	5
\$E\$2:\$E\$3=	Целочисленное				

Рис. К.10. Звіт за результатами вирішення задачі в Microsoft Excel.

Додаток Л

Характеристики об'єктів лінійної оптимізаційної задачі та її розв'язання в Microsoft Excel

Таблиця Л.1

Перелік та характеристики об'єктів лінійної оптимізаційної задачі

№ з/п	Найменування об'єктів для побудови лінійної оптимізаційної задачі	Код функціональної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету	Найменування згідно з типовою відомчою/типовою програмною/тимчасовою класифікацією видатків та кредитування місцевого бюджету	Назва об'єктів відповідно до проектно-кошторисної документації тощо	Загальний обсяг фінансування будівництва, тис. грн.	Обсяг фінансування будівництва, тис. грн.	Класифікація об'єктів відповідно до обов'язковості фінансування та впливу на рівень доходу міста Києва (*-***-****-*****)	Податкові та неподаткові надходження до бюджету міста Києва після завершення будівництва об'єкта	Рівень підтримки населення об'єкту фінансування, %	Річний рівень доходу після завершення будівництва об'єкта (визначений експертним шляхом)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	A	0490	65 Департамент транспортної інфраструктури Капітальні вкладення	Реконструкція просп. Перемоги	440998,1	440998,1	****	Збір за місця для паркування транспортних засобів Орендна плата з фізичних осіб Транспортний податок з фізичних та юридичних осіб	76,2	22673,5
2	B	0453	65 Департамент транспортної інфраструктури Капітальні вкладення	Спорудження дільниці Куренівсько-Червоноармійської лінії метрополітену від станції «Виставковий центр» до Одеської площі у Голосіївському районі (доведення до показників затверджених проектом)	1817617,6	1817617,6	****	Плата за проїзд в міському транспорті Дохід від реклами	72,9	680576,2
3	C	0490	65 Департамент транспортної інфраструктури Капітальні вкладення	Придбання трамвайних вагонів та тролейбусів	10000,0	1200,0	****	Плата за проїзд в міському транспорті Дохід від реклами	84,4	652,7
4	D	0490	41 Департамент житлово-комунальної інфраструктури Капітальні вкладення	Оснащення інженерних вводів житлових будинків комунальної форми власності, ЖБК та ОСББ теплотільниками разом з програмно-апаратною частиною диспетчеризації	60000,0	20,0	****	Більш раціональне використання природних ресурсів для опалення приміщень	45,2	51,2

Продовження додатку Л
Продовження таблиці Л.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
5	Е	0732	43 Департамент будівництва та житлового забезпечення Проведення невідкладних відновлювальних робіт, будівництво та реконструкція спеціалізованих лікарень та інших спеціалізованих закладів	Реконструкція приймального відділення та спеціалізованих відділень Олександрівської клінічної лікарні м. Києва, благоустрій території та протизсувні роботи по вул. Шовковичній, 39/1	140022,3	140022,3	*	-	48,7	0
6	Ф	0490	43 Департамент будівництва та житлового забезпечення Капітальні вкладення	Будівництво Подільського мостового переходу через р. Дніпро	7628151,2	7628151,2	***	-	52,5	0
7	Г	0490	43 Департамент будівництва та житлового забезпечення Капітальні вкладення	Реконструкція овального фонтану на вул. Хрещатик, 25 у м. Києві	4524,5	4524,5	***	-	92,8	0
8	Н	0490	43 Департамент будівництва та житлового забезпечення Капітальні вкладення	Реконструкція будівлі цілісного майнового комплексу «Кінотеатр «Жовтень» на вул. Костянтинівській, 26 у Подільському районі	36650,0	36650	****	Орендна плата з фізичних осіб Орендна плата з юридичних осіб. Вхідні білети. Дохід від реклами	75,4	17850,0
9	І	0490	10 Департамент освіти і науки, молоді та спорту	Реконструкція стадіону «Русанівець» на бульв. Давидова, 10-12	10000,0	10000,0	****	Вхідні білети. Орендна плата з юридичних осіб. Дохід від реклами	53,1	4580,0
10	Ж	0921	Проведення невідкладних відновлювальних робіт, будівництво та реконструкція загальноосвітніх навчальних закладів	Реконструкція дитячого дошкільного закладу № 268, вул. Копилівська, 6	15801,1	15801,1	**	Частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до відповідного місцевого бюджету	87,4	265,0
11	К	0922	99 Шевченківська районна в м. Києві державна адміністрація проведення невідкладних відновлювальних робіт, будівництво та реконструкція спеціалізованих навчальних закладів	Реставрація з пристосуванням під розміщення Державного спеціалізованого мистецького навчального закладу «Київська дитяча школа мистецтв № 2 ім. М. І. Вериківського» об'єкта на вул. Воровського, 2 з прибудовою цього концертної зали	79184,5	79184,5	**	Частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до відповідного місцевого бюджету	61,2	6887,0

Розв'язання лінійної оптимізаційної задачі щодо максимізації доходів бюджету м. Києва в Microsoft Excel

Об'єкт	Класифікація об'єктів відповідно до обов'язковості фінансування та впливу на рівень доходу міста Києва (*;**,***,****;****)	Необхідна сума коштів (обсяг фінансування) для будівництва/придбання об'єктів, тис. грн.	Річний рівень доходу/економії ресурсів після завершення будівництва (після придбання) об'єкта (визначений експертним шляхом), тис. грн	Рівень підтримки населення фінансування даного проекту, Р _{підтр.} , %	Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	Оптимальний план виконання проектів, штук	Якщо проект реалізується, то 1, якщо ні, то 0	Рівень підтримки населення фінансування даного проекту, Р _{підтр.} , %
A	****	440998,1	22673,5	49,2	0	1	1	1	49,2
B	****	1817617,6	680576,2	72,9	0	1	1	1	72,9
C	****	1200	652,7	84,4	2	43	43	1	84,4
D	****	20	35,2	45,2	37	450	450	1	45,2
E	*	140022,3	0	51,7	1	1	1	1	51,7
F	***	7628151,2	0	91,5	0	1	0	0	0
G	***	4524,5	0	52,8	0	1	0	0	0
H	****	36650	17850	75,4	0	1	1	1	75,4
I	****	10000	4580	53,1	0	1	1	1	53,1
J	**	15801,1	265	87,4	1	1	1	1	87,4
K	**	79184,5	6887	61,2	1	1	1	1	61,2
сума		10174169,3		Р _{сер.підтр} 65,89				Р _{сер.підтр}	64,50

Загальний обсяг фінансування будівництва/придбання (бюджет розвитку м. Києва)	
складає	9829163,4
використано	2600873,6
MIN рівень підтримки, Р _{сер.підтр.MIN} ,%	50

Максимальний дохід від реалізації, тис. грн.

776737,8

Розв'язання лінійної оптимізаційної задачі щодо максимізації доходів бюджету м. Києва в Microsoft Excel

Об'єкт	Класифікація об'єктів відповідно до обов'язковості фінансування та впливу на рівень доходу міста Києва (*,**,***,****)	Необхідна сума коштів (обсяг фінансування) для будівництва/ придбання об'єктів, тис. грн.	Річний рівень доходу/економії ресурсів після завершення будівництва (після придбання) об'єкта (визначений експертним шляхом), тис. грн	Рівень підтримки населення фінансування даного проекту, Р _{підтр.} %	Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	Оптимальний план виконання проектів, штук	Якщо проект реалізується, то 1, якщо ні, то 0	Рівень підтримки населення фінансування даного проекту, Р _{підтр.} %
A	****	440998,1	22673,5	49,2	0	1	0	0	0
B	****	1817617,6	680576,2	72,9	0	1	1	1	72,9
C	****	1200	652,7	84,4	2	43	43	1	84,4
D	****	20	35,2	45,2	37	450	450	1	45,2
E	*	140022,3	0	51,7	1	1	1	1	51,7
F	***	7628151,2	0	91,5	0	1	1	1	91,5
G	***	4524,5	0	52,8	0	1	0	0	0
H	****	36650	17850	75,4	0	1	1	1	75,4
I	****	10000	4580	53,1	0	1	0	0	0
J	**	15801,1	265	87,4	1	1	1	1	87,4
K	**	79184,5	6887	61,2	1	1	1	1	61,2
сума		10174169,3		Р _{сер.підтр} 65,89				Р _{сер.підтр}	71,21

Загальний обсяг фінансування будівництва/ придбання (бюджет розвитку м. Києва)	
складає	9829163,4
використано	9778026,7
MIN рівень підтримки, Р _{сер.підтр.MIN} ,%	70

Максимальний дохід від реалізації, тис. грн.

749484,3

Додаток М

Розв'язання лінійної оптимізаційної задачі в Microsoft Excel

Об'єкт	Класифікація об'єктів відповідно до об'єктовості фінансування та впливу на рівень доходу міста Києва (*; **; ***; ****)	Необхідна сума коштів (обсяг фінансування) для будівництва/ придбання об'єктів, тис. грн.	Річний рівень доходу/економії ресурсів після завершення будівництва об'єкта (після придбання) (визначений експертним шляхом), тис. грн	Рівень підтримки населення даного проєкту, Р _{підтр.} , %	Мінімальна кількість реалізованих проєктів, штук	Максимальна кількість реалізованих проєктів, штук	Оптимальний план виконання проєктів, штук	Якщо проєкт реалізується, то 1, якщо ні, то 0	Рівень підтримки населення фінансування даного проєкту, %
A	****	440998,1	22673,5	49,2	0	1		0	0
B	****	1817617,6	680576,2	72,9	0	1		0	0
C	****	1200	652,7	84,4	2	43		0	0
D	****	20	35,2	45,2	37	450		0	0
E	*	140022,3	0	51,7	1	1		0	0
F	***	7628151,2	0	91,5	0	1		0	0
G	***	4524,5	0	52,8	0	1		0	0
H	****	36650	17850	75,4	0	1		0	0
I	****	10000	4580	53,1	0	1		0	0
J	**	15801,1	265	87,4	1	1		0	0
K	**	79184,5	6887	61,2	1	1		0	0
сума		10174169,3	Р _{сер.підтр}	65,89				Р _{сер.підтр}	0,00
Загальний обсяг фінансування будівництва/придбання (бюджет розвитку м. Києва)									
складає				9829163,4					
використано				C3*H3 + C4*H4+C5*H5+C6*H6+C7*H7+C8*H8+C9*H9+C10*H10+C11*H11+C12*H12+C13*H13					
МІН рівень підтримки, Р _{сер.підтр.МІН} ,%				70					
				=D3*H3 + D4*H4+D5*H5+D6*H6+D7*H7+D8*H8+D9*H9+D10*H10+D11*H11+D12*H12+D13*H13					

Рис. М.1. Вихідні дані для вирішення лінійної оптимізаційної задачі

Параметры поиска решения

Оптимизировать целевую функцию:

До: Максимум Минимум Значения:

Изменяя ячейки переменных:

В соответствии с ограничениями:

\$D\$18 <= \$D\$17
 \$F\$3:\$F\$13 <= \$H\$3:\$H\$13
 \$G\$3:\$G\$13 >= \$H\$3:\$H\$13
 \$H\$3:\$H\$7 = целое
 \$J\$14 >= \$D\$19

Сделайте переменные без ограничений неотрицательными

Выберите метод решения: Поиск решения нелинейных задач методом ОПГ

Метод решения
 Для гладких нелинейных задач используйте поиск решения нелинейных задач методом ОПГ, для линейных задач - поиск решения линейных задач симплекс-методом, а для негладких задач - эволюционный поиск решения.

Справка Найти решение Закрыть

Рис. М.2. Задані обмеження оптимізації цільової функції

**Звіт про результати розв'язання лінійної оптимізаційної задачі щодо
максимізації доходів бюджету м. Києва в Microsoft Excel (мінімальний
рівень підтримки населення об'єктів фінансування $R_{\text{сер.підтр.МІН, \%}} = 50\%$)**

Microsoft Excel 14.0 Отчет о результатах			
Лист: optimize Киев 50%.xls Задача			
Отчет создан: 12.02.2016 21:34:16			
Результат: Поиск сошелся к текущему решению. Все ограничения выполнены.			
Модуль поиска решения			
Модуль: Поиск решения нелинейных задач методом ОПГ			
Время решения: 0,031 секунд.			
Число итераций: 10 Число подзадач: 0			
Параметры поиска решения			
Максимальное время 100 с, Число итераций 100, Precision 0,00001			
Сходимость 0,0001, Размер совокупности 100, Случайное начальное значение 0, Правые производные			
Максимальное число подзадач Без пределов, Максимальное число целочисленных решений Без пределов,			
Целочисленное отклонение 5%			
Ячейка целевой функции (Максимум)			

Ячейка	Имя	Исходное значение	Окончательное значение
\$H\$20	Максимальний дохід від реалізації, тис. грн. Rсер.підтр	0	776737,8

Ячейки переменных

Ячейка	Имя	Исходное значение	Окончательное значение	Целочисленное
\$H\$3	**** Оптимальний план виконання проектів, штук	0	1	Целочисленное
\$H\$4	**** Оптимальний план виконання проектів, штук	0	1	Целочисленное
\$H\$5	**** Оптимальний план виконання проектів, штук	0	43	Целочисленное
\$H\$6	**** Оптимальний план виконання проектів, штук	0	450	Целочисленное
\$H\$7	* Оптимальний план виконання проектів, штук	0	1	Целочисленное
\$H\$8	*** Оптимальний план виконання проектів, штук	0	0	Продолжить
\$H\$9	*** Оптимальний план виконання проектів, штук	0	0	Продолжить
\$H\$10	**** Оптимальний план виконання проектів, штук	0	1	Продолжить
\$H\$11	**** Оптимальний план виконання проектів, штук	0	1	Продолжить
\$H\$12	** Оптимальний план виконання проектів, штук	0	1	Продолжить
\$H\$13	** Оптимальний план виконання проектів, штук	0	1	Продолжить

Ограничения

Ячейка	Имя	Значение ячейки	Формула	Состояние	Допуск
\$D\$18	використано Rсер.підтр	2600873,6	\$D\$18<=\$D\$17	Без привязки	7228290
\$F\$3	**** Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	0	\$F\$3<=\$H\$3	Без привязки	1
\$F\$4	**** Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	0	\$F\$4<=\$H\$4	Без привязки	1
\$F\$5	**** Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	2	\$F\$5<=\$H\$5	Без привязки	41
\$F\$6	**** Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	37	\$F\$6<=\$H\$6	Без привязки	413
\$F\$7	* Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$F\$7<=\$H\$7	Привязка	0
\$F\$8	*** Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	0	\$F\$8<=\$H\$8	Привязка	0
\$F\$9	*** Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	0	\$F\$9<=\$H\$9	Привязка	0
\$F\$10	**** Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	0	\$F\$10<=\$H\$10	Без привязки	1
\$F\$11	**** Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	0	\$F\$11<=\$H\$11	Без привязки	1
\$F\$12	** Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$F\$12<=\$H\$12	Привязка	0
\$F\$13	** Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$F\$13<=\$H\$13	Привязка	0
\$G\$3	**** Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$G\$3>=\$H\$3	Привязка	0
\$G\$4	**** Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$G\$4>=\$H\$4	Привязка	0
\$G\$5	**** Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	43	\$G\$5>=\$H\$5	Привязка	0
\$G\$6	**** Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	450	\$G\$6>=\$H\$6	Привязка	0
\$G\$7	* Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$G\$7>=\$H\$7	Привязка	0
\$G\$8	*** Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$G\$8>=\$H\$8	Без привязки	1
\$G\$9	*** Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$G\$9>=\$H\$9	Без привязки	1
\$G\$10	**** Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$G\$10>=\$H\$10	Привязка	0
\$G\$11	**** Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$G\$11>=\$H\$11	Привязка	0
\$G\$12	** Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$G\$12>=\$H\$12	Привязка	0
\$G\$13	** Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$G\$13>=\$H\$13	Привязка	0
\$J\$14	Rсер.підтр Рівень підтримки населення фінансування даного проекту, Rпідтр., %	64,50	\$J\$14>=\$D\$19	Без привязки	14,50
\$H\$3:\$H\$7=	Целочисленное				

**Звіт про результати розв'язання лінійної оптимізаційної задачі щодо
максимізації доходів бюджету м. Києва в Microsoft Excel (мінімальний
рівень підтримки населення об'єктів фінансування $R_{\text{сер.підтр.МІН, \%}} = 70\%$)**

Microsoft Excel 14.0 Отчет о результатах			
Лист: [optimize Киев 70%.xls]Задача			
Отчет создан: 12.02.2016 22:09:01			
Результат: Поиск сошелся к текущему решению. Все ограничения выполнены.			
Модуль поиска решения			
Модуль: Поиск решения нелинейных задач методом ОПГ			
Время решения: 0,031 секунд.			
Число итераций: 5 Число подзадач: 0			
Параметры поиска решения			
Максимальное время 100 с, Число итераций 100, Precision 0,00001			
Сходимость 0,0001, Размер совокупности 100, Случайное начальное значение 0, Правые производные			
Максимальное число подзадач Без пределов, Максимальное число целочисленных решений Без пределов,			
Целочисленное отклонение 5%			
Ячейка целевой функции (Максимум)			

Ячейка	Имя	Исходное значение	Окончательное значение
\$H\$20	Максимальний дохід від реалізації, тис. грн. Rсер.підтр	0	749484,3

Ячейки переменных

Ячейка	Имя	Исходное значение	Окончательное значение	Целочисленное
\$H\$3	**** Оптимальний план виконання проектів, штук	0	0	Целочисленное
\$H\$4	**** Оптимальний план виконання проектів, штук	0	1	Целочисленное
\$H\$5	**** Оптимальний план виконання проектів, штук	0	43	Целочисленное
\$H\$6	**** Оптимальний план виконання проектів, штук	0	450	Целочисленное
\$H\$7	* Оптимальний план виконання проектів, штук	0	1	Целочисленное
\$H\$8	*** Оптимальний план виконання проектів, штук	0	1	Продолжить
\$H\$9	*** Оптимальний план виконання проектів, штук	0	0	Продолжить
\$H\$10	**** Оптимальний план виконання проектів, штук	0	1	Продолжить
\$H\$11	**** Оптимальний план виконання проектів, штук	0	0	Продолжить
\$H\$12	** Оптимальний план виконання проектів, штук	0	1	Продолжить
\$H\$13	** Оптимальний план виконання проектів, штук	0	1	Продолжить

Ограничения

Ячейка	Имя	Значение ячейки	Формула	Состояние	Допуск
\$D\$18	використано Rсер.підтр	9778026,7	\$D\$18<=\$D\$17	Без привязки	51136,7
\$F\$3	**** Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	0	\$F\$3<=\$H\$3	Привязка	0
\$F\$4	**** Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	0	\$F\$4<=\$H\$4	Без привязки	1
\$F\$5	**** Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	2	\$F\$5<=\$H\$5	Без привязки	41
\$F\$6	**** Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	37	\$F\$6<=\$H\$6	Без привязки	413
\$F\$7	* Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$F\$7<=\$H\$7	Привязка	0
\$F\$8	*** Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	0	\$F\$8<=\$H\$8	Без привязки	1
\$F\$9	*** Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	0	\$F\$9<=\$H\$9	Привязка	0
\$F\$10	**** Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	0	\$F\$10<=\$H\$10	Без привязки	1
\$F\$11	**** Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	0	\$F\$11<=\$H\$11	Привязка	0
\$F\$12	** Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$F\$12<=\$H\$12	Привязка	0
\$F\$13	** Мінімальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$F\$13<=\$H\$13	Привязка	0
\$G\$3	**** Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$G\$3>=\$H\$3	Без привязки	1
\$G\$4	**** Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$G\$4>=\$H\$4	Привязка	0
\$G\$5	**** Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	43	\$G\$5>=\$H\$5	Привязка	0
\$G\$6	**** Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	450	\$G\$6>=\$H\$6	Привязка	0
\$G\$7	* Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$G\$7>=\$H\$7	Привязка	0
\$G\$8	*** Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$G\$8>=\$H\$8	Привязка	0
\$G\$9	*** Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$G\$9>=\$H\$9	Без привязки	1
\$G\$10	**** Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$G\$10>=\$H\$10	Привязка	0
\$G\$11	**** Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$G\$11>=\$H\$11	Без привязки	1
\$G\$12	** Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$G\$12>=\$H\$12	Привязка	0
\$G\$13	** Максимальна кількість реалізованих проектів, штук	1	\$G\$13>=\$H\$13	Привязка	0
\$J\$14	Rсер.підтр Рівень підтримки населення фінансування даного проекту, Rпідтр., %	71,21	\$J\$14>=\$D\$19	Без привязки	1,21
\$H\$3:\$H\$7= Целочисленное					

Додаток Н

Структура доходів населення за результатами анкетування та результати кластеризації об'єктів

Таблиця Н.1

Структура доходів працівників промислових підприємств Харківського регіону та джерела їх формування

Джерела отримання доходів	Тис. грн.	Структура, %
1. Оплата праці	7741,344	83,16
1.1. Заробітна плата за основною роботою:	7662,218	82,31
1.1.1. Основна з/п	6512,559	69,96
1.1.2. Додаткова з/п	766,129	8,23
1.1.3. Заохочувальні та компенсаційні виплати	383,53	4,12
1.2. Заробітна плата за сумісництвом	79,126	0,85
2. Доходи від власності	104,261	1,12
2.1. Відсотки за депозитами вкладникам кредитних організацій та банків	24,203	0,26
2.2. Виплати банками і кредитними організаціями за державними та іншими цінними паперами	3,724	0,04
2.3. Завчасна компенсація за вкладами громадян у банках і кредитних закладах	4,654	0,05
2.4. Доходи населення від продажу нерухомості на вторинному ринку житла	20,48	0,22
2.5. Здача в оренду авто, обладнання, виробничих, побутових та житлових приміщень	51,199	0,55
3. Дивіденди	34,443	0,37
4. Отримання доходу на міжбанківських ринках	10,24	0,11
5. Доходи від домашнього господарства	116,362	1,25
6. Доходи від підприємницької діяльності	445,9	4,79
7. Періодичні грошові надходження:	95,882	1,03
7.1. Аліменти	50,268	0,54
7.2. Стипендії	-	-
7.3. Гонорари	12,102	0,13
7.4. Гранди	-	-
7.5. Благодійна допомога	26,996	0,29
7.6. Інші періодичні грошові надходження	6,516	0,07
8. Соціальні трансферти:	760,543	8,17
8.1. Пенсійні виплати	639,527	6,87
8.2. Соціальна допомога	58,647	0,63
8.3. Страхові компенсації	11,171	0,12
8.4. Вартість безоплатних послуг	-	-
8.5. Гроші отримані за переказами	15,825	0,17
8.6. Відшкодування витрат інвалідам	28,858	0,31
8.7. Відшкодування збитків репресованим	-	-
8.8. Інші соціальні трансферти	6,516	0,07
Всього	9308,975	100,00

Структура доходів осіб групи «населення країни» та джерела їх формування за результатами анкетування

Джерела отримання доходів	Тис. грн.	Структура, %
1. Оплата праці	7219,63	49,64
1.1. Заробітна плата за основною роботою:	5932,488	40,79
1.1.1. Основна з/п	4511,541	31,02
1.1.2. Додаткова з/п	1112,614	7,65
1.1.3. Заохочувальні та компенсаційні виплати	308,332	2,12
1.2. Заробітна плата за сумісництвом	1287,142	8,85
2. Доходи від власності	1722,007	11,84
2.1. Відсотки за депозитами вкладникам кредитних організацій та банків	311,241	2,14
2.2. Виплати банками і кредитними організаціями за державними та іншими цінними паперами	26,179	0,18
2.3. Завчасна компенсація за вкладами громадян у банках і кредитних закладах	34,906	0,24
2.4. Доходи населення від продажу нерухомості на вторинному ринку житла	167,256	1,15
2.5. Здача в оренду авто, обладнання, виробничих, побутових та житлових приміщень	1182,425	8,13
3. Дивіденди	322,876	2,22
4. Отримання доходу на міжбанківських ринках	7,272	0,05
5. Доходи від домашнього господарства	146,894	1,01
6. Доходи від підприємницької діяльності	3871,606	26,62
7. Періодичні грошові надходження:	346,147	2,38
7.1. Аліменти	47,995	0,33
7.2. Стипендії	222,523	1,53
7.3. Гонорари	23,27	0,16
7.4. Гранди	11,635	0,08
7.5. Благодійна допомога	27,634	0,19
7.6. Інші періодичні грошові надходження	13,09	0,09
8. Соціальні трансферти:	907,544	6,24
8.1. Пенсійні виплати	653,025	4,49
8.2. Соціальна допомога	74,174	0,51
8.3. Страхові компенсації	26,179	0,18
8.4. Вартість безоплатних послуг	104,717	0,72
8.5. Гроші отримані за переказами	5,818	0,04
8.6. Відшкодування витрат інвалідам	39,269	0,27
8.7. Відшкодування збитків репресованим	-	-
8.8. Інші соціальні трансферти	4,363	0,03
Всього	14543,976	100,00

**Співставлення структури доходів працівників промислових підприємств
та осіб групи «населення країни»**

Джерела отримання доходів	Грн.	Структура, %	Грн.	Структура, %	Абс. відх. за структурою, %
1. Оплата праці	7741,344	83,16	7219,63	49,64	-33,52
1.1. Заробітна плата за основною роботою:	7662,218	82,31	5932,488	40,79	-41,52
1.1.1. Основна з/п	6512,559	69,96	4511,541	31,02	-38,94
1.1.2. Додаткова з/п	766,129	8,23	1112,614	7,65	-0,58
1.1.3. Заохочувальні та компенсаційні виплати	383,53	4,12	308,332	2,12	-2
1.2. Заробітна плата за сумісництвом	79,126	0,85	1287,142	8,85	8
2. Доходи від власності	104,261	1,12	1722,007	11,84	10,72
2.1. Відсотки за депозитами вкладникам кредитних організацій та банків	24,203	0,26	311,241	2,14	1,88
2.2. Виплати банками і кредитними організаціями за державними та іншими цінними паперами	3,724	0,04	26,179	0,18	0,14
2.3. Завчасна компенсація за вкладками громадян у банках і кредитних закладах	4,654	0,05	34,906	0,24	0,19
2.4. Доходи населення від продажу нерухомості на вторинному ринку житла	20,48	0,22	167,256	1,15	0,93
2.5. Здача в оренду авто, обладнання, виробничих, побутових та житлових приміщень	51,199	0,55	1182,425	8,13	7,58
3. Дивіденди	34,443	0,37	322,876	2,22	1,85
4. Отримання доходу на міжбанківських ринках	10,24	0,11	7,272	0,05	-0,06
5. Доходи від домашнього господарства	116,362	1,25	146,894	1,01	-0,24
6. Доходи від підприємницької діяльності	445,9	4,79	3871,606	26,62	21,83
7. Періодичні грошові надходження:	95,882	1,03	346,147	2,38	1,35
7.1. Аліменти	50,268	0,54	47,995	0,33	-0,21
7.2. Стипендії	-	-	222,523	1,53	1,53
7.3. Гонорари	12,102	0,13	23,27	0,16	0,03
7.4. Гранди	-	-	11,635	0,08	0,08
7.5. Благодійна допомога	26,996	0,29	27,634	0,19	-0,1
7.6. Інші періодичні грошові надходження	6,516	0,07	13,09	0,09	0,02
8. Соціальні трансферти:	760,543	8,17	907,544	6,24	-1,93
8.1. Пенсійні виплати	639,527	6,87	653,025	4,49	-2,38
8.2. Соціальна допомога	58,647	0,63	74,174	0,51	-0,12
8.3. Страхові компенсації	11,171	0,12	26,179	0,18	0,06
8.4. Вартість безоплатних послуг	-	-	104,717	0,72	0,72
8.5. Гроші отримані за переказами	15,825	0,17	5,818	0,04	-0,13
8.6. Відшкодування витрат інвалідам	28,858	0,31	39,269	0,27	-0,04
8.7. Відшкодування збитків репресованим	-	-	-	-	0
8.8. Інші соціальні трансферти	6,516	0,07	4,363	0,03	-0,04
Всього	9308,975	100	14543,976	100	0

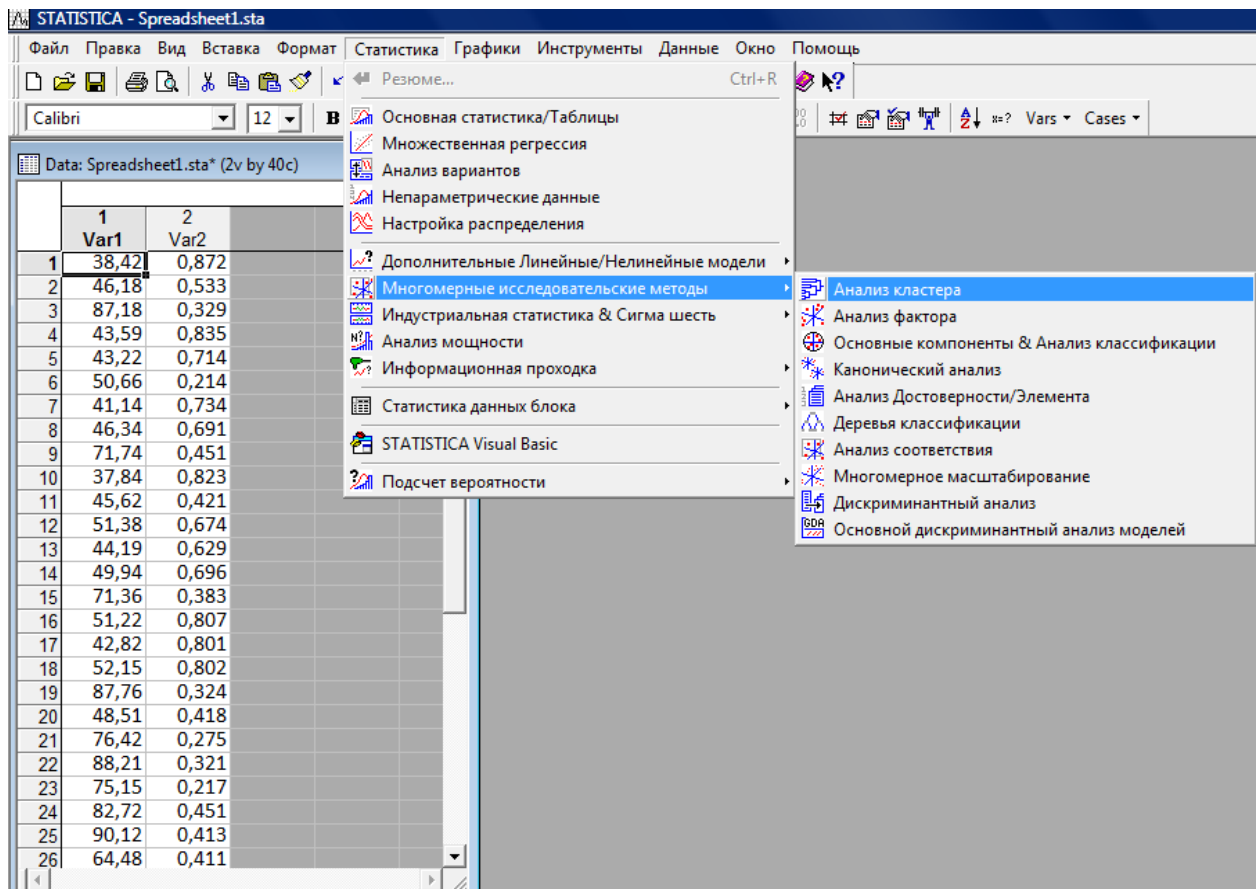

Рис. Н.1. Аналіз кластеру в пакеті Statistica

З'являється діалогове вікно, в якому необхідно обрати деревовидний метод кластеризації. Обираємо Joining (tree clustering) (додаток Н, рис. Н.2).

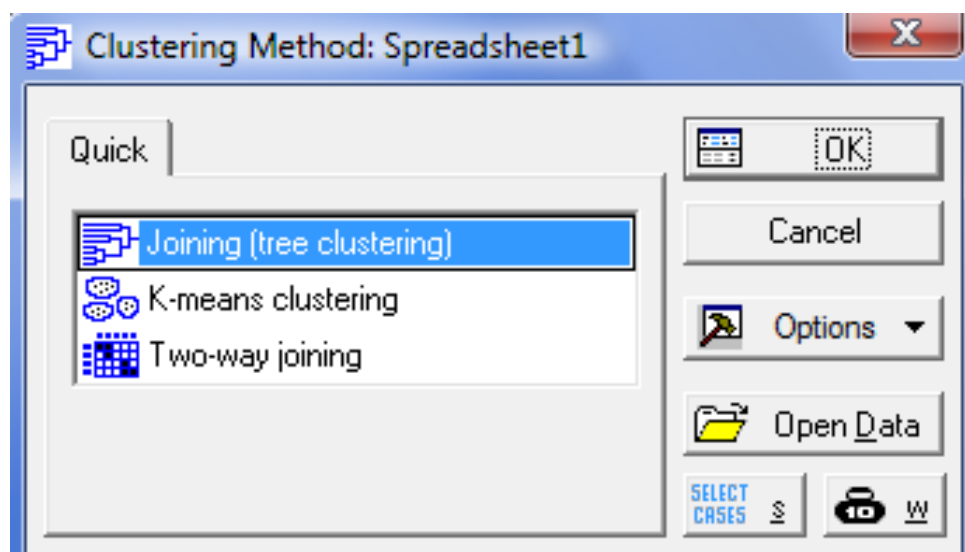

Рис. Н.2. Вибір методу кластеризації

Далі слід обрати показники, за якими буде проводитися кластеризація об'єктів (додаток Н, рис. Н.3 та рис. Н.4). Обираємо вкладку Advanced та Variables.

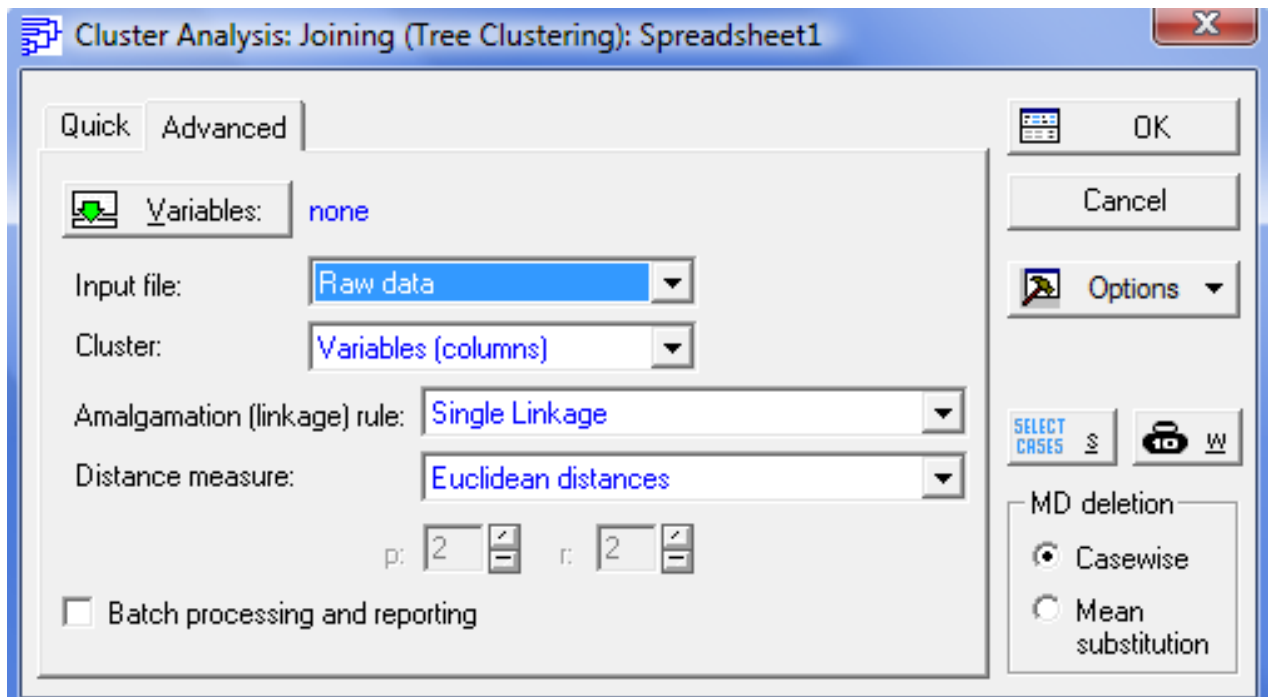

Рис. Н.3. Вибір змінних для кластеризації об'єктів

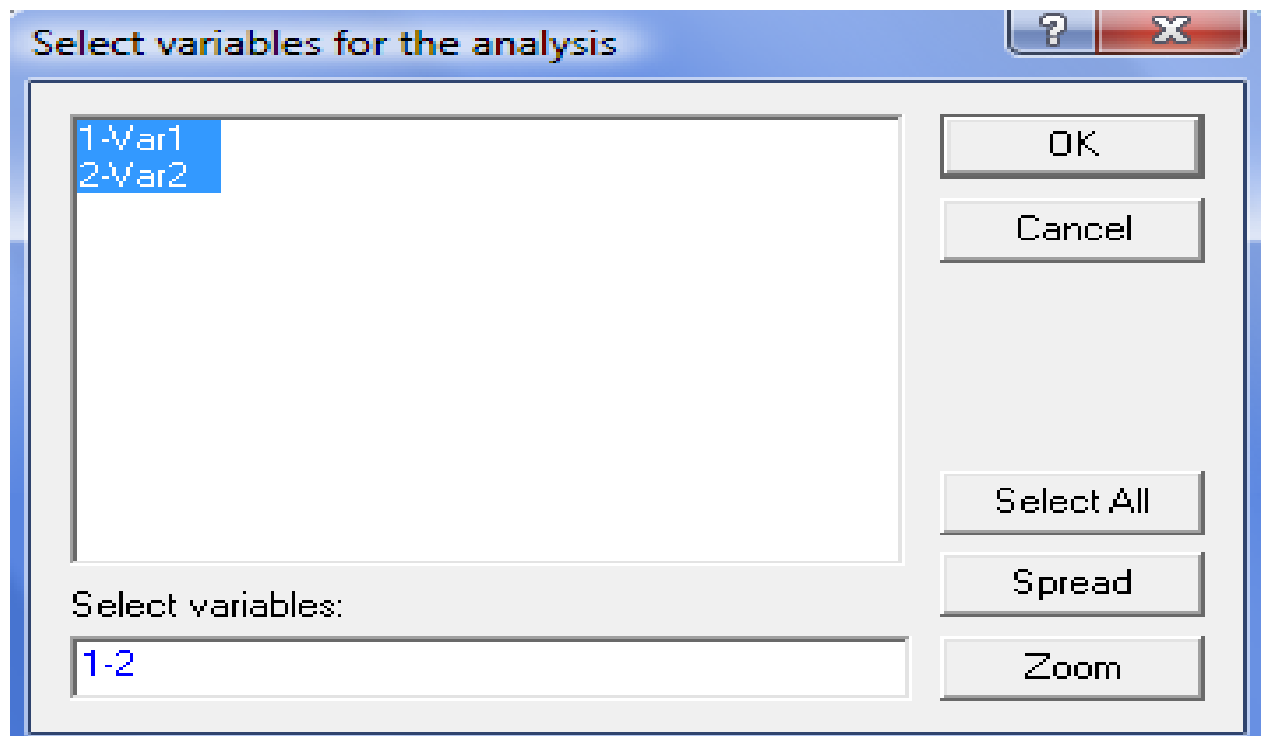

Рис. Н.4. Вибір змінних для кластеризації об'єктів

Також слід визначитися з тим, в якому напрямі буде проводитись кластеризація – за змінними (Variables) чи за об'єктами (Cases); правило об'єднання об'єктів та метод розрахунку відстаней між значеннями об'єктів (додаток Н, рис. Н.5).

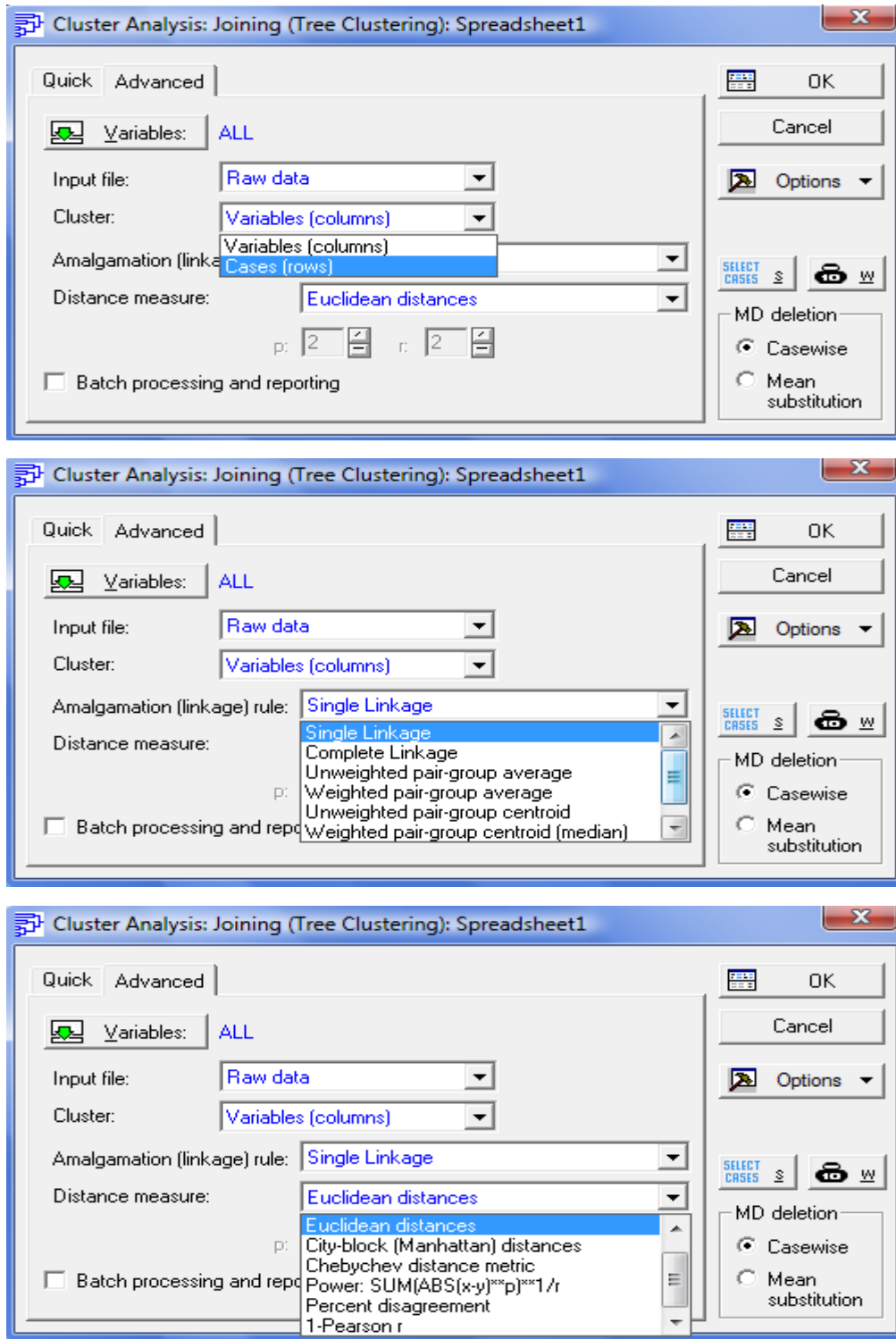

Рис. Н.5. Проведення аналізу кластерів

Таким чином, отримуємо підсумковий результат об'єднання кластерів за методом найближчого сусіда з розрахунком Евклідових відстаней між об'єктами (додаток Н, рис. Н.6).

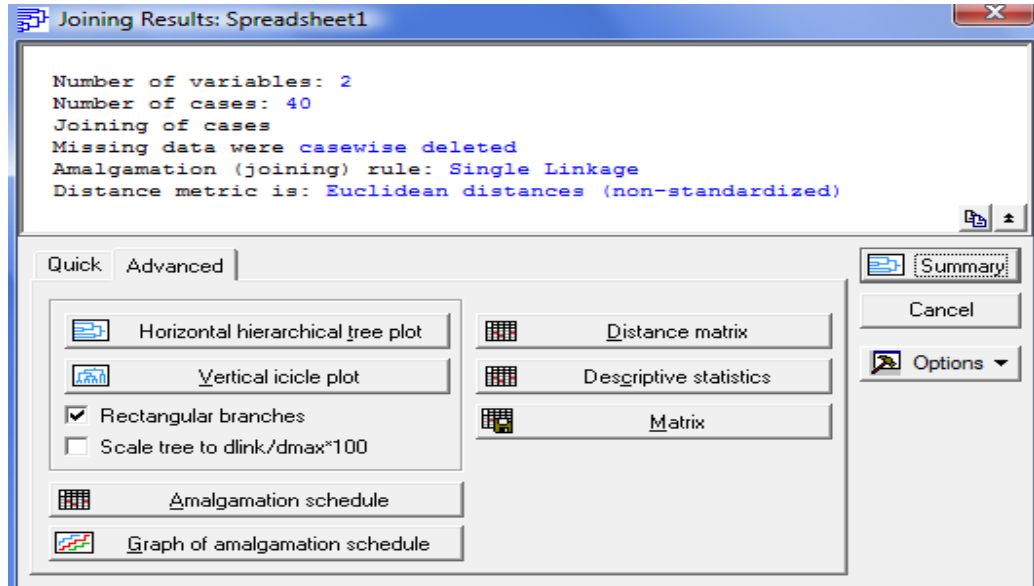

Рис. Н.6. Результати кластеризації

Тепер маємо можливість переглянути графік (натиснувши Graph of amalgamation schedule), на якому відображені відстані між об'єктами (додаток Н, рис. Н.7).

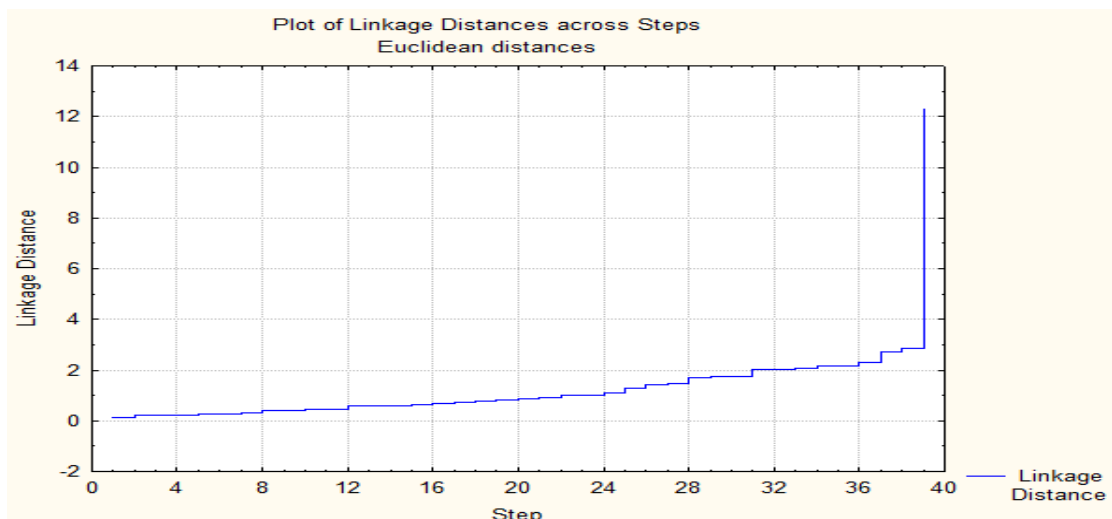

Рис. Н.7. Графік відстаней між об'єктами

Натиснувши вкладку Distance matrix маємо можливість відобразити матрицю Евклідових відстаней між об'єктами (додаток Н, табл. 3.1Б1 та 3.1Б2).

Додаток Р

Галузева спеціалізація економічних районів України

Таблиця Р.1

Галузева спеціалізація економічних районів України у 2015 році

Райони	Галузева спеціалізація району	Спеціалізовані АПК	Структура забезпечення природними ресурсами
Карпатський (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька області)	Машинобудування Лісопереробний комплекс Хімічна Паливно-енергетична Легка	Цукробуряковий Виноградно-виноробний Спиртогорілчаний Плодоовочепереробний М'ясопереробний Молокопереробний Птахопромисловий	Земельні Мінеральні (паливні, нерудні, рудні) Лісові Водні Рекреаційні
Подільський (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька області)	Харчова Машинобудування Легка Будівельна Деревообробна Хімічна	Цукробуряковий Зернопромисловий Спиртовий М'ясо-молочний Олійно-жировий Плодоовочевий Хлібопекарський	Земельні Лісові Мінеральні (нерудні, паливні) Водні Рекреаційні
Поліський (Волинська, Житомирська, Рівненська, Чернігівська області)	Харчова Легка Машинобудування Хімічна Будівельна	Зернопромисловий Цукробуряковий Плодоовочеконсервний М'ясопереробний Молокопереробний	Земельні Лісові Водні Мінеральні (нерудні, паливні) Рекреаційні
Східний (Полтавська, Сумська, Харківська області)	Машинобудування Харчова Легка Хімічна Будівельна	Зернопромисловий Картоплярство Цукробуряковий Олійно-жировий Молочно-м'ясний	Мінеральні (паливні, рудні, нерудні) Земельні Водні Рекреаційні
Донецький (Донецька, Луганська області)	Машинобудування Паливно-енергетична Хімічна Будівельна Харчова	Молочно-м'ясе скотарство Свинарство Птахівництво Рослинництво	Мінеральні (паливні, рудні, нерудні) Земельні Водні
Придніпровський (Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська області)	Машинобудування Хімічна Будівельна Харчова Легка	Зернопромисловий Олійно-жировий Цукробуряковий Молочно-м'ясний	Земельні Мінеральні ресурси (рудні, нерудні, паливні) Водні, рекреаційні
Центральний (Київська, Черкаська області та м. Київ)	Машинобудування Хімічна Легка Харчова Будівельна	Цукробуряковий Плодоовочеконсервний Льонопромисловий Зерно-картоплярсько-спиртовий Хмелепромисловий	Водні Лісові Мінеральні (паливні, нерудні, рудні) Земельні Рекреаційні
Причорноморський (АР Крим, Миколаївська, Одеська, Херсонська області та м. Севастополь)	Машинобудування Харчова Легка промисловість Хімічна промисловість Будівельна промисловість	Зернопромисловий Цукробуряковий Олійно-жировий Плодоовочево-консервний М'ясопереробний Молокопереробний	Земельні Мінеральні (нерудні, паливні, рудні) Водні Лісові Рекреаційні

**Розрахунок розміру додаткового середньомісячного доходу працівника за
рахунок зменшення ставки податку на прибуток та збільшення ФОП в
плановому періоді**

Найменування підприємств, до яких застосовані податкові пільги	Показники для визначення додаткової частини ФОП на 2015 рік та розміру додаткового середньомісячного доходу працівника за рахунок зменшення ставки податку на прибуток									
	ІППП	Фінансовий результат до оподаткування (зі «Звіту про фінансові результати за 2014 рік»), тис. грн.	Базова (основна) ставка податку на прибуток, %	Проектна ставка податку на прибуток на 2015 рік, %	Розмір коштів, які будуть спрямовані на збільшення ФОП 2015 року, тис. грн.	ФОП 2014 року, тис. грн.	Середньооблікова чисельність штатних працівників в 2014 році, осіб	Середньомісячна заробітна плата в 2014 році, грн.	Обсяг додаткового середньомісячного доходу працівника за рахунок зменшення ставки податку на прибуток, грн.	Середньомісячна заробітна плата в 2015 році, грн.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Формули розрахунку	Табл. Ж.2, дод. Ж	*	Рис 3.5	Рис 3.5	$6=(4-5) \times 3/100$	Табл. Ж.6, дод. Ж	Табл. Ж.3, дод. Ж	$9=7/8/12 \times 1000$	$10=6/8/12 \times 1000$	$11=(7+6)/8/12 \times 1000;$ $11=9+10$
ВАТ «Турбоатом»	105,81	825344	18	16	16506,88	330585,0	5811	4740,79	236,72	4977,51
ПАТ «ХТЗ ім. С. Орджонікідзе»	124,17	449816	18	14	17992,64	130581,3	2903	3748,46	516,5	4264,96
ПАТ «Завод «Червоний Жовтень»	154,50	7117	18	14	284,68	6906	219	2627,85	108,33	2736,18
ПАТ «Завод «Південкабель»	100,55	254837	18	17	2548,37	39731,1	1009	3281,39	210,47	3491,86
ПАТ «ФЕД»	133,02	17168	18	14	686,72	40340	628	5352,97	91,13	5444,1

*Джерело: ст. 3, 7, 8 – <http://smida.gov.ua>; 4 – Податковий кодекс; інші ст. – розраховано автором.

Середньомісячна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності у промисловості у січні-грудні 2015 року

Види економічної діяльності	Код за КВЕД-2010	Нараховано в середньому працівнику		
		грн.	у % до	
			середнього рівня по економіці	січня-грудня 2014 року
Промисловість	В+С+D+E	4791	114,2	120,1
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів з них добування кам'яного та бурого вугілля	В	6163	146,9	113,2
Переробна промисловість	С	4477	106,7	125,4
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	СА	4184	99,7	125,4
текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	СВ	2877	68,6	136,5
виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	СС	3718	88,6	123,1
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	СD	6181	147,3	128,8
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	СE	4988	118,9	125,6
виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	СF	8254	196,8	132,7
виробництво гумових і пластмасових виробів; іншої неметалевої мінеральної продукції	СG	3952	94,2	128,8
металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	СH	5645	134,6	120,6
виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	СI	4619	110,1	143,9
виробництво електричного устаткування	СJ	3870	92,3	122,5
виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	СK	4120	98,2	120,0
виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	СL	4332	103,3	129,6
виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування	СM	4066	96,9	128,4
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	5473	130,5	112,0
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	E	3498	83,4	117,9

Додаток С

Список опублікованих праць за темою дисертації

1. Семенченко А. В. Удосконалення оцінки результатів праці персоналу / А. В. Семенченко // Управління розвитком : зб. наук. статей. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – № 10 (86). – С. 22-24.
2. Семенченко А. В. Застосування методів оцінки персоналу в системі менеджменту / А. В. Семенченко // Управління розвитком : зб. наук. статей. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – № 21 (97). – С. 117-119.
3. Семенченко А. В. Структура доходів найманих працівників / А. В. Семенченко // Управління розвитком : зб. наук. статей. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. – № 24 (12). – С. 68-71.
4. Семенченко А. В. Аналіз причин нерівності доходів найманих працівників в Україні та методи їх регулювання / А. В. Семенченко // Управління розвитком : зб. наук. статей. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. – № 14 (111). – С. 3-4.
5. Гончарова С. Ю. Концепція стратифікації в умовах трансформації українського суспільства / С. Ю. Гончарова, А. В. Семенченко // Вісник НТУ «ХП». – Х. : НТУ «ХП». – 2014. – № 45 (1088). – С. 157-163. – (Серія «Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства»).
6. Гончарова С. Ю. Причини і тенденції зміни рівня доходів населення за регіонами України / С. Ю. Гончарова, А. В. Семенченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Херсон : ВД «Гельветика», 2015. – № 14, Ч. 1. – С. 124-127. – (Серія «Економічні науки»).
7. Семенченко А. В. Методичний підхід до регулювання доходів населення в умовах соціальної стратифікації / А. В. Семенченко // Економіка і організація управління : зб. наук. пр. – Вінниця : ДонНУ, 2016. – № 2 (22). – С. 71–79.
8. Семенченко А. В. Удосконалення механізму державного регулювання доходів населення / А. В. Семенченко // Бізнес Інформ. – 2016. – № 5. – С. 51–56.
9. Семенченко А. В. Методичний підхід щодо максимізації доходів населення з нестандартними формами зайнятості / А. В. Семенченко // Бізнес Інформ. – 2016.

– № 9. – С. 137–141.

10. Гончарова С. Ю. Прожитковий мінімум як соціально-економічний важіль в контексті соціальної стратифікації суспільства / С. Ю. Гончарова, А. Б. Гончаров, А. В. Семенченко // Економіка та фінанси : науковий журнал. – Roma, Italia : Edizioni Magi, 2016. – Vol. 1. – P. 228-235.

11. Семенченко А. В. Thesaurus of the concept «population's incomes» in the context of the social economy / А. В. Семенченко // Збірник II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Формування стратегії науково-технічного, екологічного і соціально-економічного розвитку суспільства» (Тернопіль, 5-6 грудня 2013 р.). – Тернопіль : Крок, 2013. – С. 260-262.

12. Гончарова С. Ю. Соціальна стратифікація сучасного суспільства / С. Ю. Гончарова, А. В. Семенченко // Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та студентів «Розвиток України очима молоді: економічні, соціальні та правові аспекти» (Харків, 28 березня 2014 р.). – Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2014. – С. 76-79.

13. Гончарова С. Ю. Типізація систем соціальної стратифікації / С. Ю. Гончарова, А. В. Семенченко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики» (Харків, 22-23 травня 2014 р.) – Харків : Вид. «ІНЖЕК», 2014. – С. 72-74.

14. Гончарова С. Ю. Інструментарій державного регулювання доходів найманих працівників / С. Ю. Гончарова, А. В. Семенченко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика» (Харків, 26-27 березня 2015 р.). – Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2015. – С. 224-227.

15. Семенченко А. В. Дослідження методів визначення прожиткового мінімуму в Україні / А. В. Семенченко // Збірник матеріалів XV Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Проблеми розвитку соціально-економічних систем в національній та глобальній економіці» (Вінниця, 7-9 грудня 2015 р.). – Вінниця : ДонНУ, 2015. – С. 284-286.

16. Семенченко А. В. Особливості регулювання доходів працівників як елемент управління підприємством / А. В. Семенченко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика» (Харків, 24-25 березня 2016 р.) – Х. : Вид. «ІНЖЕК», 2016. – С. 26-28.

Міністерство соціальної політики України
 ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ЗАЙНЯТОСТІ
 (ЦЕНТРАЛЬНИЙ АПАРАТ)
ХАРКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ЗАЙНЯТОСТІ

вул. Броненосця «Потьомкін», 1-а, м. Харків, 61068, тел./факс (057) 714-96-34
 E-mail: 2000.01@cz.kh.ua Web: http://www.dcz.gov.ua/kha Код ЄДРПОУ 03491277

№ 01-3538

На №

від 15.09.2016

ДОВІДКА

про використання результатів та окремих пропозицій
Семенченко Аліни Володимирівни, поданих в дисертації на здобуття
 наукового ступеня кандидата економічних наук
 на тему:

Представлені в дисертаційній роботі розробки з проблем регулювання доходів населення були виконані на підставі проведення аналізу та узагальнення досвіду їх формування та використання для регіонів України. Автором було докладно вивчено фактори диференціації доходів населення, розглянуті соціальні програми з питань зайнятості, соціального захисту населення, зроблено обґрунтовані висновки щодо регулювання доходів населення в сучасних ринкових умовах.

Практичні та методичні рекомендації, викладені в дисертаційній роботі, вивчено нами та використовуються у роботі. За активною участю автора та з використанням методики поданої в дисертації, розроблено пропозиції щодо регулювання доходів населення, що сприятиме раціональній, продуктивній і вільно обраній зайнятості, підвищенню якості і конкурентоспроможності робочої сили.

При плануванні діяльності Харківського обласного центра зайнятості використовуються рекомендації Семенченко А. В. щодо регулювання доходів населення. Певний інтерес викликають пропозиції дисертанта стосовно методичного підходу щодо максимізації доходів населення з нестандартними формами зайнятості, що заснований на врахуванні гнучкого графіку робочого часу та нетрадиційної системи отримання доходів, з використанням лінійних оптимізаційних моделей.

Всі зазначені рекомендації використано в практичній діяльності бюджетної установи у 2016 році.

Довідка видана без фінансових зобов'язань бюджетної установи перед автором

Директор

В.Л. Міненко

**ФОНД СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ
ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА
ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ УКРАЇНИ**

ВІДДІЛЕННЯ ВИКОНАВЧОЇ ДИРЕКЦІЇ ФОНДУ

У М. ХАРКОВІ

61001, м. Харків, проспект Гагаріна, будинок 1, офіс 302, 309, 311, 312, тел. (057)754-40-59; факс 754-40-60
misto@fsnvu.kharkov.ua

від 08.09.2016 № 4484/01-14

ДОВІДКА

про використання результатів та окремих пропозицій
Семенченко Аліни Володимирівни, поданих в дисертації на здобуття
наукового ступеня кандидата економічних наук на тему:
«Регулювання доходів населення в контексті соціальної стратифікації
суспільства»

Представлені в дисертаційній роботі розробки з проблем регулювання доходів населення в контексті соціальної стратифікації суспільства були виконані на підставі проведення аналізу та узагальнення досвіду їх формування та використання для регіонів України. На основі вивчення та аналізу особливостей діяльності бюджетних установ автором зроблено обґрунтовані висновки щодо регулювання доходів та виплат населення в сучасних умовах.

Практичні та методичні рекомендації, викладені в дисертаційній роботі, вивчено нами та використовуються у роботі. В діяльності Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України використовуються рекомендації Семенченко А. В. щодо регулювання доходів населення за рахунок здійснення страхових виплат застрахованим особам. Практичний інтерес викликають пропозиції дисертанта стосовно удосконалення концепції стратифікації суспільства за рахунок узагальнення типів, критеріїв, підходів до стратифікації та включення до видів стратифікаційних структур статусної структури, а до систем стратифікації – корпоративно-правової системи, що дало можливість обґрунтувати механізм державної політики у сфері регулювання доходів та виплат населенню.

Довідка видана без фінансових зобов'язань бюджетної установи перед автором.

Начальник відділення ВД
Фонду соціального страхування
від нещасних випадків на виробництві
та професійних захворювань України у м. Харкові

[Signature]
О. М. Журкану

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

61166, м. Харків, пр. Науки, 9-А, тел. (057) 702-03-04, факс: (057) 702-07-17
 E-mail: post@hneu.edu.ua, http://www.hneu.edu.ua

№ 16/96-09-314 від 17.10.16

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про використання результатів та окремих пропозицій Семенченко А. В.
 поданих в дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за
 спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика
 на тему: «Регулювання доходів населення в контексті соціальної стратифікації
 суспільства»

Основні теоретичні і практичні положення дисертаційної роботи Семенченко А. В. використані в навчальному процесі кафедри управління персоналом та економіки праці Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця при викладанні дисципліни «Економіка праці і соціально-трудова відносини» (підготовка бакалаврів за напрямом підготовки 6.030505 «Управління персоналом та економіка праці»). Найбільш конструктивним серед них, з теоретичної точки зору, є уточнення визначення поняття «доходи населення», яке наповнилося сучасним змістом та в якому зазначено, що це певна сума грошових коштів та надходжень в натуральній формі, отриманих населенням як в результаті трудової, так і не трудової діяльності, не забороненої законодавством для відтворення робочої сили, задоволення потреб людини та накопичення коштів. Актуальним з практичної точки зору є організаційно-економічне забезпечення здійснення державного регулювання та аналізу стану і розвитку доходів населення.

Ректор ХНЕУ ім. С. Кузнеця,
 д.е.н., професор

В. С. Пономаренко

Зав. кафедрою управління персоналом
 та економіки праці
 д.е.н., професор

Г. В. Назарова

164460